

קובץ גליונות

פרשת בלק

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

- דברי שי"ה
- דרכי החיזוק
- פניני השוקי חמד
- שיעור חומש
- תורת ראשי הישיבות
- מים חיים
- שאל אביך ויגדך
- אוצרות פרי חיים
- דובב שפתים
- דברי אמת
- נפשו גחלים תלהט
- פנינים משולחן רבינו
- שלמים מציון
- יחי ראובן

הגאון הגדול
רבי בן ציון
אבא שאול
זצוק"ל
במלאת
עשרים שנה
להסתלקותו
תנצב"ה

זכות הלימוד בקובץ לאחים היקרים
בנימין ויהונתן ספיקר נ"י
לרגל הכנסם לעול תורה ומצוות
פרשת בלק י"ז תמוז תשע"ח
יהי רצון שיזכו לגדול לתורה וליראת שמים טהורה
ויזכו ההורים וכל המשפחה לרב נחת ושמחה

ניתן לשלם גם במכשירי
'קהילות' ו'נדרים פלוס'
ע"ש קובץ גליונות

לעילוי נשמת
הרבנית שולמית אדלשטיין ע"ה
בת הגאון רבי מרדכי שמואל קרול זצ"ל
נלב"ע ט"ו תמוז
תנצב"ה

לע"נ הרה"ג ר' יהושע ברוך ב"ר בן ציון לעוי ז"ל
נלב"ע י"ט תמוז תשס"ט
תנצב"ה

שואף להיות בקיא בחומש רש"י?
רשיומי
הצטרף לתוכנית לימוד חומש רש"י יומי

הגרלה חודשית ע"ס 3.600 ₪
פרס ראשון 1.600 ₪
פרס שני 4 זוכים ב-500 ₪ כל אחד
לרישום: טלמסר 025-613-613
המבצע מיועד ללומדים מגיל 12-18,
לבחורי ישיבות ינתן זכות לרכישת ספרים.

להקדשות ע"ג הקובץ
או המעוניינים לפתוח מוקד הפצה
באיזור מגוריהם

ובכל עיני הקובץ
ניתן לפנות למס': 053-3145900
פקס: 077-2092005
או במייל: k.gilyonot@gmail.com
לקבלת הקובץ במייל
ניתן לשלוח בקשה
למערכת 'קובץ גליונות'
kovetz+subscribe@gooiegroups.com

פניה ובקשה

אי"ה בקרוב יצא קונטרס גדול על מסעות רבנו הגרא"ל שטיינמן זצ"ל ברחבי העולם, ועל דאגתו למען כלל ישראל בכל מקומות מושבותיהם, אשר יפורסם בס"ד בקובץ גליונות.

אנו פונים בבקשה למען יהיה בידינו דבר שלם, לכל מי שיש בידו מכתב או שיחה או הוראה והדרכה בכל מדינה שהיא מרבנו זיע"א לשלוח בהקדם למייל המערכת. זכותו של רבנו תעמוד לו בזה ובכא. למען ידעו דור האחרון צדיק מה פעל. המדינות והערים שאנו כותבים עליהם בס"ד:

ארצות הברית, אדיסון - בורו פארק - בולטימור - ברוקלין - דטרויט - וונשינגטון סיטי - לונגביץ - לוס אנג'לס - ליקוד - מונסי - מנהטן - סאט פולסברג - סקוויר - פילדלפיה - פלט בוש - פסיק - פראקוי - קווינס - קליונלנד - רייבדייל - שיקגו.
בוכרה - בלגיה - ברזיל - גיברלטר - גרוזיה - גרמניה - דנמרק - דרום אפריקה - הולנד - מקסיקו - פנמה
צרפת: מרסי, ליון, רנסי, פריז, סאן לואי, עקסלבן, שטרסבורג
קנדה, מונטריאול וטורונטו
רוסיה
שווייץ, זנבה, ציריך, לוצרן, באזל.

כמו"כ למי שיש בידו על מדינות נוספות שנשמט מאתנו נא לשלוח לנו בהקדם. וכן על מדינות שכבר כתבנו, אוסטרליה אוקראינה אירופה אנגליה ארגנטינה, ותחילת המסעות לארצות הברית, למי שיש בידו מה להוסיף ולהאיר, אנא ישלח לנו בהקדם עד יום ג' לפ"ר פנחס כ' תמוז תשע"ח. לכתובת המערכת.

בברכה
מערכת כאיל תערוך
0527680034@okmail.co.il

עדיף לשלם ולתרום במכשירי

"קהילות" ו"נדרים פלוס"

בבתי הכנסת,

יש ללחוץ על לחצן 'קופות נוספות'

ובחיפוש קובץ גליונות,

או בטלפון:

נדרים פלוס

486 03-7630585 שלוחה -

קהילות

4311 073-2757000 שלוחה -

או בהעברה לבנק מרכנתיל - 17

סניף: 745

מס' חשבון: 71262

ע"ש קובץ גליונות

יו"ל בסיוע:

יתדות תשמו להחזרת ערכי היהדות ע.ר.

לכל הקוראים וחלומים החשובים שליט"א

נותרו 6 שבתות אחרונות לסיום השנה

הקדישו ע"ג הקובץ את יקיריכם באחת משבתות השנה ותזכו להיות שותפים בזיכוי הרבים הגדול להגדיל תורה ולהאדירה

שופטים	ז' אלול	פנחס	כ"ד תמוז
כי תצא	י"ד אלול	מטות מסעי	ב' אב
כי תבא	כ"א אלול	דברים	ט' אב

גיליון מס' 285 פרשת בלק
תשע"ח שנה שיטית

גליון זה יוצא לזכות
ידידנו החשוב
שיראה ברכה והצלחה
בכל העניינים

דברי שי"ח

ממרן רשכבה"ג שר התורה הגר"ה קניבסקי שליט"א

על הפרשה

"וירא בלק וגו'" (כב, ב)

יל"ע הרי אכתי לא שמעי' מי הוא בלק והול"ל וירא בלק בן צפור מלך מואב ולא לאחר עד סוף פסוק ג' ששם נאמר ובלק בן צפור מלך למואב, ועוד ויגר מואב הול"ל ויגר בלק כמו שפתח וירא בלק או הול"ל לפתוח וירא מואב, ועוד מאי ויקץ מואב דאם נתייראו שילחמו בהם או אנגריא ל"ש לשון ויקץ אלא נתייראו, ועוד מאי נתייראו הרי ידעו שאסור לישאל ליכנס לארצם בלי רשותם כמ"ש וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה, ועוד מאי ויאמר מואב אל זקני מדין הול"ל ויאמרו זקני מואב או ויאמר מואב אל מדין. והנה רש"י פי' בעת ההיא לא ה' ראוי למלכות מנסיכי מדין ה' וכיון שמת סיחון מינוהו עליהם לצורך שעה וכ"ה במדרש וע"ש דצור ממלכי מדין הוא בלק וביהושע י"ג כתיב ואת נשיאי מדין וגו' ואת צור וגו' נסיכי סיחון והיינו שהם היו שרים של סיחון ג"כ ועפ"ז יל"פ הפסוקים כאן דהתורה באה לספר איך מלך בלק על מואב ובתחלה מספר שבלק שהי' מנסיכי סיחון ומסתמא השתתף ג"כ במלחמת סיחון וראה במלחמה את כל מה שעשו ישראל לאמורי ועדיין לא ה' אז מלך על מואב ואח"כ מואב נתייראו מאד מישראל ולא שנתיראו ממלחמה שהרי ידעו ציווי הקב"ה אל תצורם רק שנתיראו שילחכו את כל סביבותיהם וממילא יהיו כפופים תחת יד ישראל ובזה קצו להיות תח"י ישראל (כמ"ש במלכים א' י"א ויקץ בישראל וימלוך על ארם) והלכו לשאל עצה מזקני מדין דהיינו נשיאי מדין שהיו שרי סיחון וידעו איך נלחמו ישראל וחשבו שהם ידעו איך צריך להלחם עם ישראל והם יעצום שבלק שראה בעיניו כל סדר המלחמה בודאי ידע איך להלחם אתם ולכן המליכוהו אז וזהו ובלק וגו' מלך למואב בעת ההיא שהמליכוהו אז, ואח"כ שלח לבלעם שיבוא לקללם.

"על מה הכית וגו' אולי נטתה מפני וגו' גם אתכה הרגתי וגו'" (כב, לב - לד)

לשון אולי כאן קשה עיין רש"י, ועוד מה השיב חטאתי כי לא ידעתי וגו' ואם לא ידע אנוס הוא ולא חטא, ועוד צריך להבין מה שאמרו במדרש בלעם חכם שבאומות לא יכול לעמוד מפני תוכחתה וכי מה הוכיחה אותו כ"כ וכי משום שלא הסכינה לעשות לו כן אין לו להכותה מ"מ עתה התעללה בו. וי"ל דהמלאך היה עומד באופן שחרבו היה נגד בלעם ולא נגד האתון דהיינו שאם היתה הולכת היה הוא נפגע ולא היא כמ"ש גם אותך הרגתי וגו' וזהו שהאתון וגם המלאך הוכיחו אותו דמאחר שלא עשתה לו מעולם כן היה לו לחוש דודאי יש סיבה בזה וא"כ אולי לטובתו לא רצתה ללכת כדי להצילו וזהו על מה הכית וגו' אולי נטתה וגו' פי' היה לך לחוש אולי הא דנטתה משום טובתך שאתה היית נהרג וזהו שהשיב חטאתי כי לא ידעתי וגו' פי' נהי דלא ידעתי מ"מ חטאתי שהיה לי לחוש כנ"ל. (שו"ר ברמב"ן שרמז לזה בקצרה ע"ש ועי' מושב זקנים מבעה"ת).

(טעמא דקרא)

על שי"ח

"התלמידים הפוגעים שלחו לשאול"

מעשה נורא הוכרע בימים אלו על שולחנו של רבינו מרן שליט"א. את המעשה שמענו מבעל המעשה, שהדגיש כי אולי על ידי ההתעוררות מהנושא יתחזקו בדבר ויהיה זה לזכותו. רבות עוד ידובר בזה.

יהודי מאחת הערים בגולה ניצב השבוע בביתו של רבינו שליט"א, כשליח של קבוצת אנשים ובפיו שאלה.

השאלה, מבילה מאחוריה דמעות, צער אין סופי, ועגמת נפש של שנים רבות לאנשים רבים. וכך היה העובדא:

לפני עשרות שנים היה תלמיד חכם וצדיק וירא ה' שכיח במשרה תורנית חשובה עם תלמידים. התלמידים הצעירים, כדרךם של צעירים, לא כ"כ הסתדרו איתו, והחליטו במשוכבת נעורים 'להראות לו את הכיוון'. הם החלו לעשות לו כל מיני הצקות, ודברים שיפריעו לו, גם ביישו אותו באופנים שונים. מטבע הדברים לא נוכל לפרט יותר מידי על המקום ועל הזמן, וגם לא על צורת הפעולות, אך הצד השווה בכולם שהם גרמו לו עגמת נפש.

עברו שנים, והתלמידים שמו אל ליבם כי מדה כנגד מדה של עומק הדין פגעה בכולם. איש לא נוקה. אחד לא זכה להיוושע בזש"ק, רעהו נולד עם ילד שאינו בריא, אחר יש לו צרות עם רעייתו, ותלמיד נוסף ממתיך שנים רבות לישועה בזיווגים לילדיו. איש איש וצרתו שלו.

והנה, גלגל הקב"ה שאחד מהם התעורר לעשות חשבון נפשו וחשבו שמסתבר שהצרה הגיע להם שפגעו באותו תלמיד חכם שיחי'.

כמובן, הכי פשוט ומתבקש היה שיעלו לביתו לבקש מחילה, ובודאי יעביר על מדותיו וימחל. דא עקא, שאותו ת"ח אינו בקו הבריאות ולא שייך בשום אופן לבקש ממנו מחילה.

נמנו וגמרו לשלוח שליח לרחוב רשב"ם בבני ברק, אל מעונו של רבינו, כדת מה לעשות, ולכפר על המעשה הנורא הזה. הם שלחו שליח ת"ח בשם כל התלמידים, לשמוע דבר ה' זו הלכה.

רבינו שליט"א חשב לרגע זמיד השיב: יש עיצה.

אמנם לגשת ולבקש מחילה לא שייך, אך באם ייהנו אותו על ידי קניית איזה חפץ או דבר שיבוא לו לתועלת, הרי זה כמו שריצו אותו, ובזה יבואו על כפרתם.

מיותר לציין שכך עשו, הם פנו אל בני המשפחה לשאול אם יש דבר שחסר להם, והמשפחה נקבה בסכום כסף כדי לקנות דבר שישמש אותו, ונקוה בעז"ה לשמוע שהם נושעו במה שצריכים.

בברכת שבת טובה
שיבת ציון

פארהף היוםי פא

"בענין ממעט באכילתה"

זבחים ע"ה ב' תני תנא קמיה דרב שביעית אין לוקחין בדמיה תרומה וכו' התו' (ד"ה שביעית) וא"ת תרומה קודם לפסח אסור לחמצה משום דקא ממעט באכילתה וי"ל דהכי עדיפא ליה ושרי משום דכתיב למשחה וכו' ועוד דעיסה מתחמצת מאיליה ואפילו מערב בה שאור מ"מ בלא"ה היתה מתחמצת קצת. והנה לחי' קמא אין מותר אלא בתרומה אבל במע"ש דלא מצינו בהו דין למשחה אסור לחמצה סמוך לפסח אבל אפשר דלמאי דקי"ל מע"ל ממון גבוה וגם ילפא קדש מתרומה שאסור להפסידה כדפירש"י בסוכה ל"ה ב' אפשר דגם דין למשחה גמיר בה כמו בקדשים ותרומה אבל צ"ע אם שייך בישראל האוכל ענין למשחה לגדולה כשאוכל קדשים קלים ועי' בכורות כ"ז א' רש"י ד"ה אבל ויש לחלק, והעירוני דבתוס' לעיל (ד"ה בכור) מבואר דל"ש למשחה רק במתנ"כ אבל ברש"י פסחים פ"ו א' ד"ה אין מפטירין מבואר דיש גם בחלק הישראל למשחה ועי' לעיל כ"ח א'. גם מש"כ התו' בתי' בתרא דעיסה מתחמצת מאיליה ולפ"ז גם במע"ש מותר צ"ע דהא בתרומה יש דין שימור שלא תבא מאיליה לידי הפסד ג"כ כדאמרי' אם היתה מונחת במקום התורפה יניחנה במקום המוצנע ואפ' מאן דפליג לא פליג אלא משום דבלא"ה כבר נולד לה ספק טומאה כמ"ש בבכורות ל"ג ב', מיהו בגמ' שם משמע קצת שגרמא אינו אלא איסור דרבנן אבל מ"מ מדרבנן אסור.

(דרך אמונה הל' מע"ש פ"ז ה"א ביה"ל ד"ה אין ועי"ש עוד)

מענייני הפרשה "אשר ישים האלוקים בפי אותו אדבר" (כ"ב לה)

רוח הקודש בימינו

רבנו מרבה לצטט פסוק זה כחסבר לתשובות שונות הניתנות לאותן שאלות, ופעמים שאף נראות כסותרות אחת את השניה.

ונביא כאן כמה עובדות.

הגיע יהודי ואמר לרבנו כי אינו מרגיש תחושת שובע, כמה שאוכל נשאר רעב, ואינו יודע לשית עצות בנפשו. רבנו בירכו בחום והורה לו **לחקיד לעשר את האוכל שהוא אוכל ולא להסתפק בלסמוך על מערכות הכשרות.**

והנה בסוף קבלת הקהל באותו יום הגיע יהודי נרגש וסח בהשתוממות, כי הגיע שבוע שעבר לרבנו מודאג ותינה בפניו את צרתו: "בני אוכל ללא הפוגה ואינו מגיע לתחושת שובע!" **"כדאי שתבדקו את המזווה"**, המליץ רבנו.

בלי שהיות שלח האב את המזווה לבדיקה. למרבה התדהמה, הבדיקה העלתה טעות 'מזווה' ביותר בנוסח המזווה: במקום "ואכלת ושבעת" נכתב בטעות "ואכלת ואכלת"...

סיפור אחר מענין במיוחד זכור לי, בשני אנשים שהגיעו ממש כמעט בזה אחר זה, והתלוננו כי סובלים מחרדות ופחדים, לראשון אמר רבנו **כי אם ילמד תורה יסורו ממנו כל הדאגות**, וציטט בפניו את הנאמר באבות דרבי נתן: **"רבי חנניה סג כהנים אומר כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרע הרע הרע, הרע הרע, שטות... שכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל: 'פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים'..."** ולאדם השני אמר רבנו, **שיתפלל**, וכשהתקש מה לעשות, אמר לו **שילמד תורה הלכות שער הביטחון.**

עוד דוגמה בולטת זכורני, אדם אחד שפנה לרבנו לקראת סוף חודש אלול ושאלו עדיף לקבוע טיפול רפואי שעליו לעבור: לפני ראש השנה או אחריו.

השיב לו רבנו: **"עדיף לערוך את הטיפול אחרי ראש השנה, כי בראש השנה נידונים מחדש".**

ולאחר שבא לשאול באותה תקופה שצריך לעבור בדיקות רפואיות שנועדו לברר אם יש בגופו ממצאים מדאיגים ורוצה לדחות את זה בכמה חודשים. רבנו אמר לו **לא לדחות אלא להזדזז.** "לפחות, שהרב יברך שלא ימצאו כלום בבדיקות", ביקש האיש. **"לא כך מבקשים"**, תיקן רבנו את

ניסוח דבריו. **"לא טוב לבקש שלא ימצאו - הרי אם יש משהו רע חלילה, צריך למצוא אותו! אלא נברך שבמצאות לא יהיה כלום!"** (ידידי יושר)

ומן הראוי להביא מה שכותב רבנו בספרו 'ארחות יושר בערך "רוח הקודש"' "ראינו הרבה פעמים אצל הגדולים שלאחד עונים כן ולשני עונים שיעשה להפך, וזה הכל לפי מה שנותנין מן השמים בפיו מה לומר. וזה גם כן מעין נבואה קטנה, כמו שכתוב: את אשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר. ויש הרבה פעמים שברכת חכם ועצתו מתקיימת משום שמתכוון לשם שמים. ויש לפעמים שהברכות והעצות מתקיימות בזכות השואל שמאמין באמונה שלמה שמילת החכם מתקיימת, ובזכות זה באמת מתקיים, ואם לא היה מאמין בזה בלב שלם באמת לא היו מתקיימים בו. ודבר זה מתחלף לפי השואל, ודבר זה ראינו כמה פעמים אצל גדולי ישראל. וירא שמים שסומך כל דבר על החכם ושומע לו לכל אשר יאמר, יש לו סייעתא דשמיא שנותנין להחכם בפיו מה לומר לו ועצותיו מצליחין בדרך כלל".

ענייני עין הרע

ומתפרסמות מודעות גדולות שהוא יודע ועושה נגד עין הרע. **לכן, לא צריך אותו כלל, שיגיד בעצמו את הלחש.**

אך בהזדמנות אחרת לגבי רב חשוב המוריד עין הרע, רבנו אמר אחרת, וכדלהלן. ת"ח פלוני בצרה ויש לו גם בן חולה, ושמע מחברו שהיה לו בן שלא דיבר, והלך להרב לזון ועשה לחש על עין הרע ותיכף שיצא ממנו הילד דיבר. הוא מתגורר בב"ב אבל הבן לומד בירושלים. **נו בגמרא [ברכות ל"ה ב' סוטה ל"ז ב' ב"מ פ"ד א'] כתוב ענין עין הרע, ויכול ללכת אליו.**

עש"ק ויקרא ע"ה נסן תשנ"ח. אחד נכנס ואמר כי נגד עין הרע יש עצה לנהוג תמיד בעין טובה. גם יש סגולה של פסוקים של צרעת, וגם לתלות אות ה"א כנגד לבו.

עין טובה זו סברא שזה מועיל, ואם כתוב כתוב "אי תניא תניא", אך איני נזכר כרגע דמו לזה בחז"ל. [ועי' חז"א ח"מ סי' כ"א]. ולגבי פסוקי צרעת כמדומה שזה מובא בסדור ר"י עמדין. ולגבי אות ה"א לא שמעתי. א.ה. מובא בילקוט ראובני פ' ויחי לעשות ה' של כסף אבל לא מוזכר כנגד ליבו.

לחתן ב' ילדים בחודש אחד האם לחשוש לעין הרע? **יש חוששים בג', אבל ב' זה כלום.**

בחור מעוניין לעשות סיום הש"ס ב' ברכות שלו ולהזמין אנשים. **אם אינו חושש לעין הרע יכול לעשות.** חמותו באמת מתנגדת משום עין הרע **אם זה בבני ברק הרי החזון איש אמר שלא שולט עין הרע.**

דברי רבנו: **אבא היה אומר לחש נגד עין הרע, וחזון איש היה שולח אליו, ואבא אמר לי שאין בלחש זה השבעות ושמות כלל, רק תפלה, ולא רצה לגלות מהו, כי אמר שמי שמסר לו את הלחש אמר שאם יגלה לאחרים, לא יועיל. ואודות הלחש של השבעות מהחיד"א אבא היה סבור שזה אסור לנו, סיו אנאנצער עסק.**

השאלה היא, כיצד הקהילות יעקב חשש לעין הרע בבני ברק (הלא ידוע בשם החז"א שלא יזיק עין הרע בבני ברק)?

חזון איש עצמו שלח אליו, ומה שאין עין הרע מוזק בבני ברק, חזון איש אמר כן רק לאחר"כ בימי זקנותו [והיינו] שזכות שלו מגינה שלא יהיה עין הרע במקום, ונתן ברכה בענין הזה. אם כן, אולי רק בחייו? הוא נתן ברכה ומועילת גם לחיים. [א"ה וכו' רבנו אח"כ במכתב לרבים ע' אגרות וכתבים דרך אמונה].

שאלה. בגמ' ברכות דף ה' אם רואה אדם שישורין באין עליו וכו' למה לא אמרו שיתלה בעין הרע? **בלא ביטול תורה עין לא תשלוט עליו, ועל ידי שיעשה תשובה יבטל גם את העין הרע.**

שואלים מאנגליה. חתן שהיה בריא לגמרי והנה התעלף כמה פעמים והרופאים ביררו שלא מצאו כלום וחוששין שזה עין הרע. **אפשר שאכן כן, אבל אם כן מה הוא רוצה לעשות לזה? יש באנגליה אחד שהגיע למקום,**

לאח ואחות נולדו בנים, והברית בבוקר אחד. האם יש חשש לעין הרע. **אין בזה חשש. ואם ירצה יאמר את הגמרא במגילה דף ג' א' עיז דבי טבחי וכו' או אנא מזרעיה דיוסף וכו' בברכות דף כ' א'. האם יש עדיפות לאחד מהן או שניהם שווים? **איזה שירצה.** (ואע"פ שבש"ס מגילה לא נאמר זה ממש על עין הרע אפשר לומר את לחש הזה גם על עין הרע.)**

יש להם בן בגיל 30 מעוכב שידוך מחו"ל. הוריו באו לארץ ישראל, התפללו בכותל ושניהם כיוונו לדבר אחד וביקשו מה' שאם הם מחמת עין הרע שיהפך עליהם במקומו. הם חזרו לחו"ל ומיד הבן התארס והנה לפני החתונה אמו נפטרה, מה עושים? ת: **הגיע זמנה.** היא הייתה רק בת 55 ת: **אחרי 50 זה כבר לא צעיר.** מה יעשה האבא לקדם פני הרעה רח"ל? **שיגיד מה שאמרו במגילה ג' א' עיזא דבי טבחי שמינא מנא.**

אברך כולל שואל שלבנו הקטן יש יופי יוצא מהכלל, וחברת פרסומת של גויים מעוניינים לקבל את תמונתו לצורכי פרסום מכירות, וישלמו לו הרבה כסף על כך. הוא אברך בכולל אך אינו דחוק במיוחד בפרנסה. זעק השאלה, האם יש חשש לעין הרע, והאם זה דרך התורה למה שלא יקח את הכסף, ואם תימצי לומר שלא, מהו בכה"ג שהכסף ילך לצדקה וכדומה האם יקח? **זה לא דרך בן תורה, גם בשביל צדקה.** ואם הוא לא בן תורה? **יעשה איך שירצה.** (כל משאלותיך)

לקבלת הגליון ניתן לשלוח בקשה במייל: 0573145900@okmail.co.il או בפקס: 077-2092005

נשמח לקבל הערות והארות וכן עובדות ושו"ת מרבינו

להנצחות ולתרומות: 053-3145900 כתובת: ר' יהודה הנשיא 52 בני-ברק

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

• שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א •

עקב האבל הכבד בבית רבינו שיבלחט"א – בהילקח לבית עולמו בנו רבי שמעון יוסף זללה"ה

נביא בזה דברים שאמר רבינו בעבר (חשון תשע"ז) ונדפסו בגיליונות דרכי החיזוק

ויהיו הדברים לעילוי נשמת המנוח רבי שמעון יוסף בן יבלחט"א רבינו ירחמיאל גרשון

הדין בצדיקים מעורר להוסיף יראת שמים

הנה בימים האחרונים היו אנשים חשובים* שמידת הדין פגעה בהם, וכשרואים מידת הדין זה מחייב להתבונן "מה זאת עשה אלוקים לנו".

רש"י בפרשת שמיי מביא מדברי חז"ל במיתת נדב ואביהוא בני אהרן שנשרפו בהקריבם לפני השם אש זרה, וכתוב (ויקרא י, ג) ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דיבר השם לאמר בקרובי אקדש וגו', ופירש רש"י: הוא אשר דיבר – היכן דיבר! ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי (שמות כט, מג) אל תקרי בכבודי אלא במכובדי, ע"כ, היינו שכבר בעת עשיית המשכן הקב"ה אמר למשה רבינו שהמשכן יתקדש על ידי "מכובדי", היינו גדולי הדור, המכובדים ביותר בכלל ישראל, על ידיהם יתקדש המשכן ותשרה בו השכינה.

וכיצד יתקדש המשכן על ידיהם? רש"י מביא בזה מדברי חז"ל (ובחים קטו, ב) על הפסוק "נורא אלוקים ממקדשך" אל תקרי ממקדשך אלא ממקודשך, שכשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתיירא מתעלה ומתקלס, היינו שאם מידת הדין פוגעת בצדיקים, לכאורה מה הסיבה לזה, ולמה זה מגיע להם, הרי הם צדיקים, ומדוע שיענשו? – אבל האמת היא שאין זה עונש, אלא זכות לצדיקים, שעל ידי מידת הדין שפגעה בהם הקב"ה מתיירא ומתעלה ומתקלס, והציבור מתעוררים ומתחזקים ממה שרואים את מידת הדין.

"מתיירא" היינו שמוסיפים יראת שמים. יש שתי מדרגות ביראה, יראת העונש ויראת הרוממות, וכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (י, א) שיראת העונש היא מדרגה קטנה מאד ששייכת לנשים ולעמי הארץ, וראוי שתהיה לאדם מדרגה גבוהה יותר, יראת הרוממות, כמו שאם הולכים ליד החזון איש, עומדים בפחד, ומרגישים יראת הרוממות, כך מי שהוא בעל מדרגה מרגיש יראת הרוממות מהקב"ה.

וכאן הלא מדברים על כלל ישראל בדור המדבר, דור דעה, שבוודאי הייתה להם יראת העונש, רק היו צריכים להוסיף יותר, לקבל גם יראת הרוממות, וזה היה הענין במיתת נדב ואביהוא, שהיו צדיקים, והם היו גדולי הדור לאחר משה ואהרן, וכשכלל ישראל ראו את מידת הדין שפגעה בהם, קיבלו יראת הרוממות. הדין בצדיקים גורם לבעלי מדרגה לקבל יראת הרוממות, שהיא דרגה השייכת לאהבה, וכן "מתעלה ומתקלס" הם דרגות השייכות לאהבת השם.

וזהו שאמר הקב"ה למשה רבינו ונקדש בכבודי, כי כדי לזכות להשראת השכינה במשכן צריכים כלל ישראל להתעלות במדרגתם, אנשים פשוטים אין להם זכות להשראת השכינה, לראות שכינה ולהתקדש, שהמשכן היה משפיע קדושה, כמו שכתוב (שמות כה, ח) "ושכנתי בתוכם" ודרשו חז"ל בתוך לבו של כל אחד ואחד, על ידי המשכן הלב היה משתנה, וזכו למדרגות גבוהות של אמונה, וכדי לזכות לזה היו צריכים כלל ישראל להתעלות ולהיות במדרגה גבוהה יותר ממה שהיו עד עכשיו, שתהיה להם גם יראת הרוממות ולא רק יראת העונש, וזה היה על ידי מיתת נדב ואביהוא, שהשפיעה התעוררות בכלל ישראל, ונעשו ראויים להשראת השכינה במשכן.

וכתב רש"י שם כי משה רבינו אמר לאהרן "אהרן אחי, יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום, והייתי סבור או בי או בד, עכשיו

הדברים נאמרו בשעתו לאחר פטירת ת"ח וצעירים בעיר בני ברק.

אני רואה שהם גדולים ממני וממדך", היינו שכבר קודם ידע משה רבינו שהמשכן יתקדש על ידי גדולי הדור, אבל חשב שזה יהיה הוא או אהרן אחיו, שהם הגדולים שבדור, ועכשיו שראה שהוא ואהרן נשארו בחיים, ואילו נדב ואביהוא מתו, סימן שהם גדולים יותר ממשה ואהרן, כי הם זכו במיתתם לזכות את הרבים ולהשפיע על כלל ישראל שיקבלו יראת הרוממות ויהיו ראויים להשראת השכינה.

וכיון שזכו לזכות את הרבים בצורה כזאת, סימן שיש להם זכויות קודמות, כמו שאמרו (אבות ה, יח) משה זכה וזיכה את הרבים, קודם "זכה" ואחר כך "זיכה את הרבים", ועל ידי זה "זכות הרבים תלוי בו", כל המעשים הטובים שהרבים עושים מכוחו, נזקפים לזכותו, ונחשב כמו שהוא עושה אותם, ומשה רבינו חשב בתחילה שהוא ואהרן יזכו לזכות הזאת – להיות מזכי הרבים בהשראת השכינה, אבל כשמתו נדב ואביהוא ראה שהם גדולים יותר, היינו שיש להם יותר זכויות קודמות שבזכותם זכו לזכות את כלל ישראל בהשראת השכינה.

ענוה – מכיר מדרגתו ואינו מחשיב עצמו

והנה יש לבאר מה שאמר משה רבינו "והייתי סבור או בי או בד", היינו שהכיר וידע שהוא גדול הדור, וצריך ביאור וכי אין זו סתירה לענוה, הלא משה רבינו בעצמו אמר ונחנו מה (שמות טז, ז), היינו שלא החשיב את עצמו לכולם, וכיצד חשב שהוא גדול הדור?

אבל באמת אין זו קושיא כלל, כי הנה מה היא ענוה, האם ענוה פירושה שלא לדעת את האמת ולא להכיר ערך עצמו? וכי עניו הוא צדיק החושב את עצמו לרשע? בודאי שלא זו היא ענוה, ומשה רבינו כשאמר "ונחנו מה" בודאי ידע שהוא גדול הדור, והכיר את מעלתו שהוא העניו מכל האדם אשר על פני האדמה, והוא בעצמו כתב זאת בתורה (במדבר יב, ג), וכל זה אינו סתירה לענוה.

ענוה פירושה שלא להחשיב את עצמו, ולא להתגאות במעלותיו, למרות שידוע שהוא צדיק ועניו ובעל מדרגה, אינו מחשיב את עצמו בזה, כי הוא מבין שאין שום סיבה להחשיב את עצמו, כי כל המעלות וכל הכוחות שיש לו הם מן השמים, וגם ההבנה שיש לו, מהיכן יש לו את השכל להבין ש"נחנו מה", ומי נתן לו את ההבנה הזאת? הכל מן השמים ולא מעצמו, אמנם זוהי מדרגה, אבל כיצד ובאיזה כוחות הגיע למדרגה הזאת? עם הכוחות שניתנו לו מן השמים!

וכן כל המעלות שיש לאדם, בין מעלות טבעיות שנוצרו עמהן, ובין מעלות שהיה צריך להשתדל ולטרוח עד שההרגל נעשה לו לטבע, וגם ההשגות שהשיג בתורה, וכל מה שהגיע על ידי כל המאמצים שבעולם, אין זה מעצמו אלא מן השמים, כי מן השמים נותנים לו את הכוחות לזה, ומעצמו אין לו שום כוח, רק הקב"ה הוא הנותן לו כוח לעשות חיל (דברים ח, יח), בין בכוחות הגוף ובין בכוחות הנפש.

ומשה רבינו הכיר את מדרגתו שהוא גדול הדור, וידע שהוא ממכובדי של הקב"ה, ועם כל זה לא התגאה ולא החשיב את עצמו, ואמר ונחנו מה, מפני שהבין את האמת כנ"ל שאין לאדם שום סיבה להחשיב עצמו במעלותיו, אבל ידע שהוא גדול הדור, ולא טעה בעצמו, וממילא היה סבור כי המשכן יתקדש על ידו, וחשב שהוא יזכה בזכות הזאת – לזכות את הרבים במיתתו, ולהשפיע קדושה והשראת השכינה בכלל ישראל, וכדאי לו למות בשביל זיכוי הרבים שכזה.

לכן כשרואים מידת הדין בצדיקים, אין זה עונש לצדיקים, והצדיק אינו מפסיד מזה, אלא להיפך, הוא מרוויח, כי במידת הדין הפוגעת בו הוא מעורר את הציבור להתחזק בתורה ובמצוות ובמעשים טובים, ולקיים את כל התרי"ג מצוות, ומצוות דרבנן, וכל ההלכות שבשולחן ערוך וברמב"ם, וכיון שהוא הגורם לזה, הרי זה כדאי לו, שהוא מזכה את הרבים במיתתו, וזיכוי הרבים הוא זכות גדולה מאד!

הנחמה בכבוד התורה שנגרם במיתת הבנים

וענין זה מצינו גם בגמרא (מו"ק כא, ב) שרבי עקיבא נפטר לו שני בנים בחייו, ובאו כל ישראל ללוותם, וכשראה אותם רבי עקיבא, עמד על ספסל גדול כדי שישמעוהו, ואמר, אחינו בית ישראל, למה באתם? אם בשביל עקיבא, הרי יש עוד רבים בשוק ששם עקיבא, אלא כך אמרתם "תורת אלוקיו בלבו", היינו שבלב של רבי עקיבא יש תורה, ובאתם לכבוד התורה שיש בי, וכיון שאתם עוסקים בכבוד התורה אני מנוחם בזה, וכבר אינני מצטער על מיתת הבנים.

והנה בגמרא לא מבואר כיצד התנחם בזה רבי עקיבא, אבל הענין מבואר יותר במסכת שמחות (פרק ח', וכן בילקוט פרשת יתרו) ששם גם כן מובא המעשה, וכתוב שם שרבי עקיבא הוסיף ואמר: ולא שאדם רוצה לקבור את בנו, אלא יודע אני שבני בן העולם הבא הוא, שזיכה את הרבים, וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכו', משה זכה וזיכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו וכו', ולא עוד אלא שישב עליו ודרש מגלגלין זכות על ידי זכאי וכו', ע"כ.

היינו שרבי עקיבא התנחם בזה שבניו זכו לזכות את הרבים במיתתם וזיכו את כלל ישראל בכבוד התורה, ודבר זה הוא סימן שיש להם גם זכויות קודמות, כי אדם שגורם במיתתו חיזוק וזיכוי הרבים, בהכרח שיש לו זכויות קודמות שהביאו לזה, כמו שאמרו משה זכה וזיכה את הרבים, ומגלגלין זכות על ידי זכאי, וממילא ידע רבי עקיבא שבניו הם צדיקים, שזיכו את הרבים במיתתם, וגם היו להם זכויות קודמות, לכן כבר לא הצטער על מה שמתו, מפני שהיה כדאי להם למות, והמיתה היא לטובתם, כי במיתתם זיכו את הרבים באופן שלא יכלו לעשות בחייהם, וכדאי למות בשביל זכויות כאלה.

מעלת המזכה את הרבים במיתתו

אדם שמזכה את הרבים זוכה בזכויות שאין לשער, כי כל המעשים הטובים שעושים המושפעים מכוחו נזקקים לזכותו עד סוף כל הדורות, וכגון אם השפיע על משהו חינוך טוב, הרי המתחנך יש לו ילדים ויש לו נכדים, וכל הדורות הבאים ימשיכו לעשות את המעשים הטובים מכוח החינוך שקיבל ממנו, והזכויות האלו נזקפות לזכותו של המשפיע, אפילו שהוא כבר בעולם האמת ואינו יכול לעשות מעשים טובים בעצמו, כיון שיש בעולם הזה מעשים טובים הנעשים מכוח השפעתו, הרי הוא זוכה ומקבל עוד גן עדן, אין סוף לגן עדן.

וכמו שאמרו על משה רבינו "זכות הרבים תלוי בו", היינו שכל המעשים הטובים שעושים כלל ישראל עד סוף כל הדורות נזקקים לזכות משה רבינו, שהוא זיכה את כלל ישראל בתורה, וזכויות אלו מוסיפות לו עוד גן עדן, ולכאורה וכי משה רבינו חסר לו זכויות, ומה הוא צריך לזכויות שלנו? אבל האמת היא שאין סוף לתענוגי העולם הבא, שעליו נאמר (ישעיה סד, ג) עין לא ראתה אלוקים זולתך וגו', ואפילו הנביאים לא ידעו ולא השיגו מה הם תענוגי העולם הבא (כדאיתא בברכות דף ל"ד), לכן אף על פי שמשה רבינו כבר יש לו עולם הבא אין לשער, מכל מקום אין סוף לתענוגים, ומשה רבינו שמח לקבל עוד ועוד תענוגי העולם הבא, בזכות המעשים הטובים של כלל ישראל הנעשים מכוחו – כיון שהוא זיכה אותם בזה. זהו הענין של זיכוי הרבים.

לכן התנחם רבי עקיבא ושמח בזה שבניו זיכו את הרבים במיתתם, שזו ראייה שהיו להם זכויות קודמות אשר בזכות זה זכו לזכות את הרבים, וגם עצם הדבר שגרמו זיכוי הרבים גדול כל כך במיתתם, מה שלא היה שייך שיגרמו בחייהם, זו הייתה נחמתו של רבי עקיבא, אף על פי שהיה מתו מוטל לפניו, ואמרו (אבות ד, יח) אל נחמיהו בשעה שמתו מוטל לפניו, אחרים אינם יכולים לנחם אותו בשעה זו – אבל הוא יכול לנחם את עצמו, ויש לו במה להתנחם.

גם הנפטרים שאנו מדברים עליהם, זכו לגרום התעוררות וזיכוי הרבים במיתתם, כל אחד מהם בפטירתו השפיע חיזוק והתעוררות, והיו להם הזכויות לזה, להיות מזכי הרבים ולעורר את הציבור.

ולמדנו גודל הענין של זיכוי הרבים, כל אחד יכול להיות מזכה הרבים היכן שהוא נמצא, ולהשפיע בהנהגתו על סביבתו, לפי מה שהוא מתנהג הוא משפיע, ואפילו בהתנהגות נסתרת, כמו שכתב החזון איש (קו"א ח"ג סב) כי בסביבת בעל תורה אמיתי השפעתו ניכרת, היינו אפילו אדם שהוא נסתר, ואין רואים אותו כלל, אם הוא בעל תורה אמיתי, שכל הנהגתו לפי דיני התורה, הרי הוא משפיע על סביבתו, עצם מהותו של בעל תורה אמיתי משפיעה על כל הסביבה.

וידוע שחילונים שגרים ליד בני ברק הם יותר טובים מחילונים שגרים במקומות רחוקים, כי הם מושפעים מסביבת בני התורה.

התעוררות וחיזוק למעשה

ובנוגע למעשה, במה צריכה להיות עיקר ההתעוררות? הנה בחובות הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג חשבון כ"ה) כתב "כאשר לא יתחברו בכלי אחד המים והאש, כן לא יתחבר בלב המאמין אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא, ואמרו העולם הזה והעולם הבא כשתי צרות, כאשר תרצה אחת מהן תקציף השנית", עכ"ל.

היינו שאהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא הם תרתי דסתרי, ולא שייך שיהיו שניהם ביחד, אלא או זה או זה, אם יש אהבת העולם הזה אין אהבת העולם הבא, ואם יש אהבת העולם הבא אין אהבת העולם הזה. כל אהבת העולם הזה היא נגד העולם הבא, ומי שמחשיב את הגשמיות אינו מחשיב את תענוגי העולם הבא.

תענוגי העולם הבא הם תענוגים שאין לשער, תענוגי הנפש, ואילו העולם הזה הוא תענוגי הגוף, ומפסידים בהם עולם הבא, בפרט בהנאת הכבוד שהיא הנאה נפשית מפסידים יותר עולם הבא (כתר ראש אות קלו), וכן בחמדת הממון מפסידים עולם הבא.

ובאמת כל אדם יש לו קצבה כמה עולם הזה יהיה לו, כמו שאמרו (ביצה טז, א) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה, והמטרה בעולם הזה היא שישתמש בו לעשות מעשים טובים ויזכה בהם לעולם הבא, וכל זה נגזר מראש השנה "מי יעני ומי יעשר", וכן "מי ישפל ומי ירום", היינו כמה כבוד יהיה לאדם, וכן "מי ינוח ומי ינוע", "מי ישלו ומי יתייסר", הכל נגזר מראש השנה!

ורק תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, תשובה היינו להחזיר בלבו את ההכרה שהעולם הזה אינו כלום, והעולם הבא הוא העיקר ולא העולם הזה. וצדקה היינו מעשים טובים בין אדם לחבירו. ותפילה היינו אמונה, לדעת שהכל בידי שמים, ואי אפשר בדרך הטבע לשנות את מה שנגזר עליו מן השמים.

אם מן השמים גזרו על האדם שיהיה בקשיים, לא שייך שייפטר מהם, כמו שהיה מעשה באדם שהיו לו איזה קשיים עם שכניו, וחשב לעבור דירה למקום אחר, ואמר לו מרן הקהילות יעקב זצ"ל כי לא יעזור לו אם יעבור דירה, שהרי הקשיים הם מן השמים, ובהכרח שיש סיבות לזה, או שהוא צדיק ומן השמים נותנים לו ייסורים של אהבה להגדיל שכרו, או שהוא רשע ונותנים לו ייסורים לכפרת עוונות, וכיון שהקשיים הם מן השמים, לא שייך בדרך הטבע לברוח מהם, וגם כשיעבור למקום אחר, יסבול קשיים באותו המקום.

זה בדוק ומנוסה וכך רואים במציאות, שאם יש לאדם קשיים, אינו יכול לברוח מהם, והעצה היא רק תשובה ותפילה וצדקה, וכן אמרו (ברכות ה, א) "אם רואה אדם שייסורים באים עליו יפשפש במעשיו, יפשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה", ומי יכול לומר שמגיל בר מצוה לא היה אצלו ביטול תורה כלל? הרי אפילו רגע אחד ביטול תורה הוא גם כן ביטול תורה, ויש רק יחידי סגולה שמגיל בר מצוה עסקו בתורה בלי ביטול תורה, או אפילו לפני בר מצוה, כמו שידוע על הגר"א שהיה בקי בש"ס כבר מילדותו, אבל רוב העולם אינם כן.

זהו הענין שאנו צריכים לדעת, שאם ברצוננו לתת זכויות לנפטרים זה רק על ידי שאנחנו נתעורר בגללם לעשות מעשים טובים ולהתחזק בדברים הצריכים חיזוק. יהי רצון שנוכח להתחזק!

לעילוי נשמת האשה הכשרה מרת לטיסיה שמחה בת עיישא אלבז ע"ה נלב"ע י"ג תמוז תש"ע - תנצב"ה	לעילוי נשמת הרבנית מרת שולמית אדלשטיין ע"ה בת הרב הגאון מרדכי שמואל קרול זצ"ל נלב"ע ט"ו תמוז - תנצב"ה	לעילוי נשמת הרב גרשון ב"ר אברהם הכהן זצ"ל ראש מוסדות חכמי צרפת עקס-לע-בן נלב"ע ט' תמוז תשס"א - תנצב"ה	לע"נ הג"ר שלום צבי הכהן שפירא ז"ל בן הקדוש בנציון הי"ד נלב"ע י"ג תמוז תשס"א - תנצב"ה נדבת בניו ונכדיו תלמידיו רבינו שליט"א
--	---	--	---

פניני חשוקי חמד

מאוצרותיו המתוקים של מו"ר הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
חבר מועצת גדולי התורה. רבה של שכונת 'רמת אלחנן' ב"ב. זראש כולל 'בית דוד' חולון

לתרום להכנסת כלה

או למשפחה הרוצה לעלות מצרפת

ויפתח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הפיתני זה שלש רגלים (כב-כח).

שאלה: אדם שנעשה לו נס, תרם סכום כסף גדול של כסף לדבר מצוה, והנה נקלעו לפניו ב' מצוות: א. הכנסת כלה. ב. משפחה שיש לה פרנסה בצרפת, והיא רוצה לבא לארץ ישראל כדי להתחזק, ואולי תשתקע כאן, ולשם כך צריכה המשפחה תמיכה, למי לתרום?

תשובה: נאמר בפרשת בלק (במדבר כב כח) ותאמר לבלעם... למה הכיתני זה שלש רגלים. ופרש"י: רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת ג' פעמים בשנה.

ושאל ה"אילת השחר" דצריך ביאור, למה הזכיר לו את מצות עליה לרגל יותר משאר מצוות? ומשיב אילת השחר: ויתכן לפי שזה זכות גדולה שאנשים עוזבים בתיהם, וכל עסקיהם, ובוטחים בה', ועולים לבית המקדש למקום שמתחזקים שם ביראת שמים, כמו שכתוב בתוס' בבא בתרא (דף כא ע"א ד"ה כי מציון תצא תורה), עכ"ל.

המכבד את המועדות

פירוש נוסף למה האתון הזכירה דוקא זכות זו של עליה לרגל, יעוין בספר כותנות אור (פרשת בלק) שכתב: ונראה ליישב על פי דברי הגמרא במכות (דף כג ע"א) אמר רב ששת בשם רבי אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדות כאלו עובד עבודה זרה, ופירש"י אפילו חולו של מועד, ומקשים מנא לן לרש"י הא.

ושמעתי מרבותי פירוש נאה ומתקבל לפי שצריך טעם למה המבזה את המועדות כאילו עובד עבודה זרה, ופירשו על פי המבואר במפרשים שלכן נתן הקב"ה שלש רגלים לפי שעבדו ישראל את העגל ששה שעות, שנאמר וירא העם כי בושש משה, ואמרו רז"ל כי בא שש שעות של היום ומשה לא בא, ועבדו את העגל עד הערב שהן ששה שעות, ועשו חג, לפיכך צוה ה' לחוג שלשה רגלים, והם ט"ו יום, ז' ימי פסח וז' ימי סוכות וא' יום עצרת, ובט"ו יום יש ששים פעמים ששה שעות [360=15*24] כדי שיתבטל חטא העגל בששים, והשתא אתי שפיר כל המבזה את המועדות, שאינו שומר את המועדות, ואינו מתקן את חטא העגל, מתעורר עליו חטא העגל והוא כאילו עובד עבודה זרה, ולכן פירש רש"י ואפילו חולו של מועד, שהרי חול המועד הוא בכלל ששים שעות.

והנה על הפסוק וישת אל המדבר פניו, פי' התרגום יונתן ושויו לקבל עגלא דעבדו בני ישראל במדברא אפחיה, פירוש ששם עיניו על חטא העגל, וביקש לעורר עליהם את הקטרוג על שעשו את העגל, כדי שתחול

עליהם הקללה וכן פי' רש"י בחומש, והשתא אתי שפיר דברי רש"י בשביל שביקש הרשע לעורר עליהם חטא העגל כדי שתחול עליהם הקללה, ולכן רמז לו אתה רוצה לעקור אומה החוגגת שלשה רגלים, ושוב נתבטל חטא העגל ולא יחול עליהם הקללה אלא הברכה.

ובספר בית ישראל (פרשת פנחס) ביאר למה נכלל בחשבון גם שמיני עצרת, עוד הקשה, שכתב רש"י (ויקרא כג לו) שלכן נקרא עצרת, כמלך שיזמן את בניו לסעודה, כיון שהגיע זמן להפטר אמר בניי עכבו עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם, ולמה לא אמר כן גם בפסח.

אלא ביאר שבשלשת הרגלים בשנה מתכפר להם חטא העגל, וכיון שנתכפר החטא בסוכות, שהושלמו החמשה יום, ונתבטל החטא בששים, הוסיף להם הקב"ה עוד יום אחד של שמיני עצרת ואמר להם קשה עלי פרידתכם.

והוסיף שעל פי הנ"ל אפשר לבאר את הפסוקים בפרשת כי תשא, אלהי מסכה לא תעשה לך, את חג המצות תשמור וגו' וחג שבעת תעשה לך, וחג האסיף, שאם תשמרו את שלש רגלים אלו, הרי זה כפרה על העגל, ונחשב כאילו לא עשית אלהי מסכה, ולכן לא נזכר שמיני עצרת, שאין לו שייכות לחטא העגל, אלא הוא בא לאחר שנתכפר החטא. ע"כ.

ובשאלתינו יש לשקול את הצדדים, אם בלי התרומה למשפחה זו, לא תעלה לארץ ישראל, ועם הכסף היא תעלה וגם תתעלה, הם קודמים ועדיפים, כי הכלה תנשא, אם לא על ידי זה, היא תינשא על ידי תרומות של אנשים אחרים, כי לא אלמן ישראל, אבל משפחה זו לא תתעלה על ידי אחרים, ולכן הם קודמים, כי מי יוכל לשער איזה תועלת לדורות תזכה משפחה זו.

(חש"ח יבמות ה ע"ב).

האשה טוענת כלפי בעלה שיש חשש 'עין הרע' בהסתכלות האורחים בדגים

ויאמר אליו בלק לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצוהו תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם (כב-יג).

שאלה: מעשה באדם שקנה אקווריום גדול עם דגים יקרים ונדירים מאוד כדי לנאות בהם את ביתו. ביקש האיש להזמין את מכריו וידידיו לחזות בפלאי הבריאה שבדגים המרהיבים ביופיים. אלא שאשתו טענה כנגדו: 'האם אינך חושש מהעין הרע שתגרם לדגים היקרים על ידי ראיית האנשים את הדגים המופלאים?!...!'. [ורצוין שעין הרע שייכת אף בבעלי חיים, כמבואר במסכת שבת (דף נג ע"א), שאין להוציא את הסוס בשבת

ב'זנב שועל' שתולים לו בין עיניו כדי שלא תשלט בו עין הרע].

השיב הבעל הלא "פסוק מפורש הוא בברכת יעקב לבני יוסף (בראשית מח טז): וַיִּדְגּוּ לָרֶבֶת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, ודורשת הגמרא (ברכות דף כ ע"א) זרעא דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב וידגו לרוב, מה דגים שבים מים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם, אף זרעא דיוסף אין עין הרע שולטת בהם".

השיבה האשה: "אולי דווקא דגים שנמצאים בים והמים מכסין עליהם אזי אין שולטת עין הרע בהם, אך באקווריום שאיננו מכוסה מעיני האנשים, אולי יש עין הרע".

ובאו לשאול: האם אכן יש כאן מקום לחשש עין הרע? **תשובה:** בספר תורת חיים (בבא מציעא דף פד ע"א) הקשה: לכאורה משמע לפי שהמים מכסין את הדגים ואין נראין, לכן אין העין שולטת בהן, אך יש להבין, הלא הרבה פעמים הדגים נראים כשהן שטים בתוך המים?! והשיב התורת חיים: "ונראה, לפי שענין עין הרע הוא ניצוץ ושפע רע ומזיק היוצא מן העין, ומגיע בדבר הנראה אליו ונדבק בו, וכל כמה שיש הפסק בין העין לבין הדבר הנראה לו, אין השפע הרע יכול להגיע אליו ולהדבק בו, ולכן לא שלטא עינא בישא בדגים שבים, אף על גב שהן נראים בתוך המים, כיון שהמים מכסים אותן ומפסיקים בין העין לביניהם, אין שפע המזיק יכול להגיע אליהם ולהדבק בהם. וזה טעם בלק שאמר לבלעם (פרשת במדבר במדבר כג יג) 'אפס קצוהו תראה', לפי שרצה להכניס בהם עינו הרעה, אמר לו שלא יוכל שפעו הרע להגיע ולהדבק אלא במקצתם בלבד".

לפי דברי התורת חיים נוכל ללמוד לכאורה, שגם בדגים שבתוך אקווריום אין שולטת עין הרע, כי הם נמצאים בתוך המים שמפסיקים בינם לעין הרואה. [וע"ע ב"ש משמואל' פרשת משפטים תרע"ה].

אלא שיש כאן בעיה אחרת של עין הרע, לא בדגים אלא ברכושו של בעל הבית או בבני הבית עצמם! כי התפעלות האורחים מעשירות בעל הבית אכן עלולה לפגוע בו או בנכסיו.

וכמו שמצינו במסכת עירובין (דף סד ע"א), שאדם שזכה בממון רב, כגון שזכה בנכסי הגר [שמת ללא יורשים], או שמצא מציאה גדולה, ונתעשר ללא יגיעה, קיים חשש שתשלט בו עין הרע, וביאר רש"י: "המחזיק בנכסי הגר מידי דתמיהה הוא, ותוהי בה אינשי, לפי שבאו לו בלא יגיעה, לפיכך אין מתקיימין, אם לא על ידי מצוה", [דהיינו הדבר תמוה בעיני הבריות, שמתפלאים 'היאך התעשר זה ברגע אחד'].

ושואלת הגמרא: מה יעשה אפוא וינצל מעין הרע? משיבה הגמרא, שעליו לעשות בחלק מהממון מצוה, ויקנה בו ספר תורה או תפילין, ובזכות זה יתקיים ממונו.

ולפיכך גם אנו נאמר לבעל הבית: במקום לנאות את ביתך בדגים, כדאי יותר שתקנה ספר תורה מהודר, ואם ההוצאה קשה עליך, תקנה ספריית קודש המלאה

בספרי לימוד מרהיבים, ובהם תתנאה אתה וביתך. (ספר פרייז מתוק).

המכה לעובר על עשה עד שתצא נפשו, האם המוכה יכול להרוג את המכה

וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרָן הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ (כה-ז).

שאלה: אמרינן בגמרא כתובות (דף פו ע"א) במצות עשה כגון שאומרינן לו עשה סוכה ואינו עושה, לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו. ודעת הקצות החושן (סימן ג סק"א) שצריך בזה בית דין מומחין, והנתיבות (שם סק"א) כתב שכל אדם מצווה להפריש חבירו מאיסור, ולכן כל אחד יכול לכפות חבירו לעשות המצוה. והשיב הקצות במשובב נתיבות שלהפרישו מאיסור היינו הכאה בעלמא, אבל בית דין שכופין לקיים עשה מכין אותו עד שתצא נפשו, ואילו להפרישו מאיסור אין מכין אותו עד שתצא נפשו, ומזה הוכיחו בעלי מוסר הראשונים דעשה חמירא מלא תעשה דעשה מכין אותו עד שתצא נפשו, עכ"ד. הרי שדעת הקצות שמכין אותו עד שתצא נפשו הוא עד ועד בכלל.

ויש להסתפק האם יכול המוכה להורגו, כיון שהוא מכה אותו עד שתצא נפשו, והוא נחשב לרודף, או שמא כיון שהוא עושה ברשות ב"ד, אינו נחשב לרודף אף לגבי המוכה?

תשובה: נאמר בגמרא סנהדרין (דף נו ע"א) רודף אחר חבירו להורגו ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג עליו. וכתב המשנה למלך (פרק א מהלכות רוצח הט"ו) נסתפקתי ברודף אחר חבירו להורגו, אם נתאמץ הרודף והרג את המציל אם נהרג עליו? ונראה דבאלו נהרג עליו, דדוקא גבי זמרי דליכא מצוה גבי פנחס אלא רשות, אמרינן בגמרא [להלן דף פב ע"ב] אילו נהפך זמרי והרגו לפנחס אינו נהרג, אבל רודף אחר חבירו דאיכא מצוה להצילו, אם הרג רודף למציל נהרג עליו.

וכתב עליו בשו"ת הרי"ם (חוי"מ סימן ז) שלא ראה דברי הר"ן בסנהדרין (דף פב ע"א) שאם נהפך הרודף והרג את המציל שנהרג, ולא דמי לזמרי שאילו נהפך היה מותר להרוג את פנחס, כיון שהוא אינו עושה ברשות ב"ד שהרי אין מורין לו כן. עוד הקשה הרי"ם איך הוזה אמינא יש שהרודף יפטר, שהרי אם יכול להציל את הרודף באחד מאבריו נהרג עליו, והכא אם רק יניח מלרדוף אחר העבירה ויציל עצמו ולא יהרגנו, ועל ידי שרצה לעשות העבירה ולהרוג את זה יהיה פטור יותר?

ובכלי חמדה (פרשת בלק) הקשה על החידושי הרי"ם, שהרי קושיא זו היה יכול להקשות על הגמרא, בסנהדרין (דף פב ע"א), שזמרי היה יכול להרוג את פנחס, והרי זמרי היה יכול לפרוש ואז לא היה נהרג.

לפי זה אם מכים אותו על שהוא אינו מקיים עשה, אסור לו למוכה להרוג את המכה, משני טעמים א. שהרי המכה אותו עושה זאת בהיתר, ועוד שהרי יכול להצילו באחד מאבריו, על ידי שיעשה את המצוה, ואז יפסיק להכותו. (חשי"ח סנהדרין נו ע"א. ויעוין עוד מש"כ בזה בחשו"ק חמד שם דף פב ע"א).

שיעור חומש

על פרשת השבוע

משיעורי הגאון הגדול רבי חיים פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת עטרת שלמה

פרשת בלק תשע"ח

הנה עם יצא ממצרים וגו'. (כ"ב, ה').

הנה להלן (כ"ג, כ"ב) כתוב שבלעם אמר 'קל מוציאם ממצרים', ופירש רש"י, אתה אמרת, הנה עם יצא ממצרים, לא יצא מעצמו, אלא האלקים הוציאם. ומבואר שהיה דין ודברים בין בלק לבלעם, אם ישראל יצאו ממצרים מעצמם, או שהקב"ה הוציאם. ובפשוטו כונתם, דאם יצאו מעצמם, אז אפשר להרע להם, אבל אם הקב"ה הוציאם, אז בודאי שגם בעתיד ישמור ויגן עליהם, ולא תצלה להרע להם.

אכן נראה לומר בזה עוד, דהדין ודברים שהיה בין בלעם ובלק, אם יצאו מעצמם או שהקב"ה הוציאם, דהנה בברית בין הבתרים נגזר על בני ישראל להיות במצרים ארבע מאות שנה, ורק אח"כ יזכו בארץ ישראל, וכמו שכתוב בפ' לך לך (ט"ו, ט"ז), ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, ורק אז, דור רביעי ישובו הנה, ופירש רש"י שם, דלאחר שיגלו למצרים יהיו שם שלשה דורות, והרביעי ישובו לארץ הזאת.

אבל באמת לא היו ישראל במצרים אלא רד"ו שנה, ונכתב פירש רש"י שם, וכן מבואר במדרשים כמה טעמים בזה, ועל כן סברו האומות שישראל יצאו ממצרים קודם זמנם, והרי כן מצינו להדיא בחז"ל שפרעה אמר למשה רבנו, שעדיין לא הגיע סוף הזמן של ד' מאות שנה שנגזר עליהם, ועל כן היו סבורים שעדיין אין ישראל יכולים לכבוש את ארץ ישראל, ואין להם תקומה, וכמו שמצינו בדברי חז"ל שבני אפרים יצאו קודם הזמן, ונחרגו.

ולפי"ז יש לפרש דהוה דין ודברים שהיה בין בלק ובלעם, אם יצאו מעצמם או שהקב"ה הוציאם, דבלק סבר ד'עם יצא ממצרים' מעצמו יצא, מכיון שהיה זה קודם זמנם, ועל כן אינם ראויים ליכנס לארץ, והשיב לו בלעם, 'קל מוציאם ממצרים', וכיון שהקב"ה הוציאם, אז ראויים ליכנס לארץ ישראל ולא תוכל להם.

ויאמר מואב וגו' עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחך השור את ירק השדה. (כ"ב, ד').

פירש רש"י, כלחך השור, כל מה שהשור מלחך אין בו סימן ברכה.

יש לפרש בזה, דהנה אשכחן בב"ק דף ג' ע"א, דיש גוונא דשן דלא מכליא קרנא, ופירש רש"י שם, דהיינו שאע"פ סופו לחזור ולצמות, אבל מ"מ אינו חוזר לצמות כשהיילה.

ועל פי זה נראה לפרש דהוה שאמרו מואב על בני ישראל, שילחכו סביבותם כלחך השור, דהרי באמת מצויים ישראל באיסור ד'אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה' כדכתיב בפרשת דברים (ב, ט'), אמנם בגמ' בבבא קמא דף ל"ח ע"ב איתא, שלא אסר להם אלא מלחמה, הא אנגריא להשתעבד בהם

עביד בהו, ועל כן בזה היו בטוחים מואב שישראל לא יעשו בהם מלחמה, אבל אכתי חששו שיעשו עמהם אנגריא, וזהו שנקטו למשל את לחיכת השור, כלומר שאע"פ שלא מכליא קרנא בלחיכתו, מ"מ הוא גורם נזק, וכמו כן אע"פ שלא יעשו עמהם מלחמה, מ"מ חששו שישתעבדו עמהם.

וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב וכו'. (כ"ג, ז').

צריך ביאור מה רצה בלעם לומר בהקדמה זו שהגיע מארם לבקשתו של בלק, ומה ענין כל ההקדמה הזאת.

ונראה לבאר בזה, דהנה בתרגום יונתן (פסוק ה') כתוב, ומבואר כן בחז"ל, דבלעם הוא לבן. והנה לבן כרת ברית עם יעקב אבינו, כמפורש בסוף פרשת ויצא, שהקימו מצבת אבן לגלעד, ואמר לבן עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה וגו', והרי כאן בא בלעם לעבור על הברית להרע לישראל.

וכבר כתבו הראשונים דלכן נענש שנלחצה רגלו אל הקיר, דהיה זה האבן שהעמיד לגלעד שנפרע ממנו, על מה שעבר על השבועה.

ואולי לזה כיון רש"י (פסוק כ"ד) שכתב, דסתם גדר של אבנים הוא, וצריך ביאור מה ר"ל בה שהיה זה גדר של אבנים. ואפשר לומר דאתא לאשמעינן שהיה זה גדר של אבנים, שנעשה בו דין מגדר האבנים, שהעמיד לגל.

ולפי"ז יש לבאר דמה שהקדים בלעם, היה בתורת התנצלות והסבר איך הוא עובר על הברית, וע"ז אמר דאינו בא מחמת עצמו, אלא רק נענה לבקשתו של בלק, ואינו אלא שלוחו של בלק, וזהו שאמר, 'מן ארם ינחני בלק', והוא זה שבקשני 'לכה ארה לי יעקב', ולכן לא חשיב זאת שעובר על הברית.

ובזה יש לבאר לישנא דקרא שאמר לכה ארה לי', דרצה לומר בזה, שהוא עובר בלק, ולא בעבורו, והיינו כמו שנתבאר שזהו שבא בלעם לומר בזה.

אמנם האמת שבלעם לא קילל רק בשליחות בלק, ובשנאתו ורשעתו הוסיף לקלל יתר ממה שבלק ביקש, וכמו שכתב רש"י בפסוק י"א שבלק אמר ארה, ובלעם אמר קבה, ובלק אמר ואגרשנו מן הארץ, ובלעם אמר וגרשתיו, שבלעם היה שונאם יותר מבלק.

ויהפוך ה' את הקללה לברכה

בפרשת כי תצא (כ"ג, ד'-ז') כתוב, לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו', ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו' לקללך, ולא אבה ה' אלוךך לשמוע אל בלעם, ויהפוך ה' אלוךך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלוךך.

צריך ביאור מפני מה נזכר בתוך כדי נתינת הטעם להאיסור שהוא מפני ששכר את בלעם, כל הענין דלא אבה ה' אלוקך לשמוע אל בלעם, ולכן היפך הקללה לברכה, והלא זהו ענין בפני עצמו, בתולדות מעשה בלעם, ומה זה שייך להאיסור שנאסרו עמו ומואב.

ונראה לבאר בזה, דהנה הרי הקללות נהפכו לברכות, וא"כ אחר שנהפכו לברכות, נמצא דבאמת לא קללה יש כאן, אלא ברכה יש כאן. ואמרו"ר הגאון זצ"ל היה מביא ששמע מאא"ז מרן הגרי"ז זצ"ל דאיתא בחז"ל שמה שישאל ניונין בעוה"ז, הוא מברכותיו של בלעם, אבל ברכת האבות הם נעלים מאד, ורק בעוה"ב יהיה שייך ליוזן מאותם ברכות, וא"כ לכאורה לא מגיע להם ליענש על מה ששכרו את בלעם, ולמה נאסרו לבא בקהל מחמת ששכרו את בלעם.

והנה ברש"י בסנהדרין דף ק"ו ע"א, הביא מדרש, שבלעם אמר כארזים, כלומר שאין עומדין במקום מים, ושכינה אמרה עלי מים. הוא אמר כנהלים שפוסקין לפעמים, יצאה בת קול, אמרה, נטיו. הוא אמר כנגות, אמרה בת קול, עלי נהר. הוא אמר כאהלים, יצאה בת קול ואמרה, נטע ה'.

ומבואר שבאמת בלעם אמר דברי קללה, ורק שהקב"ה הוסיף על דבריו ושינה אותם, ובוה נהפכו דברי הקללה לברכה. ולפי"ז נמצא דבאמת בלעם קילל, רק שהקללה נתהפכה לברכה.

ונראה דעוד מבואר בזה, דהנה בגמ' שם דף ק"ה ע"ב איתא, אמר רבי אבא בר כהנא, שכל הברכות של בלעם חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, ולכאורה צריך ביאור, דאחר שנהפכו לברכות, א"כ לא היה קללה כלל, ומהו שאומר שחזרו לקללה.

ומבואר שגם אחר שנהפכו לברכה, חשיב שיש קללה, אלא שנתהפכה, ולכן שייך שתפסק ההפיכה לברכה, וממילא תחזור לקללה. ומבואר בזה עוד, דההיפוך לברכה, לא היה היפוך פעם אחת, ושוב ממילא הוא ברכה ולא קללה, אלא לעולם יש קללה, ותמיד צריך להופכה, ועל כן אם ההיפוך מפסיק, ממילא הוא חוזר לקללה.

מעתה נמצא דבאמת בלעם קילל, וקללתו הוא דבר קיים, ורק שהקב"ה מהפך תמיד את קללתו לברכה, ועל כן גם אחר ההיפוך לברכה, נחשב שהקללה קיימת, אלא שהיא מתהפכת לברכה.

אשר לפי זה יש לבאר דזהו שבא הכתוב לומר, דלא תאמר דבסופו של דבר נמצא דבלעם לא קילל, וא"כ אין מקום לעונשם ע"ז, דהאמת היא דבלעם קילל, אלא דלא אבה ה' אלוקך לשמוע אל בלעם, ויהפוך ה' אלוקך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלוקך, דאמנם כן דבסופו של דבר נהפכו הקללות לברכה, אבל בלעם מצד עצמו הוא קילל, ומה שנהפכו הקללות לברכות, אינו מפיק מנייה שם קללה, אלא נחשב שיש קללה, והקב"ה מהפך אותה לברכה, ואשר על כן שפיר נחשב בלעם למקלל, ולכן ראויים עמו ומואב ליענש על מה ששכרוהו לקלל.

ויש להוסיף דבזה מדויק לשון הכתוב 'ויהפוך ה' אלוקך לך את הקללה לברכה', ד"ל' הוא דהיפך הקללות לברכה, ולא להציל את בלעם ושוכריו.

מעתה מבואר היטב למה נכתב דבר זה כאן, דזהו המשך לטעם האיסור, דבא לבאר בזה דכיון דבלעם באמת נחשב למקלל, ורק שהקללה עצמה נתהפכה לברכה, על כן שפיר ראויים עמו ומואב ליענש על שכירותו.

אשר שכר עליך את בלעם

בפ' כי תצא (כ"ג, ד') לא יבא עמוני ומואבי וגו'. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגו', ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו' לקללך.

יש לדקדק בלשון הכתוב דפתח בלשון רבים, אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, וסיים בלשון יחיד וכתב, ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור, וצ"ב מאי שנא דבטעם הראשון כתוב בלשון רבים, ובטעם של השכירות דבלעם, נקט לשון יחיד.

ונראה לומר בזה, דהנה לפי המבואר בדברי רש"י שבלק היה מנסיכי מדין, א"כ אינו מזורע מואב ואינו מואבי כלל, אלא מדייני ומדייני מותר בקהל, וא"כ נמצא דבלק אינו בכלל האיסור דלא יבא עמוני ומואבי. וצ"ע דהרי בגמ' בסנהדרין דף ק"ה ע"ב מבואר דרות הייתה מורעו של בלק, דאמרינן שם שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות, ואע"פ כן מבואר דרות הותרה בקהל רק משום הדין דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, הרי מבואר להדיא דגם בלק וזרעו, הם בכלל איסור של עמוני ומואבי, והרי הם אינם ממשפחות מואב אלא מנסיכי מדין.

ונראה דבתך קרא נתחדש איסור מהודש על בלק, שאע"פ שאינו מזורע מואב, מ"מ יהא בכלל האיסור של עמוני ומואבי, דלגבי איסור זה של לבא בקהל, יהא בכלל מואב, כיון שאיסור זה תלוי הוא במה ששכר את בלעם, ועל כן בלק שהיה עם מואב בשכירות בלעם, בכלל מואב הוא לגבי איסור זה, וזהו דין מהודש שיהא נכלל בכלל מואב לגבי איסור זה.

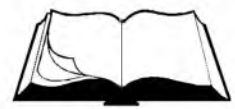
מעתה יש לומר דלכן שינה הכתוב וכתב 'אשר שכר' בלשון יחיד, דכונת הכתוב בזה הוא לבלק, דאע"פ דהוא אינו בכלל מואב, ולכן מצד הטעם דלא קדמו אתכם, אינו נאסר, דזהו איסור על האומה בכללה, והוא אינו בכלל האומה, וע"ז הוסיף הכתוב, דמ"מ יש עוד איסור מחמת שכירות בלעם, וזה שייך גם בבלק, ולכן נכלל הוא בכלל מואב לגבי איסור זה.

חדברים נערכו מתוך שיעור הנמסר בעש"ק
בישיבת "עטרת שלמה" - קרית הישיבה"
את השיעור במלואו ניתן לשמוע בקול הלשון
03-6171001-1-1-5-5-1 (מס' חדש)

השיעור מוקדש לרפואת
הבחור חיים יהודה בן לאה בתושחי

מִי יֵרֵא

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

תמוז תשע"ח

י"ז בתמוז – תענית נדוזה, בין המצרים

גליון 341

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"ל "דברי שיר" ב"ב

נוהגים להחמיר שלא לרחוץ את כל גופו במים חמים. (שעה"צ שם ס"ק ח').

כיבוס בגדים - משא ומתן של שמחה

מותר לכבס בתעניות, אבל בתענית של י"ז בתמוז ועשרה בטבת אולי יש למעט במשא ומתן ובבנין של שמחה ("חוט שני" הל' שבת חלק ד' עמ' שפ"א, ומקורו מ"ביאור הלכה" ס' תקנ"א סעיף ב' בשם "אליה רבה" ופמ"ג, דאפשר יש להחמיר ב"י בתמוז ועשרה בטבת כמו מ"ר" עד התענית, וכוונתו רק ב' תעניות אלו, שזה משום אבילות על החורבן, וגם בדברים שאסור מעיקר הדין, שזהו משא ומתן ובנין של שמחה, אבל כיבוס שאינו אסור מעיקר הדין לאחר ר"ח אב אין איסור). ויש סוברים שמותר בכל אלו (הגהות "דעת תורה" שם, שיש טעות סופר בדברי ה"אליה רבה", ואין שום מקור לדין זה).

קטנים

קטנים אינם חייבים לצום אך אם יש בהם דעת להתאבל, ראוי לחנכם שיאכלו רק מאכל פשוט, כדי שיתאבלו עם הציבור (משנ"ב ס' תקי"ט ס"ק ה').

חולה בתענית

חולה אף שאין בו סכנה פטור מלהתענות, ואסור לו להחמיר על עצמו (משנ"ב ס' תקי"ט ס"ק ד').

שכח - ואכל או ברח על אוכל

אם טעה ושכח שהיום צום ואכל, אסור לו להמשיך לאכול, שמי שאכל שום יחזור ואכיל שום! (משנ"ב ס' תקמ"ט ס"ק ג') אם כבר ברח על דבר מאכל - אסור לו לאכול ממנו, אלא יאמר מיד "ברוך שם וגו'" ("שערי תשובה" ס' תקס"ח ס"ק א'). מי שבטעות אכל או שתה ביום התענית צריך לגמור התענית וא"צ להתענות ביום אחר, אא"כ כוונתו לכפרה (וכן איתא במהרי"ל שצוה לאחד להתענות אח"כ לכפרה), (משנ"ב ס' תקס"ח ס"ק ח').

חזרה בתשובה

חייב כל איש לשום אל לבו ביום התענית ולפשפש במעשיו ולשוב בתשובה, כי אין העיקר התענית אלא הכנה לתשובה, וכן אותם אנשים ההולכים בטויל ובדברים בטלים, תפסו הטפל והניחו העיקר (משנ"ב ס' תקמ"ט ס"ק א').

נתינת צדקה

נוהגים לתת צדקה במנחה ביום תענית, כדאיתא בגמ' (ברכות ו'): אגרא בתעניתא צדקתא. ויש נוהגים לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב (משנ"ב ס' תקס"ו ס"ק י"ב בשם אליה רבה).

חתן או בעל ברית בבית הכנסת

כשיש חתן או סנדק או בעל ברית בביהכ"נ אומרים סליחות עד הרחמים והסליחות (כן המנהג ברוב המקומות, ועי' משנ"ב ס' קל"א ס"ק כ"ז כ"ח), אבל החתן או בעל ברית עצמו אינו אומר סליחות כלל (שע"ת ס' קל"א, "לוח א"י" חודש חשון, והגר"ח קניבסקי שליט"א), ואומרים "אבינו מלכנו" ("ערוך השולחן" ס' קל"א סעיף י"ז).

קריאת התורה

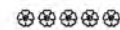
אין להעלות לתורה לא בשחרית ולא במנחה את מי שאינו צם, או את מי שאין בדעתו להשלים את התענית, ובדיעבד אם קראוהו, אם הוא ת"ח ומחמת אונס אירע שלא התענה וצר לו לומר להם כדי שלא יהיה חילול ד' בדבר, יכול לסמוך בשעת הדחק על המקילין לעלות. כשהתענית חלה בימים שני וחמישי, בשחרית לכ"ע אם קראוהו יכול לעלות, אבל לכתחילה לא יקראוהו. (שו"ע ס' תקס"ו ס"ו, ומשנ"ב ס' י"ט וס"ק כ"א).

ש"צ שאינו צם

אפילו אם יש עשרה מתענים בבית הכנסת, צריך שגם החזן יהיה בין המתענים, כדי שיוכל לומר ברכת "עננו" (ס' תקס"ו ס"ה). ואם אין חזן אחר כתב הט"ז שאין לומר חזרת השי"ן כלל. אולם עיין ב"שער הציון" (שם סק"ט) שתמה עליו, מהיכי תיתי לומר כן וכתב דעכ"פ עדיף לחזור חזרת השי"ן ויזכיר "עננו" ב"שומע תפילה". חולה שצריך לאכול, אינו יכול להיות ש"ץ בתענית ציבור (שם סעיף ה'), אך אם הוא נוטל רק כדורים או תרופה מרה, הוא נחשב לצם. ("באר

לע"נ מרן ראש הישיבה רשכבה"ג

רבינו אהרן יהודה לייב שטינמן זצוקללה"ה

צום י"ז בתמוז

תענית נדחה

כשחל יום י"ז בתמוז בשבת (כמו השנה תשע"ח), נדחה הצום ליום ראשון שלאחר השבת (שו"ע ס' תקי"ט ס"ג, ולא קודם דאקדומי פורענותא לא מקדימין, גמ' מגילה ה').

מקילין בתענית נדחה בחיוב התענית למי שאינו חש בטוב יותר מתענית שאינו נדחה (עי' "ביאור הלכה" ס' תקי"ט בשם רע"א).

וכן בעלי ברית יכולים לאכול (עי' שעה"צ, הל' מגילה ס' תרפ"ו ס"ק ט"ז), הגם שחייב לקבל עליה מצד בעל ברית, אבל אם אוכל לא יכול לקבל עליה מכיון שלא צם, ויקבל הגבהה או גלילה (הגר"ח קרליץ שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א).

חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה חייבים להתענות, דאתי אבילות דרבים ודחו רגל דיחיד, ועוד ביחיד מקרא מלא דיבר הכתוב (תהילים קל"ז, ו'): "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" ("ביאור הלכה" ריש ס' תקמ"ט בשם ריטב"א). וגם בתענית נדחה חתן בז' ימי המשתה מתענה ומשלים ("ביאור הלכה" ס' תקי"ט ס"ט בשם מג"א, ובשעה"צ ס"ק ל"ד הביא דיש חולקין, ועי' שו"ת "שבט הלוי" ח"ו ס' ע' אות ג' דסוגיא בעלמא כמג"א ו"ביאור הלכה" דמתענין).

מעשה בחתן תוך ז' ימי משתה בתענית נדחה (תמוז תשנ"ה) שהרגיש מעט חולשה, והורה הגר"ש אלישיב זצ"ל שיתפלל מנחה גדולה ויאכל, לסמוך על דעת המקילים ("אפריון לשלמה" פרק י"ב ס"ק ה').

קטן שהגדיל בתענית נדחה

קטן שנעשה גדול ב"ח בתמוז, שהוא תענית הנדחה משבת, יש סוברים שהצום נדחה משבת הוא משום תשלומין לשבת, וא"כ כיון שבשבת היה עדיין קטן אינו חייב להתענות וראיתו מזה שאבילות בצינעא נוהג בשבת שחל בו ת"ב (רמ"א ס' תקנ"ד ס' י"ט) מוכח שהאבילות לא נעקרה ממקומה (שו"ת "אבני נזר" ס' תכ"ו).

ויש סוברים שמתחילה תקנו הנביאים לצום באחד בשבת ולא בתורת תשלומים, ולכן קטנים שגדלו באותו יום חייבים להתענות (שו"ת "דברי מלכאל" ח"ה ס' ק"ל, מהרש"ם ח"ג ס' שס"ג, שו"ת "צפנת פענח" ס' מ"ד, שו"ת "שבט הלוי" ח"ד ס' ע"ב וח"ו ע"ע"א). ויש שהכריע שאכן יש לחייבם, מ"מ במצב של נערים חלושי מזג וכוח אפשר להקל ולסמוך על הפוסקים המתירים ("שערים מצוינים להלכה" ס' קכ"ד ס"ז, והגר"ש דבליצקי בספרו "ט"ב שחל ביום א"י" סעיף מ"ה).

ליל הצום

בליל שבעה עשר בתמוז מותר לאכול ולשתות. חובת הצום מתחילה בפועל מעלות השחר (שו"ע ס' תקי"ט ס"ב). אם הלך לישון בליל התענית, אסור לו לאכול - אפילו קם לפני עלות השחר - אא"כ התנה לפני השינה שיאכל לאחר שיקום, אבל לשתות מותר, אפילו לא התנה על כך. ולכתחילה ראוי להחמיר ולהתנות גם על שתיה (שו"ע ס' תקס"ד ומשנ"ב ס"ק ו').

ואם עבר ואכל לפני עלות השחר אע"פ שלא התנה על כך לפני שנתו לא הפסיד תפילת "עננו". וכן מותר לעלות לתורה ולישא כפיו ולהיות ש"ץ (עי' "שבט הקהתי" ח"א ס' ק"פ).

מחצי שעה לפני עלות השחר, אסור להתחיל לאכול יותר מכביצה פת (משנ"ב ס' פ"ט ס"ק כ"ז), אבל פירות ושתיה או תבשיל מחמשת מיני דגן מותר אפילו הרבה (ס' רל"ב ס"ק ל"ד), ובשעת הדחק יש להקל בפת אם אין זה מספיק לו לצורך התענית ("תשובות והנהגות" ח"ב ס' ת"ד).

שטיפת הפה

אין לשטוף את פיו במים בבוקר, ובמקום צער מותר לעשות כן, אך יזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו כלפי מטה, כדי שלא יכנסו מים לגרונו (משנ"ב ס' תקס"ז ס"ק י"א).

להתרחץ

מותר לרחוץ אפילו את כל הגוף בתענית (שו"ע סימן תקי"ט ס"ב). אך

היטב – ס' תקס"ז ס"ק ז' וכן אם אכל רק פחות מכשיעור, נחשב לצם. ואפילו עשה כן כמה פעמים (**הגרי"ש אלישיב** זצ"ל).

ש"ץ – מי שלא נתמלא זקנו

בתענית ציבור, לא יהא ש"ץ אלא מי שנתמלא זקנו, ואין להקל בזה אפילו ע"י מחילת הציבור (**משנ"ב** ס' י"ג ס"ק כ"ב). אולם בשיבות לצעירים לא צריכים להזהיר, שהרמ"ם או המשגיח יהיו ש"ץ. כי מאחר וכולם צעירים, לא שייך בזה כבוד הציבור, וגם הבחורים יכולים להיות ש"ץ (**הגרי"ש אלישיב** זצ"ל).

אמירת "עננו"

חולה שאוכל ביום התענית לא יאמר "עננו" (**ביאור הלכה** ס' תקס"ה ד"ה בין יחיד). מי שאכל בשוגג, יכול לומר "עננו", מכיוון שהוא חייב עדיין לצום, ויאמר "ביום צום התענית הזה" (**משנ"ב** ס' תקס"ה ס"ק ג'). וע' **שו"ת "שבט הלוי"** ח"ה ס' אות ד'. שמיישב הסתירה בזה). קטן שאינו צם לא יאמר "עננו" במנחה (דגם גדול אינו אומר "עננו" אם אינו צם, ולא שייך בזה חינוך, שו"ת **"שבט הלוי"** ח"ה ס' קל"א). אמר "עננו" ב"שמע קולנו", וטעה וסיים "ברוך וכו' העונה בעת צרה" במקום לסיים ברכת "שמע קולנו" – אם נזכר תוכ"ד, יכול לומר מיד "שומע תפילה" (שו"ת **"שבט הלוי"** ח"ה ס' קל"ב) – אם נזכר לאחר כ"ד, יחזור ל"שמע קולנו" (**ביאור הלכה** ס' קי"ט ס"ג ד"ה "אם דילג").

כהן שאינו צם

כהן שאינו צם אינו יכול לישא כפיו במנחה (**"לוח א"י"** צום גדליה, בשם **הפמ"ג**, וכו') ובי"ח **"מחזיק ברכה"** קונטרס אחרון ס' קכ"ט ס"ק א', **הגר"ח קניבסקי** שליט"א, ויש סוברים שיכול לישא כפיו (**"מקור חיים"** ס' קכ"ט סעיף ה', וכן הורה **הגר"ש אלישיב** זצ"ל).

קריאת התורה ותפילה לאחר השקיעה

אם אירע ונתאחר ציבור בתפילת מנחה עד אחר השקיעה, יש סוברים דבכל זאת יש להם לישא כפים לקרות בתורה פרשת "ויחל" ולומר "עננו" בשמו"ע (**שו"ת "דבר יהושע"**, **להגר"מ אהרנברג** זצ"ל ח"ג יו"ד ס' ט"ג). ויש אומרים שלא להתפלל כלל לאחר השקיעה אפילו בדיעבד שנתאחר, (וכן הורה **החזו"א** זצ"ל, **"ארחות רבינו"** ח"ג עמ' רכ"ה ע"י), וע' **משנ"ב** ס' רל"ג ס"ק י"ד בדביעבד ושעת הדחק גדול יש להקל עד רבע שעה קודם צאה"כ שדינו כיום.

קדיש לפני שמו"ע

שאלה: מיד לאחר קריאת התורה אמרו חצי קדיש (כמו בכל שני וחמישי), האם לומר קדיש עוד פעם לפני שמו"ע?
תשובה: אם אומרים קדיש על הבימה, א"כ לפני העמוד לא יאמרו קדיש כי אין במה להפסיק בין הקדישים, "יהללו" ו"לדוד מזמור", אין זה הפסק (**משנ"ב** ס' רצ"ב ס"ק ד'), ובעצם הקדיש הולך על קריאת התורה, והא דאמרין הקדיש קודם שמו"ע, כדי שידעו הציבור שהגיע השי"ץ לפני העמוד (**"לבוש"** שם). במקרה שהולכים לקרוא התורה במקום אחר, וחוזרים לבית הכנסת כדי להתפלל שמו"ע יש לומר הקדיש לאחר קריאת התורה (**שעה"צ** ס' תרכ"ב ס"ק ז').

מדיני בין המצרים

בכל שנה יש נדון בפוסקים אם מתחילים דיני בין המצרים כבר מליל התענית, אבל השנה ש"ז תמוז חל בשבת, לכו"ע כבר חלים דיני בין המצרים בליל התענית שהוא ליל י"ח בתמוז (שו"ת **"אגרות משה"** או"ח ח"ג ש' ק').

תוכן האבילות

כל הלכות האבילות שנוהגים בבין המצרים ומר"ח עד לאחר ת"ב יסודם הוא להרגיש חורבן בית המקדש ולהצטער עליו. סיפר לי אברך ששמע מהורו, שכאשר היו קטנים נהגו לא לאכול בשר ויין כל ימי בין המצרים (כדעה השלישית ב**שו"ע** ס' תקנ"א ט'), חוץ משבת שאכלו רק כזית בשר יבש, משום שהיו שבורים ובלי מצב רוח ולא היה להם כלל חשק לאכול בשר, רק אכלו כזית אחד כדי לכבד את השבת. עוד סיפרו שבערב ת"ב היו ממש בכיות בבית, שדיברו וחשבו רק על החורבן. יש אנשים שכל ימי בין המצרים לא מכניסים גלידה לביתם, מכיון שאלו ימים של צער! וזה התוכן של דיני האבילות, שכל אחד צריך להרגיש בעצמו ולהשתתף בצערן של הקב"ה. וכמבואר בגמרא (ברכות ג'). שהקב"ה מצטער כל יום ואומר: אוי לי שהחרבתי את ביתי והגליתי את בני, ע' שם.

שמחות ושירה

האשכנזים נוהגין שלא לעשות נישואין מ"ז בתמוז ואילך (**רמ"א** ס' תקנ"א סעיף ב'), י"א שאין נכון כ"כ לעשות סעודת שבע ברכות בליל צום י"ז בתמוז, ואם עושים ישנו קצת מרגילות, אבל במוצאי י"ז בתמוז ושאר ימי בין המצרים עושים כרגיל (**"הליכות שלמה"** מועדים פ"ח סק"ח), אבל אין לנגן בכלי זמר בין בליל י"ז בתמוז ובין בשאר הימים, ולכתחילה יש להמיר ולקיימה ללא ריקודים ומחולות, וללא "שמחה יתירה" ולא בשירה (שו"ת **"שבט הלוי"** ח"ג סו"ס קנ"ז, וכן ב**"ארחות רבינו"** ח"ב מובא שמרן **הסטייפלער** זצ"ל הורה כך בשמחת "שבע ברכות")

שנערכה לאחר י"ז בתמוז).

בני ספרד נוהגים לעשות נישואין עד ר"ח אב (**שו"ע** ס' תקנ"א ס' ב'), ומותרים לעשות סעודת שבע ברכות כרגיל אף לאחר ר"ח ואף עם בשר ויין אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב (**שו"ע ורמ"א** שם ס' י').

בן ספרד שעושה נישואין בבין המצרים, י"א דמותר לבן אשכנז להשתתף, כיון שהחתן עושה לפי מנהגו, אבל ירקוד פחות מהרגלו (**הגר"ש אלישיב** זצ"ל), וי"א דאסור לבן אשכנז להשתתף בו (**הגר"נ קרליץ** שליט"א).

בן אשכנז רשאי לנגן בשמחת נישואין של בן ספרד לאחר י"ז בתמוז עד ר"ח אב, אם זו פרנסתו (**"ביאור הלכה"** רש"י ס' תקנ"א בשם **פמ"ג**). החתן והכלה אסורים בכל איסורי בין המצרים ולכן אסור לגלח בימים אלו ולא לשמוע ניגונים בכלי שיר.

חתן בשבעת ימי המשתה ההולך לכותל, אינו צריך לקרוע דלא גרע מימים שאין אומרים תחנון דיש אומרים דאין נוהגים לקרוע (**הגר"ד יוסף שוב** שליט"א בשם **הגר"ש אויערבך** זצ"ל). וכאן עדיפא מזה ולכו"ע אין צריכים לקרוע דרגל שלהם הוא.

גם לפי מנהג האשכנזים עורכים סעודת אירוסין. אבל ריקודים ומחולות אסורים מ"ז בתמוז ואילך, אפילו בסעודת אירוסין (**משנ"ב** ס"ק ט"ז).

נוהגים שלא לשמוע שירה ונגינה מקלטות (קסטות), אפילו שירי רגש, ואפילו שירים על חורבן ביהמ"ק אפילו בלא תזמורת (**הגר"ש אלישיב** זצ"ל, בעל **"שבט הלוי"** זצ"ל, **והגר"נ קרליץ** שליט"א).

גם לבני ספרד שנוהגין נישואין עד ר"ח, שלא במקום מצווה נוהגין שלא לשמוע מוסיקה (**"כף החיים"**).

אפילו בציבור מותר לשיר בפה (כגון בעת "סנטוחה" בשיבה), ומ"מ ימנע בשירה (**הגר"ש אלישיב** זצ"ל).

תספורת

האשכנזים מחמירים שלא להסתפר מ"ז בתמוז, והספרדים מחמירים רק בשבוע שבו חל תשעה באב. (**שו"ע** ס' תקנ"א ס"ג, **רמ"א** ס' ד'). והשנה (תשע"ו) שת"ב חל בשבת ונדחה ליום א', נוהגים בני ספרד כסתימת **השו"ע** (ס' תקנ"א סעיף ד') שאין לשבוע זה דין שבוע שחל בו תשעה באב (**"כף החיים"** ס"ק ע"ה בשם **ה"בן איש חי**) ומותרים מן הדין להסתפר עד שבת חזון. ומ"מ ראוי להורות לעם כמנהג הזקנים שלא להסתפר לפני שבת חזון כדי שיכנס ליום התענית כשהוא מנוול (שם).

האיש והאשה שווים באיסור זה, בין שיער ראש ובין שיער כל הגוף (שם סעיף י"ב), וכמו שמצינו באבילות (יו"ד ס' ש"ז א') שגזרו על כל הגוף (**הגר"נ קרליץ** שליט"א). אך לאשה הצריכה לספר שערתיה לצורך כיסוי הראש – מותר (**משנ"ב** ס"ק ע"ט).

אין להקל לבעל ברית להסתפר בבין המצרים (ע"י **"באר היטב"** ס' תקנ"א, וב**"שערי תשובה"** שם ס"ק א' וב**שעה"צ** ס"ק ד'. והורה בעל **"שבט הלוי"** זצ"ל שמנהג ארץ ישראל לא להקל, **"מבית לוי"** ח' י"ג).

תספורת לבני ספרד בישיבות אשכנזיות

שאלה: בני ישיבות ספרדיים שאיסור תספורת אצלם נהוג רק בט' הימים, הלומדים בישיבות אשכנזיות, האם מותרים להסתפר בשלושת השבועות?

תשובה: יש סוברים שמותר להם להסתפר ואין בזה משום "לא תגודדו", כיון שידועים בזה דעות המחבר **והרמ"א** (**הגר"ש אויערבך** זצ"ל, **"הליכות שלמה"** פרק י"ד אות ו'), ויש סוברים דמן הראוי שיהגו כמנהג המקום, לא להסתפר ולהתגלח בשלושת השבועות, וכן אם באמצע בין המצרים נוסע לביתו ואח"כ חוזר לשיבה לא יסתפר בביתו (**הגר"ש אלישיב** זצ"ל).

קציצת צפרניים

מותר לקצוץ צפרניים עד השבוע שחל בו תשעה באב (ע' **משנ"ב** ס"ק כ'), שפליגי רק בשבוע שחל בו תשעה באב). והשנה (תשע"ו) שיש סוברים שאין כאן שבוע חל בו, כיון שיש מחלוקת בנטילת צפרניים יש להקל עד שבת חזון (ע"י **"שערי תשובה"** ס"ק א', בשם **אליה רבה** לענין תספורת בבעלי ברית, וב**"פסקי תשובות"** ס"ק כ"ג).

רחיצה ומקום סכנה

מותר להתרחץ בים ובבריכה עד ר"ח אב, וגם מי שלא היה בים עד כה יכול להתרחץ בים אחר י"ז בתמוז, אלא שיש להזהר ביותר שלא להיכנס למקום סכנה (בעל **"שבט הלוי"** זצ"ל). וכן יש להזהר בימים אלו מללכת למקום סכנה.

ברכת שהחינו

טוב שלא לברך ברכת "שהחינו" בימי "בין המצרים" על פרי או מלבוש, אבל מברכים על מצוות כגון: מילה ופדיון הבן (**שו"ע** שם ס' י"ז).

בשבת אין להחמיר בזה, ובר"ח אב הדין כמו בשבת (**משנ"ב** ס"ק צ"ח, ו**שעה"צ** שם).

על הולדת בת בימי "בין המצרים" ודאי מברך "שהחינו" (בעל **"שבט הלוי"** זצ"ל).

פרי חדש שאי אפשר לשמור עד שבת מפני שיתקלקל – אפשר לברך עליו "שהחינו" ולאכול (**משנ"ב** ס"ק ק"א) וכן חולה שנוקק לפני חדש רשאי לאכול אולם לא יברך עליו "שהחינו" (שם ס"ק צ"ט).

"במדרש תנחומא (פי' תצוה) על הפסוק וזה הדבר אשר תעשה איתא א"ר אבא ב"ר כהנא כשעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע מיד חבבן הקב"ה ושלח לכל אחד מהן שני מלאכים, והיה אחד חוגר לו זיינו ואחד נותן לו עטרה בראשו. והנראה לבאר שני ענינים אלו, דהיה לכל אחד לומר כל אשר דיבר ה' אעשה, והם אמרו בלשון רבים נעשה, משום שכל אחד קיבל שתי קבלות, א' שהוא בעצמו יקיים התורה, וגם קיבל עליו להשגיח בחבירו שגם חבירו יקיימנה ולא יניחנו לעבור עליה.

וז"ל התנחומא פרשת יתרו: רבי אומר בשעה שעמדו ישראל על הר סיני הושוו כולם לב אחד לקבל עליהם מלכות שמים בשמחה שנאמר - ויענו כל העם קול אחד ויאמרו וכו'. ולא עוד אלא שהיו ממשכנים עצמן זה על זה. וזהו כמש"כ דמדאמרו בלשון רבים קיבלו כל אחד להשגיח גם על חבירו, ומשו"ה זכו לשתי מתנות. דהעטרה היה עבור מה שקיבל על עצמו, ומה שקיבל להשגיח על חבירו זכה להכלי זיין דלזה צריך כח וגבורה".

ולפי"ז ממשיך הבה"ל לבאר:

"...בחסא העגל אמרו "אלה אלוהיך ישראל", ולכאורה היה להם לומר "אלוהינו" והיה גם האומר בכלל, אבל הם אמרו אלוהיך כמדבר לאחרים, ולא על עצמו. והענין דעיקר חטא של ע"ז אינו תלוי במעשה לחודא רק עיקרו תלוי בהצטרף להמעשה גם הכוונה בלב, דגם המשתחוה לע"ז ואינו מקבלו באלוה אינו חייב עליו, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף סב) ואי דלא קבליה עליה לאו כלום הוא. וכשאמרו אלה אלוהיך, זה כי כל אחד אפילו מאותם שחטאו והשתחוו לו, מ"מ היה ליבו נוקפו והיה ירא מהעונש ולא רצה לעשות מעשה בעצמו לקבלו עליו באלוה, רק אמר לחבירו אלה אלוהיך. ונמצא שלא היה שם שום עבודה לע"ז בפנימיות הלב, רק עברו על מה שאמרו "נעשה - דכל אחד קיבל גם על חבירו", והם אמרו אחד לחבירו אלה אלוהיך. ובפרט לפי המבואר בזה"ק (פי' תשא) דישאל לא עשו כלל לעגל רק הערב רב לבדם" עכתו"ד הנוגעים לענינינו ע"ש.

מבואר בדברי הבה"ל דבחטא העגל הפרו ישראל את ברית האחריות שקיבלו על עצמם במתן תורה כל אחד על זולתו. ומה שעוון ע"ז מתייחס לישראל בחטא העגל, הכוונה דבכל עוון שקיבלו ע"ש שלא לעשותו - התחייבו ג"כ לדאוג שכלל ישראל לא יעשוהו ואת הקבלה הזו הפרו בחטא העגל.²

סילוק שכינה בשל פירוד

ולפי הבנה זו יש בנותן טעם לבאר מדוע על חטא העגל נענשו בסילוק ענני הכבוד ולא שרתה שכינה כבתחילה, ומהי המידה כנגד מידה בזה.

נקדים מה שכתב הגר"א חבר זצ"ל בדרשות "שיח יצחק" (בדרוש לפרשת שקלים) בזה"ל: "כי כלל האומה הזאת היא דמות אדם שלם המורכב מאיברים רבים וגידים, וכמו שכל אבר הוא מיוחד לדבר פרטי ועושה פעולה מיוחדת שהיא צריכה אל הגוף בכלל, וכולם משמשים לבריאות הגוף וחיותו שתוכל הנפש להיות שורה בו, ואם לא יהיה היחוד שבין האברים לא היתה הנשמה שורה בו. בדרך משל, אם הידיים לא היו משמשים לגוף לעשות מלאכתו וצורך אכילתו לקיום גופו לא היה לו במה לחיות, וכל האיברים צריכים הם להכיר מדרגותיהם ולעשות כל אחד פעולה מיוחדת לו. וכמו כן ישראל בפרט הם מורכבים מריבוי נצוצות ונשמות וכל אחד הוא צריך אל הכלל כולו. וע"י שמאחדים זה בזה אז הנפש

צום הרביעי¹

המשותף למאורעות י"ז בתמוז

כתב הרמב"ם בהלכות תעניות (פי"ה ה"א): "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות שבזכרון דברים אלו נשוב להטיב".

מבואר בדבריו שתכלית התענית היא לפתוח דרכי תשובה, ואין תשובה בלא חטא, ע"כ עלינו לבאר את הסיבות שבעטיים אנו מתענים בימים אלו ובכך נדע להפיק לקח דרך חיים תוכחת מוסר לחיינו כאחוזין במעשה אבותינו ולשפר דרכינו, ונתקן בליבנו פנימה את אותם הסיבות שהביאו לחורבן. וכבר בזה הקב"ה שמח וגם אם בעונותינו הרבים לא זכינו עדיין לבניינו כמבואר במס"י (פי"ט), וגם מה דאיתא בירושלמי "כל מי שלא נבנה בימיו מעלה עליו כאילו החריבו" לא יאמר עלינו כשאנו את שלנו עשינו.

הרמב"ם (שם בה"ב) מונה את המאורעות ואת התקופה בהם התרחשו וז"ל: "וחמשה דברים אירעו בו: א] נשתברו הלוחות. ב] ובטל התמיד מבית ראשון. ג] והובקעה ירושלים בחורבן שני. ד] ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה. ה] והעמיד [הועמד] צלם בהיכל". אולם בירושלמי תענית (פי"ד ה"ה) מבואר "שביטול התמיד, שריפת התורה והעמדת צלם בהיכל והובקעה ירושלים" כולם הם מאורעות שהיו בתקופת בית שני ע"ש. במאמר דלהלן ננסה לבאר את המשותף שבין המאורעות.

ונראה שמה שביום זה חטאו בעגל ונשתברו הלוחות, ובו ביום הובקעה העיר בבית שני אינו צירוף מאורעות שנוזדמנו לפרק זמן אחד, אלא בחטא העגל טמון שורש חורבן הבית השני. וכך מפורש בחז"ל בזה"ק (שמות דף קי"ד ע"א) רעיא מהימנא עה"פ "לך רד כי שיחת עמך וגו' - לך רד לגלות הרביעית". מפורש בחז"ל שכבר בחטא העגל היה טמון ענין גלות הרביעית. וכשם שכל מסובב הוא מעין הסיבה, עלינו לחדור לעומקו של הקשר ולעמוד על תוכנו.

ביתר התבוננות והעמקה נמצא שלושה ענינים משותפים לסיבה ולמסובב - לחטא העגל וחורבן הבית השני וכפי שנפרטם.

א] חטא העגל שורשו הוא פירוד האחדות שהיתה לישראל כאיש אחד בלב אחד - במתן תורה. גם חורבן הבית השני הוא בשל פירוד - שנאת חנם ומחלוקת.

ב] בחטא העגל נסתלקו ענני הכבוד ולא שרתה בהם שכינה כבתחילה [ועל ענין זה התפלל משה במ' ימים האחרונים כמבואר בגר"א באד"א תש"א]. כך גם בבית שני ששרתה בו שכינה בצורת נר המערבי שלא כבה - "ועדות היא לבאי עולם ששכינה שורה בישראל" (שבת כ"ב ע"א). ופרש"י: "וכל זמן שהיו ישראל חביבין היה דולק כל היום והיינו עדותה". בחורבן נסתלקה השכינה.

ג] במתן תורה שפסקה זוהמתן של ישראל ותוקן חטא עה"ד ממילא היו מופקעין מתוצאות החטא עץ הדעת, ולכן מבואר בגמ' ע"ז (דף ה'): "אילמלא חטאו ישראל בעגל היו חיים לעולם". הרי שמיתה היא תוצאה מחטא העגל. כך גם בחורבן הבית השני בו טעמו ישראל טעם מיתה - כי ציון היא "בית חיינו" ונשארו כגוף בלי נשמה כמבואר בדברי הגר"א שיובאו להלן.

חטא העגל

מצינו ביאור חדש במהות חטא העגל בדברי הבית הלוי (פרשת

² וההבנה בדבריו נראה, דהנה בשלש מיתות נדונו עובדי העגל, אם יש בו עדים והתראה, המיתות אלו בסייף כאנשי עיר הנדחת, אבל בעדים בלי התראה, מתו במגפה כמו שנאמר "ויגוף ה' את העם". אולם אלו שלא היו בהם לא עדים ולא התראה, בדקום המים (רש"י שמות ל"ב כ').

כל דברי הבה"ל, הם ביחס לכלל ישראל שאינם בג' כיתות אלו, מדוע חטא העגל מתייחס לכלל ישראל בזמן שבפעול לא חטאו. ועל זה ביאר שהכלל היפר את ברית האחדות.

¹ לעילוי נשמת אדמו"ר הגאון רבי שלום צבי בן הק' רבי בנימין הכהן שפירא זצ"ל, נלב"ע י"ג תמוז תשס"א

שורה בהם והיא השראת השכינה בהם, שהיא נפש של ישראל וקיומו, שבאברים כל א' הוא מיוחד לדבר פרטי, כמו"כ כל אחד מישראל נברא לדבר מיוחד לקיום העולם בכלל, והרי ממש כל אחד מישראל הוא עולם שלם שגורם בדבר מיוחד לקיום העולם בכלל. ולכן אמרו: כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא (סנהדרין לז). וכל זמן שישאר הם באהבה ואחוה וכולם פונים לטובת הכלל אז הוא ממש כמו גוף שאבריו הם בריאים וחזקים והם משמשים כולם לטובת כל האיברים ואז הנפש שהיא השכינה שורה בהם, ואין אומה ולשון יכולה לשלוט בהם ע"כ תו"ד ע"ש באריכות.

לפי"ז יבואר הקשר שבין חטא העגל ובין סילוק השראת השכינה שהתבטאה בענני כבוד. כיון שעל פי דברי הבית הלוי עיקר חטא העגל היה בחסרון האחריות של איש לרעהו, היה בזה משום פירוק חיבור האיברים של כלל ישראל, חיבור שהוא תנאי להשראת השכינה כמו שביאר הגרי"א חבר, ועל כן התוצאה המוכרחת מכך שאין האיברים משמשים אחד את חברו - היה סילוק הנפש - השכינה הקדושה - וסילוק ענני הכבוד, שהם חלק מהשראת השכינה בכלל ישראל.

חורבן בית שני

ובזה נבוא לבאר את ההקבלה שישנה בין חטא העגל ובין חורבן בית השני. הנה המהר"ל בנצח ישראל (פרק ד') כתב שבית ראשון עמד בזכות האבות הקדושים. אברהם השריש בישראל את ההפך מגילוי עריות כדאיתא בחז"ל דאפילו בדידה לא הסתכל. יצחק השריש את ההפך מעבודה זרה, והוא היה עולה תמימה ונתבטל לגמרי לקב"ה. יעקב הוא ההפך שפיתות דמים שהוא הניגוד לעשיו - שעל חרבך תחיה ע"ש. ומאחר שחטאו ישראל בג' עבירות אלו הרי ששטמו את יסוד הבית. ואין כאן עונש אלא ישראל במעשיהם עקרו את יסודות הבית הראשון. אולם בבית שני לאחר שכלו זכות אבות כמבואר בגמ' סנהדרין, עמד הבית בזכות ישראל באיתערוצא דלתנא וכשחטאו בשנאת חנם גם כאן אין זה עונש אלא שטמו את יסוד הבית - כלל ישראל ולכן לא היה לבית זכות קיום.

להבין את עומק הדברים יש לצרף בזה מש"כ המשך חכמה (דברים ד"ה והנה): "ענין המקדש לאחד כלליות ישראל ולבניהם אל מקום אחד, כמו שאמרו בברכות (דף ל' ע"א) היה עומד וכו' ומצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד, ולכן היתה שם ההנהגה הניסית כמו שמנו עשרה ניסים שנעשו בביהמ"ק, להראות אף שכל פרטי בפני עצמו אינו ראוי להיות מושגח פרטי בהנהגה פרטית ניסית, בכ"ז הקשר הכללי מעם ישראל ראוי להיות מושגח בהשגחה ניסית ששם אין פגם שכולם מעלים ריח ניחוח, זה ביראתו וזה באהבתו לישראל, וזה במסת ידו, וזה בתורתו, וזה יסוד המשכן והמקדש" עכ"ד. מהי בעצם השראת השכינה, בצורת הקשר של הקב"ה עם ישראל מלשון ושכנתי בתוכם, צורת הקשר של הקב"ה עם ישראל מתגלית במקדש בעשרה ניסים שנעשו בו, ובזה ראו שהקשר עם הקב"ה הוא בהשגחה פרטית ניסית - למעלה מדרך הטבע, והשגחה זו קיימת רק באופן "שכולם כאחד" מעלים ריח ניחוח כשכולם מכוונים למקום אחד שהיא האחדות.

ובשה"ש (א', י"ז) כתב הגרי"א: "תלפיות - תל שכל פיות פונים אליו, כי השכינה היתה בתוך לב ישראל, רק שהיו צריכים מקום מיוחד להתכנס כל הלבבות יחד, ולכן בחר מקום מובחר בארץ ששם הוא מוכן שתשרה שכינה בישראל, וכך יתייחדו כל הלבבות של ישראל ביחד, על כן ציוה הקב"ה ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו ליבו וכו', וכל אחד התנדב כפי נדבת לבו על המשכן ונתחברו כל הלבבות" ע"כ דברי הגרי"א. ומעתה מבואר מאד שכשהיתה מחלוקת ופירוד נשטט היסוד של המקדש והשראת השכינה בישראל.

ומצינו בזה דברים מבהילים בליקוטי תורה להאריז"ל (פרשת שופטים) שכתב עה"פ: "כי יפלא ממך הדבר למשפט, בין דם

לדם, בין דין לדין, בין נגע לנגע, דברי ריבות בשעריך, וקמת ועלית אל המקום וגו'. ואיתא בזה"ל ובמהרש"א (ע"ה"כ) לי זדים שיחות אשר לא כתורתך) ששאלו מלאכי השרת להקב"ה בשעת החורבן רבש"ע כתוב, בתורתך ושפך דמו וכסהו בעפר, וכאן (בחורבן) כתיב "שפכו דמם כמים". כתבת בתורתך "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" וכאן כתיב "הבנים נשחטים" וגו'. כתבת בתורתך "וצוה הכהן ופינו את הבית", וכאן כתוב "וישרפו את בית אלוקים וכל כף מחמדיה להשחית". אמר להם הקב"ה כלום יש שלום בעולם, הואיל ואין שלום אין כלום.

וביאר האריז"ל: "לכל זה רמזה התורה בפסוק זה - "כי יפלא ממך הדבר למשפט" - כשמשפטי ה' יהיו מכוסים מהבנתך. "בין דם לדם" - "ושפך את דמו". "בין דין לדין" - "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". "בין נגע לנגע" - "וצוה הכהן ופינו את הבית".

התשובה לכל זה - "דברי ריבות בשעריך" - מריבה ומחלוקת הם הגורמים לכל, ומסיים - "וקמת ועלית אל המקום" - "ירושלים היא העיר שחברה לה יחדיו" שבה נעשו כל ישראל חברים וע"י התורה יתווד שלום ביניהם.

נתבאר עד כה: א] חטא העגל יסודו בפירוד, וחורבן הבית השני וגלות אדום היו בעטיה של מחלוקת ופירוד. ב] בחטא העגל נסתלקו ענני הכבוד ולא שרתה בהם שכינה כבתחילה, וכן בחורבן הבית שני.

חטא עה"ד, חטא העגל וחורבן הבית - חטאים במחשבת מצוה

ובזה נבוא לענין השלישי המשותף לסיבה והמסובב, והוא "המיתה" שנקנסה בעקבות חטא העגל. ונראה דהנה ביארנו (בפרשת פרה) שחטאו של אדה"ר שבעטיו נקנסה עליו מיתה היה התחכמות ואי קבלת דבר ה' בתמימות. וזהו שכתב רש"י עה"פ בקהלת (ז', כט) "אשר עשה אלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, ופרש"י "אדם הראשון". אדה"ר התחכם במחשבת מצוה של עבירה לשמה, משום שהוא ביקש לעבוד את ה' מתוך בחירה קשה יותר ע"י שיהיו לו נטיות טבעיות לחומריות, קודם חטאו היה בדרגה גבוהה והיה כולו קודש אולם בדרגה זו אין קושי בנסיון, וע"י אכילה מעץ הדעת אמנם ירד במדרגתו ונעשה גשמי, אולם בעומדו בנסיונות יתקרב יותר לבורא והתעלותו תהיה גדולה יותר. (ראה מש"כ שם ואכמ"ל). ועל חטא זה נקנסה עליו מיתה. הרי שהחטא היה ביסודו במחשבת מצוה.

כך גם בחטא העגל היה מחשבת מצוה והנפילה היתה מאותה מדרגה של אדה"ר לפני החטא, שלמדריגה זו הגיעו ישראל במתן תורה שפסקה זוהמתו, וגם כאן נקנסה עליהם מיתה. כוונתם של ישראל בחטא העגל תחילתה ג"כ במחשבת מצוה וכמו שביאר זאת הביה"ל (פרשת כי תשא) מאחר שסברו ישראל שמה שהיה מקשר ביניהם ובין הקב"ה, מת ורצו להקים משכן לשכינה גם בלי שנצטוו, ומזה התדרדר הענין עד ע"ז של הערב רב. והחטא לדברי הביה"ל הוא התחכמות, שאין כאן הליכה בדרך הישר, זאת משום שאין מצוה בלא ציווי, אולם המחשבה ביסודה הגם שהיתה מוטעית היתה לש"ש. וזהו הדמיון שבין חטא עה"ד וחטא העגל שבעטיים של שני חטאים אלו נקנסה מיתה על האדם.

גם חטאים של ישראל בימי בית שני היה במחשבת מצוה. דברים נוראים בזה כתב הנצי"ב בשני מקומות (בהקדמה להעמק דבר, ובמרומי שדה יומא דף ט' ע"ב). הנצי"ב מבאר שם את דברי הגמ' "ראשונים נתגלה עוונם ולכן נתגלה קיצם", דהיינו דבבית ראשון ידעו מה שחטאו ולכן עשו תשובה וחזר הבית ונבנה, אולם השניים "לא נתגלה עוונם ולכן לא נתגלה קיצם", דהיינו דמה שלא עשו תשובה בבית שני זה משום שלא ידעו במה חטאו - "לא נתגלה עוונם". והקשה הנצי"ב הרי בגמ' מפורש דבית שני נחרב מפני שנאת חנם, מהו איפוא הפשט ב"לא נתגלה עוונם".

וביאר בזה"ל:

"בחורבן הבית השני וכו' ופרשנו שהיו צדיקים וחסידיים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמם, ע"כ מפני שנאת חנם שבלבם זע"י, חשדו את מי שראו שנוהג "שלא כדעתם ביראת ה'" שהוא צדוקי ואפיקורס, ובאו עי"י לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם עד שנחרב בית המקדש, שהקב"ה ישר ואינו סובל "צדיקים כאלו", אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם, ולא בעקמומיות אע"י שהוא לשי"ש, שזה גורם לחורבן הבריאה והריסת ישוב ארץ ישראל עכ"ד. מפורש שגם בבית שני חטאם היה במחשבת מצוה ואי הליכה בדרך הישר כחטא העגל שגם שם כוונת לשי"ש ובמחשבת מצוה.

גם התוצאה של חטא הפירוד היתה מיתה כבחטא העגל. וכך מתאר הגר"א (ליקוטים סוף ספרא דצניעותא) את חורבן בית שני והמשך הגלות עד דורו וז"ל:

"חורבן ביהמ"ק (השני) היה כמו מיתה בכלל ישראל וטעמו טעם מיתה ממש, כי ציון היא "בית חיינו", ונשארו כגוף בלי נשמה, והיציאה לארץ העמים היתה כירידה לקבר, והעמים אכלו בבשרינו כרימה למת, ובתחילה נשארו עדיין עצמות – שהם הישיבות הגדולות ות"ח, עד שנרקבו גם הם ולא נשאר אלא תרווד רקב מאיתנו ונעשה עפר, ועי' שה"ש (ד', ו): "כמגדל דוד צוארך" – זה בית המקדש, מה צואר זה אם ניטל אין לאדם חיים, כך משחרב ביהמ"ק, אין חיים לשונאי ישראל, ואנחנו מקוים עתה לתחיית המתים, כמו דכתיב התנערי מעפר קומי [לא מן העפר שאני שוכב בתוכה, אלא מהעפר שנעשיתי, שעפר אני לענין זה] כי יערה רוח ממרום עלינו" עכ"ד. הרי שגם החורבן נחשב מיתה בקומת ישראל.

להמחיש עד היכן הדברים מגיעים, יש לצרף את מה דאיתא בגמ' סנהדרין (דף פ"ו ע"א): "סתם משנה ר"מ, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רשב"י, וכולהו אליבא דר"ע". ופרש"י: "ממה שלמדו מר"ע אמרום". והיינו דהספרא ספרי תוספתא והמשנה היא כל התורה שבע"פ שבידינו מקורה בר"ע שלימד את תלמידיו השניים אחרי חורבן הבית, וזה נקרא לאחר מיתה. ובכך יש לנו קצת תפיסה ותיאור מה היתה ההשפעה על הבנת התורה קודם החורבן, והדברים מבהילים, והבן. וע"ע בספה"ק "לשם" ספר הכללים כלל ב' ענף ג' אות ט'.

נתבאר א"כ הקשר שבין חטא העגל ושבירת הלוחות שהיה ב"י בתמוז, ובין חורבן הבית השני, שב"י בתמוז הובקעה העיר, שיסוד ענינם הוא פירוד.

ביטול קרבן התמיד

ונראה שגם המאורע השלישי שבעטיו מתענים – "ביטול קרבן התמיד" נכרך לענין זה של פירוד וכמו שנבאר. דהנה שיטת הירושלמי בתענית (פ"ד ה"ה) דביטול התמיד קאי על תקופת בית שני, וז"ל: "וא"ר לוי אף בימי מלכות הרשעה הזאת היו משלשלין להם שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים, ובסוף שלשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להם שני חזירים, לא הספיקו להגיע למחצית החומה עד שנעץ החזיר וקפץ... באותו השעה גרמו העוונות ובטל התמיד וחרב הבית". ע"כ. מבואר בדברי הירושלמי שתחילת החורבן במלכות הרשעה החלה בביטול התמיד ובלשונו – "גרמו עוונות ובטל התמיד ונחרב הבית". וראוי לעמוד על הקשר שבין קרבן התמיד לחורבן הבית.

ונראה דהנה מצינו שפרשת התמיד נאמרה בפרשת פנחס מיד לאחר שנאמר למשה "עלה אל הר העברים הזה וגוי, וראית אותה ונאספת אל עמך", וביקש משה "יפקד ה' איש על העדה" (במדבר כ"ו).

ובביאור סמיכות זו איתא בספרי: "משל למה הדבר דומה למלך שהיתה אשתו נפטרת מן העולם, היתה מפקדתו על בניה, אמרה לו: בבקשה ממך היוזהר לי בבני, אמר לה: עד שאת מפקדתני על בני, פקדי בני עלי שלא ימרדו בי ושלא

ינהגו בי מנהג בזיון. כך אמר לו הקב"ה עד שאתה מפקדני על בני פקוד בני עלי שלא ינהגו בי מנהג בזיון ושלא ימירו את כבודי באלוהי הנכר וכו', לכך נאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי וגו'".

וביאר המלבי"ם שם: "ענין סמיכות פרשת התמיד להנאמר למעלה, מפני שהתמיד היה בא לבטל עבודת השמש, שהיו משתחוים ועובדים את השמש פעמיים ביום בזרח השמש ובין הערביים בעת השקיעה, ועבודת הבוקר היה פונה למזרח ועבודת בין הערביים היה פונה למערב. וציוה ה' להקריב לפניו שני תמידים ותהיה שחיתות תמיד של שחר על קרן צפונית מערבית ושל בין הערביים על קרן צפונית מזרחית היפך עבודת השמש, וידוע משי"כ חז"ל שאם היה משה נכנס לא"י היה מבטל יצרא דע"י ולא היה צריך לעבודת התמיד. וכיון שביקש שיפקוד ה' איש על העדה ונתמנה יהושע שהיה ענינו להנהיג עניניהם במלחמות ובצרכיהם ולא היה בכוחו לבטל יצרא דע"י אמר שיפקוד את בניו שלא ימירו את כבודו באלוהי ניכר, ולצורך זה ציוה פרשת התמיד" ע"כ.

מבואר שקרבן התמיד במהותו מבטא את השתעבדותו לבורא יתברך ומבטלת את עבודת אלהי נכר בבחינת "פקוד את בני עלי שלא ינהגו בי מנהג בזיון ולא ימירו כבודי באלוהי נכר".

קרבן התמיד יחוד כל הבריאה לעבודתו

יש לצרף בזה את דברי רמח"ל בדע"ת (סימן ק"ס) שביאר שכבודו יתברך מתגלה על ידי איחוד הבריאה בעבודתו, ולזה כיונו הכהנים בעבודתם ובכך המשיכו לבריאה קיום ושפע וז"ל: "ואמנם עליו של הקב"ה נעשה מכח כל הנמצאות כולם למיניהם, כל אחד לפי הפעולה המיוחדת לו. וזאת היתה כוונתו של הכהן בעשותו עבודת הקרבנות, בפרט בקרבן התמיד, שנאמר בו (במדבר כ"ה, ב') "את קרבני לחמי", שהוא מה שמקריבים לפניו ית' בכל יום ויום לתועלת כל הנמצאות כולם, והיה מכוון בו להעלות כבודו של מקום ב"ה מקיבוץ כל המינים שבנמצאות, כל אחד לפי מה שנוגע לו", [לכל נברא תוכן ותפקיד לגלות גילוי מיוחד של כבוד שמים, ועל ידי צירוף כל הגילויים מתגלה כבודו ית' בשלמות, לענין תפקידו של כל נברא ולענין צירוף כל הגילויים כיוון הכהן בעבודת קרבנות הציבור שהביא בשביל "כל ישראל מכל המינים" – דומם (מלח) צומח (מנחות ונסכים וקטורת) וחי (בהמות ועופות), עיונים להגר"ח פ"ז צ"ל].

ממשיך הרמח"ל ומבאר:

"וזאת היתה חכמה גדולה שהיו הכהנים צריכים להתחכם בה, להיות נגשים אל ה' ית' בעד כל ישראל, ושתהיה עבודתם רצויה באמת, ועל כן נאמר (מלאכי ב', ז'): "כי שפתי כהן ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיהו וגו'. והיו מכוונים לקשר כל הנבראים בבורא, ויודעים מה שצריך להשלמת ענין זה, ומכוונים בכל הפרטים המצטרפים שהם סדרי (סתרי) העבודה בכל עניני הקרבן, וכזריקת הדם, וכהקטרת הקטורת, כולם עשויים לסתרים עמוקים להשלמת כל הנמצאות בהדבקם בבורא ית"ש ... ואומנם הכוונה הכללית הוא לקשר כל הנמצאות, התחתונים והעליונים שעל גביהם כולם בכבוד העליון, שנאמר (ירמיהו כ"ג, כ"ה): 'הלא את השמים ואת הארץ אני מלא', וזה באותם הסדרים המתוקנים לזה. וזה בבחינת עבדים המתקבצים תחת צל אדוניהם" ע"כ.

קיבוץ כל חלקי הבריאה כעבדים המתקבצים תחת צל אדוניהם פעלו הכהנים בשביל כל ישראל. הרי שקרבן התמיד הוא המאחד את ישראל הממליכים באופן זה את הבורא על כל חלקי הבריאה.

קריאת שמע תמורת קרבן תמיד

עוד מצינו בחז"ל בילקוט (פרשת ואתחנן רמז תתל"ה) על הפסוק שמע ישראל וגוי "משל לחכם שהיה לו בן והיה מעלה לו שתי סעודות בכל יום אחת בבוקר ואחת בערב, אחר ימים ראה החכם את בנו שהעני ולא היה יכול לעשות כשם שהיה למוד,

העונש וזהו שהוביל בסופו של דבר את חורבן הבית השני שכל קיומו הוא בזכות ישראל כמבואר לעיל בדברי המהר"ל. וזהו מה דאיתא בירושלמי הנ"ל "ובאותה שעה גרמו עוונות ובטל התמיד וחרב הבית" וכמש"נ.

בי"ז בתמוז הועמד צלם בהיכל

ובזה נבוא לבאר גם את ענין העמדת צלם בהיכל אשר לדברי הירושלמי גם מאורע זה היה בימי בית שני. שחטאם של ישראל היה פירוד ושנאת חנם כמבואר בגמ' יומא (דף ט' ע"ב). דהנה כתב רבי חיים וולאז'ינר (בשער א' פ"ד): "כי הלא נבוכדנצר וטיטוס לא עשו במעשיהם שום פגם וקילקול כלל למעלה, כי לא להם חלק ושוורש בעולמות העליונים, שיהו יכולים לנגוע שם כלל במעשיהם, רק שבחטאנו נתמעט ותש כביכול כח גבורה של מעלה, את מקדש ה' טמאו כביכול המקדש העליון ועל ידי כך היה להם כח לנבוכדנצר וטיטוס להחריב המקדש של מטה, המכוון נגד המקדש של מעלה כמו שאמרו חז"ל (איכה רבתי א', מ"ג) קמחא טחינא טחינת, הרי כי עוונותינו החריבו נוה מעלה, עולמות עליונים הקדושים, והמה החריבו רק נוה מטה.

על זאת יחד לב האדם מעם הקודש שהוא כולל בתבניתו כל הכוחות והעולמות כולם... שהן המה הקודש והמקדש העליון, והלב של האדם אמצעיית דגופא הוא כלליות הכל נגד הבית קודשי הקדושים אמצע הישוב אבן שתיה כולל כל שרשי מקור הקדושות כמוהו ורמזוהו ז"ל במשנה פרק תפילת השחר (ברכות דף כ' ע"א) יכוון ליבו כנגד בית קדשי הקדושים... אם כן בעת אשר יתור האדם לחשוב בלבבו מחשבה אשר לא טהורה בניאוף ר"ל הרי הוא מכניס זונה סמל הקנאה בבית קדשי הקדושים העליון נורא בעולמות העליונים הקדושים ח"ו ומגביר ר"ל כוחות הטומאה הסיטרא אחרא בבית קדשי הקדושים העליון הרבה יותר ממה שנגרם התגברות כח הטומאה ע"י טיטוס בהציעו זונה בבית קודשי הקדושים במקדש מטה.

ובהגה"ה שם הוסיף: "ויש לפרש על דרך זה הכתוב (שמות כ"ה ח-ט) 'ועשו לי מקדש וגו' ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו' ורז"ל דרשו בסנהדרין (דף טז' ע"ב) וכן תעשו לדורות. ולדרכינו יש לומר גם כן שרוצה לומר אל תחשבו שתכלית כוונתי הוא עשיית המקדש החיצוני, אלא תכלית רצוני בתבנית המשכן וכל כליו, רק לרמוז לכם שממנו תראו וכן תעשו אתם את עצמכם, שתהיו אתם במעשיכם הרצויים כתבנית המשכן וכליו, כולם קדושים, ראויים ומוכנים להשרות שכינתו בתוכם ממש. וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם דווקא, שכל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו' תכלית כוונתי שכן תעשו את עצמכם.

ולזאת כשקלקלו פנימיות המקדש שבתוכם אז לא הועיל המקדש החיצוני ונהרסו יסודותיו רחמנא ליצלן" עכתי"ד ע"ש. ולפי"ז, אם נתאפשר להעמיד צלם בהיכל בההכרח שישראל ע"י מעשיהם התישו כביכול כח גבורה של מעלה, ולדברי הירושלמי שהעמדת הצלם בהיכל היתה בבית שני שעמד בזכות ישראל כמבואר במהר"ל, כשחטאו בפירוד ושנאה, מעשיהם גרמו לסילוק שכינה שאיפשר להכניס צלם בהיכל. נמצאנו למדים שהמשותף למאורעות אשר עליהם אנו מתענים ב"ז בתמוז הוא פירוד ושנאת חנם שהיתה בהם. וכיון שכל תכלית התענית היא לפתוח דרכי תשובה על אותם החטאים שבעטיים אנו מתענים, עלינו לחזק את עצמנו בענין זה וד"ל דמ"ד.

קרא לו אביו וא"ל בני יודע אני שאין בך כח לאותן שתי סעודות שהיית מביא לי איני מבקש ממך אלא שתהא שומע אותי דורש בבית הכנסת ב' פעמים ביום והוא ערב לי כאותן שתי סעודות שהיית מעלה לי, כך אמר הקב"ה לישראל לשעבר הייתם מקריבים לי שתי פעמים ביום את הכבש האחד תעשה בבוקר וגו', וגלוי וידוע לפני שביית המקדש עתיד להחרב ומכאן ואילך אי אתם יכולים להקריב קרבנות אלא מבקש אני תמורתן של הקרבנות - שמע ישראל בבוקר ובערב ועולה לפני יותר מכל הקרבנות". ע"כ. מתבאר שיסוד ענינו של קרבן התמיד הוא יחוד ה' כקריאת שמע שחרית וערבית.

את הכבש אחד הפסוק הכולל בתורה

דבר נפלא הראני אדמו"ר זצ"ל במדרש שהובא בהקדמת העין יעקב (ד"ה בן זומא, וכתב עליו העיון יעקב שלא נודע לו מקומו) וז"ל: "בן זומא אומר מצינו פסוק הכולל ביותר בתורה: שמע ישראל וגו'. בן ננס אומר מצינו פסוק הכולל יותר: ואהבת לרעך כמוך. ר' שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק הכולל יותר: את הכבש אחד תעשה בבקר וגו', עמד ר' פלוני ואמר הלכה כבן פזי [דקרבן התמיד הוא הפסוק הכולל ביותר בתורה], שנאמר ככל אשר מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כליו וכן תעשו". עכ"ד המדרש.

ביאור דברי המדרש הוא דלבן זומא קבלת עול מלכות שמים דשמע ישראל וגו' הוא הכלל הכולל הכל. ולדעת בן ננס ואהבת לרעך כמוך אני ה', דחייבים לאהוב את הזולת כי אני ה' מצווה והכל לכבודי הוא הענין הכולל שבתורה. ובן פזי אומר את הכבש אחד תעשה בבוקר - קרבנות תמידין שהם קרבנות הצבור שאינם באים אלא מתרומת הלשכה ואין היחיד מנדב אותן (ע"י מסכת מנחות ס"ה) שכולם עובדים להשי"ת יחד - ויחדיו מבטלים עבודה זרה כמבואר לעיל, הוא הכח המרוצה ביותר לפניו, ור' פלוני הוכיח כבן פזי מהמשכן וכליו "וכן תעשו" יחד ותקריבו התמידים שם וע"י הציבור כולו עובדים את ה', והוא המקום לשכינה, (ע"י בכתב סופר פ' תרומה) וכשאמר שר צבא ה' ליהושע בן נון אמש בטלתם את התמיד (מגילה ג'), הכוונה היא שביטלתם עבודת השי"ת ביחד שהיא ביטול ע"ז, ויחוד השי"ת יחד.

קרבן התמיד מרצה על חטא העגל

להבנה זו נבין מה דאיתא בחז"ל שקרבן התמיד מרצה על חטא העגל. וז"ל התנחומא פרשת תצוה (אות י"ד): "אמר משה מי מודיע לבאי עולם שאתה נתרצית לישראל (ולאחר חטא העגל) א"ל: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ויהיו לי קרבנות בתוכי ואני אקבל מהם" את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, שני תמידים אלו בכל יום וכו', אלא מכל קרבנותיהם איני רוצה אלא הריח ... שנאמר (במדבר כ"ח, ב'): את קרבני לחמי ריח ניחוחי תשמרו".

והיינו, דכיון שנתבאר שקרבן התמיד הוא הכולל ביותר בתורה והוא מבטא את השתעבודותינו לאבינו שבשמים וקבלת עול מלכותו עלינו כקריאת שמע ומאחד את כל ישראל הממליכים באופן זה את הבורא על כל חלקי הבריאה כדברי הרמח"ל, ולכן בעטיו מתרצה הקב"ה לישראל.

וביתר ביאור דהנה לדברי הבה"ל הנ"ל ששורש חטא העגל הוא פגם באחדות שקבלו ע"ע במתן תורה בלשון רבים "נעשה ונשמע", וערבות זו הפרו ולא נטלו אחריות אחד על חבריו ואמרו איש לרעהו "אלה אלוהיך ישראל", אלוהיך ולא אלוהי. א"כ מה שחטא העגל מתייחס כע"ז הוא בשל הפירוד מההתחייבות לדאוג שחביריו לא יעבדו ע"ז ולכן יש כאן פגם ביחוד ה' ובאחדות, ושני ענינים אלו באים לידי תיקון בקרבן התמיד שתוכנו הפנימי הוא יחוד ה' ואחדות ישראל.

ביתר התבוננות והעמקה בדברים נבין שביטול התמיד הוא ביטול היסוד המאחד את כל ישראל המתאחדים בעבודת המקדש, וכבר הובאו לעיל דברי המשך חכמה והגר"א שכל תכליתו של המקדש היא לאחד את לב כל ישראל. וכשחטאו ונגזר עליהם ביטול התמיד הרי שהחטא הוא באותו הענין של

לפי זה [המחבר] שם תענית עליהם, ואף אם נימא דלא תליא בבית כנסת, רק בציבור, ואולי תליא בעיר [וראה בהג' מהר"נ שפירא שהודפסו בטור שכ' [בע"א] שלא תליא ברוב ישראל רק ברוב ציבור] אמנם בזמננו הספרדים לא מכריזים בצום גדליה, וא"כ לד' הגר"א אין להן שם תענית, ולא יוכלו לקבל עלייה לתורה², והוא חידוש גדול.

ונראה שגדולי רבני ספרד פ', שהכוונה באבודרהם שזה מנהג גרידא להכריז, וכן שצום גדליה כו"ע ידעי שזה אחרי ראש השנה, אבל אין זה בגדר קבלה, אבל הרי בגר"א פ' שמה שכתב האבודרהם ש"צריך להכריז" שזה חיוב והוי קבלה, וכמו שציין לס' תקס"ב שכ' שם "תענית שגזרו על הציבור אין כל יחיד צריך לקבלו בתפלת מנחה, אלא ש"ץ מכריז התענית והרי הוא מקובל" עכ"ל השו"ע, ובט"ז שם הביא מתענית בה"ב שמכריזים בשבת [וזו הסיבה שאין מכריזים אם ר"ח חל בשבת, או אם יש חתן בבית הכנסת כי ההכרזה היא כמו קבלת תענית] וא"כ זה ממש קבלה, ואולי צריך לדחוק בדברי הגר"א שאין כוונתו שזה ממש קבלה, רק כך היתה לפני שנהגו כולם להתענות וממילא נשאר המנהג להכריז, אבל אין נראה שזה כוונת ד' הק', וצריך לעיין הטיב בד"ז.

צום שחל ביום א' לענין מלוה מלכה

ונראה דבהאי שתא שחל י"ז בתמוז ביום א', אין לבטל סעודת מלוה מלכה במוצ"ש [אף למי שנהג לצום מעל"ע כמ"ש השעה"צ בסי' תק"נ סק"ט בשם א"ר בשם השל"ה דבעל נפש צריך להפסיק בהן מבעוד יום]³ והחיי אדם כ' בכלל ח' סעיף ג' "ואשרי למי שמקיים בפת, ולמי שא"א לו לאכול פת, עכ"פ יאכל מיני מזונות וזהו חוב גמור".

וילה"ע דהמ"ב לא העתיק את לשון החיי אדם, וכ' בסי' ש' ס"ק ב' "ודע דמ"מ סעודה זו אינה חובה כמו סעודה ג' וזהו רק מצוה בעלמא" (ובשעה"צ ס"ק ח' דכ"כ הגר"ז) וראה ברב פעלים (ח"ג סי' כ"ה) שכ' דלא כהגר"ז, וממילא כ' שם לא להתענות במוצ"ש עיי"ש.

ושו"ר שהגאון רבי אביגדור נבינצאל שליט"א [בס' ירושלים במועדיה עמ' קע"ג] הביא שהגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זל"ה היה צם כל התעניות מעל"ע, ומסתפק שם אם נהג כן כשחל ביום א' וביטל סעודת מלכה, או לא.

2 וכן ששמעתי כע"ז על הגר"ר שליט"א שפעם רצו לו לתת עליה ב"ז בתמוז ואמר להם שלא יתנו לו עליה, וכשנשאל האם הוא צם השיב בחיוב, ואז נשאל א"כ למה לא רצה שיתנו לו עליה? ואמר שחשש אולי הוא חולה שאין בו סכנה שכ' הגר"ח (בס' טנסיל) וכ"מ במ"ב שבארבע תעניות אין זה קולא שלא חייב לצום, רק מלכתחילה לא גזרו תענית על חולה שאין בו סכנה, וא"כ אפילו שהוא צם, אבל אולי אין לזה שם צום (דהרי לא קיבל עליו את הצום).

3 וידוע מהגר"א שאמר לאשתו שקיבלה ע"ע תענית הפסקה, ושלח לה שתאכל סעודת מלוה מלכה, ועדיף מתענית הפסקה [ראה מעשה רב עמ' קס"ט] וראה בפמ"ג סימן ש בענין נשים במלוה מלכה.

צום י"ז בתמוז-וי"ז תמוז שחל

בשבת

בשו"ע סי' תק"נ (סעיף ד) כתב "בשבת שקודם לצום מכריז הש"ץ הצום, חוץ מצום ט' באב, צום כיפור, וצום פורים וסימנך אכ"ף עליו פיהו (ומנהג האשכנזים שלא להכריז שום אחד מהם)".

ומוקר הדברים הם דברי האבודרהם שמובאים בב"י וז"ל "בשבת שקודם הצום אחר קריאת ההפטרה קודם אשרי, צריך שיכריז הש"ץ להודיע להקהל באיזה יום יחול הצום, ואומר אחינו בית ישראל שמעו, צום פלוני יום פלוני, יהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה כמו שהבטחנו בנחמות ונאמר אמך" וכתב בד"מ "ואין המנהג להכריז בשום אחד מהן".

ובפשטות היינו מבינים שהאבודרהם והב"י כתבו מנהג שבצומות שאין ידועים כל כך, יש להודיע להקהל באיזה יום הצום, והרמ"א ס"ל שאין כזה מנהג.

אמנם אדוננו הגר"א [והובאו כל דבריו בהגהות הגאון בעל ברון טעם על השו"ע, וכן הערוך השולחן העתיק כל ד' הגר"א, ובמ"ב לא הביאו] כתב דברים נפלאים לפרש מחלוקת השו"ע והרמ"א וז"ל "כיון דברצו תליא מילתא ואינן קבועין ונמשל לתקס"ב סעיף י"ב, אבל תענית אסתר קבוע הוא כמ"ש הרמב"ם דברי הצומות וזעקתם וכדברי הראב"ד, ועל דברי הרמ"א כ' הגר"א דכבר קיבלו עליהם כנ"ל".

וכוונתו דהטור הביא דברי הרמב"ן שהביא דברי הגמ' ברי"ה, קרי להו צום וקרי להו ששון וכו' בזמן שבית המקדש קיים ששון בזמן דאיכא שמד וליכא שלום צום, והאידנא דליכא שמד וליכא שלום, רצו מתענין רצו אין מתענין וכו' והאידנא רצו ונהגו להתענות לפיכך אסור לפרוץ גדרו עיי"ש.

וא"כ מבואר כוונת הגר"א שהיות וצומות אלו צריכים קבלה ורצון, לכן יש להכריז בשבת על הצום ובה מתקיים הקבלה, והרמ"א סובר שהיות וקבלו עליהו כבר הוי קבלה ואין צורך להכריז.

והנה בסעיף א' כתב השו"ע "הכול חייבין בארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר, וכ' שם הגר"א ר"ל דאע"ג דליכא צרה רצו מתענין וכו' ועכשיו כבר רצו וקבלו עליהו! ואסור" עכ"ל.

ולכאורה קשה שכאן מבואר בדעת המחבר שכבר קיבלו עליהם [כדעת הרמ"א] וא"כ מדוע סובר המחבר שצריך להכריז?

וצ"ל דכוונת הגר"א שאסור לפרוץ גדר ולא לקבל, אבל קבלה צריך אבל לכאורה צ"ע עומק כונתו.

ואם ננקוט כד' הגר"א כנ"ל, אם יהיה ציבור שלא יכריזו לא יהיה

1 ויצוין שבטור הנדפס מחדש "טור המאור" יש כותרת לכל סימן [ובכרך המבוא כתבו שכותרות אלו מד' רבנו הטור בעצמו] והכותרת של סי' תק"נ הוא "שלא לזלזל בצום י"ז תמוז, ג' תשרי, ועשרה בטבת, ודו"ק".

ויל"ע דאולי אם אוכל ס"ש לתוך הלילה ומקיים בזה מלוה מלכה לד' הא"ר ס' ש' סק"א [מובא בבה"ט] ונקרא עדיין מתענה מהלילה, אבל לכאורה אינו יכול לאכול בלילה אם רוצה להתענות מעל"ע ופשוט, וממילא יעשה כמו ש"ה של"ה [מובא בא"ר ובשע"ת שם] שמי שמפסיק מבעוד יום, יטרח להכין סעודה זו לאחרים, גם ילמד דינים ומאמרים השייכים לסעודה זו.

וגם הנוהג לאכול מאכלי בשר בסעודת מלוה מלכה, וראה שע"ת תקנ"א ושד"ח אם מותר לאכול בתשעת הימים בשר במלוה מלכה [או מטעם שחביב עליו הבשר, כמו ש"ה הא"ר ס' ש' סק"א בשם פסקי תוס' "יהדר לאכול מין מאכל שתאב אליו ביותר אע"פ שהוא ביוקר, ואם הוא תאב לאכול מינים הרבה יהדר אחריהן כפי יכולתן" והובא בבה"ט שם, שיאכל במוצ"ש מאכל החביב עליו ביותר (וראה בבה"ט ס' ש' סק"א)], לכאורה אין לו למנוע מעצמו בסעודה זו בבשר, אף לנוהגים שלא לאכול בשר וכדו' בליל הצום כמ"ש בסדר היום (עמ' קמ"ח) "מנהג אנשי מעשה שלא לאכול בשר ויין בלילה שלפני התענית, כדי להתענות ולהתאנח על הצרות", והובא בליקוטי מהרי"ח (חודש סיון) ובכפה"ח ס' תקס"ד ס"ק י"ב שמי שיכול שלא יאכל בשר ולא ישתה יין לפני התענית, וכן באורחות רבינו ח"ב (עמוד קמ"ח) ועוד⁵, מ"מ נראה שלכבד את המלוה מלכה עדיף טפי.

וכן מי שרוצה לרחוץ בחמין במוצאי שבת [חמין במוצ"ש מלוגמא פירש"י שבת קי"ט ע"ב "לשתייה" ולרחיצה"⁷] ומחמיר ע"ע העינויים מבעוד יום, יש לדון אם יחמיר ע"ע במוצאי שבת. וכבר האריכו בבי מדרשא, במי שאוכל בלילה, האם יש ענין לבע"נ להחמיר בשאר עינויים, דלכאורה מד' המ"ב הנ"ל משמע דיש ענין, ובפוסקים לא נראה כן ואכמ"ל⁸.

4 וראה מע"ד [עמוד קס"ח] שאדוננו הגר"א היה אוכל במלוה מלכה צנן שהיה חביב עליו. [וראה שם [בנדמ"ח במילואים עמוד שנו"ז מהדורת זלושינסקי] מ"ש בזה.

5 וראה מ"א [ס' תק"פ ס"ק ח'] לגבי אכילת בשר ויין בלילה שלפני ב' וה' עיי"ש, וברמ"א יור"ד ס' קפ"ה ס"ד ובפתחי תשובה שם.

6 וראה במהרש"א שם בשבת שהענין לעשות דבר חדש חם במוצ"ש שנתחמם אחר השבת ליהנות ממנו שהיה אסור בו ביום בחמין ופת חמה ועיי"ש שביאר למה היו חמין רפואה [באופן טבעי], כן כתב בחיד"א במחזיק ברכ סימן ש' שיש לעשות דבר חדש במוצ"ש עפ"י המהרש"א. ויש אנשים ששותים משקה חם מהמים מהדוד וכדו' שהיה בשבת ולפי המהרש"א ודעימיה צריך דבר חדש. ובמוק"א הארכנו במי ששותה מים חמים במוצ"ש אף ורק בשביל רפואה "מלוגמא" האם צריך לברך ואכמ"ל.

7 ובוא וראה מה שכתב החת"ס עירובין (דף ל"ט) הקשה דלמה לא יטייל אדם על פתח המדינה כדי להיכנס למרחץ והרי **הוא לצורך מצוה, חמין במוצאי שבת**, וא"כ הוא חפצי שמים להמתין על המרחץ עיי"ש. וע"ע בתנא דבי אליהו זוטא פט"ז נשיתי טובה ר' נחמיה אומר זו פת נקיה ורחיצה של מוצאי שבת

8 ושו"ר מה שכתוב בספר הנפלא כאיל תערוג דיני בין המצרים שיצא עכשיו לאור : במשנ"ב (ס' תק"נ ס"ק ו') מביא דבעל נפש יחמיר על עצמו בכל התעניות כדיני ת"ב. ובשער הציון (ס"ק ט') כתב ועי' בא"ר בשם השל"ה דבעל נפש צריך להחמיר להפסיק גם מבעוד יום.

ויל"ע בתענית החלה ביום ראשון אם בעל נפש יחמיר על עצמו להתחיל להתענות מבלילה או כיון דמצוה לאכול מלוה מלכה עדיף שלא להתחיל להתענות מהלילה. ובמקור חיים לבעל החו"י (א"ח ס' ש') כתב ואף אם החמיר לפנים על עצמו להפסיק מבע"י בצום הרביעי וצום העשירי אם אירע שחלו ביום א' לא יבטל הסעודה הנ"ל עכ"ל. ובשערי תשובה כתב ועי' בא"ר בשם השל"ה מי שמפסיק מבע"י יטרח להכין סעודה זו לאחרים גם ילמוד דינים ומאמרים השייכים לסעודה זו עכ"ל. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ'

והיה מרגלא בפומיה דמרן הגרש"ז זי"ע לומר בליל הסדר בשם המגיד מקאז'ניץ זי"ע בברכת אשר גאלנו "כן יגיעני ה' למועדים ולרגלים אחרים" שנתחבטו המפ' מה הם מועדים, ומה הם רגלים אחרים?

ופי' המגיד זי"ע שהכוונה לצום הרביעי והחמישי וגו' שיהפכו לששון ולשמחה⁹, ובחת"ס מבואר שהם יהיו ימים אסורים במלאכה, וכ"מ בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב ס' רע"ג לס' תק"פ "שיהיה כמו חוה"מ"¹⁰, במהרה בימינו אמן.

חודש תמוז

כתב הזוה"ק [שמות דף י"ב] ותצפנהו שלושה חדשים שיש ג' חודשים שהם חדשים קשים ירחין דעשיו, חודש טבת, תמוז ואב.

וראה בגמ' בפסחים דף קיא' שלא לילך בימים אלו יחידי משום ששולט בהם קטב מרידי עיי"ש, והובא להלכה בב"ה ל' ס' תקנ"א ד"ה צריך וז"ל ולפי מה שמבואר בפסחים קי"א יותר יש להיזהר [שלא לילך יחידי] **מחד בתמוז עד שיתסר דבדואי שכיחי עכ"ל**.

ובדעת תורה להמהרש"ם בס' תקנ"א הביא עמ"ש בשו"ע דהאי מאן דאית ליה דינא בהדי כותי לישתמיט מיניה דהמ"א כ' כל החודש, והקרבן נתנאל הוכיח עד ת"ב, ואח"כ מצייין המהרש"ם את הזוה"ק ותצפנהו שלושה חודשים תמוז, אב, וטבת עכ"ד.

ונכדו הגרש"מ זל"ה לא הבין כ"כ כוונתו, במה דציין להזהר האם כוונתו להקשות שכל החודש והרי זו לא שמענו, ולא ירד לסוף דעתו עיי"ש

וראה בחת"ס (דרוש תקע"ד) כי כשם שמבואר בחז"ל בסוף תענית דמראש חודש עד ת"ב נוהג אבילות, דמיום שהתחיל החודש מיד מתחיל רוע המזל, ה"ה בכל הד' צומות מראש חודש טבת עד אחר התענית, יש למעט בשמחה וכן מראש חודש תמוז עד י"ז, ומר"ח אב עד התענית, ומר"ח תשרי עד ג' (צריך להבין מה הכוונה למעט בשמחה בר"ה) צרף את כל הימים עולה ל"ט כנגד ל"ט מלאכות האסורות בשבת, והם עברו ונענשו עיי"ש¹¹.

ולפי החת"ס הדברים מבוארים היטיב שבג' חודשים הללו יש ימים לא טובים עד י' בטבת, ועד י"ז, ועד ת"ב וכמ"ש.

(שצד)

ולפני הרבה שנים התלווה הגר"א דינר לרבנו לנחם אבליים בבית הג"ר זאב אידלמן שנפטר ב' טבת תש"ס, ועשרה בטבת חל ביום א', ואמר רבנו להגרי"א ד שהוא מסתפק האם אלו שנוהגים לצום בכל הד' צומות מהלילה, האם צריכים לצום כבר ממוצאי שבת, והכריע להעדיף את המלוה מלכה, והיה משמע שרבנו [הגרי"א] **החמיר בעצמו הרבה שנים בכל הצומות שלא לאכול כבר מליל התענית**. וכך היה נוהג ידידו של רבנו הג"ר משה סולוביצ'יק.

9 ושמענו להעיר שכל המקור שהם נקראים צומות, הם מהפסוק הנ"ל שזה מוזכר לטובה, יהפוך לששון ולשמחה, כי מפי עליון לא תצא הרעות והכול הוא לטובה, אודך ה' כי אנפת בי, ויגיענו ה' למועדים ורגלים אחרים.

10 והגרש"ז הראה לדברי הטורי אבן ברה"ה דף י"ח ע"ב שמבואר בדבריו, שאין איסור מלאכה בצומות שנהפכו לששון ולשמחה עיי"ש. וראה בסידור שמעה תפילתי להגר"ח ק"ש שליט"א [עמוד 124] שהבין שיהיה אסור במלאכה

11 ומדברי החת"ס אפשר להביא איזה סמך למנהג (קארלין ועוד) שאין מקדישין הלכנה עד אחר י' בטבת.

מחלכות תענית י"ז בתמוז

תענית י"ז בתמוז מתענים מפני הצרות שאירעו ביום זה (נשתברו הלוחות, בוטל התמיד בבית ראשון, הובקעה העיר בבית שני, שרף אפוסטמוס את התורה, הועמד צלם בהיכל) שע"י שנזכור הצרות והסיבה שגרמו להם – העוונות, נשוב להיטיב (ועי' לק').

מי מתענה. קטנים אפי' שיש להם דעת להתאבל אין חייבים אפי' בתענית שעות, ומו"מ ראוי לחנכם לאכול רק מאכל פשוט להתאבל עם הציבור (תקנ מ"ב סק"ה). עוברות ומניקות אם הם חלושות (וכן הוא בד"כ בי"ז בתמוז שהימים חמים) לא יתענו (מו"ב שם סק"ג-ה' ועי' שעה"צ סק"ג). [ואם היא בריאה גמורה בלי שום מיחוש תתענה, ועכ"פ חצי יום לפי הענין]. חולה שאין בו סכנה פטור מלהתענות ואף במתענה מותר לו לקחת תרופה מרה בלי מים. בתענית נדחית יש להקל אף בחולה קצת שיתענה רק עד מנחה גדולה.

אכילה ליל התענית. כל עוד שלא הלך לישון (שנת קבע) יכול לאכול ולשתות. ולגבי שינה, לכתחילה יתנה קודם שינתו שיוכל להמשיך לאכול ולשתות עד עלות השחר [ותנאי הוא לכתחילה בפה, ומדינא משמע שמועיל אף בלב (הגר"ח ק)]. ואם לא התנה וישן שינת קבע, לאכול אינו יכול ולשתות בדיעבד יכול (שו"ע סי' תקס"ד ומו"ב סק"ו ועי"ש ושעה"צ סק"ז). אף בהתנה שיכול לאכול לא יתחיל לאכול כביצה פת מחצי שעה קודם עלות (ואם התחיל לפני"ז יכול לגמור), ויש מקילין בזה בליל התענית. פירות וירקות ותבשיל מה' המינים שאינו קובע עליו מותר להתחיל אף בחצי שעה שקודם עלות.

רחיצה בתענית. נוהגים שלא לרחוץ (ולמרות שזמן הדין מותר), אבל פניו ידיו ורגליו בחמין, וכל גופו בצונן מותר (תקנ שעה"צ סק"ח). בעל נפש יחמיר בכל הצומות כבתשעה באב חוץ מנעילת הסנדל משום חוכא (מו"ב תקנ סק"ו). רחיצת הפה בבוקר לא ירחץ אף הרגיל בזה, ובמקום צער מותר רק יזהר ביותר לכפוף פיו וראשו למטה שלא יבוא לגרונו (תקס"ז מ"ב סק"א).

בקריאת התורה העולה אינו אומר הפסוקים שאומרים בקול (שוב מחרון וכו') עם הציבור אלא אח"כ עם הבעל קורא (מו"ב תקס"ו סק"ג). העולה יהיה מי שמתענה (ועי' מ"ב שם סק"ט-כא עוד פרטים בזה). מי ששכח ובידך על מאכל בתענית, לא יאכל אלא יאמור ברוך שם כו'.

עננו. אומר היחיד בשומע תפילה במנחה. שכח (ואמר ה' של בא"ה שומע תפילה) אינו חוזר, ואומרו לפני יהיו לרצון. ש"ץ אומר בחזרת תפילה בשחרית ובמנחה בין גואל לרופא עם חתימה, שכח (ואמר ה' של בא"ה רופא חולי עמו ישראל) אינו חוזר, ויאמר בשומע תפילה. במנחה אומרים שים שלום ולא שלום רב. (מו"ב קכז סק"ב). [בשו"ע תקס"ד כ' לומר ריבון כל העולמים.. בזמן שביהמ"ק קיים אדם חוטא ומביא קרבן.. וכו' עי"ש (והוא מברכות יז)]. מנהג ליתן צדקה במנחה דתענית דאגרא דתעניתא צדקתא, ויש נוהגים לשער מה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב (מו"ב תקס"ו סק"ב).

"מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות לפקח דרכי התשובה. ולכן חייב על איש לשום אל ליבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן.. וכו'" (מ"ב ריש סי' תקמט מחרמב"ם. ועי"ש).

מחלכות בין המצרים

ברכת שהחיינו. אין מברכים בבין המצרים. וע"כ לא יאכל פרי חדש ולא ילבש מלבוש חדש (אא"כ אינו חשוב) (סי' תקנא סי"ז ומו"ב סקמ"ה). והטעם משום שהוא זמן פורענות ואין כדאי לומר שהחיינו לזמן הזה (מו"ב שם סקצ"ח). בשבת אין להחמיר בזה (מו"ב שם. ולהאריך"ל אין לברך גם בשבת). אשה מעוברת מותרת לאכול הפרי בלא שהחיינו שזא תתאוה ויגרום נזק לה ולולד, וכן לחולה מותר (מו"ב שם סקצ"ט). ברכת הטוב והמטיב מותר לברך.

אירוסין ונישואין. נוהגים שאין נושאים נשים בימי בין המצרים דלא מסמני מילתא, אבל אירוסין וסעודת אירוסין מותר לעשות עד ר"ח אב. ומר"ח מותר לעשות אירוסין אבל לא סעודת אירוסין. [ומה שנוהגים לאכול מיני מרקחת בשעת כתיבת התנאים לא מיקרי סעודה] (תקנא ס"ב ומו"ב סקט"ז-י"ט).

ריקודין ומחולות, לנגן בכלי זמר, לשמוע ניגונים בהקלטה [ואף שמועת שירים "ווקאליים" והיינו שהקליטו במוכשיר שירה בפה, וע"ע], כל אלו אסורים (עי' מ"ב שם סקט"ז וע"ע). בסיום מסכת מותר לשיר ולא לרקוד וגם לא להפליג בשירים (הגר"ח ק). וכן לחתן שהתארס ישירו ולא ירקדו (הגר"ח ק וכו' ד הגרש"א והוסיף שלא ישירו במחיאיות כפיים וכדו' כנהוג שלא יבואו לריקוד).

תספורת. אין מסתפרים בבין המצרים (עי' רמ"א תקנא ס"ד) אחד האיש ואחד האשה (אא"כ צריכה לגלח שערות הראש מפני צניעות). בחור ספרדי הלומד בישיבה אשכנזית י"א שמוותר להסתפר שידוע שיש בזה מנהגים (הגרש"א) וי"א שראוי שינהג כמנהג המקום ולא יסתפר ולא יתגלח (הגרש"א).

הכאה. אין להכות הבנים והתלמידים בימים אלו ואפי' הכאה כל דהוא (עי' שו"ע תקנא סי"ח), ויש שכתבו שדין זה רק מארבע שעות עד ט' שעות (מסוף ד' עד סוף ט'). רחיצה בים. יש נוהגים לא לרחוץ בים בימים אלו משום שהימים מסוגלים לסכנה ח"ו (ומן הדין אין איסור בזה), ויש שכ' עוד להמנע ג"כ מטיולים. כ' במ"ב (סי' תקנא סק"ג) "בכוונת האר"י כתב שיתאבל בימים חמים אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה" עכ"פ.

"..כי כל העולמות מצטערים בחורבן חבית, וחכל תלוי בתשובה, ובעוה"ר כל דור שלא נבנה בימיו כאילו נחרב בימיו. ואם יתבונן בזה יקרע סגור לבבו" (ס' עבודת הקודש הובא בלחם חפנים על קיצושו"ע רס"י קכ"ב).

דיני קריעה

ברואה מקום המקדש

דין הקריעה ברואה מקום המקדש בחורבנו הוא דין ברור המפורש בגמ' (מו"ק כו, א) ובטור שו"ע ומ"ב ס"י תקסא וכל הפוסקים. והנה בזמנינו ד"ז אינו מוקפד כ"כ אף בקרב הרבה מבני התורה, ומנסים להסתמך על קולות שונות. וכמדומה שזה בעיקר מפני חסרון ידיעת ההלכה. וע"כ נבוא בזה בס"ד לסדר ההלכות בצורה תמציתית וברורה, [ויבואר ג"כ כמה שדבר פשוט וקל הוא].

הרואה מקום המקדש בחורבנו [וכגון שרואה כיפת המוסגד] ואומר "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה" ומשתחוה וקורע (שו"ע תקסא ס"ב ומ"ב סק"ו).

איזה בגד יקרע. נחלקו הפוסקים האם יקרע כל בגדיו כעל אביו ואמו או שצריך לקרוע רק בגד העליון טפח. והמנהג כהשיטה שצריך רק בגד העליון טפח (-הקה"י ארחות רבינו ח"ב עמ' קמח, הגריש"א ישא יוסף או"ח ח"ג ס' קמז, הגרש"א מנח"ש ס' עג, הגר"ח"ק ועוד). אם לובש חליפה יקרע אותה, ואם אין רוצה לקרוע החליפה יכול לפשוט החליפה ולאוחזה בידו **קודם שרואה מקום המקדש**, וכאשר רואה המקום יקרע החולצה. (ויכול לעשות כן לכתחילה. הגר"ש דבילצקי קנ' אחר כתלנו, הגר"מ שטרנבוך תשוה"נ ח"א ס' שלא. ואם ראה המקום קודם שפשוט החליפה, לרוב השיטות יצטרך לקרוע החליפה אח"כ אם ילבשנה (כשהוא עדיין במקום המחוייב בקריעה), וי"ח שגם בזה יכול לפשוט ולקרוע החולצה).

צורת הקריעה. קורע מעומד (שו"ע שם ס"ד). נח' הפוסקים האם יקרע דוקא בצד שמאל וביד או גם בימין ובכלי ולמעשה יכול לקרוע בימין ובכלי, אבל ראוי שיקרע בשמאל וביד (כן נהג הקה"י (שם) ונהג הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ שם) וכן הורה הגר"ח"ק). **צורת הקריעה בפועל.** בבגדים שלנו שהם פתוחים לפניהם קורע לרוחב החזה כג' אצבעות ואח"כ קורע לכיוון מטה טפח כנגד הלב (ויכול להתחיל עם סכין או מספרים ואח"כ להמשיך ביד – גם לשיטה שיעשה ביד). **ויכול לקחת בגד הקרוע כבר מפעם אחרת,** ואז צריך להוסיף על הקריעה הראשונה קריעה כל שהוא ויוצא בזה יד"ח (הגר"ח"ק, ואמר שכן הוא נוהג. וכ"ד הגר"ח"ק חו"ש או"ח א' עמ' שעו).

כאשר קורע מברך ואומר "ברוך דיין האמת" (בלי שם ומלכות, מ"ב שם וע"ע בענין מלכות). ואומר "כי כל משפטיו צדק ואמת, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט קל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו". וכ' במ"ב (שם סק"ו) עי' ב"ח שחייב להשתחוות ולקרוע את בגדיו ולבכות ולהתאונן ולהתאבל על חורבן ביהמ"ק ולקונן ולומר **מזמור לאסף כו' (-תהלים ע"ט) עד סוף. עכ"ל.**

אחר הקריעה יכול לפשוט הבגד הקרוע וללבוש בגד אחר אף שהוא נמצא עדיין במקום המקדש (הגר"ח"ק, וכן נהג הקה"י (שם) וכ"כ הגר"ש דבילצקי (שם) ובתשוה"נ (שם). ועי' חו"ש שם. אבל בשם הגריש"א כ' שמוחמיר בזה. ולדעת הגר"ח"ק אם קרע רק החולצה יתכן שאם ילבש החליפה יצטרך לקרועה).

החייבים בקריעה. אם ראה את מקום המקדש בתוך ל' ימים האחרונים א"צ לקרוע (שו"ע שם ס"ה. וע"כ יש שנהגו לילך לכותל אחת לל' יום. וכן נהג הגריש"א ועוד). נשים חייבות בקריעה (קה"י (שם), הגר"ח"ק חו"ש שם עמ' שעה, וכ"כ הגר"ש דבילצקי (שם)) וע"כ ילבשו איזה בגד עליון (כסוודר או חולצה עם כפתורים ע"ג החולצה וכדו') ויקרעוהו (הגר"ח"ק). קטנים אין מחויבים בקריעה עד גיל בר מצוה. ואם ראה בקטנות והגדיל בתוך ל' ימים ושוב ראה א"צ לקרוע (מ"ב שם סק"ג).

הימים החייבים לקרוע בהם. כל ימי החול וגם בימים שא"א בהם תחנון, וכן בער"ש אף אחר חצות, ר"ח, חנוכה ופורים בכל אלו קורעים בהם (החזו"א, הגריש"א, הגר"ח"ק ועוד). אבל בשבת יו"ט וחול המועד בכל אלו אין קורעים, ואם אח"כ היה בתוך ל' יום לראיה זו שראה בשבת וכו' א"צ לקרוע.

הקנאת הבגדים לאחר. יש המתחכמים ומקנים בגדיהם לאחר ועושה עימו תנאי שאינו מסכים לו לקרוע. אבל גדולי ההוראה מיאנו בזה (הגרש"א התבטא בחריפות "אני שונא דברים כאלה!" מעדני שלמה עמ' ס'. וכן בשבה"ל ח"ז סוס"י ע"ח 'ודברי הש"ס וטושו"ע מטפחים על פניהם', וכן הגר"ח"ק בחו"ש שם עמ' שעד כ' שאין לעשות כן, וכן אמר הגריש"א (שם ס' קמט) שאינו נכון לעשות כן). ואם עשה כן מ"מ צריך לקרוע שידוע שסו"ס חבירו לא יקפיד אם יקרענו (הגר"ח"ק בשם אביו, וכן צידד הגרש"א (שם), וכן משמע בד' הגר"ח"ק שם, וכ"כ הגר"ש דבילצקי (שם אות כא)).

אמנם אם באמת הבגד שייך לאחר והלה מקפיד שיחזירנו לו פטור מלקרוע. אמנם מן הראוי שלא יכניס עצמו למצב כזה (הגר"ח"ק ועוד). [ואפי' אבי משפחה שב"ב לובשים בגדים טובים ונזדמן שראו מקום המקדש, ומקפיד שלא יקרעו שלא יצטרך לקנות להם בגדים חדשים פטורים מלקרוע, אבל עליו מוטל ליתן להם בגד ישן שיוכלו לקרוע כמו שצריך ליתן להם כל צורכיהם] (הגר"ח"ק). [יש המקילים שלא לקרוע לתושבי העיר העתיקה. ועוד עי' בעני"ז].

קריעה על הרי יהודה ועל ירושלים. מדין הגמ' יש עוד ב' קריעות. א' ברואה ערי יהודה בחורבן. וד"ז אין נוהגים היום שאין יודעים המקומות ועוד טעמים. ב' קריעה ברואה ירושלים בחורבנה, ולפי"ז המגיע לעיר העתיקה צריך לקרוע, אבל גם זה אין נוהגים לקרוע, אבל י"א שכאשר קורע על ביהמ"ק יכוין גם על ירושלים, ויש המחמירים עוד לעצום עיניהם עד שמגיעים למקום שקורע (כן נהג הקה"י וכן אמר הגריש"א שיש נוהגים (שם ס' קנ ועי"ש)). ואם קורע על שניהם יחד יאמר קודם "ציון מדבר היתה ירושלים שמומה" ואח"כ בית קדשנו וכו' כדלעיל.

בפרקי דר"א (פרק ז"ה) "יירא ויאמר מה נורא המקום הזה", מכאן אתה למד שכל המתפלל במקום חזה בירושלים כאילו התפלל לפני כסא הכבוד, ששער השמים שם הוא, ופתח פתוח לשמוע תפילתו שנאמר וזה שער השמים. ע"כ.

מלוקט וערוך בעיקר מס' קרא עלי מועד.

היה לעיני הגהמ"ח שליט"א [-הגרי"ד ספטימוס שליט"א].

י"ל ע"י
"דברי הלכה"

להעדרות והארות: 052-7195338 (ויועברו הדברים לעורך ההלכות).
לקבלת דפי סיכומי הלכות במייל: divrey.haloche@gmail.com

ריבית הלכה למעשה

שאלות ותשובות בהלכות ריבית הלכה למעשה

ע"י הרח"ג רבי פנחס וינד שליט"א ראש בית חוראה לענייני ריבית

קנה עבדו לחם מיוחד ואינו יודע כמה חייב לשלם אם יכול לתת סכום שמכסה יותר ממה שחייב

תשובה: אין בזה חשש איסור.

סברת הדברים: יש כאן ב' סברות להקל. א. מבואר בפוסקים ומקורם מדברי הראב"ד (תמים דעים סי' ס) שאם משלם סכום מסוים מספק שמא הוא מחויב סכום זה אין בזה חשש רבית, שאין זה אגר נטר ותוספת על ההמתנה כי אם מספק שמא הוא חייב סכום זה, וכן הוא מעשה דידן שמוסיף רק משום ספק שמא אכל לחם בסכום זה. סברא נוספת יש כאן להקל, שהרי קי"ל (סי' קס סעי' יח) שמותר להלוות כספי צדקה, וכן הוא מעשה זה שמשלם הרבית לקופת הישיבה הנחשב למעות צדקה, ואין הרבית אסורה מן התורה שהרי לא קצץ עליו מתחילה, ועל כן פשוט שאין בזה חשש.

שאלה: בחור אחד היה צריך מטעמי בריאות לאכול רק לחם הנעשה מקמח מלא, אולם בישיבה שלמד לא היו נותנים לבחורים אלא לחם רגיל. על כן בא בהסכם עם מנהל המשק של הישיבה שיזמין גם קמח מלא, ובסוף הזמן או השנה ישלם לו עבור הלחם. בסוף הזמן כשהבחור רצה לשלם לא ידע המנהל מהו מחיר המדויק של הלחם המלא, כיון שקנאו עם יחד עם כמות גדולה של לחם, ואינו יודע מחיר המדויק של הלחם מלא בפני עצמו. הבחור שלא רצה שיפסיד עבור הטובה שעשה לו, הוציא מכיסו סך 300 ₪, סכום אשר בוודאי מכסה את כל הלחם שאכל. ושאלתו בידו האם יש בזה חשש איסור שהרי אפשר שהוא יותר מן הסכום שחייב לו.

לתת הלוואה לעובד בתנאי שלא יעזוב מקום עבודתו

המשכורת של המפעל הבא לצורך ההלוואה, או שיביא ערבים טובים להלוואה, ואם באופן זה מסכים להלוואה הרי זה מותר, ואם בכל אופן אינו מסכים להלוותו אלא אם כן יישאר אצלו, יש בזה איסור רבית.

סברת הדברים: אם באמת כוונתו רק להבטיח את כספי ההלוואה אין בזה איסור, אולם אם באמת רוצה להכריח את העובד שיישאר לעבוד אצלו, ועכשיו מצא את האופן איך להכריחו, יש בזה איסור גמור. והאופן לבדוק מהו באמת כוונת המעביד, הוא לשאול את המעביד האם הוא מסכים לתת את ההלוואה באופן שהעובד עוזב את המפעל שלו, אבל משעבד את המשכורת שלו במפעל אחר לצורך ההלוואה, והמלווה יכול לקבל את משכורתו ישיר מהמעביד במפעל האחר [כמוכן באופן שהמעביד מכיר את המפעל הזה, ויכולים לסמוך עליהם], או באופן שמביא לו ערבים טובים על ההלוואה, באופן שיהיה בטוח בכסף, האם שוב יסכים להלוואה גם אם הוא עוזב את העבודה, או שבכל אופן מתעקש שאינו נותן ההלוואה אלא אם הוא נשאר לעבוד אצלו, ואם בכל אופן מתעקש יש בזה איסור גמור, ואם מסכים להלוותו באופן זה מותר לכתחילה.

שאלה: מעשה במעביד שהיה לו עובד מוצלח ביותר, והמעביד היה רוצה שיישאר לעבוד במפעל שלו, אולם לעובד עצמו היה כמה הצעות עבודה במקומות אחרים עם תנאים יותר טובים וכדו', וכבר חשב כמה פעמים לעזוב מפעל זה לטובת הצעות טובות יותר. פעם היה העובד נצרך להלוואה וביקש מהמעביד שילוה לו כסף זה, המעביד ניצל את ההזדמנות והשיב שמסכים ליתן לו הלוואה, אולם רק בתנאי שיישאר לעבוד במפעל שלו, ולא יעבור למפעל אחר. העובד הסכים לתנאי, אלא שאמר למעביד שלכאורה יש בזה חשש רבית, שבשביל ההלוואה הוא נשאר לעבוד אצלו. והשיב לו המעביד אין כוונתי לתוספת על ההלוואה, אלא שכל זמן שאתה נמצא במפעל שלי והמשכורת שלך בידי יש לי בטחון על ההלוואה, ובאופן רגוע אני יכול להוריד הכסף מהמשכורת, אבל כשאתה יוצא מהמפעל הרי אני בטוח בכסף, אבל אין כוונתי כתוספת על ההלוואה, האם יש בזה חשש איסור או לא.

תשובה: צריך לבדוק אם המעביד מסכים להלוות, באופן שהעובד יעזוב את העבודה אצלו, אבל ישעבד את

דואג לחבירו למצוא מקום עבודה כדי שיוכל להלוות לו כסף

ולכאורה היה מקום לומר, שהרי מבואר בפוסקים שמותר ללווה לעשות פעולות כדי לקבל את ההלוואה, ואף לשלם את ההוצאות שיש למלווה כדי לספק לו את ההלוואה¹, ואם כן הרי יש מקום לומר שגם במעשה זו אין חשש איסור, שהוא עושה כן רק כדי להמציא לו ההלוואה, שהרי עכשיו אין לו כסף להלוות לו, ועל ידי העבודה שהוא נותן לו יש לו כסף להלוות, ואם כן אינו טורח אלא בשביל עצמו שיהיה לו כסף להלוואה.

ברם, נראה פשוט שאין זה היתר, שכל ההיתר שמצינו הוא רק לעשות פעולות שהכסף יגיע מיד המלווה ללווה, אבל אסור ללווה לעשות פעולות כדי שיהיה למלווה כסף, שאף שכל כוונתו הוא שיהיה לחבירו כסף הוא כדי שיוכל להלוות לו, לא מצינו ההיתר אלא דבר השייך ממש להלוואה, והיינו מה שהכסף מגיע אליו, אבל לעשות פעולות שיהיה לו כסף, אין לו קשר ישיר להלוואה, אלא הוא דבר צדדי מן ההלוואה, ועל זה לא מצינו ההיתר².

שאלה: אחד ביקש מחבירו הלוואה גדולה של 100,000 ₪, והשיב לו חבירו שאין לו עכשיו סכום זה, א"ל הלווה, בא נעשה עסק, אני יודע שאתה מוכשר גדול ואני יכול לדאוג לך לעבודה מסודרת המכניס רווחים נאים, ותרוויח כל חודש סכום גדול, אולם כתמורה לזה אני מבקש שתלווה לי את המשכורת החודשית שתקבל במשך שנה, ותן לי מתחילה צ'קים למשך השנה, על סכום המשכורת של כל השנה, האם יש בזה איסור רבית.

תשובה: יש בזה איסור רבית, ואין לעשות כן.

סברת הדברים: כל טובה שאדם עושה לחבירו כדי שילווה לו כסף אסור משום רבית, וגם כאן הרי עושה טובה למלווה שדואג לו למקום עבודה רק כדי שילווה לו כסף.

* * *

מתוך ספר התשובות ברית פנחס למענה רבני בהלכות ריבית 02-50-15-920

למה נדם הרכב

נגיד ידוע כיבד את הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א בסנדקאות לבנו. בהגיע עת הברית שלח אבי הבן את אחד ממיודעיו להביא את הגאון שליט"א במכונית יפה וחדשה, אך כשנכנס הגאון למכונית נדם לפתע המנוע מבלי יכולת להפעילו. כל נסיונות הנהג לחזור ולהפעילו עלו בתוהו. בלית ברירה יצא הגאון מהמכונית ונסע ברכב אחר. וראה זו פלא אך יצא הגאון מהרכב והמנוע החל לפעול כשורה.

אחר הברית שאל אחד ממקרוביו את רבי חיים שליט"א לפשר הדבר שנדמה הרכב עד שהגאון יצא ממנו. השיב לו רבי חיים: 'יש לי הרגשה שהמכונית נקנתה באופן שיש בו חשש ריבית....'. לאחר ברור נודע שאכן אמת הדבר, והמכונית נקנתה עם חששות של ריבית.

והשומע יתבונן ויקח לקח

¹ עי' ט"ז (ס"י קעג סק"ד) דמותר לטרוח כדי לקבל ההלוואה, וכן נקטו להלכה בקצות החושן (ס"י קצב סק"ד) נתיבות המשפט שם (סק"ח), ובמשו"ב נתיבות שם. ואף דה"ט מצריך שכר מועט, והמחבר מצריך שכר טירחא משלם, צ"ל דשם יש סברא יותר גדולה להחמיר, שנוטל את הדבר למקום היוקר דייקא, ולעצמו היה מספיק מקום הזול, אולם בשו"ע הרב (סעי' יט) כתב דלמאן דמצריך שם שכר טירחא משלם הוא הדין דאסור למכור חפץ כדי לקבל ממנו הלוואה, ואולי מודה השו"ע הרב בעושה פעולות רגילות כדי לקחת את ההלוואה מותר, ורק למכור חפץ נחשב לשיטתו לדבר הנוסף להלוואה. ובשו"ע הרב משמע

² עי' ט"ז (ס"י קעג סק"ד) דמותר לטרוח כדי לקבל ההלוואה, וכן נקטו להלכה בקצות החושן (ס"י קצב סק"ד) נתיבות המשפט שם (סק"ח), ובמשו"ב נתיבות שם. ואף דה"ט מצריך שכר מועט, והמחבר מצריך שכר טירחא משלם, צ"ל דשם יש סברא יותר גדולה להחמיר, שנוטל את הדבר למקום היוקר דייקא, ולעצמו היה מספיק מקום הזול, אולם בשו"ע הרב (סעי' יט) כתב דלמאן דמצריך שם שכר טירחא משלם הוא הדין דאסור למכור חפץ כדי לקבל ממנו הלוואה, ואולי מודה השו"ע הרב בעושה פעולות רגילות כדי לקחת את ההלוואה מותר, ורק למכור חפץ נחשב לשיטתו לדבר הנוסף להלוואה. ובשו"ע הרב משמע

שאל אבין ויגדן

ליקוטים מתורת מרן רבן של ישראל הגראי"ל שטינמן זצ"ל

בלק | תשע"ח | גלין מס' 10

שיחה לפרשת השבוע - מעשה טוב

שיחת רבנו שב"ק פר' בלק תשמ"א

במשנה דאבות נאמר, כל מי שיש בו שלשה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים הוא מתלמידיו של בלעם הרשע, עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה תלמידיו של א"א, עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה תלמידיו של בלעם הרשע, כל המדות טובות שהיו לאברהם, אצל בלעם היו היפוכן לרעה. חזינו במעשה דבלעם שהיו שינויים גדולים בהנהגתו, אף שבדרך כלל אין משנה הקב"ה מהנהגה שבבריא, ואילו כאן מתחילה ועד סוף היו שינויים נוראים בהנהגתו, מתחילה המעשה דהמלאך שהלך כנגד האתון בשדה, ובמשעול הכרמים, ותלחץ רגל בלעם אל הקיר, ובמקום צר ותרכץ תחת בלעם, וכל זה ה' שלא כדרך הרגיל, והרא' ממה שהודה בלעם שחטא במה שהכה את האתון, והרי כך מנהגו של עולם כשאין הבהמה רוצה לילך להכותה, וכתבו המפרשים שהיתה תביעה על בלעם שה' לו להבחין עפ"י הסימנים שהאתון מתנהגת שלא כהרגלה, שרצון ה' שלא ילך, ולאחר מכן נעשה הענין המיוחד 'ויפתח ה' את פי האתון' אשר לפניו לא ה' כן ולאחריו לא ה' כן (ואיתא שאח"כ מיד מתה האתון שלא יאמרו זו שלקה בה בלעם "מ משום כבוד הבריות ו"מ שלא יעבדוהו כע"ז) ואמרו חז"ל כי פי האתון נברא בששת ימי בראשית, דזו בריאה מיוחדת והוצרך הקב"ה לבראה בששת ימי בראשית.

וצריך להבין לשם מה ה' צריך כאן הנהגה מיוחדת של שינויים כאלו בבריא, הרי אם אין רצון הקב"ה שילך לא ה' צורך לבריא מיוחדת כדי למנוע בעדו מליך, וביותר דבלעם עצמו אמר 'לא אוכל לעבור את פי ה' ואעפ"כ הוצרכו נסים.

הנה בתחילת הפרשה א' ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו, ואמרו חז"ל (רש"י) מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש בעצמו, אמר הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנא' וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו, וט"ב מה בכך וכי זו הזכות היחידה של אברהם אבינו אשר תעמוד נגד בלעם, וכן צ"ב דמאי איכא אם קדמו אברהם ולמה זה סגי לדחות מעשה בלעם (וכן כשבנה אח"כ שבעה מזבחות אחז"ל אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כולן, וגם כאן ט"ב מה הענין במה שבנה כנגד כולן) ועוד אחז"ל דבלעם ה' נביאם של אוה"ע, וברמב"ם א' דדוקא הכא לכבודו של ישראל נתנבא, אבל לפני זה ואח"כ ה' קוסם, עכ"פ חזינו שמלבד מה שמנו חז"ל את מדותיו הגרועות של בלעם, גאווה, תאות הממון, אשר ע"י בא לקללם, ה' עוד ענין בעיקר 'שנאה מקלקלת את השורה', ברבינו בחי א' עה"פ 'כי התעללת ב' ה' ראוי בלעם שיתמה בפלא הגדול הזה של דבור האתון ושירעש מן הנס המיוחד והמבהיל את ההולכים עמו בדרך, וה' לו לחשוב ולהתבונן כי מאת ה' היתה זאת לסכל עצתו ולהשיב חכמתו אחור אבל מתוך אכזריותו ורוע טבעו, ומרוב חפצו ללכת לקח הענין בדרך תמות ולכן השיב כאדם שמדבר עם חבירו כי התעללת בי עכ"ל. והיינו דעל פי שכל הפשוט אין לך שטות וסכלות גדולה מזו שעמד בלעם להתוכח עם האתון מי צודק, וטען שאין היא צודקת אלא הוא צודק, וכי האתון בעלת דעה היא, וכי מעצמו דברה, הלא כל בר דעת ה' לו להבין שאין האתון מדברת מעצמה אלא הקב"ה שם בפיה את הדברים, וע"ז כתב דאין זה אלא מתוך אכזריותו ורוע טבעו נתמטם שכלו. נמצינו למדים דיסוד כל המעשה יותר משאר המדות רעות של בלעם היתה השנאה, וכמו"כ מה שהשיכם וחבש את אתונו למדו חז"ל שה' מחמת השנאה ולא משום אהבתו הגדולה לממון, ולא משום כבוד דאדרבא משום כך יכבד את עצמו ולא יחבוש בעצמו את האתון, והשנאה היא היתה הדבר העקרי הנוקב ויורד עד התהום, אשר הביאתו לידי כל הדברים האלה.

ובזה נראה לבאר הענין, שכאשר האדם עושה את הרע מתוך מדות רעות, כחות רוחניים להרע, אז גרוע הרבה יותר מאשר עושה בכוחות גשמיים, בעוג מלך הבשן לא היתה ההנהגה בשינוי טבעו כאלו אשר נעשו אצל בלעם, ואע"פ שה' נס שנפל ה' על ראשו וכו' מ"מ לא היתה זו בריאה חדשה כבריאת האתון שהיתה מששת ימי בראשית, והביאור משום דכשהאדם פועל מתוך כחות רוחניים, מדות רעות, ההנהגה היא בשינויים גמורים מדרך הטבע, ע"כ לא מנע אותו הקב"ה אותו מליך בדרך פשוטה, ואיתא לא זעם א-ל שבאותו זמן לא כעס הקב"ה, ואילו ה'

כועס לא נשתיר ח"ו וכו' והיינו דכשפועל האדם ע"י מדות רעות בידו לפעול ולחבל הרבה יותר מאשר ע"י כחות גשמיים, וכל מה שהחזיר יותר בלעם את השנאה בקרבו ה' בכחו לפעול יותר ולהחריב יותר, וכעין מה שכ"ח בריש ס' שמירת הלשון דכמו שרוח מפרק הרים ומשבר סלעים משי"כ שאר הדברים והכחות, כך כל כח רוחני יוכל לפעול הרבה יותר מכח גשמי (איירי התם בכח הדיבור) וכמו"כ לעניינו עוג מלך הבשן אשר בא בכחות גשמים היתה ההנהגה ללא שינוי גמור מן דרך הטבע, ואלא עשה הקב"ה נס שיפול עליו ההר, אבל בלעם אשר בא בכחות רוחניים וא' שבא בכחות הטומאה, לזה ההנהגה לשנות אפילו סדרי בראשית ובבריאה מיוחדת מששת ימי בראשית כדי שלא יוכל לפעול במדותיו הרעות, ואחר הכל ה' צורך גם שלא יה' הקב"ה בכעס, דכך ההנהגה, דניתן לאדם בעל בחירה שהוא יה' שולט על הבריאה ובכוחות הגשמיים עדיין מוגבל במדה מסוימת, אבל בכחות רוחניים גדול כח עד מאד, ואז ההנהגה שצריך לסלק לגמרי מן המציאות את אפשרותו לפעול, קודם כל נעשו שינויים להראות לו שאין זה רצון ה' וזה פעל מעט שהוכרח להודות דבר אשר יתן ה' בפי אותו אדבר, ואף אחר זה מגדול שנאתו העמוקה לישראל לא חדל בלעם והוצרכו להעשות שינויים בטבע העולם, ואל"ה ה' בכחו להחריב את העולם.

אברהם אבינו להיפוך, כגדול מדותיו הטובות, אהבה מקלקלת את השורה, אהבת ה' ואהבת ישראל ממילא, אשר תלוים זה בזה, וא"א לזה בלא זה, הגיע לגדול המעלה במדות הטובות וכתו עמד לבני ישראל כנגד הקלקול שה' בא ע"י מדותיו הרעות של בלעם, ולא ה' די במדות הטובות ובאהבת ה' במדה מועטת אלא הוצרכו לזכות המיוחדת של אהבה מקלקלת את השורה, ואף אחר זה ה' צורך בנסים ובשינוי הטבע, דכנגד זכויות אברהם באהבת ה' ואהבת הבריות ובמדות טובות, בא בלעם בשנאת הבריות המקלקלת את השורה ובמדות גרועות.

כלל בדינו דמדה טובה מרובה, אם כך גדול כח האדם לקלקל ולהחריב במדות רעות, עד שיש צורך בהנהגה משונה מתמיד, ק"ו במדה טובה, כמה גדול כח האדם לפעול במדות טובות, וכאשר רואים באברהם אשר אהבתו שקלקלה את השורה היא שעמדה להחליש כח הרע שפעל בלעם. אם יכול האדם להחריב העולם במדות רעות, הרי ק"ו שיכול לבנות העולם במדות טובות, ובזה יש לכל א' להתבונן מה בכחו לפעול אם לא יתקן מדותיו, לקלקל ולהרוס עולמות, ובמדות טובות על א' כ"כ, כמה יכול לשפר, ועליו להתמסר לעבוד להיות מתלמידיו של אברהם אבינו לעמוד להשריש בלבו אהבת המקום ואהבת הבריות.

תורה שלא לשמה

מדברי הספד רבנו על הגה"צ רבי חיים פרידלנדר זצ"ל בת"ת תורת אמת אור לכ"ח מנ"א תשמ"ו [בשלשים]

הערכה של התורה הק' על אנשים ומעשים, היא אחרת ממה שאנו מעריכים, דברים רבים המבט האנושי אינו מעריך כראוי, ואילו התורה הק' מלמדת אותנו כמה חשוב המעשה, נביא דוגמא החדועה לכל, ובכ"ז יש בזה לימוד גדול עבורנו.

איתא בגמרא א"ר אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ובמס' נזיר (כ"ג ב') (והוריות ר' ב') איתא עוד שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק הרשע זכה ויצאתה ממנו רות.

והביאו תוס' בנזיר חשבון המ"ב מזבחות, שעשה בשלשה מקומות שבעה מזבחות ובכל מזבח הקריב פר ואיל, הרי ארבעים ושתים קרבנות, והיינו שלא לשמה דהקריבן כדי לקלל ישראל. וכתבו תוס' דהעוסק בתורה ע"מ לקפח אחרים נוח לו שלא נברא, אבל אם עוסק בתורה להתגדל ולקנות שם ע"ז נאמר מתוך שלא לשמה בא לשמה.

המהרש"א שואל הרי בלק עשה כדי לקלל את ישראל, וכי יש לך קינטור גדול מזה ואין אפשר לדייק ממעשה של בלק שה' לקנטר, שמתוך שלא לשמה בא לשמה? ותירץ, מאחר שבלק עשה מתוך פחד מהיהודים, כפי שנאמר 'כלחוך השור את ירק השדה' דהיינו שפחד מכלל ישראל, לכן אין זה נחשב כקינטור.

אך תירוץ זה קשה מאד, דאפילו תאמר שעשה מתוך פחד, אבל הלא בודאי

התכוון לקלל את כלל ישראל, וזה מי התיר לו? לו יצויר שיבוא תלמיד וישאל את הרב "האם מותר ללמוד תורה שלא לשמה?" יענה הרב "ודאי שמותר לך". אבל אם בלך ישאל האם מותר להקריב ארבעים ושנים קרבנות כדי לקלל את ישראל? אפילו מטעם הפחד, הרי ודאי שלא יתירו לו זאת, וא"כ איך הגמ' מושה מעשה זה ללימוד התורה הקדושה שלא לשמה? ועוד איך לומדים מהמעשה של בלך שיעסוק במצוה איזו מצוה יש כאן?

ועוד יותר קשה איפה הגיע בלך לעסוק "לשמה"? הלומד תורה שלא לשמה עוד יגיע בס"ד ללימוד לשמה, אבל בלך לאיזה "לשמה" הגיע? ועוד זכה בגלל זה

בדידי הוי עובדא - העשיר הופתע לגלות שבמדרשייה לומדים 30 בחורים בלבד

לתלמידים 'קשים', שלבסוף הלומדים שם התקלקלו רח"ל.

תגובת הגר"ז היתה: "הרי בזמן שלמדו, הם קראו קריאת שמע, שמרו שבת, למדו תורה וכו', אז בוודאי שיש בזה ריח".

לאור הדברים, היה מקום לטעון גם בשאלתנו, שצודקים דברי הרכז, משתי סיבות:

א. שאכן זכה להביא נערים רחוקים למדרשייה לזמן מה, ובזמן זה שמרו תורה ומצוות [ברמה מסוימת], והגם שהדבר לא החזיק מעמד זמן רב, מכל מקום

כבר למדנו שאף בזה יש רוח ותועלת!

ב. הרכז לא התחייב 'לשמור' על הנערים לבל יעזבו את המדרשייה, אלא רק לרשום למדרשייה, והרי עשה את כל המוטל עליו, [וכידוע אין זה פשוט כלל לשאוב נער מהרחוב ולרשמו למדרשיית קירוב]. אף שיקבל שכר בשמים על כל פעולה, אך דיני ממונות שאני.

אולם נראה דמדברי קודשו של רבנו, אין ראיה לנידונו, כי אמנם קיימת מעלה עצומה בעשיית נפשות, ולו לזמן מועט, אף אם לבסוף יחזרו חלילה לסורן כפי שראינו שמשבחת התורה כל כך את אברהם אבינו על כך, אך כל זה לגבי קבלת שכר בשמים, שהקב"ה משלם שכר גם על הרצון, וכמו שמצינו בקידושין (מ, א) חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

ובודאי אדם שישכור רכז להביא נערים, ויחשוב לעשות את המצוה, ולבסוף נאנס, בשמים יהיה לו שכר, אבל כאן בעולם שהנדון לגבי דיני ממונות אין העשיר צריך לשלם לו אפילו פרוטה אחת.

והטעם שיש הבדל בין 'שכר שמים' לבין 'התחייבות ממונית', כי בהתחייבות ממונית, עלינו להתחקות תמיד אחר כוונת המתחייב, ובענינו, בוודאי שכוונת העשיר היתה להתחייב בתשלום גדול כל כך, דווקא עבור הבאת תלמידים שילמדו בדרך קבע במדרשייה, לפרק זמן סביר, בו יחשב הנער כתלמיד מן המניין. [ונראה שממש פרק זמן זה הוא לפחות שלושה חודשים].

ואף שלשון העשיר היתה 'תלמיד שייירשם למדרשייה', ברור שלא התכוון לכל 'בר' בי רב דחז' יומא'. ואמנם גם בכך יש זכות עצומה [שכן 'כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה, מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה' (חגיגה דף ה ע"ב)], אך לא עבור זכות זו התכוון העשיר לשלם כל כך הרבה.

ולכן נראה, שמן השמים יקבל הפעיל שכר עצום על כל נער שהביא למדרשיית הקירוב, ולו לזמן מועט בלבד [ואף אם לבסוף יחזור הנער לסורו], אמנם, את הכסף שקיבל עבור בחורים שלמדו לפרק זמן קצר במדרשייה, עליו להשיב לעשיר! כי העשיר שילם את הכסף על מנת שישארו, ולא כדי שיבואו לזמן קצר, ולאחר מכן יחזרו לסורם.

כשהובאו דברים אלו לפני רבנו, ראשית שיבח מאד את הגביר, שנדבה רוחו להוזיל מכספו לקרב לבות ישראל לאבינו שבשמים, ובעיקר שיש לו "השגה להבין להוזיל ממון רב על דבר כזה".

והוסיף ואמר שלכאורה אברהם אבינו הצילם מעבודה זרה, שזה לא כל כך שייך בזמננו, אך חילול שבת חשוב מעבודה זרה.

ולגבי עצם הדין תורה אמו, שהרכז לא צריך להשיב את הכסף, כי לו יצויר, שהיו חוזרים לסורן לאחר עשרה דורות, האם היה תובע את הכסף?

בוודאי שלא. אם כן גם כאן אפילו אחר כמה שבועות, אין צריך להשיב את הכסף, וכלשונו הק': "ער האט זיי געראטעוועט, און נאכער זענן זיי אוועק, האט דאס נישט מיט איהם". [הוא הרי הצילם, ומה שעזבו לאחר מכן, אין זה נוגע אליו]. והוסיף, על דרך משל, אם אחד הציל אדם שנטבע בים, ולמחרת חזר ונטבע ומת, האם לא נחשב מה שהצילו בתחילה?

ושאלו הרה"ג רמ"י שניידר ומה יהיה אם היו רק "יום אחד האם גם כן מספיק, שאין צריך להחזיר את הכסף, ואמר שזה לא, ואמר בדרך צחות, שאין זה נפש.

הביא הגר"י יצחק זילברשטיין: מעשה בגביר נכבד מחו"ל, שנדבה רוחו לפתוח מדרשייה לנוער מתקרב באחת מערי ארצינו. רצונו היה לאסוף בחורים רחוקים מתורה, ולקרבן לתורה על ידי הלימוד במדרשייה.

פנה העשיר אל פעיל-קירוב שנתברך בכושר שכנוע, ואמר לו: "על כל בחור שתצליח לאסוף מן הרחוב, ולהביאו למדרשייה, אתן לך אלף שקל! לאחר שיירשם הבחור ויימנה על לומדי המדרשייה, תפנה אל השליח שלי בארץ, והוא יתן לך את הסכום".

בחלוף כחצי שנה מפתחת המדרשייה, רכז-הרישום, שכאמור הוצק חן בשפתותיו, הצליח לרשום למדרשייה שישים בחורים! כשעל כל בחור, קיבל משליחו של העשיר את שכרו.

ביום מן הימים הגיע העשיר הנדיב לארץ, וביקש לבקר במדרשיית הנוער. נכנס אחר כבוד להיכל המדרשייה, והופתע לגלות, שנוכחים במקום רק מוחצית ממניין הלומדים, דהיינו שלושים נערים בלבד. תמה בפני עמיתו הרכז: "היכן השלושים הנוספים?"

"היו כאן שישים נרשמים - השיב הרכז - אך לא כולם 'שרדו'. מחצית מהנערים חזרו לסורן, זה אחר שבוע-שבועיים, זה אחר חודש..."

"אם כן למה רימתיני?" - התרעם העשיר - "כיצד הצהרת על שישים, הרי לא היתה כוונתי לכל סתם בחור שיעבור פה לביקור של יום או יומיים,

אלא לנרשם שילמד בדרך קבע במדרשייה, לכל הפחות לפרק זמן ממושך..."

הפעיל השיב לעומתו: "וכי לימוד תורה של כמה ימים ושבועות, או שמירת שבת אחת - קלה היא בעיניך? אנו עשינו את שלנו, ומה שלבסוף חזרו הנערים לסורם, אינו נוגע לפעולות הנדרשות מעמנו..."

עם מי הצדק?

והשיב: בעל 'מפעל התשובה' הגדול ביותר בעולם, היה אברהם אבינו ע"ה - "עמודו של עולם, שהיה עומד וקורא בקול גדול לכל העולם, להודיעם שיש שם אלוה-אחד לכל העולם. והיה מוהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, וכיון שהיו העם מתקבצים אליו ושואלים לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו, עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות!" (רמב"ם ע"ז פ"א). וכפי שמעידה עליו התורה בתחילת פרשת לך לך (בראשית יב ה) "זאת הנפש אשר עשי בחרן" [זית נפשתיא "רשעבידו לאוריתא". תרגום אונקלוס], ומבאר רש"י [את הלשון אשר עשוי]: "שהכניסם תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאוהו".

ומה קרה לבסוף עם כל הגרים, והלא מצינו שיעקב אבינו ירד למצרים עם שבעים נפש, ולא מצינו שהיו עוד יהודים חוץ מבני יעקב? השיב על כך המשך חכמה (בראשית כא לג) בשם פרקי דרבי אליעזר (פכ"ט) שאותן הגרים שהכניס אברהם אבינו תחת כנפי השכינה, כולם חזרו לסורן.

אם כן קשה, אם בסופו של דבר לא יצא כלום מכל אותם הגרים, למה בכלל מזכירה זאת התורה, והרי כל מעלת אברהם אבינו היה שעשה חסד עם האורחים, ובינתיים לימדם אמונה, והרי לכאורה התוצאה הסופית היתה, שמכל

אותם גרים, לא נותר כלום?

ותירץ רבנו בספרו אילת השחר (פרשת לך לך) שהתורה באה ללמד כאן לימוד השכל גדול, שיהודי שעמל על מצוה, ולבסוף לא יצא מזה כלום, אינו צריך להצטער על כך, ולא יאמר לשוא עמלתי, כי הוא עשה מה שצריך, וכמו שאברהם אבינו עמל כל ימיו להחזיר אנשים תחת כנפי השכינה ולבסוף לא יצא מזה כלום, אף על פי כן אינו צריך להצטער.

וכך אמרו בשם הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל: "אאיד דארף טעהן, נישט אויפטעהן, [יהודי צריך לעשות לא לפעול]. כלומר אין הקב"ה מבקש מיהודי תוצאות, אלא מעשים, שיעשה מצוות, שיעשה מעשים טובים, גם אם אינו רואה מזה תוצאות, כי זה לא תפקידו.

ומוסיף רבנו לספר: שמעתי שבאו להגריי"ז, וסיפרו לו על מוסד שעסק בלימוד

כאיל תערוג – הלכות שבת

לבקשת רבים להמשיך הלכות והליכות שהתפרסמו בכאיל תערוג בחורף אנו ממשיכים א"ה להביא דברים כסדר השו"ע, ואין לסמוך על הדברים למעשה אלא רק למשא ומתן.

הקדמה למלאכות שבת

ונשאר מחובר בקצת שערות, אמר לנכדו לפני שבת שחושש להוצאה, ואולי צריך לחתוך את החלק התלוי, ואחר כמה שעות כשבא הנכד שוב, ראה את חלק זקנו בפת, והבין את אשר נעשה...

אמר, שכל השבת הוא נזהר בכל דבר שנוגע ומזיז אם מותר ע"פ ההלכה, ובכל זיו היה לו חשבונות עצומים. אמר לנכדו הנה נשאר על השולחן השקית הריקה של הלחמניות, האם מותר להזיז את זה, ואמנם הוא כלי שמלאכתו להיתר, אבל גם כלי שמלאכתו להיתר אסור לטלטלו שלא לצורך, (עיי' שו"ע סי' ש"ח ס"ד), וכן כיוצא בזה הרבה. וכמה וכמה פעמים היה אומר שאם אדם הצליח לעבור את השבת בלא שום חילול שבת, צריך לעשות קידוש...

נזהר מעשה שבת

שח לנו הרב יעקב נטע בעק: שבעת שלמד עם רבנו בשיבת עץ חיים במונטרי, באחד השבתות נכבו הנרות בחדר אוכל של הישיבה, והביאו גוי שידליק אותם, וזה היה שלא כדין. ורבנו שהיה בחור אז הגיע לסעודה, ואכל ושהה שם וכל הזמן היו עיניו עצומות כדי שלא יהנה ממעשה שבת.

מתפלל לא להיכשל

שמעתי מרבנו כמה פעמים: שמתפלל שבשבת לא יהיה לו איזה ענין שכרוך בחשש הלכתי ויוכל להזהר בדבר הקשור לשמירת ההלכה, ויש לו מזה ממש מתח. (צדיק כתמר יפרח)

שומר שבת

שח רבנו: העולם רגיל לומר על יהודי 'שומר שבת, שומר שבת', אבל האמת שלהיות שומר שבת אינו דבר קל כלל, ובשביל לזכות לתואר זה צריך זהירות רבה מאד, שאינו דבר קל לביצוע למעשה. (שם)

החזרת ספרים בשבת

אומרים שהחזון איש לא היה מחזיר ספרים לארון בשבת, היה מוציא ספרים מהארון, אך כשגמר ללמוד לא החזיר אותם, ואפילו ספר אחד לא היה מחזיר, ומה הטעם לא יודעים בבירור, ויש אומרים משום טירחא דלא צריך, ויש אומרים משום בורר, אבל עכ"פ ידוע שלא היה מחזיר את הספרים.

לא עושה תנועה בלי לחשוב

שח בן רבנו הגר"ש: כיום מצוי בהרבה בתים שבערב שבת שמים על השקע כסוי מיוחד כדי שחלילה בשבת לא יכשלו ובטעות יכבו או ידליקו את האור. בבית הור', לא היו שמים את זה מהסיבה הפשוטה - לא היה בזה שום צורך. אב', לא היה עושה תנועה מבלי לחשוב קודם אם הדבר אסור או מותר. [והילדים כבר התחננו ולא היו בבית]

פחד מחילול שבת

פ"א בשנה האחרונה הגיע נכדו ואמר שצריך להדליק נרות שבת, והוא שמע רק את המלה שבת, ונבהל רבנו עד מאוד וכמעט התעלף עד שרבע שעה לא היה מסוגל לזוז ולדבר מרוב פחד שהגיע שבת והוא לא היה מוכן לכך.

זהירות בלימוד מסכת שבת

אמר רבנו בפתיחה למסכת שבת לפני אברכי כולל פוניבז': כאשר באים ללמוד מסכת שבת, צריך לדעת שהיא מסכת קשה מאד, ובמה היא קשה, בזה שהרבה פעמים מצוי, שיש הבדל בסברא דקה מאד, ואפשר לטעות בין חיוב דאורייתא של סקילה להיתר גמור, וזה דבר שבשאר מסכתות אינו מצוי כל כך, רק בדיני שבת ההבדל הוא דק מאד, שאפשר להסביר דבר, או שזה חייב מיתה, או שזה מותר לכתחילה, וממילא צריך מאד זהירות בלימוד הדברים. והרי בישיבות רגילים לעשות חילוקים דקים - לומדישע חילוקים, וזה טוב כל זמן שזה לא נוגע להלכה, אבל אם זה נוגע להלכה למעשה, יכול להיות שיעשה לומדות בדיוק ההיפך מהאמת, ולפי סברתו יצא לו היתר, ולמעשה זה להיפך שיש על זה חיוב מיתה ומאד צריך ליזהר לא לטעות ח"ו, ויתכן דמה"ט לא רצה הרב מפוניבז' שילמדו בישיבה מסכת שבת שלפי הלימוד הישיבתי, אפשר לטעות בקל, בדבר הנוגע להלכה.

זכות ליראת שמים

ובהסכמת רבנו לס' שלמי יוסף שבת כ' בתו"ד: מבואר בחגיגה דף י' שהלכות שבת הם כהררים תליון בשערה ויש בה גם הרבה מהסברות הדקות מאד. אשר זה מחדד את השכל להבין בהבנתה של תורה, שע"ז אפשר לעלות מאד גם ביראת שמים, אשר עליה נאמר הן יראת ה' היא חכמה, ואמרו שבת דף ל"א ב' הן אחת היא. (שכן בלשון יוני קורין לאחת הן).

כיסה טפחים

כותב נכדו: כיון שבהלכות שבת רבו מאוד הפרטים והדינים, לא ירדתי לעומק כל נושא ונושא ולשאול את רבנו לדעתו בשאלות המצויות (כמו ברוב הלכות) אלא כתבתי בעיקר את הנהגותיו של רבנו בהלכות שבת בענייני טלטול, הוצאה וכו' וכידוע לבאי בית רבנו שבהל' שבת מחמיר ע"ע שבעתים בהרבה עניינים וידוע לי שלא כתבתי כל הנהגותיו ולא זכיתי לכך ורבנו עצמו בהרבה הנהגות בהל' שבת שדיברתי עמו כסה טפחים והסתיר גדולתו ולא זכיתי לדעת כל הנהגותיו וגם הרבה הנהגות שנוהג ולא התברר לי כל טעמו, לא כתבתי. וד"ל.

לא נוגע בזקנו

עד לפני כארבעים שנה היה רגיל רבנו לאחוז בזקנו בשעה שלומד, ועלה לו חשש שמא מתוך ההרגל יגיע גם בשבת, וח"ו יתלש ממנו קצת. ולכן מני אז מקפיד רבנו לא לגעת כלל בזקנו גם בימות החול. (מפי בנו הגר"מ)

ושח נכדו הרה"ג ר"כ: פגשתי תלמיד רבינו משנת תשכ"ד, וסיפר לי שרבינו במשך השבוע היה מרבה למרוט בזקנו, אבל בשבת, מכניסת שבת עד צאתו [חוץ מזמני האכילה], היו ידיו כפותות לאחוריו פן יבוא לתלוש בזקנו...

כנראה שבשנים יותר מאוחרות שינה הנהגתו ולא נגע כלל בזקן גם בימות החול פן יבוא לתלוש בשבת. וסיפר לי הגאון ר' דוד ה. שליט"א שפעם בתחלת השבוע ראה שנכנס לו מסמר די גדול בזקן, ורבינו לא שם לב, וכך עבר עוד יום ועוד יום, וכשהגיע יום ששי רצה להציל את רבינו מאיסור הוצאה בשבת, ואמר לו שיש מסמר בזקן, והתפלל רבינו, וחיך, והוציא המסמר, עד כדי כך לא נגע בזקנו במשך השבוע. ולפני כעשר שנים שחלק מזקנו נפל

שלא מישש בער"ש

פ"א היה רבנו שבור מאוד, ושאלו נכדו על מה ואמר שעבר עבירה והוא צריך תשובה על זה, ושאלו מה העבירה ואמר שהנה יש הל' שצריך למשמש בכיסו בער"ש, אמנם הוא יש לו בגדים נפרדים לשבת לכן אינו צריך לבדוק, אבל השבוע לבש פ"א את הבגדים

באמצע השבוע ונמצא שהיה חייב לבדוק ולא בדק, [ואפי' שלא היה לו כלום בכיס, אבל את הבדיקה לא עשה]

חשש לעשות תנועות בידים

רבנו אמר שמסתפק אם מותר לו לעשות תנועות עם הידים אם נחשב שעושה התעמלות בשבת.

לא לצוד

בתקופה שהיו בבית רבנו עכברים והניחו שם מלכודת, ביקש שבשבת לא יניחו למרות שהניחו אותם מבעוד יום.

מסירות נפש לשמירת שבת

הרבנית שטינמן ע"ה בעת מלחמת העולם השנייה כשהנאצים ימ"ש פלשו לצרפת ושליטתם היתה מלאה וכל איש או אשה יהודים אשר נמצאו ברחובות צרפת שלא במסגרת עבודה מורשית ע"י הנאצים היה אחת דינו להישלח ברכבות המוות לאחת ממחנות ההשמדה. אחת המתפרות הגדולות בפריז קבלה את אישורה של הממשלה להעסיק במסגרת נשים יהודיות, וכך נשים רבות מצאו מקלט מפני הנוגשים הגרמנים, ואחת מבין אותן הנשים היתה הרבנית שטינמן ע"ה בצעירותה בטרם נישאה לרבנו.

והנה קרה דבר. הוכרז ע"י המנהל הראשי כי העבודה תימשך בכל ימות השבוע, כולל שבת. מנהל העבודה שם לב כי ישנה איזושהי תסיסה בין הנשים היהודיות, לאחר ברור קצר העלה כי הנשים מסרבות לעבוד בשבת. מיד קם והכריז בקול תקיף: אשה שאינה מעוניינת לעבוד בשבת, שתקום עתה עם מזוודתה בידה, ותצא מהמפעל כמפוטרת מהעבודה! הנשים היהודיות שידעו היטב משמעותה של עזיבת העבודה, כמעשה התאבדות, טבעי הדבר שהעדיפו לשתוק ולשוב לעבודה, אך להפתעת כולן נערה אחת לא שבה לעבודתה, אלא החזיקה בידה מזוודה, וצעדה בביטחון לכוון פתח היציאה. לשאלת המנהל: לאן פניך מועדות, ומדוע? - אינני רוצה לחלל את השבת, השיבה הנערה, וע"כ עוזבת אני את מקום העבודה הזה. המנהל הנוכרי, שהתרגש מאומץ ליבה של הנערה, לא יכל להסתיר רגשותיו, ופנה לעבר הפועלות, אתן כולכן תמשכנה לעבוד בשבת, מלבד נערה זו, שהוכיחה דביקותה לדתה באומץ בלתי יאומן, משחרר אני אותה מכל עבודה בשבת! אותה נערה היתה הרבנית שטינמן ע"ה, שנתפרסמה באהבת ה' הגדולה שהיתה לה, וסיפורים של מסירות נפש נכרכו בחייה. (בנאות דשא עמ' קצב. קו' צדיק כתמר יפרח בשם רבנו)

חומר עוון המחלל שבת

דרך העולם שמי שרואה א' שנהרג בתאונת דרכים רח"ל מזדעזע כולו, ואילו רואה אחד מחלל שבת אינו מזדעזע כ"כ, והאמת שמי שמחלל שבת הרי זה ממש כמו שהורג את עצמו, והנה מצאנו בדין מבטל כלי מהיכנו דכתב רש"י בשבת דף מ"ב ב' דחשיב כמו שקובע לכלי מקום ומחברו בטיט, הרי שהדין מקום ודין כלי נקבע עפ"י הרוחניות, א"כ בודאי הכא נמי מי שמחלל שבת נחשב כאלו שהורג את עצמו. (צדיק כתמר יפרח)

שריפה בכרמל

כשפרצה בכרמל שריפה גדולה, התבטא רבנו שזה מקום יחיד שיש שם תחבורה ציבורית בשבת רח"ל, ואומרים שהמקום

הביא חילול שבת [ע"י שבת ק"ט ב' א"ר יהודה בריה דרב שמואל משמיה דרב אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת וכו']. (שם)

כל אדם נמצא אצל המלך

דברי חזקוני אור לכ"ז אדר שני תשס"ג: באמת אי אפשר בלי לימוד הלכות, אם בן אדם רוצה לעשות איזה דבר אי אפשר בלי שידע הלכות! כי השו"ע כולל את האדם בכל מצב שהוא עושה, אפי' מה שהוא מדבר ומה שהוא חושב, לכל דבר שרוצים לעשות צריך לדעת שו"ע.

ולמה הדבר דומה, לאחד שצריך ללכת למלך, בודאי שהוא רוצה ללמוד לפני זה האיק מתנהגים כשבאים אל המלך, כי אם הוא יבוא אל המלך בלי שידע האיק להתנהג, יכול להיות שייענש, כי לא יתנהג בדרך ארץ כמו שצריך לעמוד לפני המלך.

וכך הוא כל אדם מישראל, במשך כל היום הוא צריך להרגיש כאילו הוא עומד לפני המלך-מלכו של עולם! וכמו שרואים בסעיף הראשון של שולחן ערוך אר"ח, מיד מתחיל הרמ"א "שויתי ה' לנגדי תמיד" ממעלות הצדיקים אשר הולכים לפני ה' תמיד וכו'.

עכ"פ כל בן אדם נמצא אצל המלך! אצל מלכו של עולם, וממילא כל המעשים שהוא עושה צריך לעבור תחת ביקורת, לדעת האיק להתנהג, בין בבוקר כשהוא קם, בין כשהוא הולך באמצע היום, ובין בערב כשהולך לישון, הכל כתוב בשו"ע. ויש גם דברים שהם לא נוגעים תמיד, ויש דברים שנוגעים רק לשבת או בחג, אבל עכ"פ את הכל צריך אדם לדעת.

ומי שלא עושה את זה סימן שחסר לו ידיעה מה זה הקב"ה, הוא לא יודע מה זה יראת שמים, הוא לא טעם טעם של יראת שמים! כי מי שטועם טעם ביראת שמים, יודע שאי אפשר להיות כסומא בארובא, ללכת סתם כך בלי לדעת האיק להתנהג, אלא כל אחד צריך לדעת במשך כל היום האיק להתנהג, וזה הכל כתוב בשו"ע. ובפרט הלכות "שבת" שזה יום שיש בו כ"כ הרבה דינים והלכות, שכבר כתב היעירות דבש שמי שלא יודע הלכות שבת אי אפשר שלא יכשל באיזה חטא, אם בזה או בזה עכ"פ מוכרח להיכשל! א"כ זה דבר הכרחי מאד לדעת הלכות שבת, וגם את כל השו"ע. ואשרי מי ששם חלקו להקדיש זמן ביום ללימוד הלכה, ואפי' אם זה רק קצת זמן אבל ממילא כל פרוטה לפרוטה מצטרפת, וכך כל משהו ומשהו שלומדים מצטרף שיוכל לדעת האיק להתנהג, ולדעת באמת שהוא כל הזמן נמצא במצב שהוא עומד לפני המלך, לפני מלכו של עולם! ואם כי זה לא דומה לתפלת שמונה עשרה שכתוב שצריך לראות עצמו כאילו עומד לפני המלך, שזה מדרגה עוד יותר, אבל עכ"פ כל החיים אדם צריך לדעת מה להתנהג, כשהולך לישון והולך לאכול, הולך להתפלל, הכל צריך לדעת.

הרי כשאדם הולך לאכול כמה דינים יש, ואי אפשר לומר מה יש לי לדעת, כי זה לא ככה אלא כל פעם יש שאלות, וכל פעם צריך לדעת האיק הוא אוכל ומה הוא אוכל, באיזה דרך ארץ וכו', הכל צריך להיות.

ממילא בן אדם שקובע עתים ללמוד את זה, הוא ידע הלכות, וככה צריך להיות. ולכל הפחות זמן קצר, אפי' "עשרים רגעים" ביום, ופרוטה לפרוטה מצטרפת. וע"כ במשך הזמן הוא יקבל ידיעה האיק להתנהג במשך היום.

ואשרי כל אלה שקבעו זמן ללמוד שו"ע, וכל החלקים צריך לדעת, ובפרט הלכות שבת שהם הררים התלויים בשערה, וכל רגע ורגע יכולים להיכשל אם לא יודעים את ההלכות על בורין. הקב"ה יעזור שכל אלה יגדלו בתורה ויראת שמים, והקב"ה ישמח בנו, וכולנו נזכה בעז"ה שיתקיים ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

בין המצרים תשע"ח

דברים בענינא דיומא מרשכבה"ג מרן ראש הישיבה אילת השחר זללה"ה
 לוקט ונערך מתוך כתבי יבדל"ח תלמידו - החברותא הגרמיי"ש שליט"א
 לע"נ ידידו היקר הבה"ח חיים בן ציון ז"ל בן הרה"ג ר' אברהם צבי טויב שיבדלחט"א

זורבן הבית

משיח זאלל שוין קומען...

לפני ימי בין המצרים תשע"ה העלה רבינו את חובת הצפיה לגאולה, ואמר שפעם היו נוהגים לשיר "זאלל שוין זיין די גאולה, זאלל שוין זיין די גאולה, משיח זאלל שוין קומען..."

כמו כן הראה את הגמ' בבבא בתרא דף ע"ה ע"א שמביאה מעשה בתלמיד אחד שנסע בים וראה מלאכים מנסרים אבנים טובות ומרגליות גדולות, ושאלם למה זה מיועד, ואמרו לו שעתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים. והענין הוא להראות שכבר מכינים את הגאולה.

ולפני למעלה מעשרים שנה ביקש רבינו שאצלם לו "תיקון חצות" באותיות גדולות, וכן אמר לצלם את הנוסח של תיקון חצות, ולחלקו בכולל, כדי שהאברכים יאמרו תיקון חצות בימים אלו, כמו שהביא המ"ב בסוף סי' תקנ"א בשם האריז"ל.

כל המתאבל על ירושלים האם צריך כרבי יהודה בר אבא' או ד' כדורין

מסתפק רבינו על זה שאמרו חז"ל בתענית כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה, ומסיימת הגמ' כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי, ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכירים, ואוכל ושותה עליה קיתון של מים "ודומה כמו שמתו מוטל לפניו". אם כונת הגמ' דדוקא באופן זה "שמרגיש כמי שמתו מוטל לפניו" נחשב מתאבל על ירושלים, כדי שיזכה לראות בשמחה, וא"כ רוב בני אדם שאינם מרגישים כן, לא יזכו ח"ו לתחיית המתים, או כדי לזכות ולראות בשמחתה מספיק מה שמתנהג בדיני אבילות כמו שתיקנו חז"ל.

וסיפר רבינו כמה היו בדורות קודמים בוכים על החורבן, והיו מתאספים בימים אלו בשעה 12 בצהריים בבתי כנסיות, ויושבים על הארץ, ואומרים תיקון חצות, וכן באמירת הקינות היו בוכים ממש. אך נחלשו הדורות, וכל שחיים יותר בהרחבה, בבחינת ואכל ושבע ודשן, ממילא מרגישים פחות את צער החורבן.

שפחה וצער כאחד

הביאו בשם מרן החזו"א זצוק"ל ששאלו אותו כיון שאין נבואה שורה אלא מתוך שמחה, האין כתב ירמיהו הנביא מגילת איכה, הרי היה שרוי בצער על חורבן הבית. ואמר החזו"א דאי"ז סתירה. ונשאל רבינו האין אפשר להבין כזה דבר. וחשב ואמר - כשנמצאים בדרגה גדולה כזאת, זה שייך. סתם ולא פירש.

מי ראוי להתאבל על ירושלים?

ביאור רבינו במצפה עט אפליצנר זצ"ל זצ"ל פ"ק ד' נ"ג 6'

הגמ' מביאה אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי [לבש נעליים שחורות] וקאי בשוקא דנהרדעא [ועמד בשוק בנהרדעא], אשכחיהו דבי ריש גלותא ואמרו ליה מאי שנא הני מסאני, [שאלו אותו למה לובש נעליים אלו] אמר להו דקא מאבילנא אירושלים [אני מתאבל על ירושלים]. אמרו ליה את חשיבת לאיתאבולי אירושלים [האם אתה חשוב כדי להתאבל על ירושלים?] סבור יוהרא הוה אתיוה וחבשוה [חשבו שנוהג בגאווה והכניסוהו למעצר], אמר להו גברא רבה אנא [אני אדם גדול, פי' ואני ראוי להתאבל על ירושלים], אמרו ליה מנא ידעין [האין נוכל לידע שזה נכון], אמר להו או אתון בעו מינאי מילתא או אנא איבעי מיניכו מילתא, אמרו ליה בעי את. אמר להו האי מאן דקץ כופרא מאי משלם וכו', שדרו קמיה דשמואל אמר להו שפיר קאמר לכו בששים ושבוקהו:

והנה כפי שרואים במעשה הזה ובעוד הרבה מקומות בש"ס, מוכיח רבינו שכשואמרים חז"ל "גברא רבה" הכונה היא שהוא תלמיד חכם גדול - היינו למדן, ולא בעניני צדקות וכדו', דהא כשרצו לבדקו אם הוא גברא רבה הי' המבחן בשאלה הילכתית, וכן לעיל דף מ' ע"א כששייכה רבא לר"נ את רב אחא בר יעקב דאדם גדול הוא, ואמר ליה לכשיבא לידך הביאהו לידי, כי אתא לגביה אמר ליה בעי מינאי מילתא, בעא מיניה שור של שני שותפין כיצד משלמין כופר וכו', ולא דיברו בעניני חסידות ופרישות או בעניני מדות, והרבה יש להאריך בזה.

ונשאל רבינו מה הפשט במעשה כאן, מה נוגע אבלות ירושלים ללמדן, האם מי שתלמיד חכם יותר גדול, צריך להתאבל יותר על ירושלים. ואמר רבינו "עַר לַעֲנָנִיט הָאֵפּ יַעֲדֶר זֶאך טִיף, נִישֵׁט פֿון אויבן אָן" למדן לומד כל דבר בעמקות, לא מלמעלה. וממילא מבין יותר את עומק האסון בחורבן ירושלים, וראוי להתאבל יותר. ועל דרך זה הביא רבינו מש"כ בספר התרגשות הלב בשם מרן הגר"י סלנטר זצוק"ל שתמה על מי שלומד במהירות, "איך יוכל להיות לו יראת שמים"? והאריך בזה רבינו בכמה שיחות.

האם אפשר לעורר ישנים ע"י שירה בפה

שאלה: מבואר בגיטין דף ז' ע"א דמשחרב בית המקדש אסור לישון ולקום מתוך זמרה, ונפסק בשו"ע סי' תק"ס, השאלה אם זה רק בכלי שיר או גם שירה בפה אסור, ונפק"מ להעיר ישנים על ידי שירה בפה.
תשובה: מסתבר דרק בכלי אסור. [ואם הי' אסור בפה אין חילוק בין ניגונים, וגם ניגון אלי ציון של תשעה באב אסור.]

בין המצרים

בשלשת השבועות כל דבר הוא יותר קשה, מי שיש לו כאבים כל השנה, בשלשת השבועות זה יותר קשה. והסיבה לזה? כי למעשה היו צריכים להצטער על חורבן בהמ"ק, ואם לא מצטער על החורבן, נותנים לו צער אחר. כי צער שנגזר אי אפשר להתפטר ממנו, ואם לא מצטער על החורבן עושים שיצטער על משהו אחר.

תמוז תשס"א

בימי בין המצרים כתב השו"ע בסוף סי' תקנ"א שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות, אך אם הולך לדבר מצוה א"צ להיזהר בזה, [ונכמו שאומרים בשם החזו"א לענין חתן]. וגם ההולך לקנות מזון הוי צרכי מצוה, כי צריך לאכול כדי שיוכל ללמוד, וצריך ליזהר רק שלא לילך סתם בלי מצוה.

ליל י"ז בתמוז שחל במוצש"ק

בנוגע לצום י"ז בתמוז, שחל השנה במוצש"ק אמר רבינו דאפילו שכתב המ"ב דבעל נפש יתחיל מבעוד יום, אך סעודת מלוה מלכה חשובה יותר. כי היא מצוה חשובה מאד. ואף אשת הגר"א שקבלה תענית הפסקה, אמר להעיר אותה כדי לאכול מלוה מלכה. ואמנם בני אדם מזלזלים במצוה זו. וכידוע שהקפיד רבינו מאד לאכול סעודת מלוה מלכה קודם חצות. וכן אמר בשם מרן החזו"א זצוק"ל כי אותם שמסתפקים באכילת מזונות, עוד יתחרטו על כך.

תשעת הימים

הַזֶּמֶן לַחֲזֹק אֶת הַיָּמִיּוֹת הַתּוֹרָה וְאֶת עֲמָלֵי הַתּוֹרָה

שאל ידידינו היקר הרה"ג רבי אלחנן ויסבורד שליט"א את רבינו אם ימים אלו של תשעת הימים הוא זמן ראוי ליסוע לחוץ לארץ כדי להקיש על לבן של אחינו הנגידים להחזיק עמלי התורה. אמר לו רבינו: עכשיו זה הזמן! כמו שכתוב שהחורבן היה "על עזבם את תורתי", א"כ צריך לחזק את לימוד התורה, ולהחזיק את עמלי התורה.

דיונים והנהגות לתשעת הימים

~ שיעור זמן לבישה להכין את הבגדים שיצאו מתורת מכובסים, אמר דבמקום שמזיעין הרבה, סגי בכמה רגעים. וכן אפשר ללבוש כמה בגדים זה על גבי זה. [אך יזהר לא ללבוש או יפשוט שני בגדים ביחד, דקשה לשכחה. א"ה דבר זה דגם "פשיטת" שני בגדים כאחד, קשה לשכחה, לא נזכר במ"ב, אך ציין רבינו לעצמו שראה בספרו של האדמו"ר מקאמרנא זצוק"ל חידוש זה, ובזכרוני שגם הי' מקפיד בעצמו על זה].

~ מורה רבינו לעניני ניתוח וכדו', שכל שאינו נחוץ מאד לעשות בתשעת הימים, יראו לדחותו לאחר מכן, ואפילו במקום שהיה חשש התדרדרות קצת, העדיף רבינו לדחות.

~ כמו כן חיסון רגיל שעושים בטיפת חלב לילדים, אמר לדחות לאחר ת"ב, ואף אם בגלל זה ידחה לעוד כמה חדשים.

~ שאלה: האם מותר לקנות תפילין חדשות בתשעת הימים. תשובה: אם צריך מותר.

~ בשמחת הבר מצוה שנערכה בתשעת הימים לנין רבינו – הבה"ח מנחם ניי"ו בן ידידנו המופלג הרה"ג ר' גדלי' הוניגסברג שליט"א שאלו בני כתתו היקרים שיחיו, אם יכולים לשיר את הגראמען – החרוזים שנוהגים לשיר לחתן, והתיר רבינו, ואמר שעיקר האיסור הוא עם מוזיקה.

~ בברכת החודש אמר רבינו להכריז ראש חודש "מנחם – אב".

~ מסיבת חתן לחבריו בישיבה לאחר השידוך, הנקרא סנטוכ"י, התיר לעשות בתשעת הימים, ואף שירה בפה ולרקוד "מעט".

~ ~ ~

לדחות הסיום בתוך תשעת הימים מיום א' למשנהו

דעת רבינו שאם סיימו את הלימוד במסכתא קודם תשעת הימים, לא מועיל להשאיר מעט בסוף, ולסיים בתשעת הימים, כיון שלמעשה כבר גמרו את הלימוד במסכתא לפני כן. ונשאל רבינו באחד שגמר את המסכת בימי תשעת הימים, אם יכול לדחות את הסיום ליום אחר בתשעת הימים, ואמר דשפיר דמי ויכול לעשות סעודה עם בשר ויין, כיון דממ"נ גמר את המסכתא בתוך תשעת הימים.

~ ~ ~

סעודת סדר משניות הוי סעודת מצוה

כמו כן נשאל אם סעודה שעושים על סיום סדר משניות, נחשב ג"כ סעודת מצוה, שיהא מותר בבשר ויין, והשיב שכן.

~ ~ ~

שבת חזון

טעמיה מעט מתבשילי שבת הברשיים בערב שבת חזון, מותר, דלאו שם "אכילת בשר" עלה.

~ ~ ~

לבישה ופשיטת בגדי שבת בשבת חזון

בנוגע לנידון מתי יכולים ללבוש בגדי שבת בערב שב"ק חזון, אם מותר ללבוש רק סמוך לשבת ממש, וכן אם צריך לפשוט את הבגדי שבת מיד במוצאי שבת. אמר שתלוי כל אחד לפי דרכו בשאר שבתות השנה, ואם דרכו ללבוש בגדי שבת מוקדם, וכן נשאר עמהם כמה שעות אחרי יציאת השבת, שרי לעשות כמנהגו, דכל זה בכלל כבוד שבת.

~ ~ ~

בבריסק נהגו בשבת חזון לשורר לכה דודי בניגון עצוב – דומה לניגון אלי ציון ועריה.

~ ~ ~

שתיית יין הבדלה בתשעת הימים

במוצש"ק חזון לענין שתית יין הבדלה, קשה לסמוך על שתית תינוק מכמה טעמים, וכיון שאינו אלא חומר דהא מעיקר הדין יין של מצוה מותר לשתות, עדיף שיבדיל על מיץ ענבים, שאינו ראוי לגבי מזבח וקיל טפי לשתותו בתשעת הימים, וישתה המבדיל בעצמו. [ונהירנא שלפני כשלשים שנה, שהיה רבינו מבדיל בישיבת גאון יעקב במוצש"ק לאחר השיחה, חזר על עצמו הדבר כמה פעמים, שבמוצאי שבת חזון ביקש מתחילה שיביאו תינוק – כמדומני כבן תשע ויותר, ולבסוף כשסיים הבדלה שתה רבינו בעצמו את הכוס.]

כמו כן מי שצריך לאכול בתשעה באב שחל ביום א' וצריך להבדיל, היות ודעת החזו"א דבארץ ישראל שמצוי יין אין חמר מדינה, ממילא יבדיל כנ"ל, וגם אשה שצריכה לאכול תעשה כן. [ופעם הורה לאשה שהיתה צריכה לאכול בת"ב, להבדיל על א' ממניי המשקאות, כמו מיץ תפוזים, ולא דוקא טבעי, רק שהוא משקה חשוב].

~ ~ ~

לימוד בשב"ק ערב ת"ב אחר חצות

בנוגע ללימוד בשבת קודש ערב ת"ב, לאחר חצות, אמר רבינו שלא לבטל תלמוד תורה דרבים.

~ ~ ~

האיך החמיר הרמ"א בבגדי שבת ובלמוד בערב ת"ב יותר מבשר ויין

שבת חזון ואפילו שבת ערב תשעה באב מותר בבשר ויין, ובכל זאת לדעת הרמ"א אין לובשין בגדי שבת. וצ"ב מה הטעם הרי בגדי שבת אינו אסור מדינא דגמרא, ובשר ויין הוא מדינא דגמ' וחמיר יותר, והאיך על בגדי שבת החמירו יותר ואסרו אפי' בשבת חזון.

וכן קשה על מה שהחמיר הרמ"א שלא ללמוד בשבת ערב תשעה באב לאחר חצות, ובשר ויין מותר לאכול עד סמוך לשקיעת החמה, הרי גם בשר ויין יש בהן שמחה ומותרין בהן, ולמה תלמוד תורה אסור. והורה דשרי למסור דף היומי, בשבת קודש אחר חצות. [ואינני זוכר, אם גם בשבת שחל בו ת"ב, כשנה זו, התיר, או רק בשבת "ערב" ת"ב].

תשעה באב

דינים והנהגות לתשעה באב

~ בענין קדיש לאחר הקריאה בת"ב שחרית, שאלו לרבינו אם לומר את הקדיש לאחר ההפטרה, כמו שתמה הגרעק"א בגליון השו"ע סי' תקנ"ט על המנהג שמפסיקין עם הקדיש בין הקריאה למפטיר ע"ש. ואמר שלא לשנות מן המנהג, ומסתמא גם רעק"א לא בא לשנות למעשה.

~ סיפר לרבינו הרה"ג ר' גדלי' הוניגסברג שליט"א ששמע ממרן שר התורה שליט"א בשם מרן החזו"א צוק"ל דמה שאומרים על הגאון בעל צפנת פענח שהיה לומד בת"ב ואמר דגיהנום זה שלא ללמוד קשה לו יותר, אי"ז נכון, אלא דעתו היה שסמך על הירושלמי שהביא הבית יוסף דמי שלהוט אחר הלימוד מותר לו ללמוד. ומה שאמרו כאילו זלזול בדין זה, אמר החזו"א דגיהנום זה שניתן למי שלומד בתשעה באב, הוא אותו גיהנום נורא שניתן למי שעובר על דין אחר בשולחן ערוך, ושמע רבינו ואמר שזה פשוט.

~ ומצד שני למי שטוען שאין לו שום הנאה מללמוד, ונקרא בידידיש האפ קומען נישט, העיר רבינו דבכל זאת הרי בפסוק כתוב פיקודי ה' ישרים משמחי לב.

~ העיר דאין "חיוב" לקרות איכה בשחרית.

~ סיפרו לפני רבינו מעשה שהיה בירושלים בישישה אחת שהיתה צריכה לאכול ביום כיפור מפני פיקוח נפש, אך לא רצתה לאכול באמרה - כבר קרוב למאה שנה שאני צמה ביום כיפור, ולמה להפסיק. ונתן מרן המהרי"ל דיסקין צוק"ל עצה היות והיתה סגי נהור ולא היתה יודעת להבחין בין יום ללילה, שיבואו אצלה בשעות הבוקר ויתקעו בשופר ויאמרו לשנה הבאה בירושלים, וממילא תחשוב שכבר נסתיים יום כיפור ותאכל.

ומיד הסתפק רבינו מה הדין אם יעשו כזה דבר לאדם בריא, שיטעוהו שכבר הגיע הלילה, מי יעבור איסור. והעלה דבודאי המכשילו עובר איסור, רק אפשר שזה יותר חמור מסתם לפני עור, וכמו שהאריך רבינו בכתובות דף ג' ע"ב במי שמאיים על חברו שיהרגהו אם לא יעבור עבירה, שהעושה העבירה הוא אנוס, דאפשר שזה נחשב כאילו המאנס עשה את העבירה, ואפשר שגם בענייננו כן.

~ ביציאה מבית הכסא בת"ב ויוה"כ, מותר לרחוץ שלש פעמים על כל יד, [כמובן רק עד קשרי אצבעותיו], דאחרי שרחיצה הראשונה מותרת מן הדין, אין איסור ברחיצה נוספת שאין מוסיף בזה כלום, דאין רחיצה אחר רחיצה.

~ שאל ידידינו היקר הגאון ר' יצחק צפתמן שליט"א על מש"כ הרמ"א דלאחר חצות היום בת"ב יכולים לשבת על כסא, מה יהיה במי שאוחז עדיין באמצע אמירת הקינות, האם צריך להמשיך לישב על הארץ, או יכול לישב גבוה על כסא.

והשיב לו רבינו דאמירת "קינות" צריכות להיאמר בישיבה ע"ג קרקע, גם אחרי חצות.

~ ~ ~

אם יש חיוב ללמוד בת"ב דברים המותרים

על מה שדנו אם כשאסרו ללמוד בתשעה באב רק דברים המותרים, היינו שאין חיוב תלמוד תורה בתשעה באב, או חיוב תלמוד תורה במקומו עומד, וחייב ללמוד דברים המותרים בת"ב. אמר דבודאי יש חיוב תלמוד תורה בת"ב ללמוד דברים המותרים, וממילא יש איסור ביטול תורה.

~ ~ ~

איך שייך לשמוח בימים אלו

שאל הנגיד אשר לבו רחב לתורה ומצות הרב אברהם נ. וולפסון שליט"א האיך שייך לקיים בימים אלו ובפרט בתשעה באב עצמו, עבדו את ה' "בשמחה", הרי הם ימים שהחובה בהם למעט בשמחה ולנהוג מנהגי אבלות. אמר לו רבינו דהשמחה במצות היא בעצם מה שזוכה לקיים את רצון ה', ולא מהדברים שעושה, וזה שייך גם כשנהוג אבילות, דשמח בזה שמקיים רצונו ית"ש שצוה להתאבל על ירושלים.

~ ~ ~

להרגיש אבילות על החורבן

הדגיש רבינו כי תשעה באב שונה משאר תעניות שבהם יש רק דין "תענית", משא"כ בת"ב חוץ מהדין תענית, יש דין בפני עצמו של "אבילות" ועל זה נאמרו כל הדינים.

אך התלונן רבינו כי אמנם מקפידים לקיים כל דיני אבילות, לא יושבים על ספסל, ולא אוכלים שתי תבשילין בסעודה המפסקת וכו', אבל "להרגיש אבילות" על החורבן, מי מרגיש?

אק הוסיף רבינו פניאת פ'אואר זכות: אמנם כיום אפילו באבל אמיתי על א' מהקרובים רח"ל, ג"כ לא רואים שמצטער כ"כ, וכפי שרואים כשבאים לנחם, שאין מצוי מי שמתאבל באמת...

יתן ה' ית' 136 הרביצ' והחמישי ית' 136 הנהגה, פניאת פ'אואר זכות 136 פ'אואר זכות 136

דובב שפתיים

מתורתו של רבינו מרן רבי מיכל יהודה ב"ר משה דוד זללה"ה

תמוז (4) תשע"ח

..... דברי מוסר והתעוררות

גליון מס' 171

"מי שאין לו קנאה חי חיים של שלווה והשקט"

התנא באבות (פ"ה מ"ט) אומר כל שיש שלשה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, וכל שיש בו שלשה דברים אחרים הרי הוא מתלמידיו של בלעם הרשע, מה הם הדברים? מפרט התנא, עין טובה רוח נמוכה ונפש שפלה הרי הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, אבל עין רעה רוח גבוהה ונפש רחבה הוא מתלמידיו של בלעם הרשע.

ונראה לבאר את המידות האלו מה הם.

עין טובה – פירש רש"י שאין לו קנאה על חבריו. הוא רואה את חבריו מצליח בלימוד התורה, ביראת שמים ובמידות טובות ועולה ומתעלה בגדלות, והוא אינו מקנא בו, [כי מי שיש בו מידת הקנאה – עין רעה, הוא אינו יכול לסבול לראות בהצלחת חבריו], אלא אדרבה לא רק שאינו מקנא בו ואין לו צרות עין, אלא הוא רוצה להתקרב לחבריו וללכת ג"כ באותה דרך של עליה, בגדר "קנאת סופרים תרבה חכמה". וכן אם רואה חבריו מצליח בעשירות, הוא אינו מקנא בו אלא שמח בחלקו.

כמה שהדברים נחוצים במיוחד בתקופתנו, שאין גבול למה שיש בבתיים, וממילא אין גבול למה שחסר לאנשים, בזמנים שלא היה כלום אנשים הסתפקו במה שיש להם ולא הרגישו שחסר להם, אבל כיום בגלל השפע הגדול שיש ההרגשה היא שחסר לנו זה וחסר לנו זה, ואם יש לו בלבו איזה קנאה ועגמת נפש על כך שלשני יש ריהוט שאין לו, הרי קנאה זו לוקחת ממנו את כל תענוג החיים, הוא חי במירמור ואי שקט ממה שרוצה להשיג ואין לו, אבל מי שאין לו קנאה, חי חיים של שלווה והשקט ומנוחה. ומי שיש לו קנאה הרי מידה זו יש לו, וחוקי מקנאה אין לו כלום.

ומוסיף רש"י שם, שלא רק שאין לו מידת הקנאה, אלא גם חביב עליו כבוד חבריו ככבודו, ולדוגמה כשיושבים בשיעור ואחד החברים אומר סברא טובה, צריכים לשמוח שחבריו אמר סברא ישרה וטובה.

הסחלה האנושה בזורינו – צריך רחמים גדולים שהטיפול לכך יועיל

כל הבעיות של מצבי דיכאון ויאוש שיש היום, לרוב השורש שלהם הוא מכך שאינו יכול לסבול בהצלחת חבריו וכבודו, וזה מביא את האדם למצבים גרועים, והיא מחלה אנושה. וצריך רחמים גדולים שהטיפול שנותנים למחלה זו יועיל, אבל האדם היה יכול למנוע מעצמו מלחלות במחלה זו באם היה שמח בכבוד חבריו, הרי חייו היו שמחים ושלווים, והיה חי באהבה ואחוה ורעות.

והרמב"ם כתב שעין טובה היא מידת ההסתפקות. והן הן הדברים, כי מהיכן נובעת מידה זו של הסתפקות במה שיש לו, זה נובע מכך שמבין שאינו צריך לרצות מה שיש לחבריו אלא לשמוח בחלקו.

המעלה השניה – רוח נמוכה. פירש רש"י, עניו ושפל ברך. והרמב"ם פירש שהיא ענווה יתירה, 'שפל ברך' הוא חי בפשטות כזו שהוא לא מרגיש את עצמו, אין לו את החיים של 'האני', שצריך גם לקיים את התורה, אלא חי מתוך הבנה והרגשה שכל

מהותו וקיומו הוא רק לקיים את אשר מוטל עליו מחיובי התורה והמצוות, וזהו כל מציאותו כאן בעולם.

המעלה השלישית – נפש שפלה. שמשפיל עצמו בין אנשים ומעורב ביניהם ואינו גס רוח. ראשית הוא נמצא בחברה ומרגיש שוה בשוה, ואינו מתבלט עם כשרונותיו, ומעורב הוא עם הבריות ביחס טוב. אמנם זה עדיין אינו מספיק כי יש פעמים שהאדם לא מראה מבחוח מה שחושב, אבל בלבו הוא בז לכולם, וע"ז אמרו שאינו גס רוח אפי' במחשבה.

מידת ההסתפקות היינו שמוותר מעצמו מה שיש בידו להשיג

והנה הרמב"ם שהבאנו, כתב לבאר שעין טובה היא מידת ההסתפקות ומביא רא"י לדבריו דמדה זו היתה אצל אברהם אבינו ע"ה בזה שאמר אם מחוט ועד שרוך נעל אע"פ שקנה הכל בכיבוש מלחמה, בכל זאת לא לקח לעצמו מאומה והשאיר הכל למלך סדום. הרי חידש לנו הרמב"ם שמידת ההסתפקות אינה כפי הבנתנו להסתפק במה שיש לו ולהיות שמח בחלקו מבלי להרגיש שחסר לו, אלא מחדש הרמב"ם שמידת ההסתפקות היינו שגם כשיש לו אפשרות שיהיה לו, הרי הוא מוותר מעצמו על רכוש עצום, וזהו מידת ההסתפקות. והיא עין טובה לוותר מעצמו מה שיש לו, זה יסוד גדול הנלמד מהרמב"ם.

וההיפך מזה עין רעה שמצאנו אצל בלעם היא החריצות לאסוף ממון, ולמדנו כאן עוד חידוש מדברי הרמב"ם שעצם המסירות לעבוד בחריצות לאסוף ממון אפי' אם עובד קשה ומרויח הממון בישרות, זה חריצות למלאות התענוגים והיא עין רעה, נורא נוראות ההבנה של תורה! כי הבנת בנ"א הפשוטה שרק מי שפורץ וגונב כסף, הוא יש לו עין רעה, אבל זה שהרויח ביותר אין שום חסרון במעשיו, ומלמדינו הרמב"ם עד כמה ההבדל בין הבנת התורה להבנת בני אדם, שלהבנת התורה גם אדם זה שהרויח ממנו ביותר הוא בעל עין רעה, באם כל מגמתו להרויח ממון בשביל הרווחת ממון ולא למה שנצרך לו לפרנסתו.

וזה מה שראו אצל בלעם שאמר אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב, [מלשונו רואים שלזה חפצו ותאוותו] וחריצותו שבא עבור זה מאדם נהרים, היא מעידה על העין רעה שלו, ולא צריך להגיע לזה שרצה לקלל את ישראל להעיד על עינו הרעה, אלא הרשעות התחילה אצלו מהיותו חרוץ לצבור הון ולאסוף ממון, וע"ז אומר מו"ר בעל ה"אור יהל": מי בעל לב לא יזדעזע מכך להבין מהו עין רעה.

רוח נמוכה- היא מידת ענוותנותו של אברהם אבינו ע"ה, שאמר "ואנכי עפר ואפר" ובזכות שהכיר אברהם אבינו בעצמו שהוא עצמו לא יותר מעפר ואפר זכו בניו לעפר סוטה שמביא שלו' בין איש לאשתו, ואפר פרה אדומה שמטהר, וכנגד זה אצל בלעם היה רוח גבוהה שאמר נאום שומע אמרי קל, זה שאמר על עצמו בלשון גאות הלב הוכיח על עצמו שהוא בעל רוח גבוהה.

ונפש שפלה – כתב הרמב"ם היא מידת הזהירות שמצאנו אצל אברהם אבינו ע"ה שאמר הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, הזהירות בשמירת עיניים היא רוח נמוכה, ואצל בלעם שהציע להכשיל את הכלל ישראל בזנות עצתו היה ממה שהוא עצמו היה שקוע בזה.

אם יחסר מידות אלו הרי חסר בכל צורת האדם

וכתב רבינו יונה שהארץ התנא לכפול כל שיש בו ג' מידות הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, ומה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, לומר לנו וללמד שמידות אלו הם שלמות האדם, וכל שיש בו מידות אלו הרי הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, הגדרה זו על האדם שהוא "תלמידו של אברהם אבינו" הוא הגדרה על גדלותו של האדם, כמו שראינו בין אצל חז"ל הק', וכן בדורות האחרונים יודעים אנו שהרבה מן הגדולים, תואר גדלותם היה בזה שהוא תלמיד של גדול הדור, כי הגדרה זו מבטאת שהתלמיד קיבל את מעלת הרב.

ועוד הערה יש להעיר ולהאיר, מה שכתב התנא מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, לכאורה מה בא כאן התנא לומר, וכי איננו מבינים שזהו חיי תורה וזה חיי בהמה?! והתנא מסביר שהם אוכלים בעוה"ז ונוחלין בעוה"ב, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשים גיהנם ויורדים לבאר שחת, וכי מה הרבותא בזה שצריך להשמיענו התנא!?

אלא ביאורם של דברים הם, שהתנא בא כאן להחזיר לנו שוב יסוד עיקרי זה, שכל נחשוב שג' דברים אלו הם תוספת מעלה, אבל גם מי שיחסר זאת יכול להיות בעל דרגה בתורה ובפלפול ובעל שכל ופקחות, לכך בא התנא בזה להורות שמדות אלו הם הם היסוד לכל בנין שלמות האדם ואם יחסר מידות אלו הרי חסר בכל צורת האדם.

שורש הצלחת כל אלו שגדלו היה מידות טובות

ואפשר לראות זאת בחוש ששורש הצלחת כל אלו שגדלו ונתעלו היה מידות טובות. תלמיד שיש לו תכונות טובות הרי הוא עולה ומצליח אפי' שבכשרונות אינו כ"כ חריף, כי לבו פנוי לקנות חכמה ויש לו בית קיבול נקי וטהור לקלוט, והוא חי חיים שלווים ומאושרים.

ולעומת זאת אחד שהולך אחר מידותיו ורצונותיו ותאוותיו, הרי הוא נופל במכמורי היצר ואינו עומד בנסיון של כבוד ותאוה, ולצערינו ראינו כאלה שתחת זה שהיה עתידם לגדלות, הרי הם נחרבו לגמרי, מחמת המידות הרעות שהנהיגו להם את החיים, ונפלו בשאול התאוה והכבוד. קשה לפרט בזה פרטים ודוגמאות כאשר ראינו בעינינו ממצאות החיים.

מידת נפש רחבה התאכסנה בקרב בני תורה במידה מרובה

דברים אלו הם יסוד לאדם, וכמה צריך לדעת אותם בתקופה של היום, תקופה רועשת וסוערת מאוד, סערות שעושות חורבנות בעולם, בין בחוץ ובין בפנים. החיים של היום הם בתכלית מיוסדים על שלשת אלו המידות, שקשה להוציא מהפה ולומר ששלשת המידות של עין רעה רוח גבוהה ונפש רחבה הם שולטים בתקופתנו, מחפשים למלא את התאוות והרצונות בכל מה שרואים שיש אצל השני, ומידה זו התאכסנה גם בקרב בני תורה במידה מרובה, לצעירים כצעירותם, ולמבוגרים כפי השגתם, קשה לפרט דוגמאות אבל תן לחכם ויחכם עוד!

[מתוך שיחות רבינו ביום ד' פר' בלק תשל"ה, תשמ"ח]

מעשה רב

קצת הנהגות ועובדות ממה שעולה כעת בזיכרון

על כן יאמרו המושלים בואו חשבון – בואו ונחשב חשבוננו של עולם

ישב רבינו באכסנייתו שבישיבת חברון, פנקסו פתוח לפניו, והוא העלה עלי גליון את 'קבלותיו' שנחקקו בד בבד בלבו ובנפשו:

להיות תמיד במצב של ביקוש יראת שמים, ולא להחזיק עצמו שכבר הוא עוד במדרגה אשר לא חסר לו כבר הביקוש והחיפוש איך להתעלות יותר ויותר. והעצה לזה, הוא לימוד המוסר בעיון. כי בשעה שלומדים מוסר בעיון ומדברים לעצמו ממוש, אז אפשר לראות, כי עבודת היראה היא עבודה עמוקה, ובקושי גדול יכולים להשיג מדרגה אחר מדרגה, יראה בכל המובנים, בין בין אדם לחבירו ובין בין אדם למקום, בטהרת הלב ומידות טובות וטהרת המחשבה שלא יתערב בהם מחשבות זרות.

והעיקר דרך לימוד המוסר בעיון רב ולחיות בתוך מחשבות בשעת הלימוד...

תמיד במצב של ביקוש יראת שמים

הקבלה שקיבל רבינו על עצמו בימי בחרותו בישיבת חברון – "להיות תמיד במצב של ביקוש יראת שמים, ולא להחזיק עצמו שכבר הוא עוד במדרגה אשר לא חסר לו כבר הביקוש והחיפוש איך להתעלות יותר ויותר" – היתה לו לרבינו לחם חוקן כל ימי חייו.

עד זיבולא בתרייתא – בעוד הוא מתבונן ומתכונן לאחריתו, ביושבו לכתוב את צוואתו המרטיטה, חוקק ומצווה לבניו ותלמידיו אחריו: "...אחרי שאני יודע מן ערכי, שלא הגעתי לידי איזה מעלה קבועה אשר ממנה לא לזוז, שיהו מיסוד גדלות האדם, ומי יכול לומר שנעשה המצוה בשלימות אלא הכל כמצות אנשים מלומדה..."

בשנת תש"ע, ביקר בארץ הקודש, זקן ראשי הישיבות הגאון רבי יצחק דוב קופלמן זצ"ל, ראש הישיבה דלוצרן, (נלב"ע כשבעים לפני רבינו) שעוד זכה לקבל תורה מפי מרן רבי שמעון שקאפ. והלך רבינו לקבל את פניו באכסנייתו שבבני ברק.

רבי יצחק דוב הביע את התרגשותו על הביקור, שכן בנו למד בעבר אצל רבינו, והושיב את רבינו לצידו. רבינו הושיט לו את ידו, והביע את שמחתו, שזיכהו ה' לחזות בזיו פניו של אחד משרידי תלמידיו של בעל 'שערי יושר'.

רבי יצחק דוב פנה לרבינו וביקשו שיאמר כמה דברי חיזוק לקהל הגדול שהתאסף במקום. אך רבינו נרתע: "חלילה, באתי לשמוע את ראש הישיבה, ולא להשמיע!" רבי יצחק דוב הפציר שוב ושוב – אך רבינו בשלו: "באתי לשמוע ולא להשמיע".

או אז פתח רבי יצחק דוב בדברי מוסר והתעוררות – כשרבינו מכופף עצמו ומאזין ברוב קשב לכל הגה היוצא מפי ראש הישיבה הישיש.

וגם לאחר שיצא רבינו מלפניו, הביע את התרגשותו על הזכות הגדולה שזכינו לשמוע דברי אלקים חיים – "איזה חסד עשה עמנו השם יתברך, שזכינו לזה" – הפליג רבינו בדבריו, ועורר לקחת את הדברים שנאמרו ללב ולהתחזק למעשה.

ומפליא היה כיצד רבינו, גם בגילו – למעלה מתשעים שנה – נמצא "תמיד במצב של ביקוש יראת שמים".

*

מובא בספר ולעבדך באמת (ח"א עמ' רט) להגאון הצדיק רבי דב יפה זצ"ל שנשאל פעם רבינו: באיזה נושא וענין יש לעורר את הציבור להתחזק במיוחד?

וענה: "לב יודע מרת נפשו, וכל אחד אחד אמור לדעת לגבי עצמו במה הוא לקוי במיוחד ובמה עליו להתחזק. אבל צריך לדעת" – הדגיש – "כי מי שאינו לומד מוסר, הרי דברים רבים שהוא לקוי בהם, נעלמים מידעתו!"

על דרך זו ביאר דברי חז"ל (יומא כט ע"א) "הרהורי עבירה קשים מעבירה" - כי כאשר אדם עובר את העבירה עצמה, הוא מודע לכך שעליו לעשות תשובה. אבל בהרהורי עבירה, סבור הוא שאין זו אלא מידת חסידות.

סיפר רבינו: "היו יחידי סגולה, והכרתי אחד מהם, שבכל ערב ראש חודש, שהוא זמן תשובה, היה להם חדר שבו היו מסתגרים ולובשים את התכריכים שלהם, להזכיר להם את יום המיתה!"

היה רבינו מתאונן על שנשכח ענין החינוך לשכר ועונש, ואין זה נושא לשיחה עם הילדים. "זכורני" - סח רבינו - "כשהייתי ילד רך בשנים, היה הרבה משיחת הילדים על ענין גן-עדן וגיהנם, ביאת המשיח ואחרית הימים".

את הסיבה לכך תלה רבינו כבר בחינוך ההורים - שכיום לא רגילים לשוחח על זה בבית - "שכך ראוי היה שהילד יספוג את האמונה בזה משותא דאבא ואמא. אבל אם כך המצב, שההורים לא מעניקים לילד את החינוך הנחוץ הזה, הרי חובה לכל הפחות למלמדים בתלמוד תורה, ללמד ולנטוע אמונה זו בלבבותיהם הרכים של הילדים!"

לקנא ביראת השם

בגילוי לב, סיפר פעם רבינו: סיפרו לי על יהודי מבוגר, תושב ירושלים, שעזב את כל עסקיו ועבודתו והתחיל ללמוד. ולא זו בלבד שהוא יושב ולומד לעצמו, הוא גם החל למסור שיעורים שלא על מנת לקבל פרס. את מסירת שיעוריו הוא מתחיל לפני תפילת ותיקין ועד השעה שבע בערב הוא מספיק למסור כשמונה שיעורים בשמונה מקומות. ויותר מכך, כשהוא פוגש אדם ברחוב, הוא מזכיר ומעורר: דע לך שצריכים לקבוע זמן ללימוד התורה, לקבוע לשמוע שיעור!

אמר רבינו: "שמעתי את הדברים הללו, וממש לא מצאתי מנוח - איזו זכות יש לאותו אדם! כמה זכויות, כמה קיומי מצוות... נורא נוראות".
"אבל" - נאנח רבינו מתוך אמת נוקבת וחודרת כליות ולב - "עם כל ההתפעלות מאותו אדם נפלא, זה לא חייב אותי... יש לי תירוצים למכביר - ועם כל אותם תירוצים נשארת אותי הדבר, לא השתנתי".

ועל זאת הביא רבינו את דברי הגאון מוילנא באגרתו: "תקנא ביראת ה' כל היום" - זוהי קנאה המרבה חכמה, כשהאדם אינו מסתפק ביראת שמים שיש בו, אלא מקנא ביראת השם כל היום, מביאתו קנאה זו לתועלת לקנות יראת שמים".

מבלי עבודת המידות אי אפשר לגדול

זה כמה ימים שרבינו מדבר בכאב לב על התנהגותו של מאן-דהו המוכר כתלמיד חכם - מבלי לחשוף את זהותו - שהתערב באיזו פרשייה העומדת על הפרק שנהג בה שלא כהוגן.

נכד רבינו, שזכה באותם הימים לסעוד את ארוחת הצהרים בבית זקנו כשלאחר מכן היה לומד עמו, שמע את דברי רבינו השופך את כאב לבו בפני הרבנית - אך כמובן מבלי לדעת במי מדובר.

כיון שנוכח הנכד ושמע את הדברים, מצא רבינו לנכון להבינו לקח בדרכי החיים הפתלתלות: "הלקח שיש ללמוד מפרשייה זו, שכך נראה תלמיד חכם שאינו לומד מוסר! יתכן ואדם לומד ושוקד שעות רבות על התורה, מחדש חידושים נפלאים בהבנתה - אך מבלי שייכות ללימוד המוסר, מבלי עבודת המידות, הוא עלול להיות מושחת גדול".

בהלוויית רבי אלעזר מנחם מן שך, הוקראה צוואתו, מתוכה התפרסם המשפט, בו הוא מבקש מתלמידיו "שיעשו חסד עמדי, וילמדו בעד עילוי נשמת, אפילו משנה אחת או מחשבה אחת של מוסר".

אחר ההלוויה, תחת הרושם העז של צוואתו, הביע אחד התלמידים באזני רבינו כי חידוש הוא בעיניו עד כמה העריך הרב שך את לימוד המוסר. נענה רבינו ואמר: "הלא דבר ברור הוא. יחיד הדור אי אפשר לגדול ללא מוסר!"

לעולם

על החיוב ללימוד מוסר בכל יום ויום, אמר רבינו: "צריך התעוררות מחודשת בכל יום ויום, ההתעוררות של יום האתמול, אינה מועילה להיום, החיזוק של אמש אינו מספיק ליום המחרת - רק כך אפשר ליזכות ולהתעלות!" כי מלחמות היצר נתונה מלפנים ומאחור, יום ולילה לא ישבות.

מתוך אגרת הגר"א שביקש "למען השם, שיקראו בכל יום" - דייק רבינו: "לומדים מכאן הלכה. שלימוד המוסר צריך להיות בכל יום!" והוסיף לספר על הגאון רבי נחום פרצוביץ, שהיה תלמיד מובהק למשגיח בעל אור יחזקאל. רבי נחום נודע בהתמדתו המופלאה, ואמר לו המשגיח שילמד בכל יום לכל הפחות עשר דקות מוסר, והבטיח לו שביום שילמד מוסר, לא יבוא לידי תקלה.

בחור שהגיע לפרק האיש מקדש, נכנס לרבינו ונפשו בשאלתו: "כיום אני מצהיר שאשב באהלה של תורה כל ימי חיי, אך מי יערוב לי? שמא יגיעו ימים קשים אם בפרנסה או שאר מאורעות החיים, עד כי אאלץ לשנות את דרכי?".

אמר לו רבינו: "אם תקבל על עצמך ללמוד מוסר בכל יום - חוק ולא יעבור - מובטח אתה שתוכל לשבת בבית ה' תמיד ולעסוק בתורה כשאיפותיך הרוממות".

ללא מוסר אין חיבור לתורה

יום אחד כאשר עלה רבינו ירושלימה לרופא העיניים שלו, בין הממתינים להכנס אל הרופא, היה תלמיד חכם ישיש, אותו הכיר רבינו עוד מימי בחרותו, כאשר נודע אז שמו בעולם הישיבות כעילוי עצום שחיבר כמה ספרים נפלאים, והיה נכנס מעת לעת לישיבת חברון ומפלפל בלהט עם בני הישיבה - ורבינו ביניהם.

רבינו פתח עמו בשיחה, הזכיר לו את ביקוריו בישיבה, ואף ציין את הנושאים והסוגיות בהם פלפלו אז - לפני למעלה מחמישים שנה.

מענין לענין, סח לו אותו עילוי על שנותיו במבחר ישיבות ליטא, ובין השאר למד במשך כחצי שנה במיר - אולם כך סיפר, הוא חש כי במקום זה עוסקים יותר על המידה ב'מוסר', ועל כן החליט לעזוב ולפנות לאחת מהישיבות הנודעות בה לא עסקו במוסר. כאשר פנה להפרד מהמשגיח רבי ירוחם, שאלו המשגיח למה הוא עוזב? אמר לו את דעתו על ריבוי המוסר שבישיבה. אמר לו רבי ירוחם: "דע לך! כל דבר שאדם השיג, צריך מסגרת כדי לשומרו. והמסגרת של תורה - היא מוסר!"

הוא המשיך לספר לרבינו על עצמו ועל משפחתו, ובתוך הדברים ציין בצער כי אחד מצאצאיו נשוי לנכריה...

אמר רבינו: "ראו כמה צדקו דברי רבי ירוחם!"

הוראות והדרכות

אין להתחשב באלו שאינם לומדים מוסר

מעשה בכולל לאברכים שנקבע בו סדר ללימוד מוסר לפני תפילת מעריב. אולם כחלוף הימים, התברר כי חלק מהאברכים אינם מנצלים זמן זה ללימוד המוסר, אלא עומדים בחוץ ומבטלים את זמנם בשיחת מרעים בעלמא. בשל כך, החליטו ראשי הכולל לבטל את סדר המוסר, כדי שלא לגרום לביטול תורה לאותם אברכים.

אולם רבינו לא הסכים עמם, והורה להחזיר את הסדר על כנו, באומרו: "אותם אברכים שאינם לומדים מוסר, אף ללימוד התורה אינם שייכים ואינם מחוברים, וממילא פשוט וברור שאין להתחשב בהם!"

רבינו אף יצא באגרת מיוחדת בה הוא פונה בקריאה "לכל רבנן ותלמידיהון, ראשי הכוללים ואברכי הכוללים שליט"א בכל אתר ואתר", לחיזוק קביעות לימוד המוסר - "כי גם בכוללי האברכים צריכים לזה, כי הוא הכרחי לכל אחד ואחד בלא יוצא מן הכלל". באגרת זו הרחיב רבינו בנחיצות לימוד המוסר: "שכל תקוות האדם למלא חובתו בעולם הזה, לתקן נפשו ולקנות מעלות רוחניות - הוא רק על ידי לימוד המוסר!... ורק על ידי לימוד המוסר באמת, בקביעות בכל עת... יש תקוה שיוכל להנצל מן החטאים ולמלא חובתו בעבודת השם!"

*

רבינו תבע ודרש, שיש להחזיר ולהפנים בלבם של בחור ישיבה את גודל הנחיצות בלימוד המוסר, עד שיחשב אצלו כדבר הכרחי ופשוט - כדי שגם לאחר נישואיו יהיה הדבר אצלו לצורך פשוט ומובן, שיש ללימוד מוסר!

תיקון האדם

המוסר הוא התיקון לאדם השלם, היה רבינו שונה ומשנן. וסיפר: "היה לי ידיד אחד, זכרנו לברכה, שהיה תלמיד חכם וצדיק גדול! שעל אף טבעו החם והסוער, היה מעביר על מידותיו. ועם כל הנסיונות הגדולים שעברו עליו בימי חייו, הגיע למדרגה גדולה ממש בהעברה על מידותיו, ממש למעלה מדרך הטבע! ובלי ספק, שלכל זה הגיע רק הודות לימוד המוסר!"

על דברי חז"ל (שבת לד ע"א), שאמרו שאותם שלושה דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם השיכה - עשרתם עירבתם הדליקו את הנר - "צריך למימרינהו בניהותא, כי היכי דליקבלו מיניה", אמר רבינו: "כדי לומר 'בניהותא', צריך ללימוד בכל יום לפחות כמה רגעים מוסר!"

על 'קנאות', היה אומר רבינו, כי לא תתכן קנאות אמיתית ללא לימוד המוסר! שעל ידי לימוד המוסר, יורדות הנגיעות, ואז יכול האדם לבחון את עצמו, אם אכן קנאותו נקיה מכל נגיעה עצמית.

לב נבון יקנה דעת

נכנס אל רבינו אברך ממזידעיו, וסח כי שב הוא זה עתה מביקור חולים אצל איש צעיר לימים שחלה במחלה קשה. אותו אברך, נתון היה תחת הרושם המדכא ממראה החולים המתייסרים ביסורים נוראים, והתבטא באזני רבינו: "ראוי היה לשלוח את כל בעלי המחלוקת לביקור באותה מחלקה בבית החולים, כשיראו את אפסותו של האדם, יחדלו ממריבותיהם ומדניהם".

הגיב רבינו לעומתו: "כל זה יועיל אך אם בעלי שכל הם. אבל אם לא, לא יועיל הדבר מאום - מיד בצאתם מבית החולים ישכחו כל מה שראו ועד מהרה ישובו לכסלם...".

התרגלו...

יושבים התלמידים בחדר השיעורים, הגמרות לפניהם, עיניהם רתוקות אל דמותו של רבינו, ואוזניהם כרויות למהלך המתקדם בביאור הסוגיה. לפתע חתך את האווירה כבדת הראש, קול הכרוז: "הלווייתו של... תצא...". דעת התלמידים הוסחה לרגע בנסיון לקלוט את שם הנפטר, וכיון שהופרע רצף הריכוז בשיעור, מצא רבינו לנכון לשבר את אוזני התלמידים במוסרו:

"כל כך התרגלו לנפטרים. נפטרים, נפטרים... ואין איש שם על לב. כבר קרה הרגש של משמעות המיתה. החפץ חיים הלא כבר התאונן על כך שהושבים שיש 'חברת מתים' ואנחנו לא שייכים אליהם... עד כדי כך. אני עוד זוכר בעיירה שלנו, כשהיה איזה מקרה של פטירה, העיר כולה היתה שרויה באבלות. וכאן שומעים כל יום ויום, ולפעמים כמה פעמים ביום - והלב נשאר אדיש".

מוסר וחכמת המוסר

בלומדו עם תלמידיו את אגרת הגר"א, והגיעו למשפט: "וידוע, כי כל העולם הזה הכל הבל... ואוי להרודפים אחר ההבל", אמר רבינו לתלמידיו: "השומעים אתם את דברי תוכחתו של הגאון זכרנו לברכה? הגאון אומר דברים פשוטים, הוא לא אומר 'חכמת המוסר' אלא רק פשוטם של דברים - זו השפה בה צריכים לדבר עם הגוף! 'חכמת המוסר' אינה השפה שהגוף החומרי מובין. דברי חכמה של מוסר זה לא 'מוסר'!"

פעמים רבות נשאל רבינו אם ללימוד בספרי 'מחשבה', והשיב רבינו, כי אף שהם ספרים חשובים, מכל מקום אין להחשיבם בתור ספרי מוסר - "אם מרגישים תועלת מעשית בלימוד הספרים הללו, אדרבה... אבל אם הלומד לא יוצא בקומן מן הספר עם דבר שיוכל לקיימו - הבל על זמנו!"

בין הספרים שהמליץ רבינו ללימוד בהם, הם ספרי רבותיו - 'אור יהל' ו'אור יחזקאל'. על הספר אור יהל התבטא כי הוא יסוד המוסר, וכדאי ללומדו בשבת על יד השולחן.

וכלל היה ממליץ ללימוד את ספרי המוסר המקובלים מדורי דורות, כמו 'מסילת ישרים' והשער השלישי מ'שערי תשובה', בהגדירו אותם: "ספר מסילת ישרים מדבר אל השכל, ואילו שערי תשובה - לנשמה".

על ספרי החפץ חיים התבטא רבינו ברוב התפעלות: "הם מתנה נפלאה ששלח לנו הקב"ה לדור עקבתא דמשיחא. כל מה שצריך ונוגע לדורנו זה, נמצא בספריו". אמנם אמר רבינו, שגם הקובע את לימוד המוסר בספריו, ראוי שילמד גם במסילת ישרים לפחות פעמיים בשבוע, שהלא אמרו בעלי המוסר שהוא "יהא מנהלך".

אמנם כל זה באשר ללימוד הפרטי של כל אחד ואחד כלפי עצמו, אבל כאשר מדברים ברבים, צריך לומר את היסודות הפשוטים בענייני תורה ואמונה בדרכו של החפץ חיים.

להערות והארות אפשר להתקשר לטל: 036180849 או בפלאפון 0504114770 [להשאיר חודעה בתא קולי] או דרך

פסק 036186624.

הגליון מוקדש לעילוי נשמת:

חיים בן אסתר

ע"ה

גליון קע"א, פ' בלק. י"ז תמוז

ה'תשע"ח

רמת - השרון

רבי יעקב אדלשטיין זוקללה"ה

מסיחותיו של מו"ר הגאון הגדול

רב ספרא בתר צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון שיהיו עוסקין לשמה (ברכות י"ז ע"א)

רש"י מפרש את הגמרא שהיה ר' ספרא מבקש שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, ובין התלמידים העוסקים בתורתך. [ויש כאן שלש מחלקות...]. ופרש"י, בפמליא של מעלה, דהיינו בחבורת שרי האומות, שכשהשרים של מעלה יש תגר ביניהם תיכף יש קטטה בין האומות, כדכתיב "ועתה אשוב להלחם עם שר פרס". ובפמליא של מטה. בחבורת החכמים. [היינו הריב"ם]. והתלמידים, כתוב מפורש.

מלחמה בין שרי פרס ויון

ורש"י מפרש, שאם יש מלחמה בארץ, סימן שיש מלחמה בשמים, מלחמה בין שר פרס ושר יון. לכן שם מבקשים 'הוי מתפלל בשלומה של מלכות', שלא תהיה מלחמה בין השרים, וכשיש מלחמה, כמו (עכשיו) בארץ, צריך להתפלל על תוצאות המלחמה.

מיכאל עומד ומצרף מצוות ומעשיט של ישראל

המלאך של ישראל הוא מיכאל, ובספר דניאל כתוב שביקש שדניאל יעזור לו, והוא נלחם כעת עם שר של ישמעאל. לכן צריך להתפלל שמיכאל ינצח, והוא שר של המעשים הטובים, שמביא את המעשים הטובים ומציל את כלל ישראל, הוא שר של כל ישראל, ומביא מעשיהם.. אם אחד מקיים מצוות תפילין והשני מקיים ציצית.. קשה הרי לומר שכולם מקיימים את כל המצוות כולן, לכן הוא אוסף ומצרף את המצוות של כולם ביחד.

אין כל חשיבות לעצמאות מדינית

יש טוענים ואומרים, שלא אכפת להם שיהרגו יהודים אם תשאר 'עצמאות'. אבל האמת היא, ש-זה לא נקרא שמיכאל ינצח, - שהוא רוצה הרי שלא יהרג אף אחד, ואילו

אבל אפשר לקרוא את הפסוק כך שעמוס מתכוון לומר: 'אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו', בניחותא, שאם אף על פי שיתקע שופר בעיר וחס ושלום העם לא יחרדו, אז אם אח"כ 'תהיה רעה בעיר', 'ה' לא עשה!', הוא, האדם שאינו חרד מתקיעת השופר, גרם לעצמו את הרעה בעיר' אל תאשימו את הקב"ה - 'השם לא עשה'!¹

ממשיך הנביא ואומר, "השמיעו על אקמנות באשדוד ועל אקמנות בארץ מצרים ואמרו האספו על הרי שמרון וראו מהומות רבות בתוכה ועשוקים בקרבה: ולא ידעו עשות נפקה" וכו'. לכן אנחנו אומרים כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

עכשיו ימי בין המצרים שכל אחד ישתדל לזכור את חורבן בית המקדש ולהתנהג כמו שראוי לבן אדם, עם חשבון הנפש. יהי רצון שנזכה כבר לגאולה השלמה, שהרי עבר חצי קיץ² ואנחנו לא נושענו, שלא נצטרך לומר 'עבר קיץ', שיהיה 'עבר קיץ' ונאמר בע"ה שאנחנו כבר נושענו אמן ואמן.

כתבי תלמידים

עתות

בצרה

דברי חיזוק בעת צרה

עפ"י כתבי הרב רפאל אליהו אליעזר גרינבוים שליט"א

בעת צרה זו של חוסר אונים, שבה 'עפיונים' ניצחו את המצוקים, (את ה'צבא החזק בעולם') ועיינו ראות נכוחה שרק להשם המלוכה, נאים הדברים המובאים כאן בשתי השיחות הראשונות שנאמרו בעת צרה.

אריה שאג

התעוררות לי"ז בתמוז

בזמן האזעקות

מתוך הספר 'גאון יעקב'

"אם יתקע שופר בעיר ועם לא יתחדו אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה" (עמוס ג', ו')

היום שבעה עשר בתמוז, מתחילים את ימי בין המצרים, תחילת האבל על החורבן. עמוס הנביא היה חי באותו הדור שבו התנבא גם ישעיהו הנביא. והוא מתנבא לפני חורבן מלכות 'מדינת ישראל' בשומרון, בראשונה הוא מתנבא בזמן ירבעם בן נבט ואח"כ בזמן מלכות הושע בן אלה. אבל לפני כן הוא מזהיר אותם:

"שמעו את הדבר הזה אשר דבר ה' עליכם בני ישראל על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר; רק אתכם ידעתי מפל משפחות האדמה על כן אפקד עליכם את כל עונתיכם"¹

"אריה שאג מי לא יירא", "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יתחדו" - בזמנם האזעקות היו שופרות, "אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה"² - והנביא ממשיך ומתנבא על מלכות אפרים.

כשלא מתעוררים מהשופר, את הרעה לא השם עשה!

שמעתי מדורי ר' ישראל מוכשובין הצדיק שבכל פסוק יש פשט, דרש, רמז וסודו אפשר לקרוא את הפסוק גם בצורה אחרת - 'אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו' בתמייה.

^א נאמר בי"ז בתמוז תשע"ד לאחר תפילת מנחה בזמן האזעקות, נאמר בהתרגשות גדולה.

^ב עמוס ג', א'

^ג שם פס', ו'

^ד דניאל י', כ'

^ה אבות פ"ג מ"ב

^א נשאל מו"ר זצ"ל מהא דאיתא במהר"ל שרשעים מהפכים מידת הרחמים למידת הדין כשאנשים מכירים בחסדי השם, האם מתאים לומר זאת גם בתקופה זו (שהיתה תקופה של מלחמה וטילים ולא כולם ראו חסדי השם בדבר) אמר שהדברים נכונים אבל לא צריך לומר אותם כעת בקול שזה מעורר קטרוג.

^ב עפ"י הפסוק בירמיה ח, כ': "עבר קציר קלה קיץ ואנחנו לא נושענו"

^ג מסוף שיעור משניות, אור לכ"ג תמוז ע"ד

והמגפה נעצרת רק ע"י כך שפנחס קנא את קנאת השם והרג את החוטאים.

כתבי תלמודים

מידות בלעם

מכתבי הרב משה חליווה שליט"א
נאמר באחת הישיבות לצעירים

הנה בלעם כידוע היה נחשב בזמנו לאדם גדול מאד, מלך מואב שלח לו שליחים שיעזור לו ל"פתורה" - ומבאר רש"י "שולחני חלפן מטבעות וכמו שיש חלפן מטבעות שמחליף דולרים למטבעות, ופרנקים על שטרלינג, כך היה בלעם.

מכל ארצות העולם היו באים לבקש ממנו עצה ועזרה, עד שבלעם אמר על עצמו, "יודע דעת עליון", היתה לו רמה גבוהה מאוד של חכמה, לעומת זאת הוא היה נחשב כב' אנשים נפרדים כי היתה בו גם רשעות גדולה.

במשנה באבות מבואר ששלש מידות רעות היו לו לבלעם - הראשונה עין רעה, השניה רוח גבוהה, והשלישית נפש רחבה, ובמילים אחרות כתוב במשנה "הקנאה והתאנה והקבוד, מוציאים את האדם מן העולם"¹⁰ גאותן גדול היה, וביקש בכל פעם שיביאו לו שרים יותר חשובים מאלה שקיבל, ובזה סילף בלעם את מאמר ה' שאמר לו "אל תלך" ואילו הוא אמר "אתכם זה לא ילך".

בשביל כסף היה מוכן בלעם להרוג עם שלם, ומשלא עלה בידו להרוג את העם ביקש שלכל הפחות ינתן לו כסף על מה שמתו עשרים וארבע אלף במגיפה, שהרי המגיפה באה כעונש על שנתערכו בנות אומות העולם בבני ישראל והחטיאום, והיועץ לזה היה בלעם הרשע, ומי יודע מה היה קורה אילו פנחס לא היה עוצר את המגיפה.

בלעם הייתה אוניברסיטה גדולה שעמדה "בנשיאותו" והוא לימד בה הכל, כל מיני קונצ'ים וחכמות; אסטרונומיה ואסטרוטלוגיה, ראייה בכוכבים וכו' אבל דבר אחד הוא לא לימד וזה לגבור על היצר הרע.

אשר על כן היה להם לתלמידי בלעם הרשע, ולו עצמו את שלושת המידות הרעות קנאה, תאוה וכבוד, כשרע לשני ואדם נהנה וצוחק מזה, הריהו מתלמידי בלעם הרשע.

גם כשלאדם אין מספיק חכמה וכשרונות, מכל מקום אין עצה לזה חוץ מללמוד את תורת ה', ולהסתכל בספרי יראת שמים ומוסר, בכדי שלא להידמות לתלמידי בלעם, ולא להיות כבהמות, "הן יראת ה' היא חכמה", ולכן יש ללמוד באופן קבוע בספרי יראה והלכות.

מהמואבים גדולה כל כך סימן שמחשבתם הייתה חמורה, ומדוע? מפני שלבלעם היה כוח חזק ביותר שעל ידו היה יכול להזיק מאוד.

קוסם הודי הבא לקלל את מדינת ישראל

אם בימינו היה מגיע איזה קוסם הודי לקלל את מדינת ישראל שתמחה מעל פני האדמה, האם מישוהו היה שם לב לזה, ודאי שאף אחד לא. ואילו אצל בלעם לקחוהו במיוחד עבור זה בגלל כוחו הגדול, וכוחו היה לקלל ולא לברך שברכותיו לא היו חלות. כתוב "כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר", אומרים הדרשנים שבלק רצה לשבח את בלעם אבל דייק בלשונו "אשר תברך מבורך" (בלשון עבר) כלומר מה שאתה מברך הוא היה כבר מבורך עוד קודם לכן וכיון שראית בכוכבים שהייתה עליו כבר ברכה ממילא, ועל זה אתה מברך, אבל "ואשר תאור יואר" לקלל הוא כן יכול. והקללה חלה לעתיד שלקלל היה כוחו רב.

כחו של בלעם היה כח רוחני ואפשר להבין מניין כוח קללתו של בלעם, על פי המלבי"ם בשמות ובכי תשא, שם הוא מפרש מדוע אסור למנות את בני ישראל בצורה פשוטה, משום שזו סכנה כמו עינא בישא, שזהו כוחו של עין הרע שיכול להזיק וכך גם בלעם. אבל "ויקח ה' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך"¹¹, כוחו של בלעם היה על טבעי כלומר, דבר רוחני, אבל לא יצא ממסגרת הדברים שהם כוחות הטבע. וכל הדבר הזה לא יכול להזיק לבני ישראל, וה' הפר עצתו והסיר מבני ישראל את הקללה.

הפרשה מסתיימת כך: "ויקח ה' את בלעם ארבעה ועשרים אלף" ועל מה נהרגו, "ויקח ה' את בנות אל בנות מואב ותקראן לעם לזכר אללהייהן ויאכל העם וישפתחו לאלהיהן: ויצמד ישראל לבעל פעור" וכתוב בפרשת מטות, שכל העבירות היו על פי עצת בלעם הרשע, איך לעשות כדי להכניס יצר הרע ולהחטיא את בני ישראל. נמצא, שמה שלא הצליח להזיק עם כל כוחו וגבורתו הרוחנית הנה הצליח להזיק ולהביא מגיפה ע"י פיתויים וחלקלקות, וכאשר בני ישראל חטאו אז לא מועיל כלום ונענשו על כך. ובאותה פרשה בתחילתה כתוב כיצד ה' הפר את עצת האויב, אבל כל זה כאשר בני ישראל הם צדיקים, אבל כאשר חטאו וירדו ממדרגתם הם נענשים.

שיהא עצמאות לכלל ישראל, זה לא נקרא שמיקאל מנצח, שאם היה כן, הוא היה מבקש בימי הטורקים שיעמוד מלך מהיהודים ולא יהיה שלטון זה, אלא שלא כן, הוא רוצה שלא יפגע אף יהודי.

כשיש מלחמה, יש יותר השראת השכינה "כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנהך"¹², והסיבה היא מפני שמתקרב יותר לקדוש ברוך הוא, (כדלק). ובזמן זה, התפילה מקובלת יותר, כי השכינה קרובה אלינו.

בענין ברכת החז"א שלא תיפול פצצה בבני ברק

מה שמביאים את דברי החז"א, שבירך שבבני ברק לא תיפול פצצה, יש בכאן עניין שזה מחסר מהתכלית - שכן יפחדו, כמו שכתוב בגמרא "אמר ר' יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב שנאמר "והאלהים עשה שייראו מלפניו"¹³.

לפחד יש תפקיד בתיקון המומים

לכן צריך לדעת, שאין זו סתירה, החז"א באמת בירך ומברך, אך לא בטוח אם בירך לדורי דורות או רק אל דורו, ואם רואים נסים זה לא סיבה לגרוע מהצורך לפחד, ובכל מקום ומקום "אלוקים עשה שיראו מלפניו", נודרשו בברכות אלו רעמים וכו'. וכן צריך לפחד מהאזעקות¹⁴.

ויהי רצון שלא ינזק אף אחד מישראל, בארץ ישראל ובכל מקום.

כתבי תלמודים

מזימות בלעם

מכתבי הרב משה חליווה שליט"א
נאמר באחת הישיבות לצעירים

"לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם: על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ופנים בדרך כצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן פעור מפתור ארם נהרים לקללך" (דברים כג, ד-ה)

מכאן רואים עד כמה גדולה הייתה הסכנה מקללותיו של אותו רשע, שאם ההרחקה

¹⁰ דברים כג, טו

¹¹ ברכות נ"ט ע"א

¹² קהלת ג', יד

¹³ במקומ"א אמר מו"ר זצלה"ה שהפחד מהאזעקות מחליף עונש מיתה שנקנס על האדם (נ.ש.).

¹⁴ דברים כג, ו'

¹⁵ במדבר כה, ט'

דברי אמת

מאמרי חזק השקפה והדרכה
מזקן המשגיחים

מזן רבי דב יפה זצוק"ל

גיליון מס' 93 ■ בלק

מעלת ישראל – עם כלביא יקום

"לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם" – כיצד הלימוד מהנמלה

גם מי שבטבעו הוא עצל, יש בו את האפשרות לדלות מתוכו כח של חריצות ולהתגבר על עצלותו.

הנה, שלמה המלך אומר במשלי (פרק ו): **"לך אל נמלה ראה דרכיה וחכם"**. ויש להבין, כיצד התבוננות בחריצותה של הנמלה, תחכים את מי שהוא עצלן בטבעו? אפשר היה להבין אילו שלמה היה אומר לעצל ללכת לחכם שיסביר לו את מעלת החריצות מצד החכמה, אבל אם הטענה עליו היא חריצותה של הנמלה, הלא יכול העצל לטעון שאין לו את טבע החריצות שטבע הקב"ה בנמלה?

השאלה תתורץ על פי היסוד שכתב המלבי"ם (על אתר), שכל כוחות מעשה בראשית, נטועים בנפש האדם, וכל כוח ומידה שימצא האדם במין מימיני בעלי החיים, ידענו שכן נמצא גם בנפשו של האדם. **ולא זו בלבד אלא שהרבה מידות יש בבעלי חיים שאינם צריכים להם לצורך חיותם, וה' הטביע בם מידה זו, כדי שילמד האדם ממנה לעשות כן...**

וזהו מה שאנו אומרים לעצל, אם חושב הנך שאין בך את כח החריצות, לך אל נמלה וראה שה' נטע בה תכונת החריצות לאסוף בימי חייה כמה אלפי גרעינים למרות שכל מאכלה בכל ימי חייה הוא רק גרעין ומחצה, ועל כרחך שהסיבה שהקב"ה נטע בה את הטבע לאסוף יותר מכדי הנצרך לה לחיותה, היא כדי שממנה ילמד האדם שגם בנפשו מידה זו.

[אגב, חז"ל לומדים מנמלה גם את הזהירות מגזל, כי לנמלה יש חוש להריח מה שלה ומה לא, והיא לוקחת רק את מה ששלה. מבאר המהר"ל שהלימוד מנמלה הוא, שכל יטעו לחשוב שהתנהלות ביושר תוך זהירות מגזל עלולה לפגוע בפרנסה, אלא אדרבה, מי שנוהר בגזל יש לו סיוע בפרנסה - כפי שמוזכרתה של הנמלה, שמקפידה לא לגזול, מצויים לה ברווח].

זהו גם הביאור בדברי המשנה במסכת אבות (פרק ד' משנה כ): **"יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצבי, וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים"**. אם יש בנמר עזות, בנשר קלות ובארי גבורה, אפשר לפנות גם לאדם שיהיה עז, קל, רץ וגבור, כי כאמור באדם יש את כל הכוחות שבבריא. וזהו בכל אדם, וכל שכן בישראל שיש להם מעלת גבורה מיוחדת, כמו שאמר בלעם **"הן עם כלביא וכארי יתנשא"**.

פעמים שהיצר הרע משרה על האדם סוג של "ענווה", שכוחותיו דלים ומה לעשות שהוא לא התברך בתכונה של חריצות, זריזות וכדו'. אך כאמור האמת אינה כן, כי ליהודי בפרט יש את התכונה, הטבעה בו מימי קדם, לקום כלביא ולהתגבר כארי לעבודת הבורא, ופשיטא שככל שישתדל יותר כך יהיה לו יותר סיוע משמים להתנשא על יצרו, והבא להטהר מסייעין בידו. (לעבדך באמת)

הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא... (פרק כג, כד). בלעם התפעל ממעלתם של ישראל שהם **"עם כלביא יקום"**. מהי מהותה של מעלה זו? זה לשון התנחומא (פרשת בלק סימן יד ד"ה יד): **"אין אומה בעולם כיוצא בהן, הרי הן ישנים מן התורה ומן המצות, עמדו משנתן עומדים כאריות חוטפים קריאת שמע וממליכים להקב"ה"**. כלומר, עם ישראל מצטיין בכך, שתיכף בקומם משנת הלילה, הם עומדים כאריות לקבל עול מלכות שמים.

והנה ההלכה הראשונה המופיעה בשו"ע (או"ח א, א) היא: **"יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר"**. על פי מה דברי התנחומא נמצא, שההתגברות כארי לעמוד לעבודת הבורא היא הוצאה מן הכח אל הפועל של מעלה הטבעה בעם ישראל מימי קדם של **"עם כלביא יקום"** – מעלה שכבר בלעם התפעל ממנה.

"עד מתי עצל תשכב" – ביאורו של רבנו חיים וואלוז'ין

ישנם שתמיהו, מפני מה הביא הרמ"א בהמשך אותו סעיף אשר עוסק בדיני השכמת הבוקר, דין שנוגע ללילה, וז"ל: **"גם בשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב, ומיד שייעור משנתו יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה"**? ומבארים, שאופן ההליכה לישון בלילה, הוא הלכה בהלכות השכמת הבוקר, כי מי שהולך לישון בלילה כסוס, אינו יכול לקום בבוקר כארי...

ומכאן תוכחת מגולה לנגע שפשה בשנים האחרונות, שישנם שלאחר שמסיימים את סדר לימודם בלילה, משחיתים זמן ממושך בשיחות בטלות ובהבלים אשר אין בהם ממש, וקרוב שגולשים גם לדברי לשון הרע וליצינות.

והנה, אם במקום להשחית את הזמן בפטפוטי הבל, היו עושים חשבון נפש היאך עבר עליהם היום ומה כדאי לתקן למחר, ואח"כ מזדרזים ללכת לישון - היו זוכים לקום בבוקר רעננים, להיות מעשרה ראשונים בבית המדרש וליטול שכר כנגד כולם (ישנם מקומות שמדובר בכמה מאות מתפללים), להתפלל כמונה מעות, ואח"כ ללכת מחיל אל חיל ליום החדש.

בעוד שכשמשחיתים את הלילה בפטפוטי סרק, הנה מלבד שהאיחור בשינה גורם להם להפסיד למחרת את התפילה בשינה, או לעייפות רבה, שפוגעת בצלילות הדעת הדרושה ללימוד, הוא גם עלול לגרום הפסד רב ללימוד שכבר למדו במשך היום, שכן אמרו חז"ל (מדרש תהילים קי"ט), שהתורה משולה לחבית המלאה בדבש, שאם נתנו לתוכה רביעיית מים, יצאה כנגדה רביעיית דבש, כך, כשנכנסים דברים בטלים לתוך הלב, יוצאים כנגדם דברי תורה.

וכך פירש רבנו חיים מוואלוז'ין את הפסוק במשלי (פרק ו) **"עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך"** – עד מתי תהיה עצל ולא תלך לשכב? ואם תשאל, מה הבהילות? מדוע כ"כ חשוב לישון? התשובה היא: **"מתי תקום משנתך"** – עצלותך ללכת לישון תגרום שלא תקום משנתך בזמן.

מעשה רב - איש האמת (המשך)

אף על פי שבוודאי זה היה ברצונם - וזכין לאדם שלא בפניו... אך על כל פנים שלא יראה חלילה כאילו שבני הבית אינם מעוניינים לדרוש בשלומם, כתב המשגיח כאמור, שבני הבית אינם נמצאים לדרוש בשלומם.

בכנס הגדול יסוד דגל התורה בראשות מרן הרב שך זצוק"ל, הושיבו את המשגיח בשורה השניה, ומכיון שהמשגיח לא שמע היטב את דברי הנואמים, התקרב לכיוון הנואמים בכדי לשמוע את הנואם, מרן הגר"נ קרליץ שליט"א ראה זאת והזמין את המשגיח לשבת על ידו בשורה הראשונה. למחרת ראה המשגיח בעיתון שכתבו אותו ברשימה עם אותם אלו שישבו בשורה ראשונה, והיה לו עוגמת נפש שהטעה את הציבור - וכתבו דבר שאינו נכון.

מכ"י בימי בחרות: מודמויות המופת שראוי להדבק באורה: הרב מבריסק - מדת האמת! כמה כועס הוא על השקר והעוולה! כמה כואב לבו על חורבן התורה.

אמת: לפני שתפתח את פיך חשב, אם חותם דבריך האמת; ואם לאו אל תאמר אותם אלא לצורך גדול.

כ' טבת תש"ד: לפני שתפתח את פיך חשוב אם דבריך עלולים להביא לך תועלת כלשהי - אמת. לשון הרע. נבול פה. העלבה. גמילות חסד. כעס. "שויתי". לשם שמים. סיעתא דשמיא - ואם לאו המנע מהם!

המשגיח עורר את הבחורים - להודות על האמת בלימוד, ואמר שצריך לאהוב את האמת שהרי חותמו של הקב"ה אמת - וכדי להדבק בה' צריך לאהב את האמת! והביא שיש מרמזים 'מדבר שקר תרחק' ששקר מרחיק מה'. ופנה לבחורים: אני לומד חברותא עם בחור בן שבע עשרה, כשהייתי בגילו לא הייתי פחות ממנו, ואני לא מרגיש בושה שהוא מחכים אותי. אז אם שני בחורים בני שבע עשרה לומדים חברותא - ודאי שלא צריכים להתבייש אם אחד מחכים את השני...

המשגיח בסדר א' למד חברותא עם בחור משיעור א' את המסכת הנלמדת, ואמר שלמרות שהוא למד את הסוגיא פעמים רבות, ולבחור הייתה זאת רק הפעם הראשונה, כשהיו חילוקי דעות לפעמים החברותא הצעיר צדק. ואף פעם לא התבייש לומר טעיתי. המשגיח גם סיפר שבמשך השנים תמיד הסתדר עם החברותות שלמד, מפני שכל אחד רצה לשמוע את השני ולקבל תועלת מהשני, וגם כשראו שאינם מגעים לעמק השווה, הגיעו שניהם להבנה שכל אחד סובר אחרת, ולא המשיכו להתווכח בכדי לנצח. אמנם בבחרותו היה לו חברותא אחד עם מדות רעות ומיד עזבו - כי לא יכל ללמוד 'תורה' עם חברותא שיש לו מדות רעות!

המשגיח מסיים את מכתבו לאחיו 'אצלנו אין חדשות מיוחדות, ואין בני הבית כרגע בבית כדי שידרשו בשלומך, הי' של' ולהתראות דושה"ט, דב'. מחד המשגיח במידת האמת לא יכתוב ד"ש בלא שנדרש להדיה לדרוש בשלומם,

"כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה"

חז"ל אמרו במסכת תענית (דף ל'): **"כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאנו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה"**. ידועה התמיהה, שהרי יהודים רבים התאבלו במשך הדורות על ירושלים ואעפ"כ לא זכו לראות בשמחתה? בשו"ת הרדב"ז (ח"ג אלף ס"ט) מביא תירוץ על תמיהה זו מהריטב"א בשם רבותיו, כי מלבד תחיית המתים הכללית שתהיה בזמן המיועד לך, תהיה תחיית המתים מוקדמת יותר, מעט לפני ביאת המשיח, ובה יקומו לתחייה אותם שהתאבלו על ירושלים - כדי שיזכו לראות בשמחתה.

עוד מוקדקים על הלשון **"זוכה ורואה בשמחתה"** שמשמעותו לשון הווה, והלא היה צריך לומר בלשון עתיד - **"יזכה לראות בשמחתה"** **החתם סופר** (בדרשות ח"ג דף פ"ד) אומר, שלשון הווה האמורה כאן עניינה, שגם כעת בזמן האבילות, ישנה בחינה של שמחת בנין ירושלים, שהרי גזירה על המת שישתכח מן הלב, ואם אחרי כל כך הרבה שנים ירושלים אינה משתכחת מאתנו ואנו אבילים עליה כאילו נחרבה היום, אין זאת אלא משום שירושלים אינה בבחינת 'מתה' אלא עתידה לחזור אלינו, וזו סיבה לשמוח כבר עכשיו.

עצם הצפייה לגאולה מקרבת את הגאולה

הצפייה לגאולה איננה רק חובה שישאלו אותנו ביום הדין אם קיימנו אותה, אלא היא עצמה מקרבת את הגאולה. וכך הם דברי הילקוט (איכה): **"אמר יצחק לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, שמא אין חזרה לבנים? השיבו הקב"ה: אל תאמר כן, יש דור שהוא מצפה למלכותי - מיד הם נגאלים, שנאמר: ויש תקווה לאחריתך נאום ה' וישבו בנים לגבולם"**.

אין מהפסוק **"ויש תקווה לאחריתך נאום ה' וישבו בנים לגבולם"** יש מקור לכך שהצפייה למלכות ה' מקרבת את הגאולה? כפי הנראה, הפסוק מתפרש ש"התקווה לאחריתך", היא עצמה מביאה ל"וישבו בנים לגבולם"!

שמעתי מאדם גדול שאמר, שאילו היו לנו עיניים לראות דברים בלתי מוחשיים, היינו רואים כיצד הצפייה לישועה היא כמו חבל שמושך את הישועה.

כדי לקיים את החובה לצפות לישועה צריך - **לא להתייאש מהגאולה** למרות ההמתנה הממושכת לביאת המשיח. הגר' נחום זאב, בנו של הסבא מקלם, המחיש את עניין הצפייה לישועה, במשל לעיירה קטנה שאחד מתושביה חלה חולי קשה, והזמינו בני משפחתו רופא מהעיר הגדולה, כדי שיחיש את ישועתו ויציל את חייו.

כמובן שהצפייה לבואו של הרופא היא גדולה מאד, וכל אישה שנשמעת מהחץ מעוררת תקווה שזהו קולה של המרכבה שמביאה את הרופא. וגם אם מתברר **פעם אחר פעם** שהקול שנשמע איננו הקול של מרכבת הרופא - הרצון העז שהרופא יבוא, גורם לבני המשפחה שלא להתייאש ולהמשיך להיות דרוכים לכל אישה, שמא הפעם יהיה זה הרופא.

כך גם לענין הגאולה, שכאשר היא תגיע אזי העולם כולו יגיע אל תכליתו וישראל יזכו להטבה הגדולה ביותר ברוחניות ובגשמיות - הרצון לגאולה השלמה צריך להיות כה חזק, שימנע כל יאוש ורפיון בצפייה לגאולה, למרות השנים הארוכות שאנו מייחלים ומצפים לגאולה ובעוונותינו טרם זכינו.

מעשה שהיה עם הבית הלוי, שמשלחת מהעיר סלוצק פנתה אליו בבקשה שיאות לשמש מרא דאתרא בעירם, ובתחילה הוא סירב. אמרו לו אנשי המשלחת: היתכן ששלושים וחמשה אלף יהודים מחכים לך ולא תבוא? מיד לבש בית הלוי את מעילו ואמר לרבנית: כאשר אלפי יהודים מחכים לי שאבא, אין אפשרות לסרב. **מוסרים בשם החפץ חיים שהגיב על כך:** אם היו רבבות אלפי ישראל מחכים באמת ובתמים למשיח - בלי ספק שגם הוא היה בא.

הח"ח זיע"א היה אומר שרואים שהגאולה ממצריים הייתה רק לאחר שזעקו אל ה', וכמבואר בפסוקים (שמות ג') **"ויהי בימים ההם... ויזעקו, ותעל שועתם אל האלוקים... וישמע אלוקים את נאקתם, ויזכר אלוקים את בריתו... והיה אומר הח"ח: מי ידוע אם הינו יותר זועקים ובוכים כבר הינו זוכים שהמשיח יבוא..."**

נפשו גחלים תלהט

גליון 191 בלק תשע"ח

1nafsho@gmail.com

ניצוצות ממשנת הגאון הצדיק ר' ישראל אליהו וינטרויב זצוק"ל

לתרומות והנצחות, הוספת מנויים, הצעות והערות יש לפנות ובטלפון: 0527697944 ולמייל

דבר המערכת

בעלונים הקרובים ננסה לטעום מעט מנועם השבת החודרת לעולמנו מדי שבוע. עיקר רכישת ה"חיבור" ליום הקדוש הוא בהוספת דעת והבנה במה שטמון ביום זה. המאמרים נלקטו מהספר הנפלא רזא דשבת בו כונסו מאמרי רבינו ז"ל בענין השבת.

הבהרה: מחמת סגנונו היחודי שאינו שווה לכל נפש דברי תורתנו של רבינו זצ"ל עוברים עריכה ועיבוד לשוני כפי שנעשה בספר "נפשו גחלים תלהט" על עקבות דמשיחא שי"ל בעדו. על כן כל שגיאה וטעות נא לתלות אך ורק בעורך.

נשמח על כל הערה והארה.

המערכת

הדפסת העלון להצלחת הר"ר נחום מאיר בן רייזל דבורה בהפצת לימוד התורה

עוד אמרו ז"ל (בר"ר פרשה טז ה) על עבודת אדה"ר שנאמר לו בהיותו בג"ע "לעבדה ולשמרה", ה"לשמרה" היא ז' מצוות שכולם הם ל"ת (כמ"ש הראשונים) והלעבדה הוא עבודת הקרבנות (עי' רמב"ן שם), עוד איתא בחז"ל (בר"ר פרשה כא ח) עה"פ "ויגרש את האדם" הראה לו חורבן בהמ"ק, היינו דגירושו מן הג"ע הוא כעין חורבן ביהמ"ק, חזינן דעבודת בהמ"ק היא עבודת גן עדן, וכן בחז"ל עה"פ (שה"ש ה') באתי לגני אחותי כלה, שהוא בענין המשכן "באתי לגני" - לגנוני הראשון, שחזר לעבודת אדה"ר בג"ע. לכן עבודת הקרבנות נעשית בבהמ"ק, דשם הוא עבודה דגן עדן, והוא מה שיהיה באחרית הימים המתנוצץ בכל שבת כנ"ל, ולכן הקרבנות דוחין את השבת.

וזוהו עבודת הגוף הרוחני הנ"ל המנותק מדעתו של נחש, דכשנכנס לאוירה של שבת אז הוא חי את האוירה של אז תתענג על ה'.

המעשים בשבת מתוך הכרה שהיא ית' עושה כל המעשים

נבאר מהו גמר העבודה שאמרנו שהיא בג"ע ומשלמת עבודתו בעולמינו, דבהיותו כאן באוירה של גוף הגשמי, שבתוכו דעתו של נחש, כל זה מטשטש את הבהירות בה"אין עוד מלבדו, ובתוך אוירה זו עושה אדם את המצוות, עד כמה שמשיג את האמת הבוררה. אך בהיותו תוך חיי עוה"ז הגשמיים מרגיש ש"הוא" עושה כל מעשיו, ובאמונה הוא מאמין שהקב"ה עושה עושה ויעשה לכל המעשים, אך החוש המכחיש כל זה, מגביל כח פעולתו, ואין המעשה מרומם כל כך שיהיה נעשה בהרגשה חושית שהש"ת הוא העושה לכל המעשים.

זה ההבדל בין מעשי החול לשבת, דבשבת אנו אומרים מיד בתפלת ערבית אתה קדשת את יום השביעי לשמך, דהיינו שמו ית' המיוחד שפירשו הטור (אות ס' ה) היה הוה ועתידי, ומרגיש האדם שהוא ית' עושה ועושה ויעשה לכל המעשים, אז מזדככים מעשיו ומתרוממים ומשתייכים לגבול הנצח נצחים, דהרי הם מעשיו יתברך. ולא זו בלבד שמעשי המצוות בשבת הם ברוממות זו, אלא זהו הגמר של כל עבודתו, שעולים מעשיו שעשה בחול להדבק לה"אתה קדשת את יום השביעי לשמך", וזה עומק הביאור במש"נ דהעבודה של שבת היא עבודת הגן עדן, זה מהות השבת. ובעזה"ש יתבאר איך עוברים ונכנסים להשבת קודש.

בנין האמונה בימי המעשה - ההכשר לתפיסה העליונה דשבת קדש

הראשונים ז"ל כינו את עולמינו "עולם התמורות", אין בו מצב קבוע, אלא מתחלף מזמן לזמן וממקום למקום. דהרי עולמינו הוא עולם של נסיונות, לכן רבו בו התמורות, הוא מה שאמרו ז"ל עוה"ז דומה לים עוה"ב דומה ליבשה (מס"י), דבים אין דרך סלולה, כן עולמינו הוא עולם של נסיונות, ואין אחד כובש דרך בשביל חברו, אלא כל אחד צריך לעבור את כל מסלול עוה"ז בדרכו הוא. והנה מצב כזה שאין האדם יודע מה יהיה ברגע הבא,

עבודת השם בעולמה של שבת

הפרש עבודת העולם הזה מעבודת ג"ע

רגילים לחשוב שעבודת האדם בעוה"ז היא מעשי המצוות, וכשמת נעשה חפשי מן המצוות, וכשזוכים ליכנס לג"ע שאינו מקום עשית המצוות, א"כ הוא זמן מנוחה. כך היא ההבנה השטחית. אך לא כן קבלנו מקדמונינו, אלא שגם בג"ע יש מקום לעבודה, וכמו שכתוב אצל אדה"ר "ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה" ופירש בילקוט מה היתה העבודה שם - לעסוק בדברי תורה ולשמור מצוותיה. אלא שבעוה"ז עבודתו היא עבודת אדה"ר אחרי שגורש מג"ע לעבוד את האדמה אשר לוקח משם. והעבודה שהיתה אצלו לפני שגורש מג"ע, אינה בעוה"ז, רק לאחר המיתה כשזוכה ליכנס לג"ע, ומה שנעשה חפשי מן המצוות היינו מצוות המעשיות דעולמינו, ואז יכול ליכנס לאותה עבודה דג"ע. והיא הגמר של עבודתו, דכשגורש מג"ע ירדה דרגת עבודתו לעבודה דהאי עלמא, וכשישלים עבודתו בהאי עלמא יזכה ליכנס לג"ע להמשיך עבודתו בדרגה הקודמת כמו שהיתה לפני החטא כשהיה בג"ע.

ביאור תוצאת חטא אדה"ר

אחרי שחטא אדה"ר שאל אותו הקב"ה (בראשית ג' ט') אִיכָה. ופירוש במדרש מה פשר שאלה זו. אתמול היית לדעתי והיום לדעתו של נחש. פי' שאף שיש לאדם יצר טוב, אך מאז חטא אדה"ר מצב עבודתו הוא תוך הדעתו של נחש. כי כיום דהיצה"ר הוא אל זר שבגופו של אדם (שבת קה) והיא דעתו של נחש, ואילו לפני החטא לא היה היצה"ר תוך גופו. והנה בשבת שהיא מעין יום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים דשם כבר ישבות הרע לגמרי, ממילא זוכים אז למעט שביתה מן הרע, ושובת הגוף שיש בו דעתו של נחש, ומזדכך יותר, ומתמעט בו הדעתו של נחש. נוסף בזה הסבר. כיון שבשבת יש שביתה על מלאכת שמים וארץ, ממילא שובתים גם כל המאמרות שבגופו של אדם [א.ה. שהרי האדם הוא עולם קטן והחלק הגופני שבו מקביל לחלק העולם שנברא בעשרה מאמרות], אבל נפחת הנשמה שהיא אינה מן המאמרות לא שובתת ביום זה. ולכן בשבת מזדכך הגוף ונוטה יותר לדעתו של הקב"ה, ומסוגל להשיג יותר חיי נשמות, וממילא העבודה היא בחינה מסוימת של עבודת הנשמות בגן עדן מעין עבודת אדה"ר לפני החטא.

ונפרש יותר דהנה האדם מורכב מב' חלקים, בשר גידים ועצמות, כמאה"כ (איוב י') עור ובשר תלבישיני עצמות וגידים תסוככני, וחלק אחר הוא ה"בצלמנו כדמותינו" שהוא גוף דק רוחני, המונח ומלוכש בתוך גופו הגשמי, וזהו שבימות החול נוטה לדעתו של נחש דחי בתוך גופו הגשמי שמקורו עפר מן האדמה (שהוא "משכא דחיויא" כמאמרם ז"ל) ובשבת שובת גוף זה, ואז מתחזק בו חיות הגוף אשר הוא בצלם ובדמות של מעלה, דוגמא לזה עיקר כלי מלחמתו של הנחש [הוא יצה"ר] הוא באכילה ושתייה ומקרא מלא דיבר הכתוב "ואכלת ושבעת, השמרו לכם מן יפתה לבבכם", אך בשבת האכילה היא מצוה מדברי קבלה, דאז חי הגוף הרוחני שאין בו דעתו של נחש כלל, רק בצלמינו כדמותנו, המסוגל לחיות חיי נשמה ואז אין הסכנה הנ"ל [א.ה. עיין במוסגר דברי הגר"א אודות הסכנה מאכילה בשבת].

ביאור בהא דעבודת הקרבנות דזוהה שבת

והנה כל הל"ט מלאכות נלמדות ממלאכת המשכן ולכאורה מה שיכותם לשביתת הקב"ה ממלאכת שמים וארץ, אלא משום דמלאכת המשכן הוא מהדו"ת של מלאכת שמים וארץ וכמשנ"ת מדברי הגמ' בברכות (נה). יודע היה בצלאל לצרף בהם אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, ולכן עצם בנין המשכן אינו דוחה שבת, אך מ"מ עבודת הקרבנות דוחה שבת, וענין זה צריך ביאור.

הוא טרדת הדעת גדולה, אך באמת סבל וצער זה הוא ה"בית קיבול" לכל השכר שיקבל בעוה"ב, פי' דאדם המוכן לסבול כל מאורעות החיים, והוא מסוגל לשאת הכל, ואין לו הגבלה לומר זה אינו סובל ואינו מסוגל לשאתו, אז מדה כנגד מדה מקבל שכרו כמו שכתוב בסוף מע"ב והנה טוב מאד, היינו כמו שהוא סבל הכל בלי גבול, כן השכר הוא מאד בלי גבול.

ועל זה אמרו "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", בעוה"ז הדומה ללילה, אז הוא דרגה ד"אמונה", ושם בונה את אמונתו, דהאמונה היא למעלה מטעם ודעת מה שא"א להשיג בשכל, כן בשכרו יקבל ג"כ מה שהוא למעלה מן המדה. זה פירוש מה שאמרו ז"ל (ילקוט) "מאד" זה מלאך המות, שהאדם שלקח את כל הנסיונות והתמורות והניגודים לחיים והפכם לחיים, מקבל בעבודתו שכר "טוב מאד", בעולם הבא שאף התמורות הם בכלל הטוב. וכל הנסיונות הם רק לבנות את אמונתו, בין נסיון העושר ובין נסיון העוני, אם קנה בזה אמונתו הכל היה טוב. ודעתו של אדם בעוה"ז מהו טוב ומה להיפך אינו קובע בזה, רק

מדת האמונה שהשיג בעמידתו בנסיונו.

וכלי זה הוא המעבר ליכנס לעולם של שבת

שהוא עולם של גן עדן, וזהו מה שאמר הפייט "בואי בשלום עטרת בעלה כו' תוך אמוני עם סגולה", דבנין האמונה בלילות בימי המעשה הוא המכשיר לביאת הכלה הכלולה – שבת קודש, ומפני זה יזכה לנחלה בלי מצרים, כיון שבעוה"ז אמונתו היתה בלי מצרים. דהאמונה שהקב"ה עשה ועושה ויעשה לכל המעשים - שבעולמינו אינה בחוש - ביום השבת שמתקדש לשמו ית', אפשר יותר להרגיש תפיסה זו שהוא ית' עושה כל המעשים, ואדם הזוכה ליכנס לרקע זה בשבת, חותם בכך את כל המעשים שלו בחותמת של מעשיו ית', ואז הם מעשים השייכים לעולמות הנצח נצחים. אם נתבונן בדברים אלו, כל הכנתינו וכניסתינו לש"ק תתרומם.

בענין אכילה בשבת

ובספר "גביעי גביע הכסף" לרבי בנימין ריבלין משקלאוו זצ"ל, תלמיד הגר"א, כתב שמרגלא הוה בפומיה של הגר"א ז"ל, "בשבת מצוה להתענג באכילה ושתייה ומצוה ללמוד, וטוב יותר שירבה בלימודו מבאכילה ושתייה, שהרגל הלימוד נעשה טבע אצלו וילמוד גם בחול, והלימוד תמיד מצוה הוא, ואכילת השבת תגרור לו תאוות אכילה גם כן אף בחול"¹. והנה מובא בשם האריז"ל שבאכילת שבת אין פסולת, ולכאורה זה נוגד לדברי הגר"א ז"ל.

אכן אינו סתירה למה שכתב האריז"ל, כי שם כתוב רק שאין פסולת באכילת שבת. וצריך להסביר הענין, דאכילת הרשות – שיש בה טוב ורע – נהפכה בשבת למצות עונג שבת, ממילא לא שייך בה חלק הרע כלל, ועיין רש"י ביצה דף י"ז ע"ב, דענין נשמה יתירה שניתן להאדם בשבת מתבטא בזה שמתרחב התיאבון שלו בשבת, ויכול לאכול הרבה, ואינו קץ במאכלו, יעויין שם, ומתנה טובה זו של נשמה יתירה בודאי לא ניתנה להרוס את האדם באכילה. [ועיין גם באדרת אליהו (בראשית ב' ט') שכתב הגר"א ז"ל ושבת הוא יום העונג להתענג באכילה ושתייה, וצוה לנו השי"י ב"ה להתענג באכילה ושתייה, והוא קודש כמו שהיה אכילת הקרבנות עכ"ל].

אמנם, כוונת הגר"א ז"ל הוא, כי הגם דהתענוג מהמאכל הוא קיום מצות דברי קבלה ד"וקראת לשבת עונג", וע"כ בהכרח אי אפשר לומר שיש באכילה פסולת, מ"מ יש את רקע הנפש הטבעי של האדם, אשר נטייתה הוא לדברים טבעיים, ובעת שהאדם עוסק בדברים הגובלים עם טבע העולם, אז כשזה מגיע לתגובת נפש הטבעי, הוא מתחזק על ידי זה. על כן, הגם דאכילת שלמים ושבת הם אכילות מצוה, מ"מ כשמגיעות האכילות למגע עם נפש הטבעי, מתעורר בה התעוררות להמשיך בפעולה זו עוד גם אח"כ.

זהו הסכנה שדיבר בו הגר"א ז"ל, ואין פגם בעצם האכילה ח"ו. אמנם נתנו חז"ל תרופה לזה, והוא במה שאמרו: "כל המענג את השבת" – דכל מטרתו הוא בשביל השבת, לפארה בענין עונג, אז אין תגובה מזה בנפש הטבעי להמשך אחר זה בחול גם כן, דהרי בזה גופא שמטרתו הוא רק לענג את השבת ולא עצמו, הרי בהכרח יצמצם את עצמו מן ענג שלו הפרטי, ואם כן יש בזה פעולה של מניעת המשך התיאבון, ואז לא יהיה המשך נטיית האכילה לעניני חול.

ואם יוכל האדם לשער בנפשו עד היכן הוא גבול תענוגו בשביל השבת, ומיד להפסיק אכילתו, זה מוכיח שמה שאכל עד עתה היה לכבוד שבת.

פנינים

משולחן רבינו

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

- פרשת בלק תשע"ח -

דריסת רגל מועט

וַיֵּרָא אֶת יִשְׂרָאֵל שָׁכֵן לְשִׁבְטֵי וְגו' (כ"ד ב')
ופירש רש"י, ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין,
ראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו.
וכן בקרא 'מה טבו אהל' יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (כ"ד ה') פירש
רש"י, שראה פתחיהם שאינן מכוונים זה מול זה.

ואמרינן במשנה בבבא בתרא (ס' א') לא יפתח אדם לחצר השותפין
פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון. ובגמרא (שם) ילפינן מקרא דידן,
וירא את ישראל שוכן לשבטיו, מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם
מכוונים זה לזה, אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה.

הנה משל שכתב רבינו בענין נזקי שכנים, עם מוסר השכל
שלמדין ממנו:

איש אחד היה קמצן גדול, ואף שהיה עשיר גדול, דר בחורבה
שכורה, ובגדיו ממורטין, וקרא לשדכן ואמר לו שרצוני לינשא. אמר
לו השדכן, שבלא דירה ובגדים, לא יאבו לשמוע עליו.

הלך ושאל בגדים נאים משכניו, ולענין הדירה החליט בלבו ליתן
חמש מאות רובל, אך הבתים היו יקרים פי כמה וכמה, על כן חשב
על רעיון מחכים.

הלך לשכונה עם בתים יקרים מאוד, והגיע לאחד מהבתים, ואמר
לשומר שרצוני לדבר עם בעל הבית, והכניסו השומר, ואמר לבעל
הבית, שהדירה שלו מאד מוצאת חן בעיניו אך אין לו כסף כל כך,
ומכל מקום הבית מאד מוצא חן בעיניו ורצוני לפחות לקנות את
אחת מהמתלים שיש בפרוזדור.

שחק עליו בעת הבית, שגם היה סוחר גדול, ואמר כמה תיתן עבור
המתלה, השיבו מאה רובל, שלח אותו החוצה, ובלכתו אמר שיתן
מאתיים, גם על זה לא הסכים, שוב אמר שלש מאות, לא הסכים,
אמר ארבע מאות, לא הסכים, אמר הסוחר בעל הבית, נו, בעד שש
מאות יתן כי היה סוחר, אמר האורח שוב חמש מאות, והסכימו
ביניהם.

מיד נתן לו החמש מאות והכין כבר הסכם שבו כתוב שקנה
המסמר ויכול לעשות בו כחפצו.

למחר בא והניח על המסמר תרמיל ממורט מלא. ולמחרתיים בא
שנית ושוב הניח עליו תרמיל.

והנה חשו בעל הבית והמשפחה בריח, ותמהו וחיפשו בכל הבית עד
שחשו שהריח מגיע מהתרמילים, והיות שהיה להם גם ההסכם,
התקשרו והוא הגיע, ושאלו מה יש בתרמיל.

והשיב כי הבכור של החתולה שבק חיים, ועל כן הביאו לכאן,
ותמהו טובא, ושאלוהו מה בתרמיל השני, והשיב שגם אחיו שבק
חיים.

ונזפו בו היאך עושה כן, והראה להם שבהסכם כתוב שיעשה
כחפצו. ודרש מהם עוד שיכירו לו טובה שאינו בא בחצות הלילה
שהרי זה מסמר שלו ויכול לעשות מה שירצה.

ראה זאת הסוחר, ואמר אקנה ממך המסמר בחזרה, שאלו בכמה,
אמר בחמש מאות, סירב, אמר שש מאות סירב, אמר אלף סירב אמר
אלפיים וסירב.

הלכך בעל הבית והמשפחה הלכו לגור במקום אחר כי לא יכלו
להיות בביתם מחמת הריח, והוא בא לשם, כי יש לו זכות להיות שם.
עד כאן המעשה.

הנה יש למילף מזה מוסר השכל, דיש להזהר שלא ליתן ליצר
הרע אפילו מסמר קטן בקרבו, מפאת שישים שם סרחון ויכבוש
לאט את כל המקום, אלא החכם עיניו בראשון ומהדירה של עצמו
שהוא נשמתו יזהר ולא יתן מאומה.

לדינא אינו כן

הנה לעני"ד לדינא, אינו כן, ואף שיש לו זכות בהאי מסמר, ויכול
לעשות בו כרצונו, מכל מקום אדעתא דהכי לא נתן לו, ואפילו נימא
דדמי למכר לו דירה שלימה, מכל מקום לא גרע מזקי שכנים, ואף
שיכתוב לו שיעשה ככל רצונו, קאי רק על דברים דלא הוה כאלו.

תו דקיימא לן (שולחן ערוך חו"מ סי' קנ"ה סעי' ל"ו) דבהניק גדול כמו
קוטר [עשה] לא מהני חזקה. [ויש לעיין בפוסקים אם גם בקנה
להדיא].

אמנם אף שלעני"ד דינא הכי, אך יש לחלק דלענין המוסר השכל
אינו כן, וקל להבין.

השני יעשה שינוי בביתו

הנה יש לדון האם רשאי אדם לתבוע לחבירו שישנה את ביתו
באופן שיהא נוח להתובע, כשאין להשני שום הפסד מהשינוי.

כגון באופן שיש שני חדרים באחד חלון ובאחד אין חלון, והשכן
רוצה להאפיל על החלון, האם יכול לומר לו שישנה את מגוריו בתוך
הבית, ויפתח חלון במקום השני ויסתום במקום הראשון, בגוונא
דאין טרחה, וגם אין טענה שהבית לא יחזיק מעמד. [כגון בסוג בניה
דאינה מפסדת מבניית חלונות].

ולכאורה יש להוכיח מהרמ"ה דיכול לתבוע כך וכדלקמן.

א. עובדא

הנה איתא בגמרא בבא בתרא (ז' א') עובדא בההוא גברא שרצה
לבנות כותל בחצירו, וכותל זו היתה מאחורי חלון של בית חבירו
שבחצר אחרת, וטען לו חבירו שלא יבנה הכותל מכיון שהוא מחשיך
את דירתו, ואמר הבונה שישתור חלונותיו דלמטה ויבנה לו החלון
יותר למעלה, וקאמר ליה ששינוי בהבניה מזיק לכותל, וקאמר ליה
דישתור כל חלק העליון ויבנהו מחדש עם חלונות, וקאמר לו דגם זה
מזיק הכותל דחלק חדש וחלק ישן לא מחזיק, וקאמר ליה שישתור
כל הכותל ויבנה כותל חדש, וקאמר דכותל חדש בבית ישן נמי מזיק,
וקאמר שישתור כל הבית ויבנהו מחדש, וקאמר ליה שביינתיים אין
לו מקום לדור, וקאמר שיתן לו מקום אחר לדור, אמר לו שזה טרחה
לעבור לדירה אחרת.

וקאמר בגמרא דהחידוש הוא דאע"פ שאינו משתמש בהבית
לדירין, אלא רק לאחסן ציבי ותיבני, מכל מקום מצי אמר לו דלא
מצינא דאסרח להוציא העצים והתבן.

ב. יד רמה

הנה ביד רמ"ה (שם) דייק מהא דקאמר לא טרחנא, דשמע מינה
דאם באמת אין לו טרחה כלל, כגון שאינו גר בכלל בהבית, ובזמן
הסתירה והבניה מחדש של הבנין אין לו שום נפקותא, הדין הוא
שיכול לבנות החומה ולבנות לו מחדש הבית, דהרי קיימא לן כופין
על מידת סדום.

[אלא דכתב דבעינן שיהא גברא אמיד, וגם שיהא צאית דינא, דאם

לא כן יסתור ולא יחזור ויבנהו שנית).

והנה איכא כאן חידושא רבתא, דרשאי אדם לומר לחבירו שאם אין לו לשני שום הפסד שישנה הוא את הבית של חבירו באופן שיהא נוח לו.

ג. להעביר הסוכה למקום אחר

הנה יש לדון עוד, מהו היכא דאחד יש לו כביסה מעל סוכת חבירו ותולה עליו כביסה, האם יכול חבירו לטעון שיעביר בעל הסוכה סוכתו ממקום למקום באופן שלא יזיק לו. [בגונא דשרי ליה לתלות]. ולכאורה שמענין מרמ"ה דיכול לתבוע כן. אך יש לחלק, דבגונא דרמ"ה עושה בתוך שלו, דהרי בונה כותל בחצירו, אלא לענין טענת חבירו דמזיק לו דמאפיל טוען שישנה את הבית. אבל הכא תובע מחבירו לשנות מה שאין חבירו חייב וזה אפשר דלא דמי.

ד. דינא דהרא"ש לא שייך להכא

אבל לא נראה כל זה, חדא, דיש לומר דלא קאמר הרא"ש אלא בסתירת חלון שזה דבר קל, אבל לא לענין לבנות מחדש את כל הבית שזה דבר גדול.

תו, דאכתי יטען שמא כאשר אחליט לגור, ויהא החלון הגבוה להיזק, אז יהא לי טרחא לצאת מהבית, ובאיכא טרחא הרי לא מחייבנין, ואם כן היכי קאמר הרמ"ה דאם השתא ליכא טרחא שרינן הרי שמא ירצה לגור ואז יהא טרחא.

נמצא דדברי הרא"ש אין מעלין ארוכה להא דהרמ"ה, והלכך צריך לומר כהנ"ל דאיירי הרמ"ה באופן דאין טענה שהגבהת החלונות מזקת.

מספק האם חשיב מוחזק

הנה איתא במשנה בבא בתרא (י"ז א') לא יחפור אדם בור סמוך לבורו של חבירו אלא אם כן הרחיק ממנו שלשה טפחים וסד בסיד. ומספקינן בגמרא (י"ט א') אם צריך גם להרחיק ג' טפחים וגם לסוד בסיד, או דילמא צריך רק אחד מהשנים, או להרחיק ג' טפחים או לסוד בסיד.

וברמב"ם (פ"ט מהל' נזקי שכנים ה"א) פסק דבעינן תרוייהו. [אך דעת הרא"ש (ב"ב פ"ב ס"י ד') דסגי בחדא, דמכיון דלא איפשיטא הלכך אם עשה אחד מהן אין כופין אותו לעשות יותר].

והנה בשלמא אם סד בסיד, ודאי דחייב גם להרחיק ג' טפחים, אלא יש לדון בהרחיק ג' טפחים, מי אמרינן דמספק חייב גם לסוד בסיד, דהרי מספקינן שמא מזיק להשני כשאינו סד בסיד, או דילמא אינו חייב לסוד בסיד, דהרי כיון שכבר חפר הבור ברשות בריחוק ג' טפחים, עכשיו שיש בור לפנינו הוה כבר מוחזק, ואי אפשר לחייבו לסוד בסיד.

א. חייב להרחיק מספק

הנה בדעת הרמב"ם, ביארו ברשב"א (ב"ב שם) ובמגיד משנה (שם) דסבירא ליה דנפשטה הבעיא דבעינן תרוייהו.

אמנם בתשובות עבודת הגרשוני (סי' נ"ו) ובביאור הגר"א (חו"מ סי' קנ"ה ס"ק נ"א) כתבו בדעת הרמב"ם דבאמת נשאר ספק, אלא כיון דהוה ספק, חייב להרחיק מספק.

וכמו דחזינן דחייב להרחיק מספק, דהרי כתב ברמב"ם (שם הי"ג) בהא דתנן (שם כ' ב') דלא יעשה תנור של נחתומין תחת אוצרו של חבירו, ואם קודם לאוצר מותר, ומספקינן בכיבד וריבץ לאוצר מהו, [והיינו שכבר הכין המקום כדי להשתמש בו לאוצר], וסלקה בתיקו. וכתב ברמב"ם (פ"ט מהל' שכנים הי"ג) דלכתחילה לא יעשה תנור, [ואם עבר ועשה לא ירחיק].

ב. אינו חייב לסוד דהוה מוחזק

אמנם כתב בשער משפט (סי' קנ"ה סק"א) דליכא למימר כעבודת הגרשוני, דהתיינן דלא מהני פחות מג' טפחים וסיד לחודא, אבל ג' טפחים בלא סיד יועיל, דהרי כיון דמתחילה חופר ברשות חז"ל שנתנו לו רשות לחפור בשדהו בהרחקת ג' טפחים, אלא דאחר כך הספק הוא אי בעינן שיסיד בסיד או לא, אם כן הוי בעל הבור מוחזק בדבר ולא כפינן ליה לסיד בסיד דהמוציא מחבירו עליו הראיה.

ג. שלא יעבור למפרע

בדעת הסוברים (עבודת גרשוני והגר"א) דדעת הרמב"ם משום ספיקא, יש לדחות טענת שער משפט,

דהרי יש לחלק דלא דמי לתנור של נחתומין, דהתם לאחר שהביא התנור הוה ליה כבר מוחזק, דכבר עבר את העבירה של ספק מזיק, משא"כ הכא הרי לא שרינן להרחיק ג' טפחים על מנת שלא לסוד, דהרי הוה ספק מזיק, וכל היתירו לחפור בהרחקת ג' טפחים הוא דוקא על מנת לסוד, והלכך אם לא יסוד קא עבר למפרע ולכן חייב לסוד כדי שלא יעבור עכשיו למפרע. והיינו דבתנור כבר עבר, ובג' טפחים עדיין לא עבר.

ומצאתי סברא זו בחזון איש (ב"ב סי' י"ג ס"ק ט"י) לענין האי נידון

ימלך לעשותו בית לדירה

הנה בעובדא הנ"ל בהסוגיא בבבא בתרא, מצאנו חידוש של רבינו יונה שיכול לטעון שהגבהת החלונות יזיק מכיון דבעתיד יחליט לשנות האוצר למקום דיורין. ויש לדון עם הרמ"ה פליג.

א. רבינו יונה

כתב ברבינו יונה (הובא בשיטה מקובצת שם) דלכאורה היאך טוען שיעשה החלונות יותר גבוה, הא זה גופא הוה דיורין דלא כמו שהיה מתחילה, דהרי איכא חסרון בזה שמגביה החלונות. [בפשוטו היינו שעכשיו יהא פחות אור].

ותירץ רבינו יונה דאין הכי נמי, אלא דכיון דאיירי שאינו גר שם אלא משתמש בה לציבי, אם כן אין נפקותא בהגבהת החלונות. ושוב הקשה רבינו יונה, דאכתי יכול לטעון שמא ימלך לגור בהבית, ואם כן יהא חסרון בהגבהת החלונות.

ותירץ רבינו יונה דאין הכי נמי יכול לטעון הכי, אלא לפום מאי דהשיב לו תחילה דבהגבהת החלונות מחלישין הכותל, שוב חזר וקאמר כל הטענות בענין זה דלא קאי הכותל והבית, [כדי להעמיד טענותיו שלא יהא כטענת סדום], אבל באמת גם אם הוי קאי, נמי מצי מעכב מכיון דיכול להמלך ולהשתמש בהבית לדיורין.

[וכי אמר ליה לא מצינא למטרח, הוצרך רב הונא לומר דינא קאמר גם לפי דבריו שלא רצה לטעון שיש לו הקפדה בהגבהת החלונות, אפילו הכי דינא קאמר ליה דלא מצי למטרח בה, אף על גב דלא משתמש ביה אלא בציבי ותיבנא].

ב. האם פליג

הנה לכאורה דברי רמ"ה סתרי לרבינו יונה, דהרי תיקשי על דברי הרמה, דאפילו כשאין טרחא, תיפוק ליה דהיאך יגביה החלונות, שמא ירצה לגור בהבית ואז החלונות הגבוהים הוי הפסד.

ויש לבאר דלא פליג, דלא קאמר הרמ"ה אלא דטענת לא טרחא היא דוקא כאשר יש טרחא, אבל לענין דינא דרבינו יונה דלא יגביה, מודי רמ"ה, והכא איירי בדליכא האי טענה, כגון שידעינן שלעולם אין גרים כאן אלא רק לציבי מפאת צורת החדר, או דאיירי שמגביה רק קצת החלון דאין שום נפקותא לאור החדר, או שהנידון להשאיר החלון באותו גובה רק לשנות מצד לצד.

ג. פלוגתא רא"ש ורשב"א

עוד יש לבאר דפליגי רמ"ה ורבינו יונה, דהנה אשכחן (שולחן ערוך חו"מ סי' קנ"ד ס"י ט"ז) פלוגתא רשב"א ורא"ש, במי שביתו פתוח לחורבה, האם מותר לפתוח חלונותיו,

דעת הרא"ש דיכול לפתוח חלון מכיון דאינו מזיקו עכשיו, ולכשיזיק יסתיר החלון.

אמנם דעת הרשב"א דאסירא לפתוח חלון, חדא שמא יחזיק, [ובזה סבירא ליה להרא"ש דלא יחזיק כיון דלא יכול למחות, ודעת הרשב"א דמכל מקום דרך בני אדם לא לשתוק מחשש העתיד ואם כן הוה חזקה]. ועוד קאמר הרשב"א דאסירא מכיון דלא ניחא ליה למיקם בדינא ודיינא.

והשתא נימא דרבינו יונה סבירא ליה כרשב"א, והלכך יש לחוש שמציבי יעשה מגורים. אבל הרמ"ה נימא דסבירא ליה כהרא"ש, ואם כן מכיון דאיירי בציבי ועכשיו אין לו טרחא, לא חיישינן שמא יעשה מגורים, שאז באמת שוב יחזור ויבנה הבית.

דג' טפחים וסיד, דמשום הכי לא הוה מוחזק דעל ידי זה יעבור למפרע ולא דמי לתנור.

ד. חפר על מנת שלא לסוד

מענה יש לדון, דלכאורה אם עבר וחפר בתוך ג' טפחים על מנת שלא לסוד, בכהאי גוונא החזיק. דהרי הכא ליכא למימר דאם לא יסוד קא עבר למפרע, דהרי מכיון שחפר על מנת שלא לסוד כבר עבר על האיסור.

אך אינו מוכרע, דהרי אף אם ירחיק על מנת שלא יסוד, כיון שאם יסוד ליכא עבירה למפרע אם כן מחוייב לסוד. אך הא גם בתנור אם ירחיקנו לפני שיעשנו אוצר, ליכא עבירה למפרע, אלא דאמרינן דמכל מקום כבר זכה, ואם כן הכי נמי הכא. וצריך תלמוד.

ה. קצות החושן

בקצות החושן (סי' קנ"ה סק"ז) כתב תחילה דמספק חייב להרחיק ג' טפחים ולסוד בסיד. וזה כעבודת הגרשוני.

שוב כתב דאפשר דאפילו כבר עשה בור בהרחקת שלשה טפחים בלא סיד, אינו רשאי לכתחילה להשים מים בבור, לפי מה שכתבו תוספות ריש פרק לא יחפור (י"ז א' ד"ה לא יחפור) דעיקרא דהרחקה בבור משום מתונתא, והיינו מחמת לחות המים שבתוכו. [אבל בדיעבד שנעשה שם בור מים בהרחקת שלשה בלא סיד אין כופין אותו ביותר].

משמע מדבריו דלרש"י (שם) דטעמא דמרחיק בורו מבורו של חבירו, היינו מפני שהחפירה הסמוכה לבור מחלשת כותלי הבור ומרפה אותו, אם כן בחפירת הבור הוה ליה כבר מוחזק, ואינו חייב לסוד בסיד, וכשער משפט ודלא כעבודת הגרשוני. ולכאורה דברי הקצות החושן סתרי אהדדי.

ולחאמור יש ליישב סתירת הקצות החושן, דהוצרך לומר דאסור ליתן מים היכא דחפר על מנת שלא לסוד, ומה שכתב שצריך להרחיב ולסוד היינו לכתחילה.

חזקה להיזק ראייה

הנה הפותח חלון בביתו מול בית של חבירו, יכול חבירו לתבעו לסתום החלון מחמת היזק ראייה.

ויש לדון מהו בפותח חלון ביתו מול חורבתו של חבירו, האם יכול בעל החורבה לתבעו לסתום החלון.

מי אמרינן דיכול לתבעו, דהרי אע"פ דעכשיו אינו מזיקו דהא ליכא דיורין בהחורבה, מכל מקום שמא בעל החלון יחזיק עליו ג' שנים, ואם אחר כך ירצה לבנות חורבתו נמצא חלונו פתוחה לחצירו וכבר החזיק בהיזק ראייה, וגם יצטרך להרחיק ארבע אמות מכנגד החלון.

א. פלוגתת רבינו יונה ורא"ש

הנה מצאנו בזה פלוגתת קמאי, דברא"ש (ריש פרק לא יחפור סו"ס א') מביא בשם רבינו יונה, דיכול לתבעו לסתום החלון וכהנ"ל.

אמנם ברא"ש נחלק, דאינו יכול לתבעו לסתום, וכי תימא הרי אם כן בעל החלון יחזיק בו ג' שנים, אך סובר הרא"ש דבאמת אין כאן חזקה, דהרי כיון דאינו מזיקו עכשיו אידך לא היה יכול למחות.

ובחזון איש (ב"ב סי' י" סק"ה) פירש פלוגתת הרא"ש ורבינו יונה, דדעת רבינו יונה דבני אדם מוחין מכיון דחוששין על העתיד וממילא הוי חזקה ואם כן יכול לעכבו כשלא יחזיק, אבל דעת הרא"ש דאין בני אדם מוחין דאין חוששין על העתיד וממילא לא הוה חזקה.

ב. לרא"ש יכול למנוע ממנו לעשות גג

מענה כתב ברא"ש, דהנה בגגין שמכוסים ברעפים ואין עליהן תשמיש, יכול לפתוח כנגדו חלון, ואם כן מי שהיה חלונו פתוח לחצר חבירו במקום גבוה, ורוצה בעל החצר לעשות שם גג, ואותו גג מונעו מלהסתכל בחצר וכבר אינו מזיקו בהיזק ראייה, יכול בעל החלון למנוע לבנות הגג, כי יאמר לו היום או למחר תסתור הגג שלך ותכפיני לסתום חלוני כי תאמר אין לך חזקה כי היה פתוח על גג, ואני לא אוכל למצוא עדים שהחזקתי בו שלש שנים בעוד שהייתי יכול להסתכל בחצירך.

אמנם כל האי דינא דהרא"ש דיכול בעל החלון למנוע מבעל החצר לעשות גג, הוא רק לשיטתו דפליג על רבינו יונה וסבירא ליה להרא"ש דאין לחלון חזקה על גג חבירו, אבל לדעת רבינו יונה דיש חזקה פשיטא דיכול לעשות גג, דהרי גם כשעושה הגג יכול לתבעו לסתום החלון, ואם אינו מוחה יש לו גם עכשיו חזקה על החלון.

ג. היאך מונע ממנו

אלא יש לעיין היאך באמת יכול למנוע מלעשות גג בחצרו, ואע"פ דעל ידי זה יפסיד חזקתו, מכל מקום באיזה זכות יכול למנוע.

וכך הקשה בריב"ש (סי' שכ"ב) על הרא"ש, כדפירש בחזון איש (ב"ב סי' י" סק"ג) וכתב בחזון איש ליישב, דיש לומר דאיירי דוקא באופן שבעל החלון קנה מבעל החצר את הזכות לפתוח חלון, והלכך אדעתא דהכי קנה דיהא לו חזקה, ואם כן צריך בעל החצר להחזיר לו דמים ואז הוא יסתום חלונו, אבל אם אינו רוצה להחזיר הדמים אינו רשאי לבנות. ולפי זה לא איירי הרא"ש בכל גווני.

ד. לא יוכל לבנות לאחר ג' שנים

הנה לכאורה לדעת הרא"ש, אם בשתי חצירות לא בנו כותל ג' שנים, לדעת הסוברים דיש חזקה להיזק ראייה, אם ירצה לבנות בדידה כותל למנוע ההיזק ראייה, לא יוכל דיפסיד חזקת השני.

אך למה שכתב בחזון איש דיש לומר דדברי הרא"ש כשקנה בדמים והלכך אדעתא דקנה שיהא לו חזקה ולא יפסיד חזקתו, אם כן דוקא בכהאי גוונא.

ה. היאך בונים כותל בהרחקה

יש לעיין להרא"ש הא דאמרינן דכשיש חלון אסור לעשות כותל כנגדו מפני שמאפיל ורק מרחיק ד' אמות, היאך שרינן לבנות כותל בהרחקה, הרי יאמר בעל החלון דעל ידי זה מפסיד חזקתו דעכשיו יש כותל מולו ואינו מזיק ואם כן אדא חזקתו.

והעירוני דזה גופא שהרחיק ד' אמות ולא בנה כנגדו מורה שיש לו זכות לחלון, ואין הסברא מוכרעת דאולי בנה מפאת סיבה אחרת שיש לו. ואם נימא האי תירוצא הא יהא חידושא דגם כשאין לו חזקה וחבירו הרחיק ד' אמות הוה כחזקה ולא אשתמיט זה.

ו. איירי כאשר משתמש בהקרקע

אלא הפשוט דלהרא"ש איירי האי דינא דבונה כנגדו ומרחיק ד' אמות, דוקא באופן כאשר משתמש בקרקע דהוי ד' אמות, ואם כן יש היזק ראייה והלכך אכתי חזקתו קיימת. ואם באמת יפסיק מלהשתמש שם יכול לעכב עליו.

ואכתי יש לעיין דיאמר בעל החצר דאין לבעל החלון חזקה רק על הני ד' אמות ואם אחר כך יסתור כתלו יאמר שמזיקנו עכשיו על דבר שלא היתה לו חזקה ואם כן יוכל למנועו מבנית האי כותל.

אלא שמעינן מזה דליתא להאי טענה, ואם יש לו חזקה על החלון תועיל האי חזקה אף על חלק שמתוסף אחר כך, כיון דהוי אותו היזק.

ז. חלון מצרית וצורית

הנה איתא במשנה (ב"ב נ"ח ב') חלון המצרית אין לה חזקה ולצורית יש לה חזקה. [איזו היא חלון המצרית כל שאין ראשו של אדם יכול ליכנס לתוכה]. וטעמא דמילתא דחלון צורית הוי קביעות טפי משא"כ חלון מצרית.

ואמרינן בגמרא (נ"ט א') דלחד מאן דאמר יש חילוק בין למטה מד' אמות ובין למעלה מד' אמות, דבלמעלה מד' אמות אין לו חזקה ואינו יכול למחות, ולאידך מאן דאמר אין חילוק, דגם למעלה מד' אמות אין לו חזקה ויכול למחות, מכיון דיכול להניח ספסל ולעמוד עליו ויהא היזק ראייה.

ודעת רשב"ם (שם) דקאי אצורית שיש לה חזקה, האם מקילינן גם בלמעלה מד' אמות, אבל דעת רבינו תם (תוספות שם ד"ה למטה) דקאי אמצרית שאין לה חזקה, האם מקילינן גם למטה מד' אמות, אבל בחלון צורית שהוא דבר קביעות אפילו למעלה מארבע אמות יש לו חזקה.

וכתב בריב"ש (סי' שכ"ב) דלרבינו תם על כרחך הטעם דבחלון צורית למעלה מד' אמות יש לה חזקה, אינו משום היזק ראייה, דהא האי מאן דאמר אינו חושש משום שמא יביא ספסל, ואם כן אין היזק ראייה בלמעלה מד' אמות, ואפילו הכי מודה שאסור חלון צורית

למעלה מד' אמות, ועל כרחך הטעם משום דילמא יטעון טענת חזקה, אך הרי הרא"ש סובר דאם אינו מזיקו עכשיו לכא חזקה, ואם כן על כרחך סבירא ליה כרשב"ם.

אמנם ברא"ש (ב"ב פ"ג ס"י ע"ג) איתא דסבירא ליה כרבינו תם, ואם כן תיקשי סתירת הרא"ש, כן הקשה בחזון איש (ב"ב ס"י י' ס"ק ה' ד"ה והרא"ש), ותיריך דהכא דהוה קביעות וגם בצירוף סברא דיכול להניח ספסל לעמוד עליו, גם הרא"ש מודה.

לשמור על השטר

הנה כתב ברא"ש (ב"ב פ"ב ס"י ג') דחלון הפתוח לחורבה, אין לו חזקה, כיון דאין מזיק לו עתה ואם כן אינו יכול למחות, ובכל מקום שאינו יכול למחות אין חזקה.

מעתה כתב ברא"ש, שאם היה פתוח לחצר ג' שנים והיה לו חזקה, ורוצה חבירו לבנות שם גג רעפים, יהא הדין דיכול למנעו מלעשות כן, דעל ידי זה גורם שיפסיד החזקה, דתמיד יכל להביא עדים על הג' שנים האחרונות, ועכשיו שיש גג לא יוכל להביאם והלכך מעכבו מלבנות גג.

א. ירא שמא יאבד השטר

כתב בפלפולא חריפתא (שם סק"ו) אמאי יפסיד החזקה, הרי יקח העדים שיש לו עכשיו, ויכתוב על שטר, ותיריך דירא דיאבד השטר.

עניי שבת

ובתשובות ריב"ש (סי' תע"א) נחלק גם בזה על הרא"ש, דמכל מקום יוכל לכתוב שטר וישמרנו.

ב. במלוה יתן שובר

הנה קיימא לן דאם המלוה איבד את השטר, יכול לתבוע החוב וליתן שובר, דאפילו אם ימצא השטר, לא יוכל לתבוע החוב בפעם השנית, דיש ללוה שובר, והלוה לא יכול לטעון שמא יאבד השובר, ואם כן ראייה לריב"ש, ותיקשי על הרא"ש.

ואולי נימא לחלק, דבמלוה אם לא ישלם הלוה הרי עושק את המלוה, וכאן אם לא יבנה הגג, לא מקרי עושק.

עוד יש ליישב, דשאני התם דעבד לוח לאיש מלוה וחייב לשמור על השובר.

שוב ראיתי בב"ח (סי' קנ"ד ס"ק י"ח) שביאר כן דברי הרא"ש דדוקא בעבד לוח לאיש מלוה אמרינן דכותב שובר.

[והב"ח (שם) תמה על הריב"ש (סי' תע"א) שכשחולק על דברי הרא"ש כתב בסוף דאפילו לדבריו היה לו לומר שיעמיד עדים, והרי סותר את דברי עצמו שכתב במקום אחר (סי' ת"ט) שאין כופין לזה שישמור שטרו מן העכברים. אך בחזון איש (סי' י' ס"ק י"ג) ביאר קושית הריב"ש דבמה זכה למנוע מחבירו לבנות, שאין חצרו משועבד לבצל החלונות אלא לאורה].

ג. רבינו יונה כהרא"ש

הנה כתב רבינו יונה דהטעם דלא יניח גפת, שמא יחזיק ג' שנים, ולכאורה הא יכול להניח וליתן לחבירו לשטר, ויכתוב בשטר שלא קנה הזכות לגפת, וצריך לומר נמי דירא השני שיאבד השטר, חזינן דרבינו יונה סבירא ליה כהרא"ש.

בנין וסתירה בכלים

שיטת רש"י (שבת ע"ד ב' ד"ה ואי, ועוד) בכמה דוכתי דלשמאל, אף בבנין גמור אין בנין וסתירה בכלים. [היינו לדעת שמואל (שבת ק"ב ב') דבעייל שופתא בקופינא דמרא, חייב רק משום מכה בפטיש, אבל לרב באמת יש בנין וסתירה בכלים].

ודעת תוספות (שבת ע"ד ב' ד"ה תביתא, ק"ב ב' ד"ה האי) דלכולי עלמא בבנין גמור יש בנין וסתירה בכלים.

ודעת היראים (ספר יראים סי' רע"ד) דלכולי עלמא אין בנין וסתירה בכלים, והא דקאמר רב משום בונה, הכונה דלא משום מכה בפטיש אבל בונה אין כאן.

והביא היראים ראייה מהא דאמרינן בגמרא שבת (כ"ט א') דלרב מסיקין ביום טוב בכלים, ולא אמרינן דהוה מלאכת סותר.

א. גרמא

הנה בהגר"א (סי' ש"ד סק"ד) הביא דכך הקשה בהגהות מרדכי (שבת פ"א ב'), ותיריך הגר"א, דשאני מסיקים את הכלים דהוה גרמא.

וצריך עיון דהא ודאי אשו משום חציו, ואף לריש לקיש הוה ליה כהצית בגופו של עבד, דבכהאי גוונא אמרינן גם לריש לקיש דאשו משום חציו.

ב. מלאכת שבת שאני

צריך לומר דמלאכת שבת שאני, וכדחזינן (שבת ק"א א') דמכבין בפני הדליקה על ידי שמניחין כלי חרס מלאים מים שמתבקעים. והקשה בחזון איש (א"ח סי' קנ"ו לס"י רנ"ב) היאך שרינן הא הוה ליה אשו משום חציו ובכהאי גוונא הוה ליה אדם המזיק, והרי אילו זרק חץ ושיבר את הכלים וכיבו המים שיצאו בכח ראשון הרי הוה כיבוי ממש. ותיריך דשאני מלאכת שבת, דאין דרך מלאכת כיבוי בסיוע כח אחר, ובכהאי גוונא לא חשיב מלאכה.

עשרת זקנים בני בנים

ברכות מאליפות לכבוד

הגאון ר' שלמה יוסף גנחובסקי שליט"א

שמוסר נפשו על תורת אביו זצוקל"ה, ואף חלקו רב בהפצת התורה בגלילות אלו לרגל השמחה השרויה במעונם

בנישואי בתו שתחי'

והברכה אחת לאמא של מלכות

הרבנית שתחי'

שיזכו לנחת מכל יוצ"ח, דורות ישרים מבורכים לתפארת המשפחה הגדולה, ואך טוב וחסד ירדפום כל ימיהם.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשון של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

נא לתרום להפצת הגליון, סוקולוב 17 א' דירה 7 בני ברק

טל' 035703949 035703949@gmail.com

"שלמים מציון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלוי בן ציון פלמן זצוק"ל
פרשת בלק

הן עם כלביא יקום - יתגבר כארי

"הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה". (פרק כ"ג פסוק כ"ד).

שקל מאוד לדחות את כל טענות היצר ולקום בזריזות כארי וכלביא. והיסוד בזה הוא שאם אדם הולך לישון כמו יהודי, בהנהגה ישרה כמו שיהודי נוהג כשהולך לישון, אז הוא מקבל את הכוחות לקום כיהודי - כארי וכלביא לעבודת בוראו.

וזהו מה שאומר בלעם בנבואתו "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה", ויש לפרש שסוף הפסוק מביא ומסביר את תחילתו, "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא" כלל ישראל כשעומדים משנתם מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות. ואיך זוכים לזה? התשובה לכך היא "לא ישכב עד יאכל טרף", שבליילה לפני שהולכים לישון קוראים קריאת שמע ומפקידים את רוחם ביד המקום, ואז כשהולכים לישון מתוך עול מלכות שמים, שייך בבוקר לקום כארי לעבודת הבורא.

מעלת קריאת שמע שעל המטה

והנה בגמרא בברכות (דף ח' ב') מובא שרבא ציוה את בניו שלשה דברים, ואחד מהם הוא "אל תשבו על מטת ארמית", ויש בגמרא כמה פירושים מה הכוונה בזה, והפשט הראשון הוא "לא תגנו בלא קריאת שמע", שלא ילכו לישון בליילה בלי לומר מקודם קריאת שמע שעל המיטה. ופרש"י, "לא תגנו בלא קריאת שמע, שתהא מיטתך דומה למיטת ארמית".

מבואר בזה שענין קריאת שמע שעל המיטה הוא מגדיר את כל מהות השינה, שאם הולכים לישון בלא קריאת שמע, השינה הזו נחשבת כמו שינה על מיטת ארמית. ורק על ידי קריאת שמע, השינה מוגדרת כשינה של יהודי.

ומעתה מובן מאוד שהקמה בבוקר תלויה בעיקר בהנהגה של קריאת שמע בלילה, שזה מגדיר את כל מהות השינה, שינה שבאה מתוך קריאת שמע ומתוך קבלת עול מלכות שמים, נחשבת שינה של יהודי, וכשהיהודי הולך לישון כיהודי הוא יכול לקום כיהודי. אבל אם הולך לישון כמו גוי - בלא קריאת שמע, עד כדי כך שהוא נחשב כישן על מיטת ארמית, ואז לא שייך שיקום כיהודי.

ברמ"א (סימן א' סעיף א'), לאחר דברי השו"ע שכתב "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו וכו'". כתב הרמ"א, "שוויתי ה' לגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים וכו'. גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב, ומיד שיעור משנתו יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה".

ולכאורה יש להתבונן הלא השו"ע בסימנים הללו מדבר על הלכות הנהגת אדם בבוקר, אם כן מדוע הרמ"א כותב כאן את הענין הזה שבשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב, הלא דין זה היה צריך לכתוב בהלכות של הנהגת האדם בלילה, ולא בהלכות של הנהגת אדם בבוקר.

ופרש"י, "הן עם כלביא יקום וגו', כשהן עומדים משנתם שחרית הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין.

לא ישכב, בלילה על מיטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו, כיצד קורא את שמע על מיטתו ומפקיד רוחו ביד המקום, בא מחנה וגייס להזיקם הקב"ה שומרים ונלחם מלחמותם ומפילים חללים".

יתגבר כארי

הנה מה שכתוב בפסוק "הן עם כלביא יקום", ומפרש רש"י "כשהן עומדים משנתם שחרית הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות", בשו"ע באורח חיים בסעיף הראשון (סימן א' סעיף א') לומר מזה הלכה לדורות שכך צריך להראות צורת הקמה בבוקר מהשינה, וכתב "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו", ומה שבלעם ראה בכלל ישראל שכבוקר מתגברים כארי לעבודת הבורא זו היתה הלכה שכך צריכה להיות צורת הקמה בבוקר.

ובאמת דבר זה שיתגבר כארי הוא מהעבודות קשות שבמקדש, ובמשנה ברורה (סק"א) כבר האריך בטענות שהיצר טוען לאדם שימשיך לישון עוד קצת ולא יתגבר כארי, ומה יחשוב לעצמו כדי לדחות את טענות היצר, וכתב "ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לומר איך תעמוד בבוקר כי הקור גדול, או ישיאנו בקיץ לומר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך, יתגבר עליו ואל ישמע לו, ויחשוב בנפשו אלו היה נצרך לעמוד לשרת לפני מלך בשר ודם כמה היה זהיר וזריז לעמוד בהשכמה להכין עצמו לעבודתו, כל שכן וקל וחומר בן בנו של קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה".

לא ישכב עד יאכל טרף

אבל נראה שבלעם בנבואתו לא רק אמר את המציאות שכלל ישראל "כלביא יקום וכארי יתנשא", אלא גם אמר את הדרך איך זוכים להגיע לזה, איך זוכים מיד בבוקר לנצח ולבטל את כל טענות היצר ולקום בזריזות כלביא וכארי לעבודת הבורא, הלא כדי להצליח בעבודה הגדולה הזאת בוודאי שצריך הכנה רבה לכך, ומהי הדרך להשיג את זה.

והתשובה לכך היא "לא ישכב עד יאכל טרף", ופרש"י "לא ישכב בלילה על מיטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו, כיצד קורא את שמע על מיטתו ומפקיד רוחו ביד המקום וכו'". ויש לבאר שכדי לקום בבוקר כארי ההכנה לזה צריכה להתחיל מהלילה שקודם לזה, וכלל ישראל כשהולכים לישון לא סתם הולכים לישון ונרדמים, אלא קוראים קריאת שמע ומקבלים על עצמם עול מלכות שמים, ועם העול מלכות שמים הזו הולכים לישון. וממילא כאשר השינה באה מתוך כאלו מחשבות טהורות וקדושות, אין פלא שהקמה בבוקר היא לא סתם קמה, אלא קמה לפני מלך מלכי המלכים, ובמצב כזה וודאי

ממילא שייך לקיים את ההמשך "ומיד שיעור משנתו ידע לפני מי הוא שוכב". ודין זה הוא לא מדיני הנהגת האדם בלילה, אלא הוא מדיני הנהגת האדם בבוקר, שכך היא ההנהגה כדי להצליח לקום ולהתגבר כארי לעבודת הבורא.

אלא הביאור הוא כדרך שנתבאר, שהרמ"א בא לומר דרך לאדם איך אפשר לקום בבוקר מיד ובזריזות לעבודת הבורא, איך אפשר להצליח ולהתגבר על כל נסיונות היצר שמחדש כל יום חדשים לבקרים. ועל כן כתב שהסוד לזה מתחיל מעת השכיבה שכבר בעת שוכבו על משכבו יתבונן וידע לפני מי הוא שוכב, וכאשר בלילה אלו הם המחשבות

לחטוף את המצוות

יפסיד ויכשל בזה שילבש בגד שאין בו ציצית. והמצווה השניה, היא קריאת שמע, שעיקר המצווה הוא לקרוא כוונתי, בנץ החמה, ואם יתעצל ויקום מאוחר יפסיד את מצוות קריאת שמע.

ובשתי המצוות הללו הפסוק משבח את כלל ישראל "כלביא יקום", שהוא קם בגבורה בזריזות לחטוף את המצוות הללו ולא להפסידם.

אבל יש עוד שבח "וכארי יתנשא", שמיד אחרי שקמים מוקדם בשביל לחטוף את המצוות שצריך לחטוף אותם מוקדם, הרי הם מתנשאים כארי. וזהו מצוות תפילין שמניחים תפילין שבהם כלל ישראל מתנשא ומתעטר בכתר המלך, וכמו שכתוב בגמרא בברכות (דף ו' א') "דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש". והתפילין גם נקראו פאר כמו שהגמרא בברכות (דף י"א א') מביאה שהפסוק "פארך חבוש עליך", נאמר על התפילין.

וממילא במצוות תפילין כלל ישראל מיד אחרי שקם בזריזות ובגבורה כלביא, הרי הוא מתנשא ומתפאר בכתר המלך שמתעטר בתפילין אשר שם ה' נקרא עליו, וזהו "כארי יתנשא", שמיד מתנשא כמלך והארי הוא הדמיון למלך.

ולפי זה באמת מניחין תפילין קודם קריאת שמע בשביל לקיים מצוות קריאת שמע עם התפילין, אבל רש"י בא לפרש את השבח של הפסוק, והפסוק משבח בתחילה את ענין הקימה בזריזות לחטוף את המצוות, "כלביא יקום", וזה המצוות שצריך גבורה וזריזות לקיימם מיד מוקדם בבוקר ציצית וקריאת שמע, וכלל ישראל מזדרז לקום בגבורה בשביל לקיים את המצוות הללו במועדם. ומיד אחרי קימתו הוא גם "כארי יתנשא" שמלביש תפילין שהם התנשאות כארי.

מה טובו אהליך יעקב

"מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל". (פרק כ"ד פסוק ה').

כנסיות ובתי מדרשות, והקב"ה לא נתן לו רשות לקלל, אלא הפך את הקללה שהיה בדעתו לקלל לברכה, ומתוך כך בירך את ישראל ואמר "מה טובו אהליך יעקב", שלא יפסקו מהם בתי כנסיות ובתי מדרשות. והגמרא ממשיכה שכל הברכות של בלעם חזרו בסוף לקללה כמו שהיה בדעתו מתחילה לקלל, חוץ מהברכה הזו שבירכם שהיא נשאת לעולם לברכה ולא יפסקו בתי כנסיות ובתי מדרשות מישראל לעולם.

כחם של ישראל

הנה מעלת בתי כנסיות ובתי מדרשות שמתפללים בהם ולומדים בהם תורה, הם הכח האמיתי של כלל ישראל, הם אלו שמגינים על ישראל בכל הזמנים, ובהם תלויה המעלה האמיתית של כל אחד ואחד בפרט ובכלל. ככל שעוסקים בתורה יותר, כך הכח של כלל ישראל מתחזק יותר, וכלל ישראל מוגנים שלא ישלוט בהם שום צר ואויב גשמי

כתוב בפסוק "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא". ופרש"י, כשהן עומדים משנתם שחרית הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות, ללבוש טלית, לקרוא את שמע, ולהניח תפילין.

יש לדקדק בלשון רש"י שכתב את סדר המצוות שמקיימים בבוקר, והתחיל בציצית ואח"כ קריאת שמע, ואח"כ הנחת תפילין. ולכאורה פלא שבגמרא בברכות (דף י"ד ב') מובא "אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו וכו'". והרמב"ם בהלכות תפילין (פרק ד' הלכה כ"ו) פסק את זה להלכה. מבואר בזה שעיקר מצוות קריאת שמע הוא לקרוא ביחד עם התפילין. ומעתה קשה למה רש"י הקדים את קריאת שמע להנחת תפילין, הרי לפי הסדר של המצוות שמקיימים בבוקר היה ראוי לומר קודם הנחת תפילין ורק אח"כ קריאת שמע, וצ"ע.

ושמעתי שבפירושו "באר בשדה" על רש"י, מיישב שהפסוק בא לשבח את כלל ישראל בשני ענינים, אחד "כלביא יקום", והשני "וכארי יתנשא".

השבח הראשון "כלביא יקום", בא לומר את הזריזות שיש לכלל ישראל בבוקר, שמתגברים בזריזות לקום בבוקר לחטוף את המצוות. שיש מצוות שאם לא מתגברים בבוקר בזריזות לקיימם בזמנם מפסידים אותם, ובאלו המצוות כלל ישראל יש לו את המעלה שבגבורה הוא מתגבר ועומד בזריזות לחטוף את אלו המצוות.

ובזה יש שתי מצוות שצריך בבוקר זריזות לקיימם, האחד הוא מצוות ציצית, ששיטת הרמב"ם ורש"י שכגד שלובשים ביום חייב בציצית גם אם הוא כסות המיוחד ללילה, ולפי זה כאשר בלילה ישנים בכסות שאין בה ציצית הרי מיד כשיעלה עמוד השחר ויגיע זמן ציצית, אם ממשיך לישון בטלית הזו הרי הוא מפסיד את מצוות ציצית. ולכן צריך להזדרז ולקום לפני זמן ציצית, וללבוש מיד בגד שיש בו ציצית, שלא

ובגמרא בסנהדרין (דף ק"ה ב') מובא, "אמר רבי יוחנן, מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו, ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, מה טובו אהליך יעקב וכו'". אמר רבי אבא בר כהנא, כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שנאמר וכו'". ופרש"י, "מברכותיו אתה למד מה היה בלבו, דכתיב ויהפוך ה' אלוקיך לך את הקללה לברכה, הוא היה רוצה לקללם בכך שלא יהיו בתי כנסיות, ולא נתן רשות ואמר מה טובו אהליך. וכולם, כל הברכות של בלעם חזרו לקללה, כמו שהיה כוונתו מתחילה. חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות, שלא יפסקו מישראל לעולם".

מבואר בגמרא שהברכה שבלעם בירך "מה טובו אהליך יעקב", היא ברכה שלא יפסקו בתי כנסיות ובתי מדרשות מכלל ישראל לעולם, ובאמת מלכתחילה בלעם רצה לקלל את ישראל שיפסקו מהם בתי

ורוחני, וגם הכלל כולו מתעלה יותר במעלות עליונות.

שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה

בגמרא במכות (דף י"א) מובא, "א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב עומדות היו רגלינו בשערין ירושלים, מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה". מבואר בזה שהכח להצליח במלחמה, הוא לא תלוי בכח גשמי, ולא בכמות הנשק וכלי המלחמה, אלא כל כולו תלוי אך ורק בעסק התורה, וכמה שיש יותר בכלל ישראל "שערי ירושלים שעוסקים בתורה" בכמות ובאיכות, כך כנגד זה ההגנה על כלל ישראל מתחזקת והולכת, וכשיוצאים למלחמה זוכים לעמוד ולנצח.

וכיוצא בדבר מצינו במדרש בפתיחה לאיכה (אות ב'), וז"ל "רבי הוה משלח לרבי אסי ולרבי אמי דיפקון ויתקנון קרייתא דארעא דישראל. והוון עלין לקרייתא ואמרין להון איתו לן נטורי קרתא, והוון מייתו להון ריש מטרתא וסנטרא, והוון אמרין להון אלין נטורי קרתא אלין חרובי קרתא. אמרו להון ומאן אינון נטורי קרתא, א"ל אלו סופרים ומשנים שהם הוגים ומשמרין את התורה ביום ובלילה, על שם שנאמר והגית בו יומם ולילה, וכן הוא אומר אם ה' לא יבנה בית וגו'". פירוש, רבי שלח לרבי אסי ולרבי אמי שיתקנו את ערי ארץ ישראל, ורבי אסי ורבי אמי היו יוצאים לערים וביקשו לדבר עם "שומרי העיר", וכשבאו אליהם שומרי העיר והשדות, היו אומרים שאלו אינם שומרי העיר אלא מחריבי העיר. וכששאלום מי הם שומרי העיר, אמרו "אלו שהוגים ומשנים ומשמרים את התורה ביום ובלילה". מבואר בזה ששומרי העיר האמיתיים הם "אלו שהוגים ומשנים ומשמרים את התורה ביום ובלילה", שכוחו של כלל ישראל תלוי רק בעסק התורה, ובזה הערים משומרות בשמירה עליונה.

עוד מצינו במדרש איכה (פרשה א' אות ל"א), שרבן יוחנן בן זכאי היה אצל אספסיאנוס והגיע לפניו רבי אלעזר ברכי צדוק, וכותב המדרש "קם מן קומי רבן יוחנן (קם רבי יוחנן מלפניו). אמר ליה אספסיאנוס, מן קדם הדין סבא צותרא את קאים (וכי מלפני זקן זה המאוס אתה עומד). אמר לך, חייך אי הוה חד דכוותיה והוה עמך אוכלוסין בכיפלא, לא הוית יכיל כביש (אם היה בעיר עוד אחד כמוהו והיה עמך עם כפליים כמו שיש עתה עמך, לא היית יכול לכבוש העיר). אמר לו, מה חייליה (מה כחו וגבות צדקו). אמר ליה, דאכיל חד גמזוז ופשיט עלוהי מאה פרקין (אכל תאנה אחת ולא יותר והיה חוזר ולומד על אותה אכילה מאה דרשות)", ע"כ דברי המדרש (עם פירוש עץ יוסף). מבואר בזה שהניצחון במלחמה הוא רק בכח התורה, וכאשר המלכות והגויים באים להלחם בכלל ישראל רח"ל ומצליחים במלחמתם הסיבה לכך היא משום שחסר תורה בישראל, ואילו היו עומדים אנשים ולומדים במסירות נפש כמו רבי אלעזר ברכי צדוק, הגויים לא היו מצליחים במלחמתם. ואפילו אם יעמדו רבבות חיילים גיבורים נגד כלל ישראל, הרי כשיש מספיק תורה בישראל הם לא יצליחו.

מתעלה וכל העולם מתעלה עימו

במשנה באבות (פרק ו' משנה ב') תנן, "וכל מי שעוסק בתורה תדיר, הרי זה מתעלה וכו'". מבואר שהדרך להתעלות הוא בעסק התורה, וכאשר האדם מתעלה לא רק הוא לבדו מתעלה אלא כל העולם כולו מתעלה עימו. ונמצא לפי זה שהמצב והמהות של כל הדור כולו נמצא בידו של כל יחיד ויחיד, כמה שהוא מתחזק בתורה בכמות ואיכות הוא מתעלה וכל העולם מתעלה עימו, וכאשר רח"ל המצב הוא להפך, אז לא רק הוא יורד אלא כל העולם כולו יורד בדרגה אחת. השל"ה כותב שבכל דור ודור לפי כח התורה שהיה באותו הדור, כך היה המצב הרוחני של הדור כולו, ובדורות הראשונים כשהיו לומדים את התורה בעל פה, ומסירת התורה היתה איש מפי איש, זכו להתעלות

למצב כזה של "תורתי בקרבם". ולאחר מכן כשנחלשו והתחילו לכתוב את התורה, נחסרה מהם הדרגה הזו של תורתי בקרבם. וכך בכל דור ודור כפי עסק התורה כך היתה המעלה של הדור כולו ושל כל יחיד ויחיד.

מעשה היה בבחור כשרוני מתל אביב שהתחזק בלימוד התורה, ובכל יום היה בא לבני ברק ללמוד בישיבת פוניבז' ובלילה היה חוזר לישון בביתו שבתל אביב, ובישיבה היה יושב ולומד בהתמדה גדולה, וזכה לסייעתא דשמיא והבין והצליח בלימוד התורה. ואפילו שלא היה מתלמידי הישיבה, בכל זאת היה יושב בישיבה כאחד מהבחורים ולומד ומתעלה. הדבר נמשך במשך תקופה ארוכה, עד שביום מהימים הפסיק מלבוא עוד, והתברר שהוא קיבל איזה משבר קטן, וחזר לדרגתו הקודמת כמו שהיה לפני שהתחזק.

ובשעתו סיפרו את הדבר למרן החזון איש זצ"ל, שיראה מה לעשות עם הבחור הזה, שעד עתה למד בהתמדה ופתאום עזב את כל החיזוק שלו ופנה ללימודים אחרים.

החזון איש שלא הכירו וגם לא ראוהו מעולם, כתב לו מכתב, ובמכתב עוררו על כך שכל אדם שחי בעולם, הוא לא אדם פרטי לעצמו, אלא הוא חלק מהדור כולו, והדור כולו הוא כאיש אחד שכל אבר ואבר הוא אדם אחד, ומתוך כך כותב לו החזון איש שהדבר הזה שהפסיק ללמוד כואב לו על כך שאחד מהאברים של הדור נפגע.

והמכתב נדפס בקובץ אגרות (חלק א', אגרת ז'), וז"ל, "שלו' ליקירי שיחי', אם טבע האדם לאהוב את הבהירות ולהתעצב על העמעום, מוצא לפניו תמיד שאיפה להציג את כל גוף גלמי לגוף מרכב בעל פרקים, למען תהיינה ידי השכל חרוצות לפרקם וללמוד את פרקי החכמה האצורים בכל גוף נברא.

רצוני לעמוד על חלוקת הדורות שראה הבורא יתברך כי טוב, ואמרו חז"ל שהראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור, מזה יש לנו אישור למציאותו של שם דור, והוא גוף מוצק של פרקים וכל איש הוא אבר מאברי הגוף, חיים חיים משותף בנשמה משותפת וכו'.

ובהיותי אבר של הגוף, כואב לי כל פגע של אחד האברים החיים אתנו, מנקודת רגש קדש הנזכרת אני פונה אליך להגיד לך יקירי, כי למרות שלא נפגשתי עמך מעולם נפשי קשורה אליך לשמע אוזן כי היו ימים אשר התענגת על לימוד התורה ואשר חוננת ברגש קדש בלב מבין בלתי נפרץ. מאוד יכאב לבי לשמע אזן כי רוח עושים פזרו אבק על דרכך ואולי על עפעפיך, כמובן אין לי הצדקה להטיל חובה עליך למנוע כאבי, אבל חשבתי כי תאשם נפשי בהעלימי זאת ממך... באהבתי הייתי מתענג על תשובתך היקרה. והנני כופל שלו' המחכה לדברך היקרים". וע"ש בכל דברי האגרת בשלמותה.

ובאמת דבר זה הוא חיזוק כללי ללימוד התורה להכיר שהלימוד הוא לא לימוד פרטי שקשור ללומד בעצמו, אלא בעצם הדבר הוא שייך לכלל כולו, וכפי הלימוד כך הוא משפיע לכלל הכלל עליה והצלחה.

המשך הסיפור עם הבחור היה, שלאחר שקיבל את המכתב מהחזון איש התיישב לכתוב לו מכתב בחזרה, וכשהגיע המכתב של הבחור ליד החזון איש הוא קראהו, וכשסיים אמר בעצב "כבר מאוחר מידי, אין מה לעשות עימו".

עמלים בתורה לאמתתה

עוד מכתב יש בענין זה ממרן החזון איש זצ"ל, והמכתב נכתב בתקופה של ילדי טהרן, שעלו לארץ ילדים יתומים לאחר השואה, ואנשי השלטון הכניסו אותם לקיבוצים כדי להעבירם על דתם, ובאותם ימים נכנס אל החזון איש אחד ממקורביו עם הצעה איך להציל את הילדים, שעיקרה היה עשיית פעילויות בתעמולה וכיוצא בזה שעל ידם יצליחו להכריח את הילדים.

אותו אדם הגיע אל החזון איש מתוך כאב אמיתי על מצבם של הילדים, והצעתו לקום במלחמה כדי להציל את הילדים באה מתוך כוונה לשם

שמים ללחום מלחמת מצווה.

החזון איש אמר לו שיחשוב על דבריו ויענה לו על כך תשובה בכתב, ובמכתב החזון איש לא הסכים להצעתו וסבר שההצעה הזו לא תעזור, וכך כתב לו בתוך הדברים (בקובץ אגרות חלק ג' הביא את תחילת המכתב באגרת ס"ד, ואת המשך המכתב באגרת ס"ב) "אחדשה"ט באהבה רבה, הנני ממחר לקיים מה שנדברנו להודיעו במכתבי, ואחרי השיקול בהגידון הוחלט להציל מלחמה מצוה וכו', מהול היה בלבי אגלי גיל לראות איש באור יקרות חוצב להבות אש לה' ולתורתו יתברך וכו'".
ובהמשך כותב החזון איש, "על דבר האמצעים להצלה, יש מקום עיון וכו'. כן השתדלות הצלת נפש רק מצווה, אבל צריך לזכור שאין בכוחנו לעשות מאומה, רק במעשינו אנו מעוררים שערי רחמים שמעשה ידינו יכוננו את המבוקש. ומי שמתפלל ומרבה תחנונים על ההצלה, הוא פועל הרבה יותר מהמשתדל. אך צריך הדבר שיקול דבמקום ההצלה פשוטה כמעשה, הרי הוא עובר על לא תעמוד על דם רעך, ומי שרואה אדם טובע בנהר ויכול להצילו ואינו מציל ועומד להתפלל שינצל, הרי זה שופך דמים. אבל אם אין בידו להציל, ואינו מתפלל על הצלתו הרי זה מונע מלהציל, אף שיעשה השתדלות להצלה לא מפני שמקווה להציל רק דרוף אחר רחמי לב. וכבר אמרו חז"ל גדולה תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, ואלמלא דוד עוסק בתורה אין יואב על הצבא. וכשם שאברי האדם מתחלקין לפעולותיהן עין

רואה ואוזן שומעת וידם עסקניות, כן העם כולו כגוף אחד ואישים נפרדים בו וכל איש צריך למלא תעודתו, ואם היו בני תורה עמלים בתורה לאמתתה היו מצילים ילדים הרבה ואנשים רבים מהרהורי עבירה וכפירה וכיוצא בזה, בשפע קדשם בהשתפך רוח טהרה בעולם. ובסביבות בעל תורה אמיתי הדבר ניכר לעינינו השפעה מרובה על אנשים הרבה מה שכל השתדלות מעשית לא תשיגה, וכמו כן יש רשמים על הרחוקים שאין עין הרואה מרגשת בהם לדקותם".

ובמכתב הזה החזון איש כותב בצורה ברורה יותר, כמה לימוד התורה של כל אדם ואדם משפיע על עצמו והסוככים אותו ועל כל העולם כולו, עד כדי כך שהלימוד משפיע על המצב הכללי של העולם שעל ידי זה יצילו "ילדים הרבה ואנשים רבים מהרהורי כפירה וכיוצא בזה". וזה הכח של בתי מדרשות בכלל ישראל, שזה לא רק מקום ללימוד תורה, אלא הוא מקום להשפיע על כל העולם שפע של טהרה וקדושה.

ודרך אגב, באותו מכתב כאשר החזון איש עונה לאותו אדם בשלילה, כותב לו החזון איש על המעלות שזוכים בלימוד התורה, וכתב "מאוד קשה עלי שאי אפשר לי לפרש עמדת, ואשר אני נותן לפניהם מקום להרהורים, או לתמיהות, או לחשדות, אבל מה אעשה כי העמל בתורה הנקנית ביסורים שלא נתנו למוסרם ולתאדם, מקנים לבעליהם דברים מיוחדים, ואינם חפשים לשפוט על פי הרגשות נפשיות אף היוצאות מזיק הקדושה, ומוכרחים לבכר את המושכלות על פי יסודי התורה, על פני רגשות הקדושות המעורבות כעס וקנאת מרורות".

כחום היום

תלמוד תורה נוהגת בו בדיוק באותה רמה כמו שנוהגת בשאר הימים. אלא שהתמיהה באמת היתה גדולה "איך אפשר?", איך החזון איש מצליח ללמוד בכזה יום בלא שיפריע לו החום הגדול עם הזוכים הרבים שבאו בעקבות החום, והבחור שהגיע עם הגרב"צ החליט שחייבים לשאול את השאלה הזו את החזון איש בעצמו.
הוא התקרב אל מקומו של החזון איש, כדי להמתין לרגע שבו החזון איש ירים את עינו מהגמרא ויבחין בו, אבל הרגע ההוא התמיהה. אך הבחור לא וויתר, והחליט שאם הוא כבר כאן הוא ימתין כמה זמן שיהיה, עד שיקבל את התשובה לשאלתו. ולאחר כמחצית השעה שהוא עומד ודומם, הבחין בו החזון איש ושאלו לרצונו.
הבחור התחיל מיד לגופו של ענין ושאל "איך אפשר ללמוד במצב כזה כשהחור מלא בכל כך הרבה זבובים?".
החזון איש כתשובה סידר את המשקפים שלו כדי לראות ולחפש את הזבובים שממלאים את החדר, ותוך כדי הוא עונה לבחור "אני לא רואה כלום" (איך זה נישט).

אם החזון איש לא רואה את הזבובים, ולכן הם לא מפריעים לו אז מה אפשר לשאול, אז הבחור פונה לשאלה השנייה והעיקרית, שאלת החום, שהרי את החום מרגישים גם בלי לראות אותו, והוא אומר לחזון איש "חם מאוד היום, איך אפשר ללמוד בכזה חום?".
החזון איש מתפלל מאוד, ומבט פניו מראה פני פליאה גדולה, ואומר בפלא "היום חם? היום חם?" (אינט איז אינט? אינט איז אינט?).
והיה נראה כאילו שהחזון איש כל כך מתפלל מה אותו בחור רוצה ממנו, הוא ישב ולמד ולא הרגיש לא בזבובים ולא בחום, ולא הבין על איזה זבובים ועל איזה חום מדברים כאן.

החזון איש שראה את הבחור מתפלל על תשובתו הזו, המשיך ואמר לו "תרע לך, הזבובים והחום הם רק עד שנכנסים לסוגיא, אבל מהרגע שבו נכנסים לתוך הסוגיא אין זבובים ואין חום, לא מרגישים שום דבר!".

סיפר הגרב"צ זצ"ל, באחד מימי הקיץ בעת שלמד בבחרותו בשיבת פוניבז' היה יום חם במיוחד, ובישיבה היה חם מאוד עד שהיה קשה לשבת ללמוד כמו כל יום, היתה קצת הרגשה של רפיון מחמת החום הכבד. בישיבה בעת ההיא לא היו עדיין מזגנים, וגם מאווררים בקושי היו, ומתוך כך היה חם מאוד, וזה גרם להרגשת הקושי ללמוד ולעיין בדרך כל הימים.

בשעות הצהריות בעת שהתגבר החום, אמר הגרב"צ לבחרותא שלו "בוא נרד אל החזון איש, ונראה מה הוא עושה היום אם הוא יושב ולומד כדרכו כל הימים, סימן שהחום הוא לא סיבה להפסיק ללמוד ועלינו להמשיך ללמוד".

ומדיבור למעשה ירדו מיד שני הבחורים לבית החזון איש – ביתו של הגדול שבענקים שמקומו מתוקן לו בלשכת הגזית, לראות וללמוד ממנו מעשה רב, מה דינו של יום חם שכזה במצוות תלמוד תורה.

ואכן הגיעו לבית, ותכף ומיד נכנסו ביראה לחדרו של גאון ישראל, ושם הם רואים את החזון איש שיושב על מקומו הקבוע, ליד השולחן שהיה עשוי מכמה תיבות עץ של ארגזי משלוח של תנובה שהיו מונחות זו על זו (כיון שלא היה כסף לקנות שולחן), והחזון איש יושב עם הגמרא וכל הספרים ושקוע כל כולו בעמל התורה בהוויות דאביי ורבא, כדרכו יום יום.

בחדר של החזון איש היה חם כמו שהיה חם בכל המקומות, לא היה שם איזה מופת לקרר ולצנן את החדר. ובנוסף לזה היו בחדר הרבה זבובים ומעופפים אחרים, כיון שכני ברק בימים ההם היתה בנויה בתוך ובסמוך לפרדסים, ומשם באו להם המעופפים לתוככי הכתבים.

וכל זה לא השפיע על עמל התורה של החזון איש, ולא ראו בו שום שינוי בין היום הזה לשאר הימים, והיה נראה כאילו שכל הרקע הסביבתי לא נוגע אליו כלל וכלל, והוא עסוק בעולמו העליון בעמל התורה בעומקה של הלכה.

מראה החזון איש ביום כזה, ובמצב שכזה, היווה להם תשובה מיידית על השאלה שלשמה באו, אין הבדל בין יום זה לשאר הימים, ומצוות

יחי ראובן

מתוך הספר "יחי ראובן" מאוצרותיו של הגאון הצדיק רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל

גוי מבקש לקלל, יהודי מבקש לברך...

וְעֵתָהּ לָכֵּה נָא אֶרֶץ לִי אֶת הָעָם הַזֶּה (כב, ו)

סיפר לי רבנו, רבי חיים קניבסקי שליט"א, כי עובדה הוי ביהודי שבא למרן ה"חזון איש" זצ"ל וביקש ממנו לקלל את השכן שמצער אותו. אמר לו ה"חזון איש": אני לא מקלל, אם רצונך אברך אותך.
ה"חפץ חיים" ישב ליד שולחנו בפרשת בלק ואמר: "ראו, כאשר ליהדי יש צרה, מה מעשינו? הולך לצדיק לקבל ברכה. בלק היתה לו צרה, הוא לא בא לבלעם לקבל ברכה, אלא בא לבקש קללה. לקלל את עם ישראל..."

בלעם היה כח לקלל, לא לברך

כִּי יִדְעֵתִי אֶת אֲשֶׁר תַּבְרֹךְ מִבְרַךְ וְאֲשֶׁר תָּאֵר יֹאֵר (כב, ו)

"שפת אמת" מעיר על שינוי הלשון, ש"מבורך" משמע שהוא כבר מבורך, ו"יאר" משמע שיהא מקולל עתיד.
ונראה לברך על פי דברי ה"אור החיים" הקדוש: בלעם הצליח לקלל מחמת שני דברים שהיו בו: היתה לו עין רעה שמכוחה יכול היה לקלל, ובנוסף היה יודע לכוון את השעה [בכח נבואתו]. אבל לברך - הוא לא היה יכול, כי נאמר: "שוב עין הוא יבורך" (משלי כב, ט) ולו היתה עין רעה, וכיצד, אם כן, בירך את ישראל? התשובה היא, הוא באמת לא בירכם, אלא הברכות רק עברו דרך פיו, כצינור בלבד.

זהו שאמר בלק: "ידעתי את אשר תברך מבורך" - מי שאתה מברך - הוא כבר מבורך, אבל לא שאתה בעצמך מעניק את הברכה, אל תחשבו שהוא "בבא" או משהו כזה, שיש לו איזה כח של ברכה גם כן. אין לו שום כח של ברכה, ואם קרה שביקר מישהו והברכה התקיימה - היה זה בגלל שהוא כבר מבורך. אבל "את אשר תאור יאר" - מי שאתה מקלל, אכן יהיה מקולל [בעתיד], כי לקלל אתה יודע...

ובאותו עניין ראיתי געשמאקע ווארט.

על הפסוק "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל בָּלָעַם לֹא תִלָּךְ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא" (כב, יב) מובא ברש"י מהמדרש: "לא תלך עמהם - אמר לו: אם כן אקללם במקומי. אמר לו: 'לא תאור את העם'. אמר לו: אם כן אברכם. אמר לו: אינם צריכים לברכתך, 'כי ברוך הוא'. משל אומרים לצרעה: לא מדובשיך ולא מעוקשיך."

ואחד האדמו"רים זצ"ל הסביר, כי המשל והנמשל שווים במדויק.

שכן, הגמרא מסבירה - איך מותר לאכול דבש דבורים, הרי היוצא מהטמא שמא דבורה זו שקץ היא? התשובה היא: כי הדבש אינו מיוצר מגופה עצמה, אלא שהיא אוכלת פרחים, מעבדת אותם בתוכה, והדבש רק נוצר אצלה, כמו בבית חרושת. מה שאין כן העוקץ, הוא באמת ממנה, מעצמותה.
אומרים לבלעם: לא תקלל ולא תברך, אבל יש הבדל בין הברכה לבין הקללה של בלעם: הברכה אינה שלו, היא איננה נובעת מעצמותו, היא רק עוברת דרכו, כמו הדבש, והוא "לא מדובשך", והעוקץ - הקללה - זה מהותו, ועל כך אומרים לו: "ולא מעוקשיך".

בדרך שאדם רוצה לילך - מוליכין אותו

אִם לִקְרֹא לָךְ כְּאֹן הָאֲנָשִׁים קֹם לָךְ אִתָּם וְאֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אָדָּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה (כב, ט)

בפעם הראשונה הגיעו ובאו השלוחים לבלעם, והקב"ה אמר לו: "מי האנשים האלה עמך?"

"בלק בן ציפור שלח אלי".

"לא תלך עמהם" - אל תלך, אל תקלל.

שלוחי בלק הגיעו פעם שניה, הוא שאל את הקב"ה וה' אמר "אם לקרוא לך באו האנשים - לך איתם". והקב"ה הוסיף: "ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה".

מה קרה פה? בתחילה נאמר לו לא ללכת, ואחר כך כן ללכת ועם תנאי "ואך את הדבר", ואז "ויחר אף ה' כי הולך הוא" - הלא ה' אמר לו ללכת!
הרמב"ן מברר את כטוב טעם ודעת, תראו בפנים.

למעשה הדבר מבורר בחז"ל (מכתי י"ב): "מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים - בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. מן התורה, דכתיב: 'לא תלך עמהם', וכתיב: 'קום לך אתם'; מן הנביאים, דכתיב: 'אני ה' אלקיך מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך'; מן הכתובים, דכתיב: 'אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן'. הגמרא לא שואלת מפורש, אבל זו המשמעות מדברי הגמרא, שהוקשתה לה הקושיה הנ"ל, ועל כך מיישבת הגמרא: "בדרך שרוצה אדם לילך מוליכין אותו". הקב"ה הרי אמר לך לא ללכת, ואם כן כשהם באו פעם שניה, היית צריך לומר - כבר אמרתי לכם שהקב"ה אמר לא ללכת, מה באתם שוב?!

ומדוע באמת הם באו? - כי מראש הוא כבר סילף את דבר ה'. הקב"ה אמר לו - "אל תלך עמהם", והוא הסביר שה' אמר לי לא ללכת עם חנשרישים שכמותכם. אני - כך אמר בלעם - יוצא לדרך רק עם שרים, אוהו, - עם פלאפלים, ולא עם סתם שמאטעס כמכם...

אם ככה, הם שלחו לו שרים גדולים ונכבדים.

וזאת אומרת, שבשמים ראו כי הוא מעוניין ללכת דווקא, ואכן כאשר הם באו אליו פעם שניה, הוא שאל שוב את הקב"ה. מה אתה שואל ומיתמם? ברור אפוא שגם אחרי ששמעת מהקב"ה לא ללכת, אתה רוצה בכל זאת להיכנס לתוך הניסיון והעבירה בכה, בבקשה "בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו".

בצעירותי שמעתי "שמועס" [-שיחה מוסרית] מהקדוש והטהור **רבי יחזקאל לונגשיין** זצ"ל, שידוע היה כבעל רוח הקודש. הוא עמד על סוגיה זו וחזר על הדברים הללו בניסיון להחדיר אותם לעצמות של השומעים: ראו נא מה שהולך פה בגמרא: מה מבקשים מאדם? רק תרצה. תרצה על אמנו! תרצה להתעלות, תרצה להתחזק, בתורה, ביראת שמים, לדעת ש"ס. אבל לא סתם תרצה - תרצה באמת, "תרצה" כך חזר ואמר עשרות פעמים. וקרא בקול. ומה ההבטחה? "מוליכין אותך" "מוליכין אותנו". איזה פתח תקווה בשבילנו דברי חז"ל הללו - בדרך שאדם רוצה לילך, איזו סיעתא דשמיא יכולים לקבל. מבהיל ומרעיד.

ישמע חכם ויוסף לקח, תן לחכם ויחכם עוד.

האמת, שאפשר להיווכח במציאות בסיעתא דשמיא שמקבלים כאשר רוצים באמת, אבל אין צורך להאריך בהוכחות מהמציאות, כי אם כך כתוב בגמרא - זו המציאות וזו האמת של עניני העולם כולם אם תרצה כסף - נותנים לך, אם תרצה תענוגי העולם הזה - יתנו לך. ואם אתה מעוניין להיות בן עליה, לזכות לתורה, יראת שמים, מצוות ומעשים טובים - גם לך "מוליכין אותך", תהיה לך סיעתא דשמיא.

העורך דין שרצה וזכה

יש בבני ברק סמינר של הרב כהנא שליט"א, לפני כמה ימים הוא פגש אותי ואמר: "אני חייב לספר לך מעשה. שיש בו חיוק גדול".

הוא עצמו אומר שיעור בדף היומי בקרית "ישמח משה" הסמוכה לקרית אונו וגני תקוה, והוא סיפר שיש להם בקריה עורך דין האומר שיעור דף היומי פעמיים ביום - בחמש וחצי בבוקר עוד לפני התפילה, ושוב בשמונה. יש ציבור גדול של שומעים.

מה יעשה העורך דין, הוא צריך להיות בבית משפט של הערכאות, יש לו בעיה - בית המשפט מתחיל בשמונה, והוא, בשמונה אומר שיעור. אז בסיעתא דשמיא היה לו סידור ממושך עם השופט, שהוא מגיע רק בתשע וחצי. בתיק הראשון לא הוא מטפל, כי הוא עסוק בשיעור.

לפני כמה חודשים - החליפו את השופט, הגיעה שופטת - איזבל (בלשון). עוד לא נכנסה ממש לתפקידה השופט, וכבר החלה את תקופת הניסיון, והיא ראתה ככה שהוא מגיע רק בתשע וחצי. תגובתה היתה נחרצת: "בשום אופן לא! אין כזה דבר! בשמונה אתה פה!"

הוא ניסה להסביר לה - "תביני מה הולך פה, יש לי שיעור", אבל זה היה כמו לדבר אל הקיר - "שום דבר, בשמונה אתה פה. אכן, לא זה מהמקום" [איך הוא אמר? איזבל].

אומר ה'שולחן ערוך' בהלכות תפילה (סימן צח סעיף א): "יתפלל דרך תחנונים, כרש המבקש בפתח, ובנחת, ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה".
הבה נראה אחד לאחד מה נאמר כאן. השולחן ערוך אומר שלושה דברים: דבר ראשון, יש להתפלל דרך תחנונים, כמו עני בפתח המתחנן על נפשו.
דבר שני, יש להתפלל בנחת, לא לחשוף, לא למה.
ודבר שלישי - שהתפילה לא תהיה עליו כמשא. וזו לשון המשנה (אבות ד:):
"העושה תפילתו קבע - אין תפילתו תחנונים", ואומר שם רש"י: "קבע - שהוא חוק קבוע, מבקש להפטר ממנו". כלומר, אין להתפלל מתוך הרגשה של עול שרוצים להתפטר ממנו. חלילה לנו שהתפילה תהיה לנו כמשא הרובץ עלינו ואנו משתוקקים להסיר אותו מעלינו.

והנה, ה"משנה ברורה" מביא את דברי ה"פרי מגדים" שמאיר את הדברים באור חדש. מה הכוונה "כמשא"? - "אף על פי שאומרה בלשון תחנונים, אם אינו מחשב כמו שצריך דבר ובא לבקש מלפני המלך, אלא שמתפלל מפני החיוב לצאת ידי חובתו - אינו נכון".

במילים אחרות: אם אדם מתפלל רק בגלל שזו מצוה - "אינו נכון"! אינו מתפלל רק בגלל שתפילה זו מצוה, אלא מסיבה הרבה יותר פשוטה: אנו מתפללים משום שחייבים להתפלל ולבקש מה' כל כך פשוט.

אדם אין לו כלום משלו. בלי שהקב"ה יתן לו - לא יהיה לו כלום! לא יהיה לו שכל, לא תהיה לו פרנסה, לא תהיה לו בריאות. כלום!
האדם רוצה שכל ובינה כדי שיוכל ללמוד תורה - לכן הוא מתפלל "אתה חונן"; הוא רוצה שה' יסלח לו על חטאיו - לכן הוא מתפלל "סלח לנו"; הוא רוצה לזכות לחזור בתשובה - לכן הוא מתפלל "השיבנו"; הוא רוצה לזכות לגאולה - לכן הוא מתפלל "גואל ישראל"; הוא רוצה בריאות - לכן הוא מתפלל "רפאנו"; הוא רוצה פרנסה - לכן הוא מתפלל "ברך עלינו".

מתפללים - לא רק משום שאנו מצווים להתפלל, אלא משום שאנו פשוט חייבים להתפלל! אנו צריכים לבקש על נפשנו, להתחנן לה' שייתן לנו את צרכינו, שימלא את משאלותינו. שום דבר לא מובן מאליה, ועל כל דבר ודבר צריכים לבקש ולהתחנן לפניו.

והמשנה ברורה מסיים: "ומאוד צריך לזהר בזה!"
"ויעמד פינחס ויפלל". למה הוא התפלל? לאו דווקא משום שמצווה להתפלל, אלא פשוט מאוד כשראה את עם ישראל ניגפים במגיפה, הדבר המתבקש ממנו הוא לקום ולהתפלל להקב"ה, לבקש ולהתחנן שיעצור את המגיפה.
ואכן תפילתו התקבלה - והמגפה נעצרה. "ויעמד פינחס ויפלל - ותעצר המגפה". מתפללים - ונענים. זהו כוחה של תפילה!

הבשחת בחירות...

אחת לכמה שנים נערכות בחירות לרשויות המקומיות. בכל עיר יש כמה מועמדים לראשות העיר המבקשים את אמונו הציבור.

כל מועמד מכריז בקול רעש גדול: "תבחרו בי, אני טוב יותר מכל השאר, אני מוצלח יותר, אני מוכשר יותר, אני ואני ואני!". כל מועמד מבטיח "הרים וגבעות". בירושלים זאת לא חכמה להבטיח הרים וגבעות, אז היה איזה מועמד שהבטיח ים... בקיצור, כולם עסוקים בהבטחות. ככל שערימת ההבטחות גדולה יותר - כך גדל הסיכוי להיבחר על ידי הציבור התמים...

פעם, באחת הערים, אחד המועמדים הבטיח לתושבי עירו הבטחה מקורית מאוד: אם יבחרו בו הוא ידאג שכל רחובות העיר יהיו ממוזגים. לא פחות ולא יותר. גמרנו עם החום המעיק, עם הזיעה והלחות! בקיץ אנשים ילכו ברחובות לבושים בסוודרים בגלל הקור... ומניין יימצא התקציב למיזוג כללי של כל רחובות העיר, הרי מדובר בהוצאה כספית אסטרנומית? אל דאגה, רק תבחרו בי והכל יסתדר...

האיש הזה, כמובן, נבחר לראשות העיר. איזה אוויל ופתי יבחר במועמדים אחרים כשיש מועמד שמבטיח למגר מן הרחובות את החום ואת הלחות?...

הבחירות נערכו בסוף הקיץ. בתום הבחירות, הדבר הראשון שדרשו מראש העיר הנבחר היה לממש את הבטחתו לצנן את העיר. השיב ראש העיר הטרף: "זה פרויקט ענק, אי אפשר לעשות זאת בן לילה, תנו לי כמה חודשים".

תנו לו. יש להם ברירה? כעבור כמה חודשים כינס ראש העיר מסיבת עיתונאים והכריז: "הנה, החלום התגשם! הבשחתו - וקיימתי. אני קורא לתושבי עירי לצאת לרחובות ולהיגונן מזוג אוויר קר, בלי לחות ובלי זיעה. אני מציע להצטייד בסוודרים, כפי שהבשחתו..."

התושבים שמעו את דבריו ויצאו לרחוב בהמוניהם. ואכן מזג האוויר היה קר וסגרירי. החורף הגיע. מדי פעם ירדו גשמי ברכה... הרחובות היו ממוזגים להפליא...

ומה הוא יבטיח בבחירות הבאות, הוא הרי לא רוצה להיפרד מהכסא? בשח יבטיח אור יום ברחובות, חינם אין כסף...

נראה היה כי לא תהיה לו ברירה והוא יאלץ לנסות לקחת ממלא מקום למסור את השיעור. קשה אמנם למצוא ת"ח שיגיד שיעור אחר שהשומעים מתרגלים לשמוע מפי מגיד שיעור מסוים, אבל אין ברירה.

שבוע לפני שהיא התחילה את התפקיד המעשי והרשמי, לא עלינו ולא עליכם, נפלה ושברה את הרגל. ה' ישמרה. יותר מחודש היתה לה זכות הבראה. טוב, יש לו שקט חודש שלם - לשבת וללמוד.

יום לפני שהיא חזרה מההבראה, הגיעה ידיעה שהשופטת עסוקה במקרה מסובך בעניינים פרטיים דחופים ומאוד לחוצים, לכן הגעתה מתעכבת לשבועיים נוספים לסידורים ועניינים. בסדר.

מספר לי הרב כהנא, שאני מכירי שהוא מאוד נאמן ודייקן. יום אחד לפני שהיא מסיימת את השבועיים לעניינים האישיים החשובים, היא קיבלה שפעת. ובניתיים הוא יושב ולומד, ברוך ה', א-מחיה, שקט.

אתם יודעים כי עורכי דין, בתוך בית המשפט, בעת הדיון, הם רבים זה מול זה, אבל בחוץ הם ידידים טובים. והנה יום אחד מגיע אליו העו"ד השני שמולו - ה'בר פלוגתא' הקבוע שלו, ואומר לו: "תשמע, יש לי עכשיו הזדמנות נפלאה של השתלמות, האם אפשר לדחות את התיקים שלנו לשעה מאוחרת יותר, מדי בוקר?"

"אני מוכן, אין לי בעיה, מאה אחוז" - השיב מיודענו - "אבל חושבני שיש בעיה עם השופטת... עכשיו היא עם שפעת, פעם הרגל שבור, פעם עניינים אישיים, אבל סוף כל סוף הסיפורים יסתיימו, והיא, לא מוכנה".

אמח: "אצלי זה עניין של חצי שנה, וחשוב לי מאד, אני אדבר איתה".

"אדריבה, לך ותדבר איתה".

הוא הגיע אליה והיא ראתה אותו שהוא לא אחד מה"דוסים השחורים" הללו, ראתה "אחד משלנו", שבא ומבקש בתמימות שיש לו השתלמות חצי שנה - "בסדר גמור", נתנה לו. והעו"ד דן אוטומטי נהיה משוחרר.

אומר לי הרב כהנא: וראינו עין בעין בחוש את ההשגחה של הבורא עולם - "בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו". הוא כל כך רצה להגיד את השיעור, ללמוד וללמד, אז כל פעם היה בובע מעש'ס אחר, ועתה יש לו חצי שנה נוספת של שקט על הראש. אתם מבינים לבד שזה הקב"ה.

ישנו פתגם "אין דבר העומד בפני הרצון". מדוע? כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, יש לו סיעתא דשמיא.

ה"כי לא ידעת" - הוא ה"חטאתי"!

וַיֹּאמֶר בְּלָעַם אֶל מִלְכָּה ה' חַטָּאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אֶתָּה נָצִיב לְקִרְבִּי בְּדֶרֶךְ (כב, לו)

מצד אחד בלעם טוען להגנתו - "לא ידעתי", ומצד שני הוא מודה ומתוודה - "חטאתי". אך הדבר קשה מיניה וביה, אם "לא ידעתי" - מדוע נחשב ש"חטאתי"?

אומר השל"ה הקדוש: "חטאתי כי לא ידעתי" - דהיינו, ה"כי לא ידעתי" זה גופא ה"חטאתי"!

כיצד בלעם מעז לומר "לא ידעתי"? הרי הוא עצמו מודה שמעולם האתון לא עשתה לו בעיות. אם כן היה עליו לחשוב מה קורה כאן, למה דוקא כעת היא מתעקשת. כנראה זה את וסימן משמים, יד ה' בדבר, ואם כן היה עליו להמשיך ולחשוב, מה יכולה להיות הסיבה שמן השמים עוצרים אותה.

אך הוא העדיף לעצום את עיניו כאילו אינו רואה מאומה, ונמצא שאי ידיעה זה גופא החטא שלו.

לפעמים באים על האדם ייסורים כאות וסימן מן השמים. הם מאותתים לו: תעצור, תתבונן, תחשוב רגע! אינך רואה שזו יד ה'? "אם רואה אדם שישורין באין עליו - יפשפש במעשיו" (ברכות ה ע"א).

אך האדם מעדיף להניח את שתי כפות ידיו על עינו, לתחוב את שתי אצבעותיו לתוך תנוכי אוזניו, ולומר: מצטער, אני לא רואה כלום, אני לא שומע כלום...

כוחה של תפילה

וַיֵּאָדָר פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרָן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה... וַתִּעָצֵר הַמִּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (בה, ז-ה)

מתפללים כי צריכים

חז"ל (ברכות כו ע"ב) אומרים כי "אין עמידה אלא תפילה", ולמדים זאת מפנחס, שנאמר בו (תהלים קו, לו): "ויעמוד פנחס ויפלל".

כולנו מתפללים שלוש פעמים ביום - שחרית, מנחה וערבית. אבל נשאל את עצמנו: למה אנו מתפללים? כל אחד בוודאי יודע את התשובה: נאמר בתורה "לעבדו בכל לבבכם", ואומרים חז"ל (תענית ב): "איזוהי עבודה שבלב - הוי אומר זו תפילה". חז"ל תיקנו שלוש תפילות ביום. ואומרת הגמרא (ברכות כו ע"ב): "תפילות - אבות תקנום. אברהם תיקן תפלת שחרית, יצחק תיקן תפלת מנחה, יעקב תיקן תפלת ערבית".

אם כן, מה התשובה לשאלה למה אנו מתפללים? כי זו מצוה. זה נכון, אבל לא לגמרי...

קוים לדמותו של רבינו הגדול מרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל ראש ישיבת "פורת יוסף"

רבינו הגדול נודע לשם ותהילה כאיש האשכולות, ראש ישיבה נערץ על המוני בחורים ואברכים, ותל תלפיות לפוסקים ומורי הוראה בארץ ובתפוצות. ביראת חטאו הקודמת לחכמתו שימש כעמוד הענן ההולך לפני מחנה ישראל, ללמד תועים בינה ודעת אלוקים, והעם ההולך לאורו ינק מהשראתו קדושה וטהרה, חכמה ומוסר, לאור באור פני מלך חיים.

ילדותו ובחרותו

רבינו נולד לאביו רבי אליהו בתאריך י"ט תמוז תרפ"ד - כשרבה של ירושלים הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל היה המוהל. בראשית ימי עלומיו שקד רבינו על אדני התורה בקדושה ובטהרה, בהשראת קדושי עליון, רבותיו של אביו רבי אליהו זצ"ל, החסיד חכם צדקה חוצין זצ"ל, מייסד בית הכנסת "שמש צדקה", וממשיך מורשתו בהנהגת הקהילה קדישא הגאון רבי יעקב מוצפי זצ"ל, ראב"ד העדה החרדית הספרדית.

בשנות ילדותו למד בתלמוד התורה "בני ציון" בהנהלת הרב משה פרוש זצ"ל. וביום כ"ט תמוז תרצ"ז, כשנכנס רבינו לעול המצוות, הביאו אביו לשיבת "פורת יוסף" בעיר העתיקה, יסודה בהררי קודש, על ידי ריש גלותא דבבל, רבינו יוסף חיים זצ"ל, בעל ה"בן איש חי".

רבינו נכנס אל הקודש פנימה, אל ראש הישיבה, מרן הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל. ומיני אז יצק מים על ידיו וחזה בנועם הליכותיו בקודש עשרות בשנים, בעיון התלמוד, בהנהגה ובהלכה. רבי עזרא היה ל"רבו המובהק" של רבינו; תואר שדמיונו נשכח בימינו.

באותם ימים עיקר הלימוד בישיבה היה בשעות הבוקר ועד לזמן מנחה, ורבינו מצא לו מושב קבוע ללימוד בזמן הנותר, בבית הכנסת "צופיף" בשכונת הבוכרים ובבית הכנסת "באר שבע" בשכונת "בית ישראל" - שם הגה בתורה במחיצת הגאון הצדיק רבי דוד יונגרייז זצ"ל ראב"ד ה"עדה החרדית" בירושלים. בשעות הערב עולה היה לשיבת "חברון" בשכונת גאולה ולומד שם בשקידה מופלאה עד השעות המאוחרות בלילה.

ידידי נעוריו, הרבנים הגאונים: רבי עובדיה יוסף, רבי יוסף עדס, רבי יהודה מועלם, ורבי ציון לוי, זכר צדיקים לברכה. ובנוסף, היה רבינו לתלמיד חבר של ראש הישיבה, הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, שבאותם שנים היה צעיר לימים ובפקודת רבו כבר החל במלאכת הקודש במסירת שיעורים בישיבה, כאשר רבינו וחבריו היו המחזור הראשון שלמדו אצלו.

נישואיו

בט' בסיון תש"ט, נשא רבינו את רעייתו הצדקת, הרבנית הדסה מסעודה לבית שרבאני, בתו של ה"שקדן הירושלמי" הגאון רבי יוסף שרבאני זצ"ל, בן הצדיק המקובל האלוקי מורנו הרב רבי יהושע שרבאני זצ"ל.

תקופה ממושכת למדו יחד החותן והחתן, שעות על גבי שעות בימי שישי, משעות הצהריים ועד לזמן הדלקת נרות. קבעו לימודם בשולחן ערוך "חושן משפט". וכאשר החל רבי יוסף חיים בחיבורו הגדול על חושן משפט (ספר "הלכה פסוקה"), היה רבינו עובר על החומר ומוסיף נופך כיד ה' בטובה עליו.

הרבצת תורה

כבר בתחילת ימי אברכותו של רבינו, מינהו ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה כמגיד שיעור בישיבת "פורת יוסף", לימד נערים רכים כבני שלוש עשרה. ולימים, לימד בחורים מבוגרים ואברכים. רבי עזרא נחרץ היה בהחלטתו לצרף את רבינו לסגל ההוראה בהיכל הישיבה. על הנחלת התורה והעתקת השמועה! ומשטענו ההנהלה מתחילה שאין לכך תקציב, הורה שיתנו לו מחצית ממשכורתו.

את מינוי זה ראה רבינו כעיקר משימת חייו וייעודו בתחום התורני, להעביר לדור העתיד את דרכי עיון התלמוד, בהבנת דברי הגמרא על בוריים, תוך דיוק בכל מילה, כמסורת הידועה מדורות קדומים. מלאכה שדרשה ממנו התמסרות עד כלות הכוחות. והיתה זו אחת הסיבות שבמשך כל ימי חייו נמנע מליטול על עצמו כל משרה רשמית.

בשנת תשמ"ז נערכה בישיבה מסיבת הודיה לרגל הוצאת הכרך הראשון של חידושי רבינו. או אז, בדברי תודתו לתלמידיו המסורים שטרחו בהוצאת הספר, הפתיע רבינו כשסיפר מדוע לא כתב את חידושיו בעצמו. אמר:

"לדעתי, יש יותר רווח בהעמדת תלמידים, מאשר בכתיבת ספרים. ובהיות וייעדתי עצמי להעמיד תלמידים, מרוב עמל ויגיעה כבר לא נותר בי כח לכתוב. וגם אילו הייתי מתיישב לכתוב ראשי פרקים, הייתי מוכרח לגזול זמן ממחשבה עליהם, והרי למלמד אין רשות לכך בכדי שלא יעשה מלאכתו רמיה".

ישיבת "פורת יוסף"

בישיבת "פורת יוסף" קבע רבינו את עיקר מקום לימודיו; בשעות הבוקר, בשיעורו הקבוע שארך קרוב לארבע שעות. ואחר הצהרים, בכולל האברכים שבהיכל הישיבה, שם האציל מרוחו וידיעותיו הנרחבות בכל חלקי התורה. כמו כן יסד בישיבה כולל אברכים ביום שישי, לצד שיעורו הקבוע במשניות סדר זרעים ביום זה שנים רבות.

עם פטירת רבו המובהק בשנת תש"ל, נטל רבינו שכם אחד עם הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, את הנהגת הישיבה. רבי עזרא, כבר עשור שנים קודם לכן, היה שבע רצון ובטוח בתלמידיו הגדולים, שישמרו על הישיבה כצורתה וצביונה.

רבי עזרא שהיה קצין ומדויק מאוד בלשונו, התבטא פעם בהתפעלות על תלמידו המובהק, רבינו, וכה אמר:

"הרבה יגיעות התייגע רבי יוסף חיים ע"ה לשכנע את הנגיד יוסף אברהם שלום להקדיש כספו לבניית הישיבה. הרבה יגיעות התייגעו רבי שלמה לניאדו ורבי בן ציון חזן בישיבה בעיר העתיקה. הרבה יגיעות התייגעו אנו כשגלינו מן העיר העתיקה והתפזרנו בבתי כנסיות, ועד שהקמנו על תילה את הישיבה מחדש - וכל היגיעות הללו היו שוות כדי שיצא לנו חכם בן ציון אחד!"

רבינו ידע כל זאת, והעיד ששמע מפי רבו בערוב ימיו: "עליך אני סומך בהנהגת הישיבה", הרגיש בכך אחריות גדולה, להעביר את התורה באופן של "קיבל ומסרה". פעם, בשעת רצון אמר בערגה לתלמידיו: "הדרך אותה אני מלמד, היא דרך העיון האמיתי אותה קיבלתי מרבי עזרא עטייה. והדרך בה אני מלמד את השיטה, היא הדרך אותה קיבלתי ממנו. שנים רבות עקבתי אחריו, עקבתי אחר דרך לימודו, עקבתי אחר הנהגתו, עד שקיבלתי דרכו בשלימות".

הוראה

פוסק נודע היה רבינו, כבר בצעירותו הוסמך להוראה על ידי רבני הישיבה וגאוני הדור, בהיותו יוצא ונכנס בבתי מורי הוראה מובהקים - כדוגמת הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל, רבה של ירושלים, ורבי שמשון פולנסקי זצ"ל, רב שכונת "בית ישראל". אך את עיקר תורתו וגישתו הייחודית בהוראה ינק מרבו המובהק הגאון רבי עזרא עטייה - עליו העידו מרנן ורבנן הגאונים בעל ה"חזון איש" ובעל ה"הר צבי" זצ"ל שסברתו כסברת הראשונים, עקב אחריו שנים על גבי שנים, ולמד ממנו דרכי הוראה וככלים בכל חלקי השולחן ערוך עד ל"שולחן ערוך החמישי". בערוב ימיו העיד על עצמו שבמשך למעלה משלושים שנה לא זזה ידו מתוך ידו.

אך למרות זאת נמנע רבינו לא הורה לאחרים עד לשנת תש"ל, עם פטירת רבו המובהק, שלא להורות הלכה בפניו. וגם אז, היתה דמותו נר לרגליו, וכלשונו: "בכל פעם שאני מורה הוראה, דמותו של רבי עזרא לנגד עיני". וכך, היה רבינו לעמוד ההוראה בדור, היה מורה בהחיות עצומה בכל ארבעת חלקי השולחן ערוך. אחריות גדולה ראה בכל הוראה שיצאה מפיו, במאזני פלס שקל כל סברא בהכרעותיו הבהירות בכלל ובפרט בשאלות הטכנולוגיות המתחדשות.

ולא הסתפק בכך, גם העמיד תלמידי חכמים בעלי הוראה מובהקים, בשיעורי הלכה הנודעים שהיה מוסר שנים רבות בימי ישיבי ביישיב "פורת יוסף" ובשבתות בבית הכנסת "אהל רחל" לפני תפילת מנחה. משנות התש"ל עד לימי חוליו בשנת תשנ"ב.

וכאיש הלכה ראה גם את היחס לממסד המדינה בראי ההלכה, כשנדרש לשאלת ההצבעה למוסדות הרשמיים - מנה ארבע סיבות הלכתיות להמנע מהשתתפות, מתוך השולחן ערוך, אותם קיבל מרבו הגאון רבי דוד יונגרייז זצ"ל, ראש בית הדין של העדה החרדית בירושלים.

וכדיין מומחה לרבים עמד רבינו בראש הרכב בית הדין לענייני ממונות מטעם המועצה הדתית בירושלים, מייסודו של רבה של ירושלים הגאון רבי בצלאל זולטי זצ"ל. שפט את ישראל קרוב לעשרים שנה בחכמה ופיקחות, מתוך מורא הדין נדיר וייחודי לדמויות הוד קדומים.

וכך זכה רבינו להיות אחרון ההוראה לציבור בני התורה בארץ הקודש ובעולם, בחייו ולאחר פטירתו בסדרת הספרים "אור לציון" - תשובות בהלכה.

הנהגת הציבור

צנוע ונחבא אל הכלים היה רבינו, והתרחק כל ימיו מלכהן במישרה רשמית כל שהיא, וכשהציעו לו לכהן כרבה של ירושלים, עשה כל שביכלתו שלא ליטול משרה זו. אך עם כל זאת לא משך ידו מלהתערב ולעזור בענייני הציבור, ובפרט במאבקים על ענייני הדת בארצנו הקדושה, והיה מראשי המתריעים על שמירת חומת השבת בארץ.

ובכל מקום שהלך פעל להעמדת הדת על תילה, להקמת בתי דין צדק לענייני כשרות והוראה ולדיני ממונות, כמו גם הכתרת רבנים גדולי תורה ויראה, שוחטים מומחים ומוהלים והקמת מוסדות חינוך תורניים.

מתוך רגש אחריות אל העם שבשדות, יזם והקים בעצה אחת עם הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל רשת תלמודי תורה על טהרת הקודש עבור המוני בני עדות המזרח. כקברניט הספינה ניהל את מערכות הרשת לאורך שנים רבות, וזכה לגדל עשרות אלפי ילדי ישראל בדרך החינוך בדרך המסורה על טהרת הקודש, וכרבי חייא בשעתו עשה "שלא תשתכח תורה מישראל".

במקביל לכל זה, מוהל מומחה היה רבינו, והחשיב מאוד מצוה נעלה זו, להכניס ילדי ישראל בבריתו של אברהם אבינו. כיתת רגליו, והקדיש זמנו, ובחינם, לא נטל פרוטה!

שעות רבות הקדיש רבינו מזמנו למען הכלל, לבו פעם ויקד באהבת ישראל מופלאה. לבו היה נתון לצרת הזולת. אף כמה תשובות בהלכה גנז, למען השלום. מקרוב ומרחוק הריצו לפניו המוני שאלות סבוכות בשלום בית ודבריו נתקבלו כדברי אורים ותומים, וכך בחינוך ילדי ובנות ישראל, היה למורה דרך למנהלים ומנהלות, להשיב לב בנים אל אבות, לתפארת בית ישראל.

וכך שימש רבינו כדמות מופת לתלמיד חכם בעל שיעור קומה, מלא בכבוד אלוקים, כסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה; "כרועה עדרו ירעה, בזרועו יקבץ טלאים, ובחיקו ישא עלות ינהל" (ישעיה מ).

קשריו עם גדולי ישראל

טבעו של רבינו יצא בהיכלי התורה, בבתי מדרשם של גדולי ומאורי הדור, מכל העדות והחוגים. כבר בצעירותו נתפרסם בגאונותו בפני ראש הרבנים בארצות הברית, הגאון רבי אליעזר סילבר זצ"ל, שכבואו לישיבת פורת יוסף התכנסו תלמידי הישיבה לבחינה לפניו. הגאון הרצה קושיא חמורה בענייני טהרות, ורבינו נענה על אתר בתשובה חדה וקולעת. ובכוחו הגדול הכיר גם הגאון מבריסק, מרן הגרייז זצ"ל, שהיה מפנה שואלים בענייני טריפות אל רבינו, בעקבות דברי שבח ששמע עליו מפי ראב"ד ה"עדה החרדית", הגאון הצדיק רבי דוד יונגרייז זצ"ל.

ראשי הישיבות עמדו משתאים לשמע גאונותו הנדירה, הגאון רבי אלעזר מנחם מן שך זצ"ל, היה מתעניין בדעת רבינו, ודרך בנו רבינו הגאון רבי אליהו אבא שאול שליט"א, שלמד בישיבתו, היה מפנה אליו קושיות חמורות בש"ס ופוסקים. פעם בא לפניו הרב שך ראש ארגון בב"ת שהוקם למען בני תורה ספרדים בבני ברק, לדרוש בעצתו, והרב שך ענהו: "הרי רבי בן ציון ורבי יהודה צדקה עומדים בראשות הארגון, הנני סומך עליהם".

ראשי ישיבות "חברון" ו"אור אלחנן"; רבי אברהם פרבשטיין ורבי מאיר חדש, זכר צדיקים לברכה, הכירו בגדולתו בעקבות שהייתם במחיצה אחת ב"בית הארחה" מטעם "וועד הישיבות" בנתניה, כשהיה רבינו נושא ונותן כגיבור ואיש מלחמה בכל חלקי התורה, והכל מתגודדים סביבו. ראש ישיבת "בית התלמוד" הגאון רבי דוב שוורצמן זצ"ל הפליג בשבחו, ופעם התבטא:

"ראשי הישיבות צריכים להתבייש בפני רבי בן ציון שעלה על כולם בחשבון הסוגיות, וששכלו חד ובהיר כמו שרואים בסברותיו של בעל התומים". כמו כן, הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בעל ה"אגרות משה" עמד על גדולתו של רבינו בביקור קצר בביתו, ובצאתו העיד עליו ש"שכלו ישר".

וכן רקם רבינו קשרים אדוקים עם גאוני וצדיקי הדור מחכמי ספרד, שרידי דור דעה של מקובלי ירושלים, הגאונים הצדיקים; בעל "ישכיל עבדי" רבי עובדיה הדאיה, רבי יעקב עדס, רבי סלמאן מוצפי, ורבי ששון מזרחי, זכר צדיקים לברכה. ועמד בקשר מתמיד עם צדיקי בית אבוחצירא, ה"בבא סאלי", ובנו הגאון הצדיק רבי מאיר אבוחצירא זצ"ל. פעם תמה בפניו אחד מבאי ביתו על מנהג שנהג רבינו בו היתר ובית אבוחצירא נהגו בו איסור, הוכיחו רבי מאיר ואמר: "אסור להרהר אחר רבי בן ציון".

אחרית ימיו

בתחילת קיץ שנת תשמ"ג יזם רבינו מסע לחו"ל, לגיוס הכספים הרבים הנדרשים לפריסת הרשת הארצית למען תלמודי תורה בארץ הקודש. וביום שלפני הנסיעה, י"ג סיון, נתבקש לישיבה של מעלה הגאון הצדיק רבי יעקב מוצפי זצ"ל, שהיה קרוב מאוד לליבו של רבינו ולא אחת ישב עימו בבית הדין, ההלוויה יצאה מבית הכנסת "שמש צדקה", בו כיהן כרב הקהילה. אחרון המספידים היה רבינו. נשא דברים קצרים בקול חנוק ונרגש. ובמהלך ההלוויה איבד את הכרתו והיה שרוי בסכנת חיים. הרופא שקיבלו קבע: "המצב אבוד. נותרו לו ארבע שעות".

המונים נהרו לישיבת "פורת יוסף" לעצרות תפילה בהן קראו כל ספר תהלים בדמעות שלישי, ואכן באופן פלאי התעורר רבינו ואט אט שב להכרתו. כשהחלים אמר: "כשחליתי, אחזו המלאכים במיטתי ומשכוה כלפי מעלה, והתפילות הרבות למעני משכו כלפי מטה, עד שגברו התפילות ונשארתי בחיים!"

בתקופה שקדמה לזו היה רבינו בשיא פריחתו, ואירוע זה הביא למפנה באורח חייו, מאז נתפרסם גם בציבור הכללי, כאיש מורם מעם, ומעבר לשיעוריו הקבועים בתורה והוראה, נהפך ביתו ובית מדרשו לתל תלפיות, מקרוב ומרחוק נהרו אליו המוני בית ישראל מכל גווי הקשת לקבל ממנו עצה וברכה. ומחובת הכרת הטוב למתפללים בעדו לא קבע שעות, קיבל כל אדם בהסבר פנים יפות ובכל זמן. כמה מופתים חולל, כמה ניסים פעל, שלא כדרך הטבע. כאשר הוא עצמו מיוסר ומשותק בחצי גופו, "אבלו בלבו וצהלתו על פניו".

תקופה נוספת בה חל שינוי משמעותי במצבו הבריאותי של רבינו היה בעקבות הסתלקותו של ראש הישיבה, ידידו הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל. היה זה ביום י"ב חשוון תשנ"ב עלתה נשמת ראש הישיבה למרום. ומאז, מצב בריאותו של רבינו הלך והורע, בייסורים שהלכו וגברו. בסוכות תשנ"ג נפטר ידידו, הגאון החסיד רבי יוסף עדס זצ"ל. ביום ב', ג' מנחם אב תשנ"ד, נפטרה אשתו הרבית הדסה ע"ה.

כשנתיים ימים קודם פטירתו סבל רבינו מכאובים רבים ויסורים נוראיים, כמעט ולא השמיע קול אך 'נר אלוקים טרם יכבה', מצבו הרוחני המריא שחקים.

בשנת תשנ"ח, ביום י"ט לחודש תמוז, נתבקש רבינו לישיבה של מעלה, מסע ההלוויה וההספדים יצא מהיכל ישיבת "פורת יוסף" בה הרביץ תורה עשרות בשנים, וכך, כאשר על פי בקשתו הונחו על מיטתו ספריו שיעידו על עסקו בתורה לשמה, ובמעמד רבבות אלפי ישראל יצאה המיטה לרחובה של עיר ומסע ההלוויה המשיך לבית ההלוויות בשכונת סנהדריה.

אחר מיטתו

"הגדלות של הגדולים היא אשר מחזה שדי יחזה, ההסתכלות על צלם האדם, כהחזון איש זצ"ל שאפילו לאחר פטירתו עדיין דבריו נשמעים, הולכים אחר הוראותיו ופסקיו. זה מראה על עוצמת גדולתו האמיתית" (אור לציון חכמה ומוסר עמוד פ).

ורבינו השאיר ברכה אחריו: מאות תלמידים שהעמיד ולזכרו תאוות נפשם, אשר משמשים בלגינו של מלך, מרביצי תורה ראשי ישיבות ויושבי על מדין, לפי דרכו והנהגתו. סדרת ספרים "אור לציון"; תשובות בהלכה, וחידישי ש"ס, וספר "חכמה ומוסר". ישיבת "אור לציון", העומדת בראשות בנו יחידו הגאון רבי אליהו אבא שאול שליט"א. ועל ידה מכון "אור לציון" העוסק בעריכת דברי תורתו בכל חלקי התורה.

פנינים משולחן גבוה

בעניין מדת האהבה בגוים

[תמלול של שיחה עם רבינו]

רבינו: "לא יתכן בעולם אהבה בגוי, בשום אופן. גוי אינו יכול לאהוב לא את אביו לא את אמו ולא את בנו".
שאלה: כיצד יתכן, הרי אהבת אב לבנו זה דבר מולד בתורשה?
תשובה: "פלאי פלאים, הוא לא בן אדם. אהבתו לבניו היא רק בזמן שאין הדבר נוגע לאינטרס שלו. אך אם יש מאכל אחד עבורו או עבור בנו, יאכל הוא ולא יתן לבנו".
שאלה: הלא אהבה זו של נתינה לבנים מצויה אפילו אצל בעלי חיים.
תשובה: "אם הוא אוהב מישו, זה ענין בטבע כמו בהמה. אבל גוי לא יעשה דבר שלא בטבע בשביל חברו. לדוגמא, הוא יאכיל את אביו, שזהו בטבעו של עולם, אבל לעשות לו קורת רוח בשביל שאביו ישמח, אין דבר כזה. וכי ישמור שבת לשמח את אביו? ישראל אוהב את חבריו אפילו בלא שיטפל בו. אוהב אותו בלבד".
שאלה: הרי דמא בן נתינא עשה מסירות לכבוד אביו, אפילו שהפסיד ממון (קידושין לא ע"א).
תשובה: "יש אהבה ויש יראה. אותו גוי שכיבד את אביו, לא עשה כך מפני שאהב את אביו אלא מיראה, ויראת העונש ודאי ששייך אצל בני נח. והרי כתב הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ח ה"א) לענין שכר אומות העולם על קיום ז' מצוות, שהוא רק בזמן שעושה מפני שכך ציוה ה' על ידי משה ולא מפני הכרע הדעת".

בענייני 'ברכות'

- פעם הגיע אברך וביקש מרבינו ברכה על ב' דברים, שיזכה לזרע של קיימא ושיהיה לו פרנסה בריוח. ורבינו ענה: "אי אפשר שניהם יחד, תחליט או בנים או פרנסה" (ע"פ גמ' תענית ח ע"ב). ורק אחר שהשואל החליט על אחד מהם - עשה מי שבירך.
- מעשה שהיה באחד שבא לקבל את ברכתו של רבינו בדבר מסוים שהיה צריך לו, ורבינו הבטיח לו שיושע. כעבור זמן ועדיין ולא נושע, בא ושאל על כך. שאלו רבינו: "סיפרת את ההבטחה למישהו?" השיב הלה כן. אמר לו רבינו: "אינך יודע שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, איך סיפרת?". ברכו שוב והזהירו שלא יספר ונושע. לאשה אמר שאפשר לספר.
- לאחד שבקש ברכה להצלחה בתורה, אמר רבינו: "תבקש משהו אחר. בתורה צריך לעמול. אין ברכות בתורה". ונמנע מלברכו. ופעם בא לפניו בחור ישיבה לבקש ברכה להצלחת הלימוד, ורבינו ברכו: "שתזכה לכווין לאמיתה של תורה". כעבור זמן חזר הלה על מבוקשו, ורבינו נמנע מלברכו. אמר: "תעמול!"
- היו פעמים שנמנע מלברך על בנים, ואמר פעם אחת לאדם שביקש שיברכו: "בשביל מה לך בנים, יש הרבה צער מהם"...
- פעם נשאל רבינו על כח ברכתיו שהיו עושות פרי כידוע, וענה: "בלימוד שלי אני משתדל להגיע לאמת ואיני חוסך במאמצים אף שזה לוקח פעמים שש או שמונה שעות. ובלימוד התלמידים, מימי לא אמרתי דבר שקר או שאינו לאמיתה של תורה. ומי שכח דבורו מצורף לאמת, וכל מגמתו לברר האמת, ואינו מוציא דבריו לבטלה, יש משמעות והשפעה בשמים לדברים שאומר". ובהזדמנות אחרת ענה: "יכולני להעיד על עצמי שבמשך ארבעים שנה עבדתי על לאהוב כל יהודי כמו בני". ופעם הזהיר שלא ללכת לבקש ברכות מסתם אנשים בעלי שם, והפטיר: "אני סומך בברכותי שהקב"ה ירחם עליהם, בזכות האמונת חכמים שלהם".
- בשבת חתן של קרובי משפחה, שאל רבינו בסעודה: מי יודע מה המקור לנוסח הברכה "המברך את עמו באהבה", היכן מוזכר בתורה שצריך לברך באהבה. והפטיר בצחות: אם לא תדעו תשובה, אגלה לכם שנה הבאה בברית של הזוג. פנה אליו אחד מבני המשפחה וביקש לשמוע התירוץ, ואמר: "כתוב בהלכה שיש לכהן לברך בקול רם! אם אין אהבה, אין קול רם. שכן הוא דרך האהבה, שמברכים זה את זה בקול רם".

במעלת גדולי ישראל, דעת תורה

פעם שמע את אחד מתלמידיו עורך השוואות בין תלמידי חכמים מופלגים שבדור. ואמר: "משל למה הדבר דומה, לאדם שיש בביתו משקל קטן ששוקל יהלומים. והמשקל יכול לשקול רק עד עשרה גרם, פעם הביאו משא גדול, שק של סוכר, והניחו על המשקל, וסופו היה שנשבר. והנמשל: אנחנו אנשים שהמשקל שיש לנו בשכלנו הוא קטן. איך נבוא לשקול ולהעריך את דרגתם של גדולי ישראל. המשקל שלנו ישר!..."

נשאל פעם מיהו אדם גדול, והשיב: "צריך להיות אדם גדול כדי לומר מיהו אדם גדול".

היו נושאים שונים שנמנע מלהורות בהם, והיה מפנה לגדולי הדור. לדוגמה: בעידן פרשת המחתרת [הר הבית], כשנשאל רבינו לדעתו, אמר: "בהיות והדבר צריך הכרעה לכלל ישראל, ויש לדון בו משום רודף, איני רוצה להחליט בדבר". והוסיף: השאלה מורכבת ודורשת מתינות ושיקול הדעת, ובכדי להכריע בה יש לשמוע חוות דעתו של חכם בעל מזג מאוזן, שלא יהיה חם מדאי ולא קר מדאי. והפטיר: "לדעתי, יש רק אחד בדור או שנים בדור מגדולי ישראל שיכולים להכריע בזה".

אברך שהתגורר בעיירת פיתוח, שאל את רבינו האם יעדיף ללמוד בינו לבין עצמו, או להקים עולה של תורה בפתיחת כולל אברכים ושיעורי תורה וכו'. רבינו שמע והראה פנים לכאן ולכאן, ולבסוף: "איני מכריע לך. שאל את הרב שך, ומה שיאמר תעשה". והפטיר במאמר הגמ' (שבת נה ע"א): "רישך בקריי, רישא דרישיך בחמימי". שעל גדול הדור מוטלת האחריות להכריע בשאלות מורכבות.

כששמע אברכים שטוענים שיש שני סוגי "דעת תורה" בהלכה ובהשקפה, חייך והגיב נחרצות: "העולם סבורים שאלו הם שני דברים, אבל טעות בידם. אין דבר כזה! השקפה גובעת מההלכה, כי מי שלימודו בעומק בעיון ובחתיירה לפשט עד ההלכה למעשה, יש לו כח הכרעה בהלכה, ויש לו דעת תורה בכל. ומי שאינו כזה, אין בהשקפתו כלום!"

כשידבר בענין הליכה להתייעצות אצל מקובלים או רבנים שלא שימשו כל צרכם, אמר: "גם מי שלמד את כל ארבעה חלקי שולחן ערוך ובקי בהם על בוריים, אם לא למד את סוגיות הש"ס בעיון, אין לו דעת תורה!"

בא לפני רבינו בחור ישיבה שרצה לעבור לישיבת הסדר, לבקש הוראה או היתר. ענהו רבינו בשאלה: האם הנך מוכן לעשות ככל שאפסוק לך? ונימק: אם לא, מה שתבחר זה פחות חמור מאשר העוון הזה של "ועשית ככל אשר יורוך!"...

את דאגתו של רבינו לאברכים העוסקים בתורה מתוך הדחק, ניתן לראות במכתב ששיגר לידידו, רב קהילה בחו"ל לקראת חג הפסח [תשל"ה], וכה כתב:

"אבקשך שלא תנוח ולא תשקוט לבקש מאת אחינו הנדיבים ותסביר להם שכולנו חיים בזכותם של התלמידי חכמים, בפרט ת"ח שבירושלים תובב"א שהשפע יורד לכל העולם בזכותם, ואין אפשר לערוך סדר ולחוג את החג כשתלמידי חכמים ח"ו ביתם ריק, משכורתם הזעומה בקושי מספיקה להם אפילו בעבור חצי חודש, וכ"ש שצריכים יין ומצות בגדים ונעליים לבניהם הקטנים. ואני בטוח שדברים היוצאים מן הלב יכנסו ללבם הטוב והטהור של אחינו הנדיבים".

הנהגת בן תורה

אמר פעם לתלמידיו: "כשאני רוצה לבחון את מעלתו ודרגתו של בחור ישיבה, אני רואה איך הוא הולך ברחוב, אם הולך בתנועת גוף מהירה, אני מעריך אותו, ואם מתהלך בכבודות עקב בצד גודל, אני מעריך אותו. כי בחור שהולך מהר יש לו חיות, וגם בלימוד התורה הוא לומד בערנות ובמרץ".

אמר: "בן תורה שמדבר בענייני פוליטיקה, הרי זה חילול ה"ו".

עוד אמר: "לא ראוי לבן ישיבה לגדל בלורית, אף שאין בזה איסור מצד הדין, מפני שדרך העולם בכך. וכן לא ראוי לבן ישיבה להסתכל במראה".

על מאמר חז"ל "הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו" (חולין מד ע"ב), אמר: "הדומה לכיעור הוא הרבה יותר רחב ממה שאנשים חושבים".

באחד השיעורים ביום שישי, נכנס לפתע בעל הבית ללא רשות ואמר לרבינו: "אין לי חזן לשבת לקריאת התורה". שאלו רבינו למקום בית הכנסת, והשיב ב'ליפתא'. אמר לו רבינו: "בסדר, יש לך חזן". לאחר יציאתו הצביע רבנו על אחד התלמידים ואמר לו: "אתה תהיה החזן!" ניסה הבחור להשתמט, ואז אמר לו רבינו: "אתה יודע מה זה לזכות את הרבים? אילו היה לי כח הייתי הולך בעצמי, והפטיר: 'תזהר, שלא לבקש שכר על הקריאה, כי ברגע שתבקש, הערך שלך יורד בעיניהם. נעשית כבר כמותם'".

- נודע לרבינו על אחד מתלמידיו בשיעור, שמנהגו בימי שישי לקרוא את פרשת השבוע בשידור ברדיו על מנת לזכות את הרבים. שלח לקרוא לו והניאו מכך, שאין הדבר מתאים לבן תורה.
- בתפילת יום הכיפורים בבית הכנסת, נהג רבינו להיות שליח ציבור מחזרה ואילך, ואחד ממקורביו היה ניגש מנשמת כל חי ועד החזרה. שנה אחת איחר אותו חזן, וחשב להזדרז בזמירות על מנת להיות מוכן לגשת לתיבה בנשמת, הבחין רבינו בכך ורמז לו שלא יגש להתפלל כשליח ציבור בשנה זו, מפני חילול ה'.
- לתלמיד חכם שעסק במסחר יהלומים, יעץ רבינו שימנע ולא ישתתף בארוחת הסוחרים במסעדה [גלאט], וכה היו דבריו: "אתה בן של רב, לבוש כמו רב, עם ציציות בחוץ, זקן ופאות, ויושב במקום כזה עם אנשים בהופעה כזו. מה יאמרו אנשים, הם הרי לא יחשבו שאתה סוחר, ויש בזה חילול ה'".
- יעץ לבחור שיש לו כסף, שבמקום שיקנה ספרים על מנת להשתמש בהם בביתו, עדיף שיקנה מגבעת וחליפה נאים. שזה מביא לאהבת תורה בעיני אמהות, שיביטו בו דרך החלון ויתרומם בלבם כבוד לומדי תורה, ועל ידי זה ישלחו את בנם לשיבה. אך בספרים פחות כדאי להשקיע, שהרי רוב היום נמצאים בבית המדרש, וישתמש בהם רק פעם בהרבה זמן.
- אמר: "בחור ישיבה, שלא יעסוק בגמילות חסדים כי אם במקום שתצמח תועלת מרובה במאמץ מועט".
- אברך שאל: מה שיעור עשיית חסד. ורבינו השיב: "כלל גדול בדינו, שכל דבר שאין הגדרתו מפורשת בתורה, נוקטים לפי הכלל: "דרכיה דרכי נועם". דהיינו, שכל אחד יגמול חסד עם הזולת עד כמה שהחסד לא גורם לו להיות עצבני. אך עם זאת, צריך לשאוף להגיע למדרגתו של אברהם אבינו, כך שכל הזמן יוסיף במידת החסד.

בענייני חינוך

- היחס הנכון בחינוך הבנים, משתנה לפי תכונות אופי הבן מצד תולדתו, כמ"ש "חנוך לנער על פי דרכו" (משלי כב, ו). יש נער אשר מזגו קשה ועומד על דעתו, עמו אסור ללכת בדרך קשה, כי אף אם נראה כלפי חוץ שהוא שומע ומקבל, את מזלו אי אפשר לשנות. ולכן ראוי לדבר עמו בלשון רכה. וזה הכלל "אם לא הולך בקשה - ילך ברכות, אם לא הולך ברכות - ילך בקשה".
- רבינו נשאל אודות ילדים חסרי משמעת, ולדוגמא בשולחן שבת, אינם שומעים בקולו לשבת ליד השולחן בקידוש וכדו'. והשיב: "צריך לדעת שיש ילד שאם צועקים עליו, הוא מורד, ואדרבה לא שומע ועושה אחרת. ילד כזה אין צריך ללכת אתו בצעקות, ולא זו הדרך. אדרבה הרי חז"ל אמרו (מו"ק יז ע"א): "לפני עיור לא תתן מכשול - במכה לבנו גדול הכתוב מדבר". זו הלכה לאבא שצריך לדעת כיצד מחנכים ילד גדול או עקשן, שלא יגרום לו למרוד ע"י הכאה או צעקות. אלא הדרך הישרה היא ללכת אתו בטובות ולקרבו אליו בנחת.
- בין דברי הדרכה בכנס הורים, אמר רבינו: "אסור לשכוח כי בנוסף למה שהם ילדיך או תלמידיך, הם בני אברהם יצחק ויעקב. ראויים הם ליחס מיוחד. ולכן צריך להשתדל למצוא בכל ילד את הנטיה החיובית בטבעו ולפתחה עמוק בנפשו, ולהטיל עליו תפקיד הערב לו ולעודדו בפרסים וכדו', כך יפתח בלבו שהוא מוצלח ומועיל לסביבתו, ובסופו של דבר יצליח".
- אמר: יש לדעת, כי הילדים רכים, צריך לדבר אליהם בלשון רכה. לעולם לא להעיר לילד בזמן שהאבא או האמא במתח ורוגז. בשעה זו עדיפה השתיקה, ורק לאחר זמן לברור את המילים ולאומרם מתוך חיוך ואהבה, בזמן שהמחנך רגוע לחלוטין. ובשעה שמדברים עם הילד, יש להזהר לדבר בלשון נקיה. כי ילד רגיש, עוקב אחר כל תנועה של ההורה, ויזכור כל מילה שאמר אביו כל ימי חייו".
- לענין הכאת הילדים, אמר רבינו לתלמידיו בשיעור: "צר לי מאוד על מי שכועס ח"ו ומכה את בנו. צריך לדעת מזה מסוימת כמה להכות, ובפרט קטנים שלא הגיעו לגיל חינוך, יעשה האב על כל הכאה חשבון נפש, ולא יעניש בפזיזות". והפטיר: "לדעתי, אסור להרביץ לילד אחרי שנעשה בר מצוה".
- אודות הגישה החינוכית לילדים, אמר שיש לתת להם חופשיות, ולא להעמיס עליהם בהשגחת יתר.
- ח. בשעותיו בנופש התפללו בהנף החמה. אחד התלמידים שאל האם להקיץ את הבן שהיה עדיין ישן. ואמר "אם הוא ישן, סימן שהוא צריך לישון ולא להקיצו".
- אמר פעם להורים: "אם תרצו שלילדים יהיה מנוחת הנפש כל החיים, לעולם אל תגביהו את הקול בבית".
- פעם אמר: איך שמרגילים את הילד להרדם בקטנותו, כך ירדם כל חייו. לכלתו, אחר לידת אחד מנכדיו יעץ רבינו להניח את עריסת הפעוט ליד מכונת כביסה פועלת. ואכן, אותו ילד הורגל לישון מתוך המולה ורעש עד היום.
- פעם שמע רבינו מאברך ממקורביו שנוהג ללמוד עם בנו בשבת רק זמן קצר לפי סדר הלמוד המופיע בדף קשר, ושאר היום עוסק בתורה בעיוני הפרשה בינו לבין עצמו. ולא היתה דעתו נוחה מכך. אמר לו: "מה שכבר למדת

- זכית, מכאן ואילך עליך להקדיש שעות ללמוד עם הבנים, לחזור עמהם בנחת על כל מה שלמדו כל השבוע.
- אמר פעם למקורבו: "בימינו צריך להשקיע את עיקר כח התפילה על חינוך הבנים. כל שאר עניני העוה"ז, אין כל כך הרבה מה לדאוג עליהם, כי הקב"ה נותן לאדם את הראוי לו, אך על חינוך ילדים, צריך להתפלל הרבה".
- פעם נשאל רבינו מאחד שעסק בפעילות במקום שרחוקים מתורה ומצוות, האם עדיף לפתוח תלמוד תורה במקום, או ישיבה לבחורים בעלי תשובה, והשיב: "תעשה חשבון, עד שאתה לוקח בן אדם והופך אותו לבעל תשובה - דבר שלוקח הרבה זמן, באותו זמן אתה לוקח ילד ומכניס אותו לתלמוד תורה, והוא כבר ישפיע על הוריו לחזור בתשובה. ונמצאת מרויח את שני הדברים בזמן קצר".

בענייני ישיבות וכוללים

- ראש ישיבה בא לשמוע דעתו של רבינו אברהם מוכשר שהצטיין בהופעתו הציבורית ובכושר הסבר מיוחד, האם למנותו לר"מ בישיבה. וענה: בקריאת שמע כתוב: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך ושננתם לבניך ודברתם בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וגו'. ולכאורה קשה, מה הסמיכות של "ושננתם לבניך", שממנו דרשו מצות לימוד תורה לתלמידים, לאמצע הפסוקים העוסקים ב"ובשכבך ובקומך ובלכתך בדרך".
- ומכאן יש ללמוד יסוד גדול: כשבאים לבחור רב ללמד תורה לתלמידים, צריך להשים את הדגש לא על דיבור רהוט, או מי שיוזע לערוך חידושים נפלאים, אלא מי שמקיים בעצמו: "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך, ודברתם בם בשכבך ובקומך ובלכתך בדרך". זו הדוגמא אישית הראויה לרב!
- למנהל הישיבה הקטנה ב"פורת יוסף" אמר רבינו: "תבדוק טוב את נערים שבאים להתקבל, האם הם כלי קיבול לתורה עם יראת שמים". והפטיר: "אין זה מתפקידנו לדאוג לכל העולם".
- בא לפני רבינו תלמיד וסיפר שבבית המדרש בו לומד האוירה מאד לחוצה, מצד הספק ועומס הלימודים ומצד השאיפות וניצול הזמן, ומרגיש מאוד בלחץ, כמו שאוכל ואוכל בלא להרגיש טעם. ורבינו ענה: "זה לא השיטה שלנו, אנחנו בזמנו, למדנו בישיבה קרוב לחצי יום, ובלא שום לחץ, וברוך ה' תראה כמה גדולי תורה יצאו מישיבת פורת יוסף. דע לך, כל דבר שנכנס בלחץ יוצא בלחץ. הדרך הנכונה ללמוד בנחת ושמחה".
- אברהם סיפר שלמד בצעירותו בכולל שעל יד הישיבה "פורת יוסף", ולפני שעבר לכולל אחר בא לפני רבינו לומר שלום. רבינו העריך את ההנהגה לומר מלות פרידה, והוסיף: "זה טוב מידי פעם לעבור מסגרת, להתרענן ולהתחדש, לומדים במרץ והתחדשות. אחרת יש התנוונות".
- עוד סיפר האברהם לרבינו, ששקל בדעתו לעבור לכולל שלומדים יו"ד והמלגה גבוהה וקרוב לבית, אך נפשו חשקה בלימוד אבן העזר כפי שעסק בכולל הקודם, אך הוא רחוק מהבית וההגעה באוטובוס עם מראות אסורות. בא ושאל מה נכון לעשות, ונענה: "לא עוזבים כולל בגלל תוספת כסף, הכסף יבוא בדרך אחרת". וכנשאל, ומה עם הפריצות שבדרך. וענה: "עדיין לא עוזבים כולל טוב בגלל הסיבות האלו, תשב בתחילת האוטובוס".
- אברהם שמשפחתו תומכת בו ואשתו עובדת ומכניסה משכורת מכובדת, שאל את רבינו: היות ולדעת הרמב"ם יש איסור בקבלת תמיכה על לימוד התורה, האם עדיף שימנע מלקבל מילגה. ימשיך ללמוד בכולל, אך בלי משכורת. וענהו רבינו: זו עצת היצר, אברהם צריך ללמוד בכולל ולקבל משכורת כמו כולם! והפטיר: גם אני אלמד יותר טוב, אם תשלם לי...
- אברהם שאל: יש לי תחביב לנגינה ואומנות הציור, האם מותר לי בשעות הפנאי לעסוק בהם, או שיש לחוש לביטול תורה? וענה: "אם מחמת כן יבטל מלימודו, אסור! אבל אם עושה כן בשעות מנוחה כדי ליתן מנוחה למוח, מותר!".
- בירר על מקום פנוי לאברהם בכוללים שונים, וכשנשאל ממנהל הכולל האם מדובר בבן עליה, נענה: על אברהם אי אפשר לדעת איך הוא! רק הקב"ה יודע מה הוא באמת. כשבא אברהם להתקבל לכולל, מספיק שרואים שהוא רוצה ללמוד ויש אפשרות להחזיקו, צריכים לקבל אותו. ולראש כולל אחר אמר: כאשר בא אברהם להתקבל לכולל ומכירים בו שרוצה ללמוד, יש לקבלו! עד כמה הוא מוכשר ומצטיין בלימוד, אין זה עסקו של ראש הכולל אלא של הקב"ה...
- במסיבת חנוכה מטעם ארגון בב"ת בבני ברק, אמר רבינו: "לדעתי, אברהם צריך שיהיה עיקר לימודו בענייני חושן משפט, משם יגיע מעצמו כבר לכל התורה כולה. רק בתנאי שילמדו את הסוגיות במקורן בש"ס, ולאחר מכן טור ושו"ע עם חידושי הגאון רבי עקיבא איגר".
- אברהם בכולל האברכים שעל יד הישיבה שאל את רבינו: מנהגי להאריך בתפילה בדקדוק תיבות ואותיות, ומסיבה זו מאחר בקביעות לכולל ומורידים לו מהמילגה. מה עלי לעשות. שאלו רבינו באיזו שעה קם, וענה: בשעה שבע. שאלו רבינו, האם יכול להקדים בשעה, וענה: ההשכמה גורמת לי למיחוש עיניים. ורבינו פסק: "אם כן, הדבר תלוי במידת בטחונך בהש"ת. אם בטוח הנך שלא יחסר מפרנסתך מחמת ההורדות, המשיך להתפלל כדרךך, ואם לא, תקצר בתפילה ותגיע בזמן - מלבד הדקדוק תיבות ואותיות ב"קריאת שמע" שהוא חיוב מדינא".
- בענין "כולל שבת", לא היתה דעתו נוחה מכך. אמר היה: האשה והילדים צריכים לראות את אבא לומד גם בבית...

“הוא היה אומר”

תורה

- אין דבר שלא כתוב בתורה, רק צריך “גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך”.
- התורה מגבילה את האדם שלא ישחית העולם ושלא ילך אחרי העולם.
- התרופה הטובה והקלה ביותר שאדם יצא מכל הטרדות - זו התורה.
- מי שלא לומד תורה, כשנהיה זקן - פרצופו דומה לקוף.
- אדם שלמד שיעתיים ודקה שכרו פי כמה אלפים ממנו שלמד שיעתיים.
- גידול בנים לתורה, יותר קל בעוני מאשר בעושר.
- אדם שיושב בטל - מוכרח שיחטא. אדם שמתבטל, סימן שהוא חוטא.
- היום אין נסיון ללמוד, אבל זהו הנסיון הכי גדול.
- מי שיוצא לענייני העולם הזה בבוקר, מובטח לו שכל היום לא ילמד.
- לימוד התורה צריך להיות ברמ"ח איברים. לא לשכב במיטה ולקרוא ספר.
- מי שנשען ולומד, יבוא לידי רפיון ומרפיון לעצלות ומעצלות יתרחק מהלימוד.
- מי שאינו לומד בקול, הוא עצל שבעצלנים.
- זה הכלל: מי שרוצה להיות ער, צריך לעמוד ולא להשען.
- היאוש הוא בא כוחו של השטן להפסיק את האדם מלימוד התורה.

תלמיד חכם

- תלמיד חכם או בחור הלומד בעצלות, הכל יעוף. הוא ירד וידעך.
- כלל: מי שלומד בקול רם ומתנדנד בלימוד, סופו שיהיה תלמיד חכם.
- לא כתוב: מקום ש'צדיקים' עומדים - עין לא ראתה, אלא על 'תלמידי חכמים'. צדיק זה ענין אחר.
- לא כל מי שקורא בתורה הוא 'תלמיד חכם', אבל 'תלמיד חכם' צריך שידע לקרוא בתורה.
- מי שמבקש ללמוד 'תורה לשמה' - דוחה מעליו את הלימוד, כאילו משוכנע שהוא לומד ורוצה ללמוד לשמה.
- קודם צריך להתפלל שיזכה ללמוד, וכשכבר לומד, יתפלל שיזכה ללמוד לשמה.
- מי ש'תורתו אומנותו' כל רגע, בכל שעה חושב ומתבונן בהקב"ה ובחובותיו.

דרך הלימוד

- התעמקות בלימוד זו מתנה הכי טובה להקב"ה שאנו משתעשעים בתורתו.
- העיון לצעירים - קל וקשה. קל בגלל הגיל. וקשה בגלל ההרגל.
- מי שבצעירותו לא התרגל לעיין, מובטח לו שלעולם לא יהיה מעיין.
- מי שאומר שהוא לא יכול לקנות דרך הלימוד בעיון - הוא שקרן.
- בשביל לימוד תורה, צריך להיות ישר וערום ביראה.
- לימוד הראשונים מקנה שכל ישר לא רק לתורה אלא גם ליחסי חברה.
- החכמה לא להקשות - אלא לתרץ.

- אם לומדים מהר לא מבינים כלום - חושבים ומבינים.
- אדם ילמד לאט - הוא ממהר. ילמד מהר - הוא מאחר.
- מי שמתיימש מהבנת התוספות, מתיימש מן החיים.
- תלמדו את התוספות כמה פעמים ותראו שבכל פעם יש טעם אחר.
- הרגש לא יקבע את ההלכה אלא ההלכה תקבע את הרגש.

בחורי ישיבה

- אשרי מי שבא לישיבה, אשרי אדם שבא ויודע למה בא [ללמוד], ואשרי מי שבא לישיבה ולומד.
- מי שלא נשאר כל היום בישיבה, לבסוף גם באמצע השיעור ילך.
- בחור שלא נבחן במבחנים - הוא בן אדם שנתיימש מן התורה.
- מי שמוותר על מבחן, הוא בטלן ועצלן.
- מעולם לא ראיתי בחור שלמד תורה במרץ ולבסוף התמוטט.
- מי שכל רבע שעה של שיעור יקר בשבילו, ואפילו אם הפסיד לימוד או התבטל, לא משום כך יפסיד עוד רגע - הוא מהסוג של הלומדים.
- כשם שהבא ראשון נוטל שכר כולם, כן היוצא ראשון הוא כנגד כולם.
- השאיפה: לגמור את הש"ס ולדעת אותו, וזהו דבר זה קל מאוד מאוד למי שהוא מחובשי בית המדרש.
- המאחר לשיעור הוא אדם שאינו מסודר בכלל.
- המאחר זה לא בגלל שאינו יכול אלא שאין לו דרישה מעצמו לניצול הזמן.
- כמו שבחור לומד בבחרותו כך ילמד לאחר חתונתו.
- בבחורי ישיבה מצוי יותר 'תאות כבוד' מאשר 'תאות ממון'.
- בן תורה צריך לדעת שהוא אוכל לא בגלל שהמאכל טעים אלא בכדי שיהיה לו כח.

מצוות

- אדם שיש לו אהבה להקב"ה, לתורה ולמצוות, לא יתכן שידחה את המצוות לאחר זמן.
- לפעמים עצם המצוה זה דבר טוב, אבל ההשלכות היוצאים ממנה - לא טובים.
- הריצה למצוה מגלה על השתוקקות לעשות את המצוה.
- יקר הדרגות אינו לקיים את המצוות אלא להגיע ליראת ה'.

עבודת השם

- החכמה - להיות צדיק. להיות חסיד - זה רחוק מאתנו.
- אדם צריך להיות דרוך אך לא מתוח, זריז אך לא פזיז.
- צריך שמחה והתלהבות בעבודת ה' ומאידך להיות דרוך.
- אדם שמכיר בגדולת הבורא נכנסת בו יראה.
- היראה היא מצוה מצד עצמה ושומרת את האדם מכל עבירה.
- מי שאומר אני ירא את ה' ופוחד ממנו, זה דברים בטלים.
- אם אדם יהיה מרוכז בהקב"ה לא יחטא כלל.
- אדם שהתגבר על יצרו פעם אחת, אין זה אומר שיתגבר פעמים אחרות.

- ידעת ההלכה מביאה לקיום ההלכה, והתלהבות במצוה היא על ידי לימוד המוסר.
- הלוואי שנעשה לכל הפחות פעם אחת בשבוע מצוה אחת לשם שמים.
- עבודת ה' בעניות יש בה קושי שיכול ח"ו לכפור מרוב מחסור, אם לא הוא - אשתו.
- כל החדשות שאדם שומע בעולם הזה, זה רק מפריע לו לעבודת ה'. הכל דברים בטלים ואיבוד זמן.
- הרבי מקוצק אמר שאסור להעיר יהודי ישן, כי הוא מוכרח לישון. ומדבריו נמצאנו למדים, שאסור לאדם לישון אלא אם כן מוכרח.

אהבת ישראל

- המבחן הכי טוב לטהרת הלב, שאם יש לו תרעומת או טינה על איזה עדה מישראל - סימן שהלב שלו לא נקי, לא טוב.
- 'אהבת ישראל' פירושו לאהוב את זה שמנדנד לך כל הזמן כמו את זה שכל הזמן מאיר לך בפנים שוחקות.

"הקנאה התאוה והכבוד"

- העצל - נביא, רופא, יועץ. כשצריך לפגוש מישהו במקום חוץ לביתו, מתנבא ואומר: אינו בבית. כשיש חולה בביתו, נעשה ד"ר ואומר: אין צריך להזמין רופא, תנו לו אספרידין. ולעולם אומר: יש לי עצה אחרת, העיקר שלא יטרח.
- שורש העצלות - תאוה.
- שב במקום למטה, שאם יעלוך תעלה. ואל תעלה לגבוה, שלא יורידוך.
- קנאת סופרים פירושה: 'למה אני לא כמוהו' ולא 'למה הוא יותר ממני'.
- תאות כבוד מצויה אצל זקנים, שאין להם דאגות על פרנסה וממון.
- מי שחולה על כסף הוא נחות מאוד והשכל שלו קטן.
- דבר שיש לו תאוה בו - מוכרח הוא שיסמא את עיניו.
- לא יתכן בעולם שאדם יהיה ללא תאוה כלל וככל, אלא אם כן הוא שוטה או מת.
- אי אפשר להגיע לביטול התאוה אלא רק כשכל חשקו, תאותיו וכיסופיו להקב"ה ישתבש.
- התאוה לבא לישיבה משכיחה את כל התאוות, זו הגדלות!
- אדם שנכנס לתאוה, אוהב את עצמו יותר מדאי - ומי שאוהב את עצמו, עלול לגזול ולהזיק.
- מי שיאמר אני מתוקן אין לי תאוות, זה שטויות, הוא לא מתוקן אלא מסוכן.
- להתגבר על התאוה - קשה מאוד. להחליפם - יותר קל.
- שבירת התאוה אינה 'שלא לאכול' אלא 'לאכול ללא תאוה'.
- אין תאוה גשמית באדם שאין בה נזק.
- התאוה של בחור משחדת אותו לראות שהכל טוב.

ענוה וגאווה [כעס]

- אדם צריך להיות ענו וגאה, על העבר - עניו, ועל העתיד - גאה [שאכן יצליח למצות את כוחותיו].
- תכלית הענוה - שלא יעשה את הענוה מכשיר לגאווה.
- מבחן לענוה - סבלנות.
- יתרגל האדם שלא להתפעל ממה שאומרים עליו; לא דברי שבח או גנאי.
- החכם אין לו במה להתגאות שבכך בראו ה'. והטיפש אין לו במה להתבייש. כך בראו ה'.

- ❧ 'ענוה' אינה שייכת בדורות האחרונים, שבאמת אנו כלום ביחס לראשונים. ו'גאווה' היא בעצם טיפשות.
- ❧ כמה שיותר גדול בחכמה - יכול להיות עניו, כמה שיותר טיפש - יותר גאה.
- ❧ כעס פתאומי אינו בשליטת האדם, אבל המשכו הוא ממדת הגאווה.
- ❧ כשמתעורר כעס על חבר, יחשוב במה הוא עדיף מחבירו שזכותו לכעוס עליו.
- ❧ כלל גדול לכעסן: לעולם לא לכעוס מיד וידחה כעסו ליום מחר.

חכמת חיים

- ❧ אם אתה רוצה שלא יתרגזו עליך, לעולם אל תדבר בטון חד.
- ❧ הצום כשלעצמו קל מאוד, אבל המחשבה למה בא הצום - קשה ביותר.
- ❧ לעולם אדם לא יעלה הרבה, שאם יפול הנפילה תהיה קשה.
- ❧ מנקישות הדלת של האדם, ניכרת מעלתו.
- ❧ כשכבר מגיע השכל לאדם - כבר אין לו כח.
- ❧ ערנות ורפיון תלויים בחשק והתלהבות האדם לפעולה.
- ❧ יתנהג אדם עם חבירו לא כפי שמרגיש כלפי עצמו אלא ימדוד לפי חבירו.
- ❧ אי אפשר להיות ישר עד הסוף, שאז מרוב יושר מתעקם, שמקפיד על דעה בכל מצב.
- ❧ היום ארוך בדיוק כמו שיום תענית הוא ארוך.
- ❧ זמן זה חיים וחיים זה זמן.
- ❧ לא כל מי שחובש כיפה נקרא דתי, אלא מי שדתי חובש כיפה.
- ❧ לדעתי לא המצב מבלבל אותנו, אלא בהיות שאנו מבולבלים - יש מצב. ולמה מבולבלים - עצלנים!
- ❧ כל הקשיים מתבטלים כלפי האהבה והחמדה.
- ❧ רוב העולם דעתם עקומה ועקושה.
- ❧ אדם לא יהיה פסקן לעצמו.
- ❧ ככה זה צעיר: היום דעתו כך - מחר יביא ראייה ממש נגד.
- ❧ אדם שהוא חלש אופי - מיאוש, אפילו כלי אלומניום שווה אותו. הוא שבר כלי.
- ❧ לא כל דבר שנראה טוב - הוא טוב, ולא כל דבר שנראה רע - הוא רע.
- ❧ אדם שמושל ברוחו, אין לך תענוג בחיים גדול מזה.
- ❧ יש טבע באדם שאינו מרגיש חסרונות עצמו - אבל צריך להיות ישר.
- ❧ העולם הזה כולו הוא דמיון אחד גדול.
- ❧ לא לחיות בדמיון אלא רק במציאות, אבל לנצל את כח הדמיון להוצאה לפועל.
- ❧ לפעמים בעל הלב הטוב ביותר הוא בעל עבירות הגדול ביותר.
- ❧ אין חסיד בעולם שאיננו עקשן.
- ❧ העקשנות טובה מאוד אך תלוי מתי.
- ❧ מי שאינו עקבי לא יכול לזכות לשום דבר.
- ❧ דיבור קטן של אדם חלש יכול להרוג אדם גיבור וחזק.
- ❧ בגמילות חסדים רואים בה את הכלל: כמו שעושה הוא כך יעשו לו.
- ❧ מי שהורגל בצעירותו לסגור את פיו, בבגרותו ידע מתי לפתוח פיו.

ניתן להשיג את הקובץ מודפס בערים הבאות:

אופקים	בית אריה רח' גרוסברד פינת בעל התניא	אופקים	בית אריה רח' גרוסברד פינת בעל התניא
בבתי הכנסת: 052-7635246 (סמיד)	בית הכנסת הגדול דברי שיר	בבתי הכנסת: 052-7635246 (סמיד)	בית הכנסת הגדול דברי שיר
קיויתי שיויתי	היכל צבי רח' סירקין הליגמן	קיויתי שיויתי	היכל צבי רח' סירקין הליגמן
נחלת שמשון	המרכזי - רמת אלחנן חניכי הישיבות רח' רמב"ם יד אהרון	נחלת שמשון	המרכזי - רמת אלחנן חניכי הישיבות רח' רמב"ם יד אהרון
אלעד	לדרמן משכנות יעקב	אלעד	לדרמן משכנות יעקב
אצל הנציגים בישיבות:	נאות יוסף שבת אחים שיח תפילה רח' קה"י שם אבותי	אצל הנציגים בישיבות:	נאות יוסף שבת אחים שיח תפילה רח' קה"י שם אבותי
בני ראובן	תפארת נחמן	בני ראובן	תפארת נחמן
כנסת יחזקאל	בכוללים: בית הלל ברסלב חזון איש	כנסת יחזקאל	בכוללים: בית הלל ברסלב חזון איש
תורה בתפארתה	ישכר באוהליך רח' סורוצקין נחלת משה	תורה בתפארתה	ישכר באוהליך רח' סורוצקין נחלת משה
ורות חסד	עטרת שלמה (צעירים) פוניבז' (אוהל קדושים) רשב"י	ורות חסד	עטרת שלמה (צעירים) פוניבז' (אוהל קדושים) רשב"י
בבתי הכנסת:	אצל הנציגים בישיבות: אורחות תורה	בבתי הכנסת:	אצל הנציגים בישיבות: אורחות תורה
דרך החיים	אהבת אהרון בית מדרש עליון	דרך החיים	אהבת אהרון בית מדרש עליון
זכור לאברהם (הר"ן)	גאון יעקב משך חכמה סלבודקא	זכור לאברהם (הר"ן)	גאון יעקב משך חכמה סלבודקא
מאור שרגא	פונוביז' קהילת יעקב קרית מלך קרלין	מאור שרגא	פונוביז' קהילת יעקב קרית מלך קרלין
אחיעזר	שערי תורה תפארת ציון	אחיעזר	שערי תורה תפארת ציון
דגל התורה	מרכז חנות גל פז- ר"ע 88 חנות שאבעס חזו"א 49	דגל התורה	מרכז חנות גל פז- ר"ע 88 חנות שאבעס חזו"א 49
חדוד	מדרס נץ 052-7168580 (אבוחצירא 30) במקוה	חדוד	מדרס נץ 052-7168580 (אבוחצירא 30) במקוה
רובע ג' - קרית חרדים 054-8454846 (ויגנרטן)	בבתי הכנסת: מנץ אברכים (אבוחצירא 9)	רובע ג' - קרית חרדים 054-8454846 (ויגנרטן)	בבתי הכנסת: מנץ אברכים (אבוחצירא 9)
רובע ז' 052-7668323 (מונק)	קרית הרצוג בביהכנ"ס זיו יהודה כרם גפן ישראל	רובע ז' 052-7668323 (מונק)	קרית הרצוג בביהכנ"ס זיו יהודה כרם גפן ישראל
רובע ט' 077-7656779 (בלומנטל)	רמה א' שכון ה' ביהכנ"ס המרכזי	רובע ט' 077-7656779 (בלומנטל)	רמה א' שכון ה' ביהכנ"ס המרכזי
אשקלון 050-4181543 (לוי)	בחיים 052-7119064 כולל בית יעקב	אשקלון 050-4181543 (לוי)	בחיים 052-7119064 כולל בית יעקב
באר יעקב	כולל היכל התורה בביהכנ"ס היכל הקודש	באר יעקב	כולל היכל התורה בביהכנ"ס היכל הקודש
בישיבות	הרצליה	בישיבות	הרצליה
באר יעקב גרודנא (ב"י) שארית יוסף ובכולל ריח השדה	שכונת נווה עמל בבית הכנסת חפץ חיים רח' כצנלסון	באר יעקב גרודנא (ב"י) שארית יוסף ובכולל ריח השדה	שכונת נווה עמל בבית הכנסת חפץ חיים רח' כצנלסון
באר שבע 052-7628911 (היקלי)	זכרון יעקב	באר שבע 052-7628911 (היקלי)	זכרון יעקב
בית שמש 02-9910398 (פינקלשטיין)	בבתי הכנסת: חזון איש	בית שמש 02-9910398 (פינקלשטיין)	בבתי הכנסת: חזון איש
קריה 052-9920797	בבתי הכנסת: חזון איש	קריה 052-9920797	בבתי הכנסת: חזון איש
בביהכנ"ס שערי תורה	שכונת נווה עמל בבית הכנסת חפץ חיים רח' כצנלסון	בביהכנ"ס שערי תורה	שכונת נווה עמל בבית הכנסת חפץ חיים רח' כצנלסון
ישיבת אור לישרים	זכרון יעקב	ישיבת אור לישרים	זכרון יעקב
רמה ג' ביהכנ"ס אהבת תורה	בבתי הכנסת: חזון איש	רמה ג' ביהכנ"ס אהבת תורה	בבתי הכנסת: חזון איש
02-9920797	בבתי הכנסת: חזון איש	02-9920797	בבתי הכנסת: חזון איש
יפה נוף 054-8488951 (וקסלר)	בבתי הכנסת: חזון איש	יפה נוף 054-8488951 (וקסלר)	בבתי הכנסת: חזון איש
רמה א' בבתי הכנסת: כולל עטרת שלמה ביהכנ"ס לב אליהו	בבתי הכנסת: חזון איש	רמה א' בבתי הכנסת: כולל עטרת שלמה ביהכנ"ס לב אליהו	בבתי הכנסת: חזון איש
ביתר	חולון כולל בית דוד 052-7691549	ביתר	חולון כולל בית דוד 052-7691549
גבעה A זכור לאברהם ישיבת הר"ן	חיפה נוה שאנן 054-8454992 (גינעויר)	גבעה A זכור לאברהם ישיבת הר"ן	חיפה נוה שאנן 054-8454992 (גינעויר)
גבעה B בבתי הכנסת: בני הישיבות דרכי תורה מנץ אברכים	ישיבת נחלת הלויים בביהכנ"ס מקלט רח' פרל פינת מנדלה	גבעה B בבתי הכנסת: בני הישיבות דרכי תורה מנץ אברכים	ישיבת נחלת הלויים בביהכנ"ס מקלט רח' פרל פינת מנדלה
בית דגן אצל ידידינו ר' יוסף מוצרי הי"ד	הדר ישיבת תפארת ישראל	בית דגן אצל ידידינו ר' יוסף מוצרי הי"ד	הדר ישיבת תפארת ישראל
בית חלקיה 050-4156578 (מן) ישיבת שערי שמועות	שכון ג'/יהודה הנשיא 053-3145900 (גולדשטוף)	בית חלקיה 050-4156578 (מן) ישיבת שערי שמועות	שכון ג'/יהודה הנשיא 053-3145900 (גולדשטוף)
בני ברק בבתי הכנסת: אוהל משה ורחל- רח' פרל אוהל תמר	בבתי הכנסת: אוהל משה ורחל- רח' פרל אוהל תמר	בני ברק בבתי הכנסת: אוהל משה ורחל- רח' פרל אוהל תמר	בבתי הכנסת: אוהל משה ורחל- רח' פרל אוהל תמר
שכון ג'/יהודה הנשיא 053-3145900 (גולדשטוף)	בבתי הכנסת: אוהל משה ורחל- רח' פרל אוהל תמר	שכון ג'/יהודה הנשיא 053-3145900 (גולדשטוף)	בב

המעוניינים להפיץ באזור מגוריהם יפנו ל: 053-3145900

ניתן לקבל קובץ זה בכתובת מ"ל: k.gilyonot@gmail.com | להנצחות ע"ג הקובץ ניתן לפנות ל: 053-3145900

